

Magyar Sion

◆◆◆ ÚJ FOLYAM XI. (LIII.)
2017/1

EGYHÁZI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

*„Inter persecutiones mundi et consolationes Dei
Peregrinando procurrit ecclesia.”
(Szent Ágoston, De civitate Dei I. 18,51)*

FŐVÉDNÖK

Erdő Péter bíboros, prímás, érsek

FELELŐS SZERKESZTŐ

Székely János püspök, az Esztergomi Hittudományi Főiskola rektora

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

Kiss-Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök

Ladocsi Gáspár ny. püspök

Beke Margit, az Esztergom-Budapesti Főegyházmege Egyháztörténeti Bizottságának elnöke

Czékli Béla, a Főszékesegyházi Könyvtár ny. igazgatója

Gaál Endre, az Esztergomi Hittudományi Főiskola tanára

Jozef Hal'ko püspök, a Komenský Egyetem (Univerzita Komenského) docense

Hegedűs András, a Prímási Levéltár igazgatója

Herdics György apát, a Remény főszerkesztője

Käfer István, a Gál Ferenc Főiskola Hungaroszlovakológiai Kutatócsoportjának vezetője, a Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány kuratóriumának elnöke

Kontsek Ildikó, a Keresztény Múzeum igazgatója

Németh László, a Szent István Ház igazgatója

Szakál László esperes, a Remény főszerkesztő-helyettese

Szalai Katalin, az Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtárának igazgatója

Szelestei Nagy László, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora

Török Csaba, az Esztergomi Hittudományi Főiskola tanára

Lektorált folyóirat. Megjelenik évente kétszer.

A kéziratok benyújtásának módjáról, a lektorálási folyamatról, az előfizetésről bővebb információ:

<http://www.szentadalbert.hu/magyarsion/>

ISSN 1337-2491

Esztergom – Budapest

2017. április

A Szent Adalbert Képzési, Lelkiségi és Konferencia Központ megbízásából kiadja:

a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója

1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.

www.szit.katolikus.hu

Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök

Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Nyomdai előkészítés: Siklósi Péter

Nyomdai munkák: Megagalaxis Kft.

◆◆◆ ERDŐ PÉTER

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem*

1. ELŐZMÉNYEK

Az 1635-ben Pázmány Péter bíboros, prímás által Nagyszombatban alapított egyházi egyetemet a Jezsuita Rend működtette. Ennek az állapotnak felelt meg az az elnevezés, amelyet az Egyetemre működésének első több mint száz évében gyakran alkalmaztak: *Universitas Archiepiscopalis Societatis Iesu*. Az Egyetem (1769-től) 1770-től királyi kezelésbe került, így állami intézménnyé vált. 1777-ben az uralkodó az Egyetemet Nagyszombatból Budára helyezte át és a Budavári Palotába költöztette.¹ II. József 1783. december 9-i rendeletével az egyetem karai számára Pesten jelölt ki helyet. Így ismételt helyváltoztatás után az intézmény Pestre került a Hittudományi Kar kivételével, amelynek Pozsonyba kellett költöznie. 1784-től ugyanis II. József Magyarországon három generális szemináriumot létesített. Ezek egyike a Budáról Pozsonyba áthelyezett Hittudományi Kar lett. A másik kettőt viszont, az egrit és a zágrábit az uralkodó 1786-ban pesti székhellyel egyesítette. Így a Teológiai Kar négy éven át két székhelyen működött. 1790-ben azután megszüntették a generális szemináriumokat. Ezzel azonban a Teológiai Kar működése is megszűnt egészen 1805-ig. Ekkor indult újra Pesten az Egyetem többi fakultásához csatlakozva.²

A magyar társadalomban a XIX. századtól kezdve folyamatosan terjedő szekularizáció azt eredményezte, hogy az ország első és jó ideig egyetlen – immár állami – egyetemét nem lehetett a maga egészében katolikus szellem-

* A jelen írás az erről a témáról A katolikus Budapest című sorozat III. és IV. köteteként megjelenő, a főváros katolikus oktatási és nevelési intézményeit bemutató munkában sajtó alatt lévő fejezetünk részben módosított változata.

¹ Vö. BEKE Margit, *A királyi palota egyháztörténeti vonatkozásai a XVIII. században*, in *A Budavári királyi palota évszázadai. Ünnepi szám a magyar állam ezeréves fennállásának tiszteletére* (Tanulmányok Budapest Múltjából XXIX) (szerk. F. Dózsa Katalin – Szvoboda Dományszky Gabriella; Budapest 2001) 125-134, főként 128-130.

² Vö. SZÖGI László, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története képekben. The Illustrated History of the Eötvös Loránd University* (ELTE, Budapest 2010) 33-35.

ben működtetni.³ Ezért újra meg újra felmerült annak gondolata, hogy a Hittudományi Kar leválasztásával vagy attól függetlenül új alapítással katolikus egyetemet hozzanak létre. A XIX. század folyamán egyébként ugyanilyen okból Nyugat-Európa több országában és Amerikában létre is jöttek katolikus egyetemek. Ezek az intézmények nem tévesztendőek össze a középkori, még állami és társadalmi szinten is a kereszténység mellett elkötelezett országokban alapított egyetemekkel. Éppen a vallás, az állam és a társadalom középkori egységének megbomlása tette szükségessé az egyetemeknek ezt az új típusát, a katolikus egyetemeket.

A hazai katolikus egyetemalapítási kísérletek azonban egészen a XX. század utolsó évtizedéig sikertelenek maradtak.⁴ Ennek oka egyrészt az volt, hogy a Magyar Királyság és a Katolikus Egyház teljes jogi elválasztása mindvégig nem történt meg, így legalább a hittudományi oktatás katolikus azonossága állami intézményen belül konkordátum nélkül is védhetőnek látszott. Másrészt 1948 és 1989 között a hivatalos ideológia nem tette lehetővé új katolikus felsőoktatás kibontakozását.

Mindezek alapján a Pázmány által alapított egyetem a mai Budapest területén a maga egészében katolikus egyházi vagy felekezeti jellegű intézményként nem működött, bár többek véleménye szerint jellegét az állami (királyi) kezelésbe vételnek nem kellett volna megváltoztatnia. Más volt a helyzet a Hittudományi Kar esetében, melynek budapesti történetét számos értékes publikáció mutatja be.⁵

2. A KATOLIKUS EGYETEM MEGALAPÍTÁSA

1989 folyamán állami részről javaslatok hangoztak el a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia „visszacsatolására” az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez. Csakhogy Magyarországon a Hittudományi Kar leválasztása az állami egyetemről másként történt, mint például a szomszédos Csehszlovákiában. 1950-ben ugyanis a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 23/1950. számú rendelete arról intézkedett, hogy a teológiai karokat le kell választani az egyetemekről, és át kell adni azokat az

³ Adalékok a Pázmány által alapított egyetem sorsához: *Pázmány Péter és egyeteme* (szerk. Kráncz Mihály – Maczák Ibolya; Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest 2010).

⁴ Vö. TÖRÖK József – LEGEZA László, *Pázmány Péter Katolikus Egyetem* (Budapest 1999) 44-45.

⁵ Vö. pl. TÖRÖK József – LEGEZA László, *A Hittudományi Kar története 1635–1999* (Budapest 1999) 29-41. (bibliográfiával: 41-42). A kar korábbi történetéhez lásd pl. DOLINSKÝ, Juraj, *Geschichte der Theologischen Fakultät während der Leitung durch die Gesellschaft Jesu (1635–1773)*, in *Ústav dejín Trnavskej Univerzity v Trnave/Die Tyrnauer Universität im Licht der Geschichte* (szerk. Alžbeta Hološová et alii; Kraków-Trnava 2012) 61-80.

illetékes egyházaknak. Így a Magyar Katolikus Püspöki Kar az egyetemről leválasztott Hittudományi Kart Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia néven újraszervezte. Az állam ezt az intézményt nyilvános jogú akadémiának ismerte el, és saját jogrendjében is meghagyta neki a tudományos fokozatok adásának lehetőségét. Mivel tehát a budapesti Hittudományi Kar 1989-ben is tisztán egyházi intézmény volt, az állam egyoldalú intézkedéssel nem egyesíthette az állami egyetemmel. Ehhez – hittudományi karról lévén szó – az Apostoli Szentszék hozzájárulása lett volna szükséges. Ez azonban sohasem érkezett meg.

Mivel a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék közötti diplomáciai kapcsolatok helyreállítására csak 1990 elején (február 9-én) került sor, a Szentszék 1989-ben még Francesco Colasuonno érsek (a későbbi bíboros) képviselte az egész régióban. Ő fogalmazta meg a – néhányunk által már magánkörben tanulmányozott – felvetést, hogy a meglévő egyházi hittudományi fakultást újabb karok alapításával katolikus egyetemmé kellene tenni. Colasuonno érsek javaslata a Duna Intercontinental szállodában hangzott el 1989 decemberében,⁶ amikor a Hittudományi Akadémia küldöttsége (Bolberitz Pál dékán, Rózsa Huba, Vanyó László és Erdő Péter) eligazítást kért a további lépésekre, tekintettel a kar irányában is kifejezett beolvasztási javaslatokra, melyeket a kar nagy tartózkodással fogadott, a Szentszék pedig ellenzett. A katolikus egyetem alapításával azonban a hittudomány és az Egyház kiléphetett a szellemi elszigeteltségből, katolikus szellemben lehetett volna oktatni világi tudományokat, de az intézmény megőrizhette volna önállóságát és egyházi jellegét. Csakhogy ehhez 1989-ben még hiányoztak a jogi feltételek. Az 1989. október 23-án módosított Alkotmány (1989. évi XXXI. törvény) 60. § (3) bekezdése hangsúlyozottan kimondta az állam és az egyház elválasztott működését. Így eleve valószínűnek tűnt, hogy a későbbiekben a hittudományi képzés, illetve a vallásos szellemű oktatási és nevelési tevékenység nem az állami intézményekben fog történni. A nem állami egyetemek létrehozásának törvényi lehetőségét az 1990. évi XXIII., az oktatásról szóló 1985. évi I. törvényt módosító törvény teremtette meg, főként annak 5. §-a. A nem állami felsőoktatási intézmények létesítésének alapvető feltételeiről a Kormány 36/1990. (IX. 12.) Korm. rendelete állapí-

⁶ Francesco Colasuonno érsek John Bukovsky atya kíséretében 1989. december 8. és 16. között folytatott tárgyalásokat Magyarországon. Itt többek között Németh Miklós miniszterelnökkel, Horn Gyula külügyminiszterrel, Glatz Ferenc kulturális miniszterrel és Kulcsár Kálmán igazságügyminiszterrel találkozott a Püspöki Konferencia tagjain kívül; vö. Tóth, Tamás, *L'Ungheria e il ristabilimento delle relazioni con la Santa Sede nel 1990*, in *Rapporti diplomatici tra la Santa Sede e l'Ungheria (1920–2015)* (Atti e documenti 45) (a cura di András Fejérdy; Città del Vaticano 2016) 340-341.

⁷ Az alapítás körülményeihez lásd: ERDŐ Péter, *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem az egyház-*

tott meg szabályokat. Időközben az Országgyűlés 30/1990. (III. 21.) OGY határozata a budapesti Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémiát mellékként kifejezetten egyetemnek ismerte el. Ezzel vált formailag lehetővé, hogy a meglévő egyetemi rangú intézmény bővítésével katolikus egyetem szülessék.⁷ Az 1990. február 9-i részleges megállapodással⁸ helyreálltak a diplomáciai kapcsolatok Magyarország és a Szentszék között. Az első apostoli nuncius Angelo Acerbi érsek lett, aki lelkesen és hatékonyan támogatta a katolikus egyetem alapítását.⁹

Közben elvileg megoldódni látszott a finanszírozás problémája is. Az 1990. évi IV. törvény 19. § (1) bekezdése ugyanis az egyházi oktatási intézmények számára garantálta „a hasonló állami intézményekkel azonos mértékű költségvetési támogatást”. Mindezek a feltételek, illetve ezeknek a várható kialakulása vezettek oda, hogy 1989–90 fordulóján, először megbeszélési szinten, majd egy alapítvány (Katolikus Egyetemi Alapítvány) létrehozásával megkezdődött a Katolikus Egyetem előkészítése. Mivel időközben egyes vidéki városokban (Esztergomban, Egerben) – az 1948 előtti vagy még korábbi törekvések nyomán – értelmiségi körökben ugyancsak felvetődött a katolikus egyetem gondolata, az erők szétforgácsolódásának elkerülése végett az ezekben a kezdeményezésekben fáradozó személyek is meghívást kaptak az alapítvány kuratóriumába. A kuratórium ülésein a tagokon kívül gyakran meghívtak is részt vettek, akik már az oktatás tervezéséről folytattak megbeszéléseket. A tervek között szerepelt egy egészségtudományi kar indítása is Kopp Mária vezetésével. Férje, Skrabski Árpád a kuratóriumban fontos szerepet töltött be. A piliscsabai ingatlan átvételének nehéz időszakában az elnöki tisztséget is ellátta. Közben 1990. augusztus 15-én kiadásra került az *Ex corde Ecclesiae* kezdetű apostoli rendelkezés a katolikus egyetemekről.¹⁰ Ez lehetővé teszi, hogy az Apostoli Szentszéken kívül más hivatalos egyházi jogi személyek, például püspöki karok vagy szerzetesrendek is katolikus egyetemet alapíthassanak. Mivel eleinte a Püspöki Konferencia még inkább várakozó álláspontot foglalt el, az alapítvány kuratóriumában felmerült a gondolat, hogy a történelmi előzményekre tekintettel a Jezsuita Rendet kell felkérni az egyházi alapító intézkedés meghozatalára. Ebben az ügyben az alapítvány kuratóriuma a jezsuita generálishoz fordult. A részletes választ Giuseppe Pittau, a későbbi érsek adta meg, aki akkor a rendi ve-

megye területén, in *Székesfehérvári Egyházmegye Ünnepi névtára. Dr. Takács Nándor Jusztin OCD pappá szentelésének 50., megyéspüspöki szolgálatának 10. évében* (Székesfehérvár 2001) 64-68; ERDŐ Péter, *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem története, in Tíz éves a Pázmány Péter Katolikus Egyetem* (Budapest 2002) 14-17. Lásd még: TÖRÖK – LEGEZA, *Pázmány Péter Katolikus Egyetem*.

⁸ Szövegének kiadása: *Megállapodás a szentszék és a Magyar Köztársaság között (1990. február 9-én)*, in *Enchiridion dei Concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa–Stato* (Bologna

zetés illetékes tisztségviselője volt. Eszerint a rend Magyarországon ilyen komoly és összetett feladatot nem tud vállalni.

Kezdetben a hely kiválasztása is nehéz feladatnak látszott, hiszen csak 1991 nyarán született meg az 1991. évi XXXII. törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről. Ezért irányult a szervezők figyelmé a volt szovjet katonai objektumok felé, amelyek ekkortájt váltak elhagyottá. Először egy pezsztentlőrinci, akkori néven Vörösfény utcai volt szovjet laktanya igénylésének lehetősége merült fel, majd a piliscsabai volt – szintén szovjet – katonai objektum felé terelődött a figyelem, ugyanis az ottani önkormányzat vezetői szívesen támogatták a kedvező természeti környezetben fekvő laktanya-együttes oktatási célra való felhasználását. A helyszín alkalmasságának megítélése nem volt könnyű feladat. E sorok írója többedmagával tanulmányozhatta az elhagyott laktanya állapotát. A látogatáson részt vett Mons. Juliusz Janusz, a budapesti Nunciatura akkori tanácsosa (később apostoli nuncius Budapesten), aki az ingatlan Budapest központjától való távolsága és meglehetősen lepusztult állapota ellenére, tekintettel a táj szépségére és a helyzet adta lehetőségekre, örömmel bátorította a szervezőket a terület elfogadására. Így indult az Egyetem előkészítése Piliscsabán, a Székesfehérvári Egyházmegye területén. Az alapítvány az ingatlant a Kormánytól 1991 őszén átvette, majd felajánlotta a Püspöki Konferenciának egyetemi oktatási épületek kialakítása céljából.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar, miután gondosan áttekintette a kialakult helyzetet, s mérlegelte a további lehetőségeket, 1991 decemberében elérkezettnek látta az időt a hivatalos lépés megtételéhez, és az Apostoli Szentsekhez fordult az egyetem alapításának előzetes engedélyeztetése végett. Miután a pozitív válasz megérkezett (a Katolikus Nevelés Kongregációja 1992. január 24-én kelt, Prot. N. 223/191/9. számú hozzájárulása), a Magyar Katolikus Püspöki Kar 46/1992. számú, 1992. január 30-án kelt rendelkezésével a Budapesten működő Római Katolikus Hittudományi Kar mellett új egyetemi fakultásként Bölcsészettudományi Kart alapított, és kimondta, hogy az intézmény így katolikus egyetemmé vált. Neve Pázmány Péter Katolikus Egyetem lett. Az alapítás pillanatában két karból állt: a Hittudományi és a Bölcsészettudományi Karból. Az Egyetem első rektora Gál Ferenc volt, aki ekkor már teológiai professzorként nyugdíjba vonult, de a

2003) 1704–1707, nr. 3776–3780.

⁹ ACERBI, Angelo, *Società e Chiesa in Ungheria nei primordi del ritorno alla libertà: ricordi di un nunzio*, in *Rapporti diplomatici...* 20–21.

¹⁰ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem keletkezéséről és sajátos küldetéséről lásd: GROCHOLEWSKI, Zenon, *Köszöntő az Egyetem alapításának 10. évfordulóján*, in *Tíz éves... 7–10*; ERDŐ Péter, *Ünnepi beszéd az Egyetem alapításának 10. évfordulóján*, in uo. 11–12; *Küldetésnyilatkozat*, in uo. 20–21.

szervezők kérésére szívesen elvállalta ezt a feladatot. 1992. október 4-én a budapesti Egyetemi Templomban Pio Laghi bíboros, a Katolikus Nevelés Kongregációjának prefektusa szentmise keretében nyitotta meg az új Egyetem első tanévét. Az Egyetemet ebben a formájában (Pázmány Péter Katolikus Egyetem néven) az Országgyűlés 2/1993. (II.4.) OGY határozatával ismerte el. Hamarosan sor került a Bölcsészettudományi Kar egyetemi fakultásként való kifejezett állami elismerésére is, mégpedig a Kormány 1032/1993. (V.6.) Korm. határozatával. Az oktatás az új karon eleinte ideiglenesen az irgalmas nővérek budapesti, Ménesi úti épületében folyt, ám közben megindult a piliscsabai laktanya-ingatlan rekonstrukciója is. A Bölcsészettudományi Kar első olyan tanéve, amikor az oktatás színhelye már Piliscsaba volt, 1994 őszén kezdődött, amikor (szeptember 22-én) az új egyetemi campust a Püspöki Konferencia tagjainak, az apostoli nunciusnak és más kiemelkedő személyiségeknek a jelenlétében szentmise keretében nyitották meg. Az ünnepségen részt vett Habsburg Ottó is, aki beszédében hangsúlyozta, hogy a magyarországi demokrácia állapotát a világ ennek az egyetemnek a sorsán méri le. Kijelentette: „... büszkék lehetünk országunkra. Hallatlan haladás történt és – habár sokan érthető módon elégedetlenek a mai helyzettel – mégis el kell ismernünk, hogy tényleg óriási lépéseket tettünk előre és ezeknek a lépéseknek egyik legnagyobbika ez a Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Ugyanis nemzetünknek főleg embereire van szüksége. Bizony. Pénzre, anyagi javakra is szükség van, de a fő dolog az, hogy legyenek emberek, akik képesek lesznek mindazzal működni, amire szükségünk van a jövő számára, és itt egy egyetem és főleg egy független egyetem sokat számít. A független egyetem egy vallásos egyetem, s ez pedig a szabadság jele. Csak azokban az országokban tud katolikus egyetem létesülni, ahol szabadság uralkodik. És mivel mi magyarok azon az úton, amelyen megyünk Európa felé, mindig azt akarjuk mutatni a világnak, hogy szabad nép vagyunk, ami nekünk már lehet természetes, de másoknak talán még mindig mutatnunk kell. Amíg mi ezt úgy fogjuk mutatni, hogy ennek a katolikus egyetemnek erőt adunk, sikert adunk, jogi lehetőségeket és anyagi lehetőségeket adunk, ez talán éppen a mi kormányunk számára is egy nagy és dicsőségszerű feladat lesz az eljövendő években.”¹¹

Az Egyetem egészének székhelye továbbra is Budapest maradt. A Bölcsészettudományi Kar piliscsabai campusán tovább folyt a rekonstrukció. A megmaradt laktanyaépületek közül több felújításra és átépítésre került.

¹¹ *A piliscsabai campus avatásán elhangzott beszédek. Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnökének beszéde, in A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Évkönyve (1992–2000) (Piliscsaba 2003) 34–35.*

¹² *Az Esztergom-Budapesti Főegyházmege Zsinati Könyve* (2. Budapest 2003) 221.

A campus ékessége az újonnan emelt és 2001-ben átadott Stephaneum, mely Makovecz Imre alkotása.

3. AZ EGYETEM FEJLŐDÉSE

1994. július 3. és 9. közt Esztergomban az 1993 pünkösdjétől megváltozott nevű és kiterjedésű Esztergom-Budapesti Főegyházmegye megtartotta első zsinatát. Ez egyben a II. világháború utáni első egyházmegyei zsinat volt Magyarországon. A zsinat világi résztvevői közt volt Zlinszky János¹² alkotmánybíró is, aki a római jog elismert szakértője volt. E sorok írójának emlékezete szerint ebben az időben Esztergomba látogatott Maróth Miklós is, aki a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának megszervezője és első dékánja volt. Az ő egyetértésével fordultak Paskai László bíboros úrhoz, aki támogatta az elgondolást, és felajánlotta a szerveződé jogi kar számára a hajdani esztergomi Nagyszeminárium szinte romos állapotban lévő, de méreteiben impozáns – Hild József által tervezett – épületét, amelyet a szovjet csapatok néhány évvel korábban (már 1990-ben) kiürítettek. Az ajánlat reálisnak tűnhetett, hiszen ekkor az Alkotmánybíróság ténylegesen Budapesten működött, de székhelye hivatalosan Esztergom volt.

Az Egyetem Jog- és Államtudományi Karát a Püspöki Konferencia 1995. április 3-án alapította meg. Hamarosan megszületett a Kar állami elismerése is. Kezdetben a képzés a Vincés nővérek Ménesi úti házában folyt, amelyet addig a Bölcsészettudományi Kar használt. A kar székhelye a Szent István Társulat hajdani épületébe,¹³ a budapesti Szentkirályi utca 28-30-ba került, amelyet ekkor adtak vissza a Katolikus Egyháznak. Ezután a kar vásárlással jutott az ezzel az ingatlannal szomszédos, Szentkirályi utca 26. számú épülethez. Erre nagy szükség volt, hiszen a gyorsan növekvő hallgatói létszám miatt a meglévő ingatlan szűknek bizonyult. Közben folyt az épületek felújítása is, ami egyrészt azok igen leromlott állapota, másrészt új rendeltetésük miatt halaszthatatlanná vált. A munkálatok idején az oktatás egy része a környéken bérelt helyiségekben folyt. Az évek során kialakultak a kar kutatási egységei is.¹⁴

1998 júniusában a Püspöki Konferencia egyházilag megalapította az Egyetemen az Információs Technológiai Kart is, melyet egyetemi fakultásnak az állami hatóságok 2001-ben ismertek el. A kar szervezője Roska Tamás volt, aki magának az Egyetemnek a létrehozásában és fejlesztésében is

¹³ Vö. MÉSZÁROS István, *A Szent István Társulat százötven éve 1848–1998* (Budapest 1998) 104 és 119; *Pázmány Péter Katolikus Egyetem: Alumni évkönyv 2015. 380 éve Pázmány 1635–2015* (Budapest 2015) 16.

¹⁴ *PPKE: Alumni évkönyv 2015...* 78-83.

alapvetően fontos szerepet játszott. Hazai és amerikai kutatói tapasztalatai alapján a kar tevékenységében súlyponti szerepet szánt a kutatásnak, mely a későbbiekben számos laboratórium és szervezeti egység révén, erőteljes együttműködési kapcsolatrendszer segítségével ki is bontakozott.¹⁵ A fakultás számára Budapesten, a VIII. kerületben (Práter u. 50A) modern székház épült 2004-ben, Balázs Mihály tervei szerint.

1996-ban az Apostoli Szentszék az Egyetemen fakultási jogú Kánonjogi Posztgraduális Intézetet alapított, a Katolikus Nevelés Kongregációjának 975/96. számú 1996. november 30-án kelt határozatával.¹⁶ Az Intézet szabályzata és működési rendje a kánonjog előírásai szerint, a római Pontificia Università Gregoriana Kánonjogi Kara szabályzatának és az ott szerzett tapasztalatoknak az alapján került kidolgozásra. A Szentszék a szabályzatot az alapításkor jóváhagyta. Az oktatás megkezdésében számos külföldi professzor is részt vett különböző római egyetemokről és más kánonjogi karokról. Az oktatás hivatalos nyelveként a magyar mellett az olasz és a német is elismerésre került. Ennek hatása volt a külföldi tanárok és diákok részvételére az Intézet életében. A diplomát szerzők, sőt a habilitálók között kezdettől fogva külföldieket is találunk a hazai és határon túli magyarokon kívül. Az Intézet már 2001 őszén házigazdája és szervezője volt a Nemzetközi Kánonjogi Társaság és a Keleti Kánonjogi Társaság közös kongresszusának.¹⁷ 2008 nyarán pedig az esztergomi Szent Adalbert Központtal együtt – mely a régi Nagyszeminárium 2006-ban helyreállított és modernizált épületében működik – házigazdája volt a Középkori Kánonjogi Társaság XIII. nemzetközi kongresszusának.¹⁸ Azóta intézményes keretek közt is kiveszi részét a nemzetközi kutatómunkából.¹⁹ Az intézet keretében 2013-ban Nemzetközi Kánonjogtörténeti Kutatócsoport²⁰ alakult, melyet a Püspöki Konferencia megerősített. 2014-ben kinevezték a csoport törzstagjait is.

A Kánonjogi Posztgraduális Intézet alapítása után néhány évvel a Nevelési Kongregáció az Egyetem egészét 1999. március 25-én kelt határozatával (lásd alább, I. függelék) szentszéki alapításúvá tette.²¹

¹⁵ A legjelentősebb kutatásokról lásd: *PPKE: Alumni évkönyv 2015...* 102-110.

¹⁶ Megjelent: „*The authentic love is service of the salvation of souls through wise validation of justice*”. *20th Anniversary of the Institute of Canon Law „ad instar facultatis” of the Pázmány Péter Catholic University*, in *Folia Theologica et Canonica, Supplementum* (2016) 5-6. Az intézet történetéhez lásd: SZUROMI, Szabolcs Anzelm, *Canon Law Institute in Budapest (1996–2016)*, in uo. 7-10; ERDŐ, Péter, *Nuovo Istituto di diritto canonico a Budapest*, in *Periodica de Re Morali, Canonica, Liturgica* 86 (1997) 387-389.

¹⁷ A kongresszus aktáinak kiadása: *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al terzo millennio. Atti dell’XI Congresso Internazionale di Diritto Canonico e del XV Congresso Internazionale della Società per il Diritto delle Chiese Orientali – Territoriality and personality in canon law and ecclesiastical law. Canon law faces the third millennium. Proceedings of the 11th International Congress of Canon Law and of the 15th*

Az alapítólevél kiadása azt jelentette, hogy a Szentszék sajtójának tekinti az intézményt, amelynek szabályzatát is jóváhagyta. Az Egyetem fenntartója továbbra is a Magyar Katolikus Püspöki Kar maradt. A legmagasabb szintű elismerés annak szólt, hogy az intézmény időközben jelentősen fejlődött. Oktatóinak együttese, fakultásainak tudományos minősége és pénzügyi hátterének folyamatos biztonsága miatt a Szentszék garantálva látta a szabályszerű, tudományos tevékenységet és a katolikus szellemben történő működést. A dekrétum arra is utal, hogy az Egyetem az egyházi tanítóhivatal vezetésével a régió egészében tudja képviselni a tudományt és az evangéliumot.

4. A MAI HELYZET

A szentszéki alapító határozat óta az Egyetem tovább fejlődik. Intézményfejlesztési tervét a Püspöki Konferencia és az illetékes szakminisztérium már a kétezres évek elején elfogadta. Azóta a magyar felsőoktatás számos reformon és átszervezésen ment keresztül. A képzés és a diplomák egységes rendszerének kialakítása érdekében számos európai ország csatlakozott a „bolognai folyamathoz”, mely az egész földrész felsőoktatási szisztémájának egységesítését tűzte ki célul. Ez az alkalmazkodás azonban a különböző periódusokban más és más formában történt. 2011-ben új felsőoktatási törvényt adtak ki (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról), melyen azóta (pl. 2015-ben) további jelentős módosításokat hajtottak végre. Időközben számos alkalommal volt szükség – az állami rendelkezések és az Egyetem fejlődése miatt – az egész intézmény, a karok, a szakok, a doktori programok, majd a doktori iskolák akkreditációjára. A 2012-től 2016-ig érvényes intézményfejlesztési terv időszakának lejártával 2016-ban az állami előírások újabb négy évre (2020-ig) szóló intézményfejlesztési terv kidolgozását kívánták, melyet a Püspöki Konferencia és az állami hatóságok elismertek.²²

International Congress of the Society of the Law of the Eastern Churches. Budapest, 2-7 Settembre 2001 (szerk. Erdő Péter – Szabó Péter; Budapest 2002) 927 o.

¹⁸ A kongresszus aktáinak kiadása: *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law. Esztergom, 3-8 August 2008* (Monumenta Iuris Canonici, Series C: Subsidia, Vol. 14) (szerk. Erdő Péter – Szuromi Szabolcs Anzelm; Città del Vaticano 2010) XXIV + 848 o.

¹⁹ *PPKE: Alumni évkönyv 2015...* 39-41.

²⁰ Vö. SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Egy nemzetközi szintű középkori kánonjogtörténeti kutatócentrum kialakulása*, in *Magyar Egház történeti Vázlatok* 24 (2012) 1-2/95-106.

²¹ A határozat latin szövegét lásd: TÖRÖK – LEGEZA, *Pázmány Péter Katolikus Egyetem* 52-53.

²² Vö. SZUROMI Szabolcs Anzelm – FERENCZY Rita, *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem működése a kánonjog és a magyar jogszabályok tükrében*, in *Kánonjog* 18 (2016) 67-83, főként 81.

2013-ban az Egyetem elnyerte a Kiemelt Felsőoktatási Intézmény címet,²³ az Információs Technológiai és Bionikai Kar pedig a Kutatókar²⁴ minősítést. Ez a tény is jelzi, hogy a „Pázmány” elfoglalta méltó helyét a magyar felsőoktatás rendszerében.

Közben új törvény jelent meg a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról (2011. évi CCVI. törvény), mely azóta is többször módosult. Erre való tekintettel is jelentős garanciát jelent a működésben az Apostoli Szentszék és Magyarország közt 2013. október 21-én kötött megállapodás,²⁵ mely a felek közt 1997. június 20-án aláírt megállapodást²⁶ módosította és pontosította.

2007-ben az esztergomi Vitéz János Tanítóképző Főiskola, mely a hajdani esztergomi érseki tanítóképző államosítása után 1991-ig állami intézményként, majd külön szerződés alapján az Esztergomi (1993-tól Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye fenntartásában egyházi intézményként működött, integrálódott a Pázmány Péter Katolikus Egyetembe mint annak 5. kara. A kar első dékánja a főiskola addigi rektora, Gaál Endre lett. Ez a Tanítóképző Fakultás 2013-ban beolvadt a Bölcsész- és Társadalomtudományi Karba Tanárképző Intézet néven. Időközben ugyanis – az oktatott szakok spektrumának bővülése miatt – a Bölcsészettudományi Kar 2012. február 1-től a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar nevet vette fel. A karon számos műhely alakult a különböző területeken végzett kutatások számára.²⁷

Ugyancsak a tevékenység bővülése indokolta, hogy az Információs Technológiai Kar neve 2013. május 1-től Információs Technológiai és Bionikai Kar lett.

A bölcsészhallgatók egy része Piliscsabán, a Székesfehérvári Egyházmegye területén tanul. Más részük Budapesten, többek között az Egyetem által megvásárolt VIII. kerületi Mikszáth Kálmán tér 1. számú épületben (Sophianum), ahol a korábbi évtizedekben a Piarista Gimnázium, azelőtt pedig a Sacré Coeur nővérek Sophianum Katolikus Leánygimnáziuma működött. Különböző szerzetesközösségek kollégiumokkal és az egyetemi lelkipásztorokodásban való részvétellel támogatják az intézmény működését. Gyümölcsöző munkakapcsolat alakult ki az Egyetem és a különböző egyházi oktatási intézmények között is.

²³ A nemzeti felsőoktatási kiválóságról szóló 24/2013. (II. 5.) Kormányrendelet alapján. 1104/2013. (III. 7.) Kormányhatározat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiemelt felsőoktatási intézménnyé minősítéséről, in *Magyar Közlöny* (2013. március 7.) 39. sz.

²⁴ A nemzeti felsőoktatási kiválóságról szóló 24/2013. (II. 5.) Kormányrendelet alapján.

²⁵ *Acta Apostolicae Sedis* 106 (2014) 207-219; a Katolikus Egyetemről: 2. cikk (1) – (2), (4) – (8): uo. 211-212. Magyarországon becikkelyezte a 2013. évi CCIX. tv.

Az Egyetem épületeiről, karainak történetéről és sajátságairól 2015-ben figyelemre méltó összefoglalás jelent meg, mely az Egyetem oktatóinak, jelenlegi és volt hallgatóinak közreműködésével jött létre.²⁸ Az Egyetem és a karok jelenlegi működéséről, a képzés és kutatás szervezetéről és a hallgatók számára rendelkezésre álló lehetőségek széles választékáról az Egyetem honlapja közöl friss és részletes tájékoztatást.²⁹ Az oktatók tudományos publikációinak jegyzékét és idézettségét a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) digitális formában tartalmazza.³⁰ Az Egyetem kezdettől (2010) részt vesz intézményként is ennek a jegyzéknek a létrehozásában és fejlesztésében.

Az Egyetem egésze, az egyes karok, intézetek és más oktatási és kutatási egységek számos magyar és idegen nyelvű folyóirat és könyvsorozat (lásd IV. Melléklet) szerkesztésének, illetve kiadásának felelősségét is vállalták. Ezek közül több jelentősen kiveszi részét a hazai és nemzetközi tudományos eszmecserében. Az Egyetem tudatosan vállalja a magyarországi felsőoktatás sajátos helyzetéből adódó kettős terhet: egyrészt a hozzájárulást a szakterület nemzetközi fejlődéséhez, amihez nemzetközi nyelvű publikációk szükségesek; másrészt a kapcsolat építését a hazai bázissal és az itthoni gyakorlati élettel, amihez viszont a magyar nyelvű kiadványok nélkülözhetetlenek. A folyóiratok, sőt a könyvsorozatok anyagának nagy része elektronikus formában a világhálón is olvasható. Egyes szakterületeken a tudományos munka olyan műhelyei alakultak ki a „Pázmányon”, amelyek országosan, vagy akár regionálisan is egyedülállók. Az Egyetem önálló elektronikus kiadót is működtet az Információs Technológiai és Bionikai Kar eszközállományának segítségével Pázmány University Electronic Press (Pázmány Egyetemi Elektronikus Kiadó) néven.

Az Egyetem központi épületében és a karokon kápolnák működnek, amelyek a közös liturgia, imádság és lelki programok helyszínei. Mindenütt alkalmuk van a hallgatóknak a katolikus hit megismerésére és a képzésük irányának megfelelő katolikus kulturális értékek elsajátítására.

A hallgatók létszáma 2016 őszén meghaladta a tízezer főt.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem tagja az alábbi nemzetközi szervezeteknek: FUCE – Federation of European Catholic Universities; IRUN International Network; IFCU: International Federation of Catholic Universities; Danube Rectors' Conference (DRC). Igen dinamikusan fejlődtek az Egye-

²⁶ *Acta Apostolicae Sedis* 90 (1998) 330-341.

²⁷ *PPKE: Alumni évkönyv 2015...* 58-61.

²⁸ *PPKE: Alumni évkönyv 2015...* 9-33 (épületek); 34-53 (HTK, KJPI); 54-69 (BTK); 70-93 (JÁK); 94-117 (ITK).

²⁹ <http://www.ppke.hu>.

³⁰ <http://vm.mtmt.hu>.

tem kapcsolatai a hazai és külföldi egyetemekkel.³¹ Ez részben megállapodásokban rögzített közös képzési és kutatási tevékenységben, részben oktatók és hallgatók cseréjében, illetve más formákban fejeződik ki. Az Egyetem vezetésével, lengyel, cseh, szlovák és horvát egyetemek részvételével alakult meg 2015-ben a Research University Network of the „Visegrad Plus” Group, mely további regionális kutatási együttműködések tesztelését lehetővé teszi.

A Katolikus Egyetem budapesti jelenléte és megerősödése döntően hozzájárul Egyházunk küldetésének teljesítéséhez a tudomány, a kultúra és a felsőoktatás világában és nagy mértékben elősegíti hazai katolikus közösségünk kapcsolatait a Világegyházzal, a nemzetközi szellemi élettel és a társadalommal.

I. MELLÉKLET: SZENTSZÉKI ALAPÍTÓ HATÁROZAT³²

N. 1151/98.

A Katolikus Nevelés Kongregációja (Semináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja)

Amikor Pázmány Péter SJ bíboros őminenciája, esztergomi érsek 1635-ben Nagyszombatban Jézus Társaságának vezetése alatt egyetemet alapított, ennek az intézmények az első kara a Teológiai Fakultás volt. Bár az egyetem 1770-ben királyi egyetemmé alakult át, és 1777-ben Nagyszombatból előbb Budára, majd 1784-ben Pestre helyezték át, Hittudományi Kara küldetését 1950-ig teljesen és intézményesen folytatta.

Ebben az esztendőben a Hittudományi Kart a világi egyetemről hivatalosan leválasztották, átadták a Magyar Püspöki Konferenciának. 1980-ig Római Katolikus Hittudományi Akadémia, később pedig Pázmány Péter Hittudományi Akadémia néven működött.

Különböző súlyos körülmények okozták, hogy a Hittudományi Kar a világi egyetemnek nem lehetett része. Az idők változása indokoltta tette, hogy a Hittudományi Karhoz más felsőoktatási egységeket is kapcsoljanak, úgy, hogy az említett kar katolikus egyetemmé alakuljon. Ezt a szándékot a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia szívesen fogadta, és 1992. január 30-án Budapesten megalapította a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet, mely az évek során egyre növekedett és különböző karokkal és intézetekkel bővült.

³¹ Az egyetemi kapcsolatokhoz és a nemzetközi szervezetekben való részvételhez 2002-ig lásd: *Tíz éves... 35-39.* Az újabb, kiterjedt kapcsolatrendszerhez lásd az Egyetem honlapját:

A nevezett katolikus egyetem főtisztelendő rektora 1998. június 15-i kérvényében arra kérte Kongregációnkat, hogy jóindulatúan mérlegelje az Egyetem a kánoni alapításának alkalmasságát a kérdésre vonatkozó szabályok szerint.

Ezért a hely és idő különböző körülményeit mérlegelve, figyelembe véve mind az Egyetem tanulmányi struktúráit, mind karainak és intézeteinek felépítését, az oktatók számát és tisztségükben való előmenetelét, valamint a hallgatók felvételét és azokat az egyetemi tanulmányokat, melyeket a különböző akadémiai fokozatok elnyerésére el kell végezniük; szem előtt tartva továbbá azokat a tudományos felszereléseket és oktatási segédeszközöket, amelyekkel az egyetem rendelkezik, valamint az a biztos pénzügyi hátteret, amely az egyetemi életnek garanciája; tekintettel Magyarország püspökeinek egyetértésére, akik biztosítják az egyetem gyümölcsöző fejlődését a katolikus nevelés elvei szerint, hogy az műhelye és vezetője legyen a térségben mindazon törekvéseknek, melyek a magasabb tanulmányok terjesztését szolgálják az Evangélium fényében az Egyházi tanítóhivatal vezetésével; a jelen határozattal, a CIC 807. kánonja, valamint az Ex corde Ecclesiae kezdetű apostoli rendelkezés általános szabályai 3. cikkelyének 1. §-a szerint

a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet
Budapest városában

kánonilag megalapítja és megalapítottak nyilvánítja. Az Egyetem Hittudományi Karból, Bölcsészettudományi Karból, Jog- és Államtudományi Karból, Informatikai Karból és fakultási jellegű Kánonjogi Intézetből áll. Működését az Egyetem Kongregációnk által jóváhagyott Szabályzata irányítja.

Központi hatóságunk megerősíti továbbá, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke hivatalánál fogva az Egyetem nagykancellárja, aki a Szentszék nevében az Egyetemnek a saját Szabályzata szerint felügyeletet gyakorol, tiszteletben tartva mindazokat a jogokat és kötelességeket, terheket és tiszteletbeli jogokat, amelyek a kánonilag alapított katolikus egyetemeiket megilletik, egyebekben megtartva mindazt, amit a jog szerint meg kell tartani, minden ellenkező rendelkezés hatályon kívül helyezésével.

Kelt Rómában, Kongregációnk székhelyén, 1999. március 25-én, az Angyali Üdvözlét ünnepén.

Pio Laghi
bíboros, prefektus

Giuseppe Pittau SJ
titkár

<http://www.ppke.hu/egyetemunk/partner-kapcsolatok-kepzesek>.

³² *Székesfehérvári Egyházmegye Ünnepi névtára... 67-68; Tíz éves... 18-19.*

2. MELLÉKLET: KÜLDETÉSNYILATKOZAT 2002-BEN³³

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara a Pázmány Péter bíboros, prímás esztergomi érsek által 1635-ben Nagyszombatban alapított Egyetem Hittudományi Karának jogutódja. Bölcsészettudományi Karát a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia alapította az Apostoli Szentszék 1992. január 24-én kelt hozzájárulásával, mely az Egyetem egészét Katolikus Egyetemnek ismerte el. A Jog- és Államtudományi Kart a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 503/1995. számú határozatával, az Információs Technológiai Kart az 1246/1998. számú határozatával alapította. Az Egyetemen belül a Hittudományi Kar és a Kánonjogi Posztgraduális Intézet egyházi fakultás jelleggel bír, és a „Sapientia Christiana” kezdetű apostoli rendelkezés és az egyházi fakultásokra vonatkozó többi egyházi jogszabályok keretei között működik. Az Egyetem Magyarországon államilag elismert egyházi egyetem, összhangban az 1032/1993. (C./6.) kormányhatározattal, valamint a Felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. Törvény 1. sz. mellékletével.

Az Egyetem a Katolikus Egyház és a Magyar Köztársaság jogrendjében jogi személyiséggel rendelkezik. A Katolikus Egyházban hivatalos egyházi jogi személynek (persona iuridica publica) minősül. Az Egyetem székhelye Budapesten található, itt működik a Jog- és Államtudományi Kar, valamint a Hittudományi Kar; ugyanakkor az Egyetem Bölcsészettudományi Kara Pilisabán oktat. Az Egyetem a jognak megfelelően karokat és önálló karközi szervezeti egységeket alapíthat és tevékenységet folytathat Magyarország más pontjain is.

Az Egyetem a katolikus egyetemekről szóló „Ex corde Ecclesiae” kezdetű apostoli rendelkezés szerint működik és tölti be egyházi küldetését. Emellett sajátos célkitűzései különösen a következők:

Az Egyetem tudományos közösség, mely szigorúan és kritikusan segíti elő az emberi méltóság és a kulturális örökség védelmét és fejlődését kutatással, oktatással és azokkal az egyéb tevékenységekkel, amelyeket a helyi nemzeti és nemzetközi közösségnek nyújt, különösen a hittudomány és az oktatott humán tudományok terén, de lehetőségeihez mérten a természettudományok területén is.

Az Egyetem törekszik

- egyetemes, átfogó, elmélyülésre és szintézisre képes tudományos szemléletre,
- az emberi személyiség, a keresztény és európai műveltségsmény és a család tiszteletére,

³³ *Tíz éves... 20-21.*

- az együttműködési készségre, mások értékeinek elismerésére,
- a tudomány nyíltságára, nemzetköziségre, autonómiájára és az egyetemi szabadság biztosítására az egyén és a közösség jogai, az igazság és a közjó határai között,
- az ország és a magyarság – Pázmány Péter akaratával megegyező – szellemi és etikai felemelkedésének szolgálatára,
- a keresztény életszemlélet és a katolikus tanítás megismertetésére, az erre épített szellemiség szeretetére, átélésére és megvalósítására az egész egyetemi tevékenységben, különösen pedig a nevelésben.

Az egyetem mint katolikus egyetem rendelkezik az alábbi lényeges tulajdonságokkal:

- katolikus eszmeiség, nemcsak az egyének, hanem az egyetemi közösség részéről is,
- állandó reflexió az emberi tudás növekvő gazdagságára a katolikus hit fényében, ennek a tudásnak saját kutatásokkal való gyarapítása,
- hűség az egyház által közvetített keresztény üzenethez,
- intézményes elkötelezettség Isten népének és az emberiség nagy családjának szolgálatára azon az úton, amely az életnek értelmet adó transzcendens cél felé vezet.

Vallási vagy szent tudományok oktatásában az Egyetem a Katolikus Egyház tanítóhivatalának útmutatásait tartozik követni a keresztény örömhír teljességének megőrzése érdekében. A világi tudományok oktatását az Egyetem a katolikus hit fényében, azt tiszteletben tartva végzi. A tudományos és pedagógiai követelmények az Egyetem oktatásában nem maradhatnak el a többi magyarországi egyetemektől. A világi tudományokat oktató Karoknak meg kell felelniük a megfelelő képesítés megszerzéséhez előírt állami követelményeknek is.

Az Egyetem az oktató munka korszerű színvonalon tartása érdekében a képzési területeknek megfelelő tudományágakban rendszeres tudományos munkát végez, figyelemmel kíséri és közreadja a tudomány új eredményeit. Az Egyetem alapképzést, szakképzést, tudományos és doktori képzést folytat.

Az Egyetem oktató és tudományos munkájában együttműködik a külföldi katolikus egyetemekkel, szakmai tudományos szervezetekkel, továbbá más hazai és külföldi oktatási és tudományos intézményekkel. Fontos feladata a nemzetközi kapcsolatok ápolása és bővítése. Azokkal az intézményekkel, amelyekkel a kapcsolat tartósan és több területen alakul ki, az Egyetem az

³⁴ A karon a dékánt két évre választják. Az új dékán szeptember 1-jén lép hivatalba. A többi karo-

együttműködést szerződésben is rögzítheti. Az Egyetem fokozottan figyelmet fordít a hazai felsőoktatási és tudományos intézményekkel kialakított kapcsolatokra, a tapasztalatok kölcsönös hasznosítására.

Az egyetemi feladatok megoldását a Katolikus Egyház jogszabályai szerint, a világi tudományokban való képzés tekintetében a magyar felsőoktatási rendszerhez igazodva, az Egyetem vezetői és vezető testületei – az őket a katolikus egyházi és a magyar állami jog szerint megillető hatáskörön belül – önállóan szervezik és irányítják. Az Egyetem központi szerveire az állami jogszabályok közül csakis azok alkalmazhatók, amelyek a nem állami, illetve az egyházi egyetemekre vonatkoznak.

Az Egyetem független minden párttól és politikai szervezettől. Ezért semmilyen szerve vagy szolgáltatása nem támogathat pártpolitikai jellegű megnyilvánulásokat. Területén ilyen jellegű rendezvények nem tarthatók.

3. MELLÉKLET: AZ EGYETEM NAGYKANCELLÁRJAI ÉS VEZETŐI

Nagykancellár

1992–2005	Dr. Seregély István egri érsek
2005–2015	Dr. Erdő Péter bíboros, esztergom–budapesti érsek
2015–	Dr. Veres András szombathelyi (2016-tól győri) püspök

Rektor

1992–1998	Dr. Gál Ferenc
1998–2003	Dr. Erdő Péter
2003–2011	Dr. Fodor György
2011–	Dr. Szuromi Sz. Anzelm

Hittudományi Kar (HTK)

*Dékán*³⁴

1992–1996	Dr. Bolberitz Pál
1996–1998	Dr. Erdő Péter
1998–2000	Dr. Rózsa Huba

kon a dékán választása ma három évre szól. Az új dékánok július 1-jén lépnek hivatalba. Ha az Apostoli Szentszék megerősítése – ahol ez szükséges – később érkezne meg, a megválasztott és

2000–2002	Dr. Tarjányi Béla
2002–2006	Dr. Rokai Zoltán
2006–2010	Dr. Kuminetz Géza
2010–2012	Dr. Tarjányi Zoltán
2012–2014	Dr. Kuminetz Géza
2014–2016	Dr. Fodor György
2016–	Dr. Kránitz Mihály

Bölcseztudományi Kar³⁵ (BTK)

Dékán

1992–2000	Dr. Maróth Miklós
2000–2006	Dr. Frölich Ida
2006–2009	Dr. Szelestei Nagy László
2009–2015	Dr. Botos Máté
2015–2016	Dr. Szilágyi Csaba mb. dékán
2016–	Dr. Fodor György

Jog- és Államtudományi Kar (JÁK)

Dékán

1995–2000	Dr. Zlinszky János
2000–2003	Dr. Radnay József
2003–2007	Dr. Bándi Gyula
2007–2013	Dr. Schanda Balázs
2013–2016	Dr. Varga Zs. András
2016–	Dr. Szabó István

jóváhagyott dékán addig megbízottként látja el tisztségét.

³⁵ A kar neve 2012. február 1-től Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar lett.

Információs Technológiai Kar³⁶ (ITK)

Dékán

1998–2006	Dr. Roska Tamás
2006–2012	Nyékiné Dr. Gaizler Judit
2012–2015	Dr. Szolgay Péter
2015–2016	Dr. Szolgay Péter mb. dékán
2016–2016	Dr. Friedler Ferenc mb. dékán
2016–	Dr. Iván Kristóf

Kánonjogi Posztgraduális Intézet (KJPI)

Elnök

1996–2002	Dr. Erdő Péter
2003–2006	Dr. Kuminetz Géza
2006–2015	Dr. Szuromi Sz. Anzelm
2016–	Dr. Kuminetz Géza ³⁷

Vitéz János Tanítóképző Kar³⁸ (VJK)

Dékán

2008–2012	Dr. Gaál Endre
2012–2014	Dr. Fodor György

4. MELLÉKLET: AZ EGYETEM FOLYÓIRATAI ÉS KÖNYVSOROZATAI

Hittudományi Kar

Folyóiratok	Teológia. Hittudományi folyóirat, ISSN 0133-1779 http://szit.katolikus.hu/index.php?m=teologia Folia Theologica, ISSN 2063-9635 (1990–2011) Folia Theologica et Canonica, ISSN 2063-9635 (2012-től)
--------------------	--

³⁶ A kar neve 2013. május 1-től Információs Technológiai és Bionikai Kar lett.

³⁷ A 2015-ben végzett választás szentszéki jóváhagyása még nem érkezett meg, így annak kézhezvételéig az előző elnök vezette az intézetet.

- Sorozatok** Studia Theologica Budapestinensia, ISSN 0866-2398
(1990-től, 35 kötet)
Varia Theologica, ISSN 2061-6244 (8 kötet)
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának
Kiadványai (külön ISBN számokkal, 23 kötet)

Bölcsészlet- és Társadalomtudományi Kar

Angol–Amerikai Intézet

- Folyóiratok** Nyelvelmélet és ... (évente váltakozva: dialektológia,
kontaktológia és diakrónia),
<http://full.btk.ppke.hu/index.php/FULL/about>
e-Colloquia: 16th-century English Literature and Culture,
<http://ecolloquia.btk.ppke.hu>
EDZine: English Department Magazine,
<http://ednews.btk.ppke.hu>

Keleti Intézet

- Folyóirat** AXIS Vallástörténeti folyóirat,
<http://vallastortenet.hu/index.php/Axis/index>

Kommunikáció- és Médiatudományi Intézet

- Internetes
médiaportál** Médiakapu, <http://www.mediakapu.hu>
Televíziós anyagok:
<http://www.mediakapu.hu/pazmanytv/index/id/323>

Közép-Európa Intézet (korábban: Szlavisztika–Közép-Európa Intézet)

- Sorozatok** Pons Strigoniensis. Fontes, ISSN 1588-2322 (2001-től, 4 kötet)
Pons Strigoniensis. Studia, ISSN 1588-2322 / ISSN 1785-5225
(2003-tól, 12 kötet)
Orloj, ISSN 2060-1778 (2008-tól, 1 kötet)
Linguistik aus dem Ambrosianum (külön ISBN számokkal, 2002-től)
Abrogans (külön ISBN számokkal, 2001-től)

Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

- Sorozatok** Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, ISSN 1586-3409
Pázmány Irodalmi Műhely – Források, ISSN 1588-2306
Pázmány Irodalmi Műhely – Lelkiségtörténeti Tanulmányok,
ISSN 2060-7385
Pázmány Irodalmi Műhely – Lelkiségtörténeti Források,
ISSN 2064-0250

³⁸ Az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola 2007-ben integrálódott az egyetembe mint annak önálló fakultása. Ez a kar 2013-ban beolvadt a Bölcsészlet- és Társadalomtudományi Karba „Tanárképző Intézet” néven.

Pázmány Irodalmi Műhely – Bibliográfiák, ISSN 1588-2306

Pázmány Irodalmi Műhely – Opuscula Litteraria,

ISSN 1589-9446

Kötelező Ritkaságok, ISSN 1589-2794

A könyvlista részletesen:

<https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/magyar-nyelv-es-irodalomtudomanyi-intezet/magyar-irodalom-tudomanyi-tanszek/tanszekunk-kiadvanyai> és

<https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/magyar-nyelv-es-irodalomtudomanyi-intezet/magyar-nyelveszeti-tanszek/tanszekunk-kiadvanyai>.

A könyvek egy része a neten: <https://btk.ppke.hu/tudomanyos-kozelet/kutatasok/mta-ppke-barokk-irodalom-es-lelkiseg-kutatocsoport-kiadvanyaink>.

Művészettudományi Intézet

Online kritikai portál Kultúra és Kritika, <http://www.kuk.hu/hu>

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Sorozat PANTA (a Typotex Kiadóval együttműködésben)

Romanisztikai Intézet

Folyóirat VERBUM Analecta Neolatina, <http://www.verbum-analectaneolatina.hu>

Sorozat APROPÓ (a Kijárat Kiadónál)

Szociológiai Intézet

Sorozat Ars Sociologica (a L'Harmattan Kiadónál)

Történettudományi Intézet

Folyóirat Khronosz, a Doktori Iskola folyóirata

Sorozatok Analecta Mediaevalia
Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák
Művelődéstörténeti Műhely, Monográfiák
Művelődéstörténeti Műhely, Felekezet és identitás konferenciák
Pázmány Történelmi Műhely, Történelmi Tanulmányok

Régészet Tanszék

Sorozat Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia,
<http://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/regeszeti-tanszek/kiadvanyaink/studia-ad-archaeologiam-pazmaniensia>

³⁹ 1999-ben létesült az Egyetemen közvetlenül a rektorhoz rendelt, karközi intézményként az Egyháztörténeti Kutatócsoport. Ez kezdte meg e sorozatok kiadását, melyet a „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport folytatott 2012-től.

MTA – PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport³⁹

- Sorozatok** Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae,
Series I, Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I (14 kötet),
ISSN 1786-2116
Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae,
Series I, Collectanea Vaticana Hungariae, Classis II (5 kötet),
ISSN 1787-2758
E két sorozat elektronikus kiadása:
<http://www.institutumfraknoi.hu/cvh>
Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae,
Series I, Collectanea Studiorum et Textuum, Classis I (2 kötet),
ISSN 2064-8375
Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae,
Series I, Collectanea Studiorum et Textuum, Classis II (1 kötet),
ISSN 2064-9061
E két sorozat elektronikus kiadása:
<http://www.institutumfraknoi.hu/cts>

Jog- és Államtudományi Kar

- Folyóiratok** Iustum Aequum Salutare, ISSN 1787-3223,
<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/ias.htm>
Pázmány Law Review, ISSN 2064-1818,
<https://jak.ppke.hu/kiadvanyaink/pazmany-law-review>
Állami Támogatások Joga, ISSN 2061-5108,
<http://atj.versenyjog.com>
- Elektronikus periodikák** Pázmány Law Working Paper, ISSN 2062-9648,
<http://www.plwp.eu>
(csak elektronikus közlés) Magyar Munkajog – Hungarian Labour Law Journal,
ISSN 2064-6526, <http://hlj.hu>
- Sorozatok** A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Jogtudományi Monográfiák,
ISSN 2061-5191
(eddig összesen 95 kötet)
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Xenia, ISSN 2061-9227
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Tanulmányok, ISSN 2061-7240
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Tankönyvei, ISSN 2062-0837

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Heller Farkas Könyvek, ISSN 2064-681X
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Doktori értekezések, ISSN 2064-1907
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Doktorandusz Tanulmányok, ISSN 2064-4078
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – TehetségPONT, ISSN 2064-1508
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Dokumentumok, ISSN 2498-6879
A fenti sorozatokból egyes kötetek letölthetők:
<https://jak.ppke.hu/kiadvanyaink>

Információs Technológiai és Bionikai Kar

Folyóiratok Jedlik Laboratories Reports, ISSN 2064-3942
PhD Proceedings. Annual Issues of the Doctoral School,
Faculty of Information Technology and Bionics, Pázmány Péter
Catholic University, ISSN 2064-7271,
<https://itk.ppke.hu/oktatas/doktori-iskola-phd/ph-d-proceedings>
Saját egyetemi kiadó a Kar eszközbázisán Pázmány University ePress (Pázmány Egyetem Elektronikus Kiadó)

Kánonjogi Posztgraduális Intézet

Folyóiratok Kánonjog, ISSN 1585-0978
Folia Canonica. Review of Eastern and Western Canon Law,
ISSN 1419-0060 (1998-2011) Digitálisan: I. évfolyam, később
tartalom: <http://www.kjpi.ppke.hu/kiadvany.html>
Folia Theologica et Canonica, ISSN 2063-9635 (2012-től)
Sorozatok Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis
(összesen 40 kötet) Catholicae de Petro Pázmány Nominatae – I. Institutiones,
ISSN 1419-5577
Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis
Catholicae de Petro Pázmány Nominatae – II. Manualia,
ISSN 1589-1615
Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis
Catholicae de Petro Pázmány Nominatae – III. Studia,
ISSN 1585-857X
Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis
Catholicae de Petro Pázmány Nominatae – IV. Dissertationes,
ISSN 1586-0957

◆◆◆ KUMINETZ GÉZA

Az egyházkormányzati hatalom a lelkipásztorkodás szolgálatában

1. BEVEZETÉS

Manapság szívesen használjuk a pápai és a püspöki hatalom és tekintély kifejezésére és gyakorlására a szolgálat szót, melynek gyökere a Bibliából ered. Jelzi ugyanis a jó pásztor gondosságát, aki végeredményben szolgál. ¹ Hasonló bibliai kifejezés a jó családtya képe, aki szintén teljes odaadással viseli gondját övéinek, aki egyúttal tudatában van annak is, hogy atyai tevékenysége Isten szolgálata, istendicséret. Ugyanakkor nem szabad visszariadnunk a hatalom és tekintély szavaktól, és attól a viselkedésmódtól, amit méltó hatalomgyakorlásnak nevezünk. Hiszen egyrészt az ember biológiai viselkedéskomplexében benne van a társadalmi hierarchia elfogadása alapvetően a normadominancia elismerésével és megtartásával, ² másrészt pedig a hatalmat viselőnek (a királynak, a pásztornak) a rá ruházott tekintély megőrzése és kellő gyakorlása végett feltétlenül szüksége van arra, hogy hatalmát méltóságteljesen viselje, meglegyen benne az erkölcsi tisztesség, és mindez a tulajdonsága – mint személyiségének nemes vonása – érett arckifejezésben öltön testet. ³

A püspök esetében ez a szolgálat, illetve hatalom apostolotudó voltából adódik. A püspöki szolgálat ugyanis annak a Krisztustól kapott hatalomnak és tekintélynek a gyakorlása, amit a *munus docendi*, *munus sanctificandi* és *munus regendi* kifejezésekkel adunk vissza. ⁴ De mindezeket a feladatokat mintegy összefogja az ún. *munus pastorale*, illetve a *potestas pastoralis* ki-

¹ Vö. DE PAOLIS, V., *Il vescovo e il servizio dell' autorità*, in *Periodica* 91 (2002) 605-637, különösen 605-610.

² Erről részletesebben lásd: CSÁNYI, V., *Íme az ember. A humánológus szemével* (Budapest 2015); CSÁNYI, V., *Van ott valaki?* (Budapest 2010); Csányi Vilmos e munkáiban hangsúlyozza azt is, hogy a hatalom mindenáron való akarása evolúciobiológiai szakkifejezéssel élve megszállási jelenség, a kulturális evolúció zsákutcája, ami tönkreteszi az emberi kapcsolatokat, és nagy konfliktushalmazzá teszi a társadalmakat.

³ Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága* (Budapest 1927) 33.

⁴ Az embereket általában és a híveket sajátosan sem lehet hatalom, kellő tekintély nélkül vezetni. Ma bizonyos értelemben mindkettővel gond van, nemcsak a világban, de egyházunkban is. Gon-

fejzés, hiszen mindazokat a feladatokat és a hatékony, koordinált végzésük-höz szükséges hatalmat és tekintélyt jelzi, ami a jó pásztor munkálkodásának elengedhetetlen feltétele.⁵ A tanítói, megszentelői és kormányzati feladatban és hatalomban sajátos módon részesednek az Egyház pásztorai, s ezen belül még teljesebb módon részesednek a püspökök, és a legsajátosabban és legteljesebben a pápa, mivel a közösségnek, Isten Új Népének hatékony célhoz érését, a Krisztustól kapott örökséggel való jó és hűséges sáfárkodást hivatottak szolgálni.

Mindezt a feladatrendszeret egyrészt az egyházi diszciplína teszi harmonikusná (objektív oldal), amely maga is az egyházkormányzati tevékenység csúcsteljesítménye, az Egyház dogmáinak, erkölcsi tanításának és liturgikus tevékenységének a jog nyelvén történő megfogalmazása. Míg a dogmák és a katolikus tanítás a hit igazságaiban (Krisztus ismeretében), az erkölcssteológia Krisztus követésében igazít el, a liturgia a Krisztussal való egyesülés lehetőségét nyújtja, addig az egyházfegyelem a maga globalitásában megőrzi minket a Krisztussal és Egyházával való egységben. Biztosítja a hívek egymás közötti, a pásztorok és a hívek, a pásztorok egymás közötti igazságos és méltányos viszonyait. A fegyelem előírásainak kellő érvényesítése ugyanis kizárja a hatalom önkényes gyakorlását, az Egyház tagjait evilági és örök céljuk felé vezeti, végül *ad extra* és *ad intra* egyaránt lehetővé teszi az Egyháznak a népek közötti és az Egyházban a tagok közötti kellő szabadságot, autonómiát. Másrészt a pásztori lelkület, vagyis a pásztori szolgálatra felkészült és érett személyiség (szubjektív oldal) ad alapot arra, hogy a pásztori felhatalmazottság a gyakorlatban is gyümölcsöző legyen. Mert hiába tudja a pásztor kívülről és mélységében is a kódexet, ha személyi éretlensége miatt többnyire rossz döntéseket hoz. S fordítva is igaz – bár úgy véljük, ez a kisebbik rizikó-forrás –, ha a pásztor nem ismeri, netán lebecsüli az egyházi fegyelem fontosságát, gyakran helytelen döntésekre juthat. Ugyanakkor, ha személyisége érett, nagyobb az esélye, hogy jól dönt, hiszen épp a józan ítélőképesség jellemzi az érett személyiségű embert. Természetesen, ha egy az egyházi fegyelmet alaposan ismerő és ebből adódóan józan ítélőképességgel rendelkező, ám személyi érettségében gyengébb a pásztor, úgy ez a tudása sok rossz döntéstől óvhatja meg. A hatalom gyakorlásának harmadik eleme az arra alkalmasnak megismert személy törvényes kijelölése és a hatalommal való felruházása, illetve hatalma terjedelmének meghatározása (erre szolgál az egyházi hivatalba történő beiktatás).

doljunk csak az egyre gyakoribb engedetlenségre, mellyel pásztorok és hívek egyaránt önkényesen értelmezik a hit igazságait, vagy egyszerűen hallatlanra veszik az egyházjog előírásait vagy a törvényes eljáró törvényes utasításait. Mindez a tekintély megvetésének vagy gyengeségének a jele. Vö. MOLNÁR, T., *Az Egyház évszázadok zárandoka* (Budapest 1997) 8 és 96.

⁵ Vö. GHIRLANDA, G., *Il munus regendi del vescovo alla luce del can. 381 §1 e del Sinodo dei Ves-*

Mindebből talán felsejlik, hogy az egyházkormányzati hatalomnak és kel-
lő gyakorlásának meghatározó szerepe van az Egyház életében, vagyis cse-
lekvésében, a lelkipásztorkodásban. Úgy ítéljük meg lelkipásztorkodásunk
helyzetét, hogy nem kap benne kellő teret a kormányzati dimenzió, s bajaink
épp ezért szaporodnak. Bizonyos értelemben ennek a hatalmi tényezőnek
van az Egyház életére nézve döntő jelentősége, éspedig azért, mert ez hiva-
tott arra, hogy számba vegye az adott terepen a lehetőségeket, és értékelje
azokat rövid, közép- és hosszú távon egyaránt. S ezen komplex becslés alap-
ján készítsen stratégiai tervet szintén rövid, közép- és hosszú távra, hogy itt
és most miképp lehet hatékonyan teljesíteni Krisztus missziós parancsát.

E dolgozatban szeretnénk megvilágítani az egyházkormányzati tevékeny-
ség és az egyházfegyelem érvényesítésének minősített fontosságát. Ezzel va-
lamiképp rá szeretnénk ébreszteni az olvasót, és főleg a főpásztorokat a jog-
rend egységet és hatékonyságot biztosító funkciójára, hiszen Krisztus a
jogrendeknek is megváltója, befelé (kánonjog) és kifelé (világi jogrendek)
egyaránt. Az Egyház ölen tanított és ható alapvető jogrend tartalmazza
ugyanis mindazokat a jogi alapelveket, melyek kifejezik és lehetővé teszik
az ép világi és vallási társadalom alapstruktúráit és tartós működését. Ezért
úgy kell az egyházkormányzati hatalomra tekintenünk, mint aminek termé-
szeténél fogva az a feladata, hogy célja felé vezesse az Egyházat, vagyis ani-
málja, sőt irányítsa a lelkipásztori tevékenységet. Nélküle káosz alakul ki,
tartósan helytelen gyakorlása pedig súlyos konfliktusokkal terheli meg Isten
népének életét, rontva így tanúságtételének hitelét.

2. AZ EGYHÁZ ÉS A BENNE MŰKÖDŐ KORMÁNYZATI HATALOM FOGALMA

Krisztus tanítói, megszentelői és királyi tevékenysége révén segítette és se-
gíti meg az emberiséget fő bajai ellen, nevezetesen az értelem korlátoltsága,
a bűn és a nyomorúság ellen. E hármasság működéséből ad részt minden hívé-
nek, e hármasság küldetést bízta Egyházára, melyet a történelemben állított má-
sodik énjének tekint: *Ecclesia est alterego Christi*.⁶

Az ember és az emberiség állandó bajait azonban Krisztus ténylegesen
csak akkor orvosolja, ha „az elmebeli és természetfölötti vallási vakság gyó-
gyítására állandóan tanít, ha bűnre hajló és bűnben vergődő lelkünket állandóan
szenteli és erősíti áldásával, ha szertehúzó zilált akaratainkat és rugda-

covi del 2001, in *Periodica* 91 (2002) 677-704; 92 (2003) 77-96., VAL PÉREZ, H., *La potestà ordi-
naria del romano pontefice e dei vescovi sugli stessi fedeli: dal Concilio Vaticano I fino al CIC*
1983, in *Periodica* 95 (2006) 597-618; POLIERI, P., *Antropologia culturale e politica della cura.*
Sulla nozione di potere pastorale nel pensiero di Michel Foucault, in *Nicolaus* 32 (2005) 205-222.

⁶ Vö. SCHÜTZ, A., *Krisztus* (Budapest 1944) 239.

lódzó egyéniségünket állandóan az ő törvényének és kormányzatának vas-pálcája alá hajlítja. ... A megváltás művének ezt a szükséges betetőzését és biztosítását végbeviszi az Üdvözítő, amikor apostolainak és azok utódainak hatalmat ad tanítani, szentelni, kormányozni ugyanazzal a hatásossággal, mint ő tette. ... Így Krisztus folytonosítja magát, beállítja a maga küldetését a történelemben, hogy nemzedékről nemzedékre újra nőjön és újból kigyuladjon. ... Az Úr Krisztus oly határozottsággal és világossággal, melynek nincs mása a történelemben, azonosítja magát ezzel az intézménnyel, melyet a tizenkét apostolra és azok fejére Szent Péterre alapított.”⁷

A Krisztus által alapított Egyház tehát hierarchikusan rendezett alkotmányos és nemzetek feletti társaság (*societas*). Természetfeletti célra létesült társaság. Nem közösség, hanem társaság, mivel a közösségbe eleve beleszületik az ember (család, haza), míg egy társaságba szabad választás révén lép be. Krisztus társaságában tehát az Óáltala elhívott, kiképzett és küldött emberek (hívek) foglalnak helyet. Olyan feladatot kaptak Krisztustól, hogy egyrészt építsék itt a földön Krisztus királyságát,⁸ másrészt munkálkodásuk révén szent életet élve eljussanak az örök hazába. A krisztushívők e feladataikhoz először is kapnak egyénileg természetes és természetfeletti segítséget, ám ez az erő csak szükséges, de nem elégséges feltétele céljuk elérésének. Szükségük van másodszer a prófétai, a papi és a királyi feladatokat egységbe fogó kormányzati hatalom és az ezt megtestesítő tekintély oltalmára és irányítására. Természetesen, a kormányzati tevékenység is önmagában csak szükséges, de nem elégséges feltétele az Egyház küldetése krisztusi folytatásának: találkoznia kell a hívek lelkes Krisztust követni akarásával (a természetes és természetfeletti erők intenzív igénybe vételével).

2.1. Az egyházkormányzati hatalom természete

Jóllehet Isten népe papi nép, mégis papságra, vezetőkre van szüksége, akik e népet az idők végezetéig tanítják, megszentelik és kormányozzák, hogy a nép tagjai hűségeselek legyenek a hitben, a reményben és a szeretetben Krisz-

⁷ Vö. uo. 237-238.

⁸ Krisztus királysága nagy vonalakban úgy írható körül, hogy az a népeket és az államokat természetfeletti egységbe fogja. Megőrzi az egyes népek adományait, s így a népek családjai kimunkálhatják és felmutathatják azt a sokszínű gazdagságot, melyet létbe szólításukkal és fenntartásukkal a Teremtő szándékolt. Ez a népek létének és a népek közti tartós békének a záloga. Az egyes népeket nem szabad tehát eltörölni és az így keletkező tömegeket egy globális uniformizált birodalomba kényszeríteni. Ne felejtjük el a krisztusi missziós parancs módját sem: a krisztushívőket nem politikai messiási eszme mozgatja, nem evilági világbirodalom kiépítésén fáradoznak. Ha az apostolok és utódaik így tettek volna vagy így tennének, maguk akadályoznák az Evangélium terjedését. Akkor a népek szemében az apostolok és utódaik is csak egy idegen hatalom szállásmesterei lennének.

tushoz, az Igazsághoz, a Törvény teljességéhez. Ezért a pásztorok, midőn tanítanak, megszentelnek és kormányoznak is valamiképp. Hiszen kormányozni annyit tesz, mint hatékonyan törekedni arra, hogy biztosítottak legyenek a tanításnak és a megszentelésnek, sőt, magának a kormányzásnak is a személyi, tárgyi és intézményes feltételei. Kormányozni annyit jelent, mint hatalommal közölni az Élet ígéit, erővel árasztani a megszentelő kegyelmet. Kormányozni annyit jelent, mint az Egyház építésén, felvirágoztatásán fáradozni.⁹

Ez a súlyos és összetett feladat a pásztor is arra készíti, hogy gyakran leüljön a tanító Jézus lábai elé, hogy ő is keresse a megszentelődés forrásait, hallgasson a jó tanácsra, a Lélek szavára, vagyis engedje magát is az Úr ösvényein vezetetni, vagyis kormányozni.

A pásztor tehát hatalommal felruházott ember. És hatalmat gyakorolni elsősorban annyi, mint hatni. Persze hathat, és megannyiszor hat is a nyers erőszak, a megfélemlítés vagy a kényszer egyéb szellemi, démoni módozata; vagy hathat a másik ilyen vagy olyan kiszolgáltatottságának, hiszékenységének, netán érvényesülni vágyásának a kihasználása is. Az igazi pásztornak el kell utasítania a hízelgést, a bálványozást, a szolgálalelkűséget; nem szabad kihasználnia mások szorult helyzetét; nem szabad megengednie a törtetők menetelését.

A kormányzás végeredményben törvényalkotás, bíraskodás és végrehajtói tevékenység a törvény szabta kereteken belül, az isteni és egyházi törvények figyelembe vételével. Mindegyik dimenzió feltételezi az okosság erényét, amely először stratégiát, koncepciót, modelleket alkot, mind a törvényhozás, mind a bíraskodás, mind pedig a végrehajtás területén. A továbbiakban főleg ez utóbbi területre összpontosítjuk a figyelmünket, mivel nézetünk szerint a szoros értelemben vett kormányzati tevékenység a lelkipásztori terepen épp ezt a kormányzati szektort foglalja magában, s a mindennapokban erre terjed ki leginkább a kormányzati beállítottság.

Hadd említsünk néhány sajátos jogi-technikai eszközt az imént említett stratégia-alkotáshoz: tanácskérés ott is, ahol a jog azt nem írja elő; a hatalom delegálása az ügyek gyors és szakszerű elintézéséhez; egyes fontos vagy ké-

Ugyanis a vallási hódítás minden korban a politikai uralomelőjátékának látszik. Jézus ezért „élesen különválasztván a két hatalmat, kettőtöri e veszedelmet. Eloszlatja a bántó zavart és ezzel határtalan teret nyit meg az Evangélium terjedésének. Az Ő hithirdetői az örök igazság tanítói, amelynek nincs határa. Az Ő alapította társaságnak nincsenek országhatárai. Minden nép beléphet abba anélkül, hogy politikai szervezetén bármit is változtatna. Mint hívők az újonnan megtértek a vallási hatóságoknak vannak alávetve, de mint polgárok továbbra is országaik igazságos törvényeinek engedelmeskednek. Isten városa a meglévő rend fölé emelkedik, s távol attól, hogy megzavarja, tökéletesítvén megszilárdítja.” MORICE, H., *Jézus lelke. Tanulmány Krisztus jelleméről* (Budapest 1932) 64-65.

⁹ Vö. ASTIGUETA, D., *Il munus docendi del vescovo alla luce del can. 747. §1 e dei documenti del Sinodo dei Vescovi del 2001*, in *Periodica* 92 (2003) 30-31.

nyes ügyekben a döntéshozás fenntartása. Ugyancsak ehhez a stratégiaalkotáshoz az alábbi kérdések kellő megválaszolása szükséges: Mi az a szellemi miliő, ami körülveszi az egyházakat? Melyek az identitásunkat őrző és védő érdekeink, értékeink? Mely pontokon lehet és kell megengedhető kompromisszumot kötni, s mely pontokon nem ad erre lehetőséget a Krisztus meg-szabta küldetés? Hit és erkölcs dolgában mikor kell a tévedéseket, a helytelen tendenciákat elítélni? Hány óvodát, iskolát, karitatív jellegű intézményt tudunk valóban katolikus szellemben működtetni? Kell-e katolikus orvosokból, jogászokból, pedagógusokból, mérnökökből, iparosokból, földművesekből stb. társaságokat létrehozni? Hol van szükség templomra, katolikus temetőre? Milyen konkrét kapcsolatot építsünk az állammal, a többi vallással, népekkel? Hogyan őrizhetjük meg valóban vallási identitásunkat és szabadságunkat? Erőinket, tartalékainkat hogy lehet a legjobb hatásfokkal mobilizálni? Stb.

¹⁰ Egy ilyen kormányzati stratégia alkotásának lépései nagy vonalakban az alábbiak: *Az első lépés* a tájékozódás és helyzetfelismerés. Ezt már akkor célszerű elkezdeni, amikor megtörtént a kinevezés, de a püspök még nem vette birtokba új hivatalát. Először az elődnél (ha még él, illetve az egyházmegyét ideiglenesen kormányzó egyházmegyei kormányzósnál), majd a (volt) helynökei-nél, az espereseknél, a fontos egyházmegyei intézmények vezetőinél (s itt talán a legfontosabb a szeminárium), végül a tekintélyes és a fiatal papoknál, nem kizárva természetesen az egyházi intézményekben vezető szerepet betöltő világiakat vagy fontos katolikus társaságok világi vezetőit sem. Kérdezni és meghallgatni, s minden jó ötletet emlékezetbe vésni. Ennek az állandó jól informáltságnak későbbi biztosítási módja az, hogy az egyes tanácsokban, szervezetben úgy kell a kinevezéseket intézni, koordinálni, hogy reprezentatív legyen a minta (azaz minden vonatkozó hivatalból legyenek jelen súlyozottan arányos létszámban). A hivatal birtokba vétele után a legfontosabb lépés az egyházmegyei hivatal működőképességének a biztosítása. Ez a szerv olyan, mint az emberi szív és agy. Minden fontos döntés itt születik, ezért a legkiválóbb személyekre van szükség (miként a szemináriumban is!). Ez nem egyszerű feladat a papinséges időkben, ezt az áldozatot mégis mindenképp meg kell hozni, különben a kormányozhatóság kerül veszélybe, s az egyházmegye szétesik (természetesen nem jogi értelemben). Mit értek ez alatt? Azt, hogy a papság nem hajtja majd végre a püspök parancsait, s nem tartja meg a diszciplinát. Az aula mellett a másik fontos feladat az egyházmegye objektumainak, intézményeinek, közösségeinek rendszeres látogatása, vagyis a közvetlen tapasztalat megszerzése a hit, a papság helyzetéről, az épületek állagáról, az intézmények vagyoni helyzetéről. Ha nincs ilyen helyzetfelmérés és annak kellő kiértékelése, akkor abból olyan kormányzati beállítottság származik, amely irreális lesz. Ez megmutatkozhat akár úgy, hogy a püspök grandiózus terveket dédelget, s túl nagy erőbedobásra készíti, netán kényszeríti papságát, amiből bizony nagy károk származnak (ez a despotikus és abszolutista hatalomgyakorlási mód, mely vagy túlságosan koncepciózus, vagy egyszerűen önkényes). Ha a püspök mindenképp a maga akaratát akarja megvalósítani, semmiképp sem lesz áldás rajta. Más eset, ha nem vázol fel semmiféle koncepciót papjainak. Ennek hatása az lesz, hogy nem fogja kellően lekötni és egyesíteni a még létező erőket sem, így a papság, mivel nem érzi a főpásztor odafigyelését, saját önmegvalósító vállalkozásokba kezd, ami szintén hasonló veszélyekkel jár. Mindkét esetben az igazi közösségi szellem és persze az egyéni lelkiület látja a kárát. Itt jól látható, hogy a megyéspüspöknek engedelmes lelkiületű, ugyanakkor erélyes, erőskezű embernek kell lennie. Képesnek kell lennie motiválni övéit, érzékeltetni velük, miért is lenne kívánatosabb ezt vagy azt a célt, tervet megvalósítani, vagy hogy miért úgy vagy úgy a legcélszerűbb a dolog kivitelezése. Vitaközönak, azaz érve érve mondónak, ugyanakkor döntésképesnek, illetve késznek kell mutatkozni.

A hatalmat gyakorló személy (a főpásztor) számára fontos stratégiai lépés először is az állapot- és hivatalbeli kötelességeinek és jogainak számbavétele és tudatosítása, illetve gyakorlási módjuknak a meghatározása. Így mennyi időt fordíthat, illetve kell fordítania elmélkedésre, mások fogadására, egyéb felkérések, előadások tartására, vagy éppen pihenésre. Mindez része kell hogy legyen a pástor kormányzati felfogásának (hivatalviselési stílusának).¹⁰

A pástor tehát hatalommal, éspedig isteni hatalommal felruházott személy, ám hatalmát nem szabad sem önkényesen (abszolutisztikusan), sem despotikusan, sem kicsinyesen, sem hazardírozó módon gyakorolnia.

Bárhogy is legyen, akik Mózes székébe kerülnek, előbb vagy utóbb szembe találják magukat azzal a dilemmával, hogy mit is jelent Isten eszközeként lenni. Vagyis miképp lehet az egyes kormányzati döntésekkel – akár minden

A második lépés a konkrét kormányzati stratégia megalkotása a fentiek ismeretében. Megfogalmazni a prioritásokat. Az első: a hit tisztaságának biztosítása, védelme, melynek biztosítéka az alapos pap- és katekéta-képzés, a jelöltek komoly kipróbálása, s az alkalmatlanok, illetve komolytalanok időben való eltanácsolása. Ugyancsak idetartozik az istentisztelet és a hitoktatás megfelelő színvonalának biztosítása és annak kellő ellenőrzése. A második: megjelölni azt, hogy mely intézményekre van szükség, mely intézményeket képes az egyházmegye anyagilag és személyzetileg is biztosítani. Itt is, mint minden döntés esetében, éleslátásra és bátorságra van szükség. Ha pl. nem tudunk fenntartani annyi iskolát, vagy káros a tevékenységük, mert pl. csak nevében katolikus iskolák, akkor előbb meg kell próbálni a megfelelő személyzeti politikával. Ha erre nincs mód, úgy kétsedelem nélkül be kell zárni azokat. Épp a misszióknak, annak hitelessége kötelez bennünket ezekre az egyébként fájdalmas lépésekre. Vagy ha pl. nem tudná az egyházmegye fenntartani a szemináriumát, akkor a püspök igyekezzék az érseki tartomány többi püspökével egyházmegyeközi szemináriumot létrehozni. Vagy ha más területen is egyesíteni célszerű – épp a fenti misszió hatékonysága miatt – az erőinket, akkor további intézmények sorsának az eldöntését is rábíthatják a püspökök az érsekre, vagy országos fontosságú intézmények esetén felhatalmazhatják a primást vagy a püspöki konferencia elnökét az ilyen döntésekre. Ennek természetesen csak akkor van értelme, ha egyik püspök atya sem lép a meghozott döntés ellenében. Nálunk, mivel kis ország vagyunk, országosan minden bizonnyal nincs szükség egyenlő több katolikus egyetemre, egynél több központi papnevelő intézetre, több TV- vagy rádiósatornára, több levéltári, műemlékvédelmi, múzeumi felügyeletre. A többi fontos intézmény esetében ugyanakkor az illetékeseknek össze kell fogniuk, s objektív szempontok alapján kell kijelölniük az adott intézménytípus helyét, számát, vezetőit.

A harmadik lépés az egyházmegyei közigazgatás: a plébániák területi határai, egyesületek, társulások létesítése, felszámolása, a megszentelt élet intézményeinek letelepítése, illetve felszámolása; a papok életrendjének rendezése, főleg oly módon, hogy testvéri közösségekben élhessenek. Erre jó kánonjogi intézmény az ún. in solidum, azaz egyetemleges megbízás. Így több plébániát lehet több papra rábízni, s közülük egy lesz a moderátor. Az egyes döntéseknél az érintettek előzetesen meg kell kérdezni, továbbá az okosság látatja, hol sérülhetnek szerzett jogok. Az igazságosság ezek mellőzésével, illetve megkerülésével sérül. Az intézkedés esetleg érvényes lesz, ám talán meg nem engedett vagy egyszerűen méltánytalan.

A negyedik lépés a komoly ellenőrzés minden gyámkodás nélkül, betartani és betartatni a fegyelmi rendet. Merni követelményeket támasztani, merni nemet mondani, ha kell. Merni valóban és fenyegetően kilátásba helyezni szükség esetén a vonatkozó büntető intézkedéseket. Nem szabad engedni a mai világ nyomásának, az aktivizmusnak. Az aktivizmus nagy veszély; a pástornak

ellentétes látszat ellenére – Isten ügyét hatékonyan szolgálni? Ismét más formában így áll elő ugyanez a pásztori lelket nyugtalanító kérdés: Ezzel vagy azzal a döntéssel tulajdonképpen Isten szándékát, idegen hatalom akaratát vagy csak a saját kívánságomat valósítom-e meg? Ez utóbbi két akarat ebben az esetben tökéletlen az elsőhöz képest, vagy egyenesen ellenkező is vele.

Ha a döntés háttérében az isteni jog érvényesítésének a kötelezettsége áll, úgy viszonylag könnyű a fenti akaratok identitásának meghatározása. Ám sokkal nehezebb, s néha tán lehetetlen is az akarat hovatarozásának tisztázása, ha ilyen isteni vagy tételes jog közvetlen módon nem siet a segítségünkre. Ebben az esetben döntő a rendelkező, a hatalmat gyakorló személy mentalitása, kormányzati beállítottsága. A kormányzati beállítottságot közelebbről a teológiai és egyházpolitikai élelátás, a személy karaktere, ön- és emberismerete, helyzetfelismerő képessége-készsége, egyszóval a lelkülete határozza meg. A kényes pillanatokban még ez a felkészültség is kevésnek bizonyulhat, mert nem elég a tisztánlátás, nem elég a vele társuló acélos jellem s az ezt megjelenítő vasakarát sem. Hanem szükség van amolyan anyagi, sőt, a legfontosabb döntéseknél isteni segítségre is (*assistentia Spiritus Sancti*). Az egyházkormányzati hatalom gyakorlását az adott hivatal és a vele járó kötelek és jogok, illetve ezek gyakorlási stílusa, az ún. kormányzati beállítottság (*mens gubernatoris*) határozza meg.¹¹ Az ilyen hatalmat gyakorló személynek tehát ezt kell mintegy megalkotnia és tudatosítania magában, illetve kormányzati tevékenysége során következetesen érvényesítenie.

2.2. A kormányzati beállítottság

Az *Egyházi Törvénykönyv* a kormányzati beállítottságot mint a törvényhozó mentalitását, szándékát (*mens legislatoris*) ismeri, s elsősorban a törvény értelmezésének segédeszközéként tekint rá. A kormányzati beállítottság azon-

elsősorban állapotbeli és hivatalbeli kötelességei teljesítésével kell törődnie, amit épp a kánonjog ír elő. Ha a főpásztor nem tudja személyesen ellátni minden hivatali teendőjét, akkor delegálja hatalmát helynökeinek, de úgy adja át a hatalmát, hogy ő a leghatalmasabb legyen, és – pedig azért, hogy a legfontosabb döntések megfontolására kellő ideje legyen. Következésképpen, kiszámíthatónak kell továbbá lennie: ugyanarra a kihágásra ugyanúgy reagáljon, figyelmes szemmel nézze már a kispapjait, kinek milyen talentuma van, hiszen e természetes alap nélkül nehéz üdvös dispoziót hozni. S ugyanez a figyelmes szem kell ahhoz is, hogy kísérje és őrizze a rábízott papi sorsokat. A kormányzásnak igazságban és igazságosan kell történnie a szeretet kíséretében, valahogy úgy, amint a *Gaudium et spes* zsinati rendelkezés mondja: iustitia duce, caritate comite. Mindezek a megállapítások természetesen analóg módon érvényesek a katolikus iskolák vezetőire, a plébánosokra, a szemináriumok rektoraira, egyszóval az egyházi hivatalok birtokosaira is. Kinek-kinek a hivatalához tartozó hatalma kiterjedése

ban ennél sokkal többet jelent, mivel a kormányzati hatalommal rendelkező személy vagy személyek általános kormányzati beállítottságát, egyházpolitikai, jogpolitikai irányvonalát foglalja magában. Ezt a mentalitást, általános szándékot megtudhatjuk a törvényhozó által hozott törvényekből, létesülési körülményeiből, illetve a pápai beszédekből, enciklikákból. Kormányzati beállítottság kérdése tehát az, hogy a törvényhozó mit kíván tiltani, megengedni, eltérni, büntetni, milyen tevékenységet kíván sajátos jogi, pasztorális eszközökkel védeni, előmozdítani stb.

A kormányzati beállítottság kétségkívül legfontosabb területe a törvényhozás, ám ugyanakkor áthatja az egész kormányzati tevékenységet, vagyis a törvényhozáson kívül a bíráskodást és a végrehajtást is, sőt, bizonyos értelemben a tanító és megszentelő feladatot is magában foglalja. Talán ez lenne a legtágabb kiterjedési köre ennek a fogalomnak. Gondoljunk csak arra, hogy milyen témát tűz ki a pápa vagy a megyéspüspök egy-egy ünnepi alkalommal celebrált mise homíliájaként, vagy milyen témákat szólaltat meg körleveleiben, sajtó-megnyilvánulásaiban. Vagy gondoljunk a pápa éves rendszerességgel ismétlődő rotai beszédeire, melyekben kijelöli a bíráskodás irányelveit. Hasonló módon a végrehajtás területén is érvényesül egyfajta beállítottság, nevezetesen, milyen utasításra van szükség a törvény végrehajtásához, mikor indokolt felmentés, engedély megadása, miféle intézményeket kell létesíteni, támogatni, milyen *usust* kell eltérni (*stylus curiae*).

Ha ebben az általános értelemben vesszük a kormányzati beállítottságot, akkor a kormányzati hatalommal rendelkező személy vagy szerv számára amolyan bölcsességeként, kormányzati okosságként (*prudencia regnativa*) jelentkezik. A kormányzó személy életbölcsessége, hite, életszentsége, helyzetfelismerő képessége és készsége mutatkozik meg benne. Célja tehát a lelkek üdvösségének munkálása, az Egyház identitásának őrzése, a nyáj hitben való egységének megtartása, az Egyház jogos érdekeinek hatékony társadalmi képviselése és védelme. Feltételezi a katolikus hit kellő birtokbavéte-

és természete szerint. Azért nem tértünk ki az e hivatalokkal járó feladatok részletezésére, mert kánonjogi értelemben ezek nem ruházzák fel birtokosukat valódi egyházkormányzati hatalommal, mivel az érdemi döntések általában az ordináriusok kezében vannak. Ezért az ilyen hivatalok esetében inkább pasztorális okosságról, s kevésbé kormányzati okosságról kell beszélnünk.

¹¹ Megjegyezzük, hogy a kormányzati beállítottságot az egyházi törvényhozó főleg a törvényhozói tevékenységgel hozza kapcsolatba (mens legislatoris), ami érthető, hiszen a törvények alkotása és konkrét szövegezése képezi a végrehajtói és bírói tevékenység alapját. A mens legislatoris a törvény értelmezésének egyik segítő elve is. Ám úgy véljük, hogy minden további nélkül beszélhetünk akár a végrehajtás, akár a bíráskodás során is kormányzati beállítottságról, mely természetesen nem a törvényhozói mentalitás alternatívája, hanem inkább az adott helyen és időben történő hű és következetes applikációja.

lét, az egyházi és világi törvények, a társadalmi-politikai helyzet megfelelő ismeretét, a kormányzandó nép állapotának, valódi szükségleteinek felismerését, a megfelelő stratégia kialakításának és végrehajtásának képességét, illetve készségét.

A kormányzati hatalom gyakorlása konkrétan elsősorban az egyházi hivatalon keresztül történik.¹² Ugyanazt a hivatalt viselni – azaz ugyanazokat a jogokat és kötelességeket teljesíteni alkotó szabadsággal – egyfajta azonosságot, de változást is jelent. Mivel a személy, aki a hivatalt betölti, más dolgokat tarthat elsődlegesen megoldandóknak, vagy más utat láthat célszerűnek a megoldáshoz, mint hivatali előde. Egyszóval más kormányzati beállítottsággal rendelkezhet.¹³ Igaz, ez az eltérő kormányzati beállítottság nem szükségszerűen következik abból, hogy más a hivatal viselője. Ez az eltérés vagy épp hasonlóság adódhat az új vezető karakteréből vagy az általa alkotott és követett stratégiából. Mindenesetre, így vagy úgy, az egyházi hivatal viselője beleilleszkedik a Gondviselés áramába¹⁴ azáltal, hogy éppen rá esett a választás (mert őt tartották a legalkalmasabbnak) és ő azt elfogadta, de azzal is, amilyen kormányzati beállítottságot célszerűnek lát. A karakter nem vagy csak ritkán változik, ám a kormányzati beállítottság a tapasztalatok fényében változhat, és néha bizony változnia is kell. Különleges erénye egy vezetőnek, ha felismeri úgy a karakteréből eredő előnyöket és hátrányokat,¹⁵ mint a kormányzati beállítottságában való változtatás szükségességét. Éppen ezzel tudja biztosítani a következetességet és az egészséges állandóságot, a stabilitást, ugyanakkor ezzel bizonyíthatja a vezetésre való rátermettségét.

Természetesen nem csak a vezetőknek, mindnyájunknak szükségünk van a kellő okosságra életünk helyes mederben tartásához. Az okosság (*prudentia*) különleges erény. *Prudentia est moderatrix et auriga virtutum, ordinatrix affectuum, doctrix morum* – írja a nagy domonkos moralista, Dominicus Prümmer.¹⁶ Ámbár ez a meghatározása inkább az egyéni életre illik, *per analogiam* alkalmazható a kormányzati okosságra, illetve a tekintély birtokosára is.

¹² Hatalmat megbízás, vagyis delegálás alapján is lehet kapni az Egyházban. Ez a mód azonban inkább ideiglenes jellegű, s a gyors és hatékony intézést követelő ügyek esetében kívánatos, igaz nem kizárólagosan csak erre szolgál, mivel a főpásztor tartósan is delegálhat hatalmából másoknak, kormányzati beállítottságának és a jog előírásainak megfelelően.

¹³ Jó példa erre a kormányzati felfogás-változásra, amikor az új pápa elődjétől eltérő nevet vesz fel. Érdekes kérdés, hogy vajon ugyanazon pápa megváltoztathatja-e pontifikátusa során a megválasztásakor felvett nevet, jelezve ezzel kormányzati beállítottságának lényeges változását? Tudomásunk szerint erre nincs precedens, ám úgy gondoljuk, hogy ennek a kérdésnek az eldöntésében nincs semmi olyan tényező, ami tagadó válasz adását sugallaná.

¹⁴ Ezért ha már nem töltünk be valamely egyházi hivatalt, vegyük természetesnek, hogy a hivatali utódunk netán másként szervezi meg tevékenységét. Miután átadtuk a hivatalt és minden infor-

Az Egyházban egyébként minden hatalom vikáriusi, azaz Krisztustól kölcsönbe kapott a missziós küldetés folytatása végett. Ezt a kölcsönzött hatalmat a püspököknek Krisztus szellemében kell kamatoztatnia, s ennek sajátos és konzekvens megnyilatkozása az ún. kormányzati beállítottság. Jóllehet a kormányzati beállítottság látszólag nem tartozik szorosan a tárgyhoz, kialakítása, szükség esetén megváltoztatása a fentebb mondottak alapján erőteljesen kapcsolódik a püspök lelkipásztori látogatásaihoz, mivel ezek a kormányzásához szükséges tapasztalatainak meghatározó részét képezik. A püspök, amikor hivatalát elfoglalja, máris rendelkezik egyfajta kormányzati beállítottsággal, hiszen személyisége (pásztori arcéle), ügykezelési felfogása már kialakult. Ám ennek a szubjektív felkészültségnek és készségnek találokznia kell a részegyház objektív adottságaival, annak ismeretével,¹⁷ ami egy harmadikat fog létrehozni, új beállítottságot. Emiatt úgy is fogalmazhatunk, hogy a jó kormányzati beállítottság a kormányzati tevékenység vagy a lelkipásztori feladat hatékony végzésének a lelke. Ezért is volt érdemes néhány szó erejéig megemlékeznünk erről a fogalomról, illetve jelentőségéről.

2.3. *A szent hatalomnak és szerves részének, az egyházkormányzati hatalomnak eredete*

Miután láttuk az egyházkormányzati hatalom jellegét, most már megvizsgálhatjuk eredetét. Először is vallási hatalomról van szó, tehát nem világról. A vallás pedig az istenséggel próbál kapcsolatba hozni és közelében tartani minket, s az istenségnek fő tulajdonsága a szentség. A vallási vezetők mindig mintegy a vallott istenséget képviselték a nép között.

Krisztus Istenéről azt állapíthatjuk meg, hogy egyrészt Ő maga az Ősigazság, az Ősjóság és az Ősszépség, mely együtt az Ősszentség, aki mérhetetlenül nagyobb és hatalmasabb az egész teremtésnél, másrészt pedig személy, s ezért Vele személyes kapcsolatba lehet és kell is kerülni.¹⁸ Krisztus és Egyháza ebben a közvetítő. Az Egyházban ható vallási hatalom tehát szent

mációt, amit szükségesnek tartottunk, többé ne foglalkozunk a korábbi hivatalunk sorsával. Ne higgyük, hogy csak mi tudtuk jól és gyümölcsözően betölteni azt a hivatalt. Mi is csak a Gondviselés eszközei, szolgálók voltunk. Ha jól megértettük a kormányzati beállítottság sokféleségének lehetőségét és szükségességét, akkor könnyebben járhatjuk meg eredménnyel az alázatnak ezt az iskoláját.

¹⁶ Vö. PRÜMMER, D., *Manuale theologiae moralis I* (Barcinoe-Friburgi Brig.-Romae 1961) 457.

¹⁷ Ezt szolgálja ebből a szempontból a lelkipásztori látogatás. Ezért oly találó Egidio Miragoli cikkének címe, mivel jelzi, hogy a püspök látogatása képezi valamiképp alapját kormányzati tevékenységének: anima regimini episcopalis. Vö. MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: anima regimini episcopalis*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 6 (1993) 122-149.

¹⁸ Vö. HILDEBRAND, D., *Átalakulásunk Krisztusban* (Budapest 1991) 114-122.

hatalom, s az a fő funkciója, hogy összekösse az embert a személyes Istennel, vagyis az Igazsággal, a Jósággal és a Szépséggel, hogy a Szentség magasára emelje őt. Úgy gondoljuk, hogy a hívőket épp ez az azonos istenkapcsolat teszi testvérekké. A szent hatalom tehát egységes,¹⁹ de három egymást kölcsönösen meghatározó és egymásra teljességgel vissza nem vezethető dimenziója, megnyilvánulási módja, formája van. Ezek a tanítás, a megszentelés és a kormányzás. E hatalom magára Krisztusra megy vissza, ám konkrét közlése (átruházása) tekintetében megoszlanak a szerzői vélemények. Vannak, akik úgy látják, hogy ez a hatalom a szent rend révén adatik, és abban leli kizárólagos forrását. Mások ellenben azt gondolják, hogy kettős az eredete, nevezetesen a szent rend (*ordo sacer, potestas ordinis*) és a megbízás (*missio, seu potestas jurisdictionis*).²⁰ Ehhez rögtön hozzátesszük, hogy mindenféle megbízásnak szentségi alapja van az Egyházban, s ez a keresztség és a bérmlás. A keresztség tehát nemcsak *janua sacramentorum*, hanem *janua missionis* is. E szentségek erejében az arra felkészült hívek a kormányzati hatalommal rendelkező illetékes szervtől megbízást, felhatalmazást kaphatnak arra, hogy az Egyház nevében tanítsanak, vagy a jog által kifejezetten megnevezett egyházi hivatalokat lássanak el. A szent hatalom eredetével kapcsolatos különböző elméletek továbbra is léteznek,²¹ s a kérdés megoldása úgy tűnik, még nem definibilis. Annyit azonban hangsúlyoz a Tanítóhivatal, hogy az egységes szent hatalom szoros kapcsolatban van a szent renddel,²² illetve azzal, hogy az Egyházban minden hatalom vikáriusi, vagyis Krisztus az eredendő birtokosa minden hatalomnak, tehát a pápa és a püspökök is csak Krisztus megbízottjai. Végül a szent hatalom mindazt magában foglalja, ami szükséges és elégséges a krisztusi küldetés teljesítéséhez. Nemcsak tanítási és megszentelői felhatalmazást jelent, hanem valódi kormányzati hatalmat is.

Közelebbről az egyházkormányzati hatalom (törvényhozás, bíraskodás és végrehajtás) azt a célt szolgálja, hogy a tanítói és a megszentelői feladat hiánytalanul érvényesüljön. Ez azt is jelenti, hogy az Egyház élete, cselekvése kifelé és befelé egyaránt megmaradjon az igazságosság és az irgalmasság kiegyensúlyozottságában. A jognak tehát mint az egyházkormányzati hatalom bölcs alkotásának és hatékony érvényesítése eszközének fő és megkerülhetetlen funkciója az, hogy biztosítsa a lelkipásztori terepen az igazságosság és az irgalmasság egyensúlyát, megteremtve és fenntartva ezzel a békét, megőrizve Krisztus igazságát, biztosítva az Egyház egész közösségének egysé-

¹⁹ Vö. CELEGHIN, A., *Sacra potestas: Quaestio post conciliaris*, in *Periodica* 74 (1985) 167.

²⁰ A *jurisdictio* kifejezés azonban a Kódexben és a kánonjog tudományában tágabb értelmű, mint a pusztán kormányzati hatalom. Vö. DE PAOLIS, V., *De natura sacramentali potestatis sacrae*, in *Periodica* 65 (1976) 59-105.

gét (identitását), s elvezesse az embereket Krisztushoz, az Egyház tagjait pedig megtartsa és motiválja evilági és örök céljuk felé való törekvésükben. A továbbiakban ezért boncolgatjuk, hogy a lelkipásztori terepen miként lehet és kell főleg e két erényt helyesen gyakorolni. Ez ugyanis a jog, az egyházfegyelem üdvös érvényesülésének feltétele, s ebben mutatkozik meg az egyházkormányzati hatalomnak nemcsak szükségessége, de üdvösséget szolgáló funkciója is.

3. A LEKIPÁSZTORI TEREP ÉS SZITUÁCIÓ MINT AZ EGYHÁZKORMÁNYZATI HATALOM IGAZSÁGOS ÉS IRGALMAS ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK ALKALMA ÉS HELYE

A lelkipásztorkodás célja, hogy Krisztus helyes ismeretére és követésére vezetve az embereket, gyarapítva az Egyház tagjait építse Krisztus Egyházát, és felmutassa a világ előtt a Krisztus királyságához tartozás páratlan nagyszerűségét. A lelkipásztor ehhez a tanító, nevelő és szervező-vezető munkához sajátos módon részesedik Krisztus tanítói, megszentelői és kormányzói feladataiban. Ezeknek a feladatoknak a kellő ellátása, vagyis az egyházfegyelem kellő érvényesítése nem lehetséges az igazságosság és az irgalmasság erényeinek egymást támogató, kiegészítő gyakorlása nélkül. Tehát a lelkipásztor minden ilyen irányú tevékenysége óhatatlanul arra hivatott, hogy közvetítse és mintegy megjelenítse a krisztusi igazságosságot és irgalmasságot.

A lelkipásztornak mindenekelőtt szeretettel teljes érzületűnek, jóindulatúnak, türelmesnek és állhatatosnak kell lennie. Ez a lelkület a jó döntések lehetőségéi feltétele a valóságérzettel és a józan ítélőképességgel együtt.

3.1. Az igazságosság és az irgalom érvényesítésének alapelvei a lelkipásztori terepen

Az Egyház hosszú története során, midőn a lelkipásztori terepen hatékonyan, vagyis igazságosan és irgalmasan igyekezett tevékenykedni, tapasztalatai fényében bizonyos elveket fogalmazott meg, melyek tudatosítása és szem előtt tartása megkönnyíti az igazságosság és az irgalmasság mezején való megmaradást. E két erény helyes gyakorlása a feltétele az egyházkormányzati hatalom üdvös gyakorlásának is. Az alábbiakban nyolc ilyen alapvetet sorolunk fel:

²¹ Az egyes elméleti álláspontokról részletesen lásd: CELEGHIN, A., *Sacra potestas: Quaestio post conciliaris*, in *Periodica* 74 (1985) 165-225; STICKLER, A., *De potestatis sacrae natura et origine*, in *Periodica* 71 (1982) 65-91; SCHWARZ, R., *De potestate propria Ecclesiae*, in *Periodica* 63 (1974) 429-445.

1. Maga az erkölcsi rend, a jogrend és az illendőség rendje is át van itatva ezekkel az erényekkel kifejezhető és érvényesíthető értékekkel. Modellézhetjük úgy, hogy a jog, az erkölcs és az illem rendje az az alapszabvány és eszményrendszer, mely az adott korban adott módon kifejezi, védelmezi és érvényre juttatja az igazságosság és a jóság értékeit (idetartozik az erkölcsi parancsok kellő értelmezése és maga az egyházi törvénykönyv mint az egyház kormányzati tevékenység csúcса) is. Mivel az érték sokféle konkrét normával fejezhető ki, ezért ezekben a normatív rendekben az előírások jelentős része változókéony. Ha a jog, az erkölcs és az illendőség alaphivatása az igazságosság és a jóság védelme és érvényre juttatása, ezért bennük a lelkipásztori szolgálat helyességének is egyfajta garanciáját kell látnunk. E hármas-egy normatív rend nem idegen test tehát az Egyházban.²³

2. Az elvégzendő feladatok fontossági sorrendjének helyes megállapítása, valamint a jogok és kötelezettségek hierarchikus rendjének megtartása.

3. A jó (vagyis megalapozott) döntésekhez²⁴ – akár a tanítás, akár a megszentelés, akár pedig a kormányzat cselekedeteinél – mindig az alábbi háromszor hármas kritérium alapján egyszerre értékeljük ki a helyzetet vagy annak az embernek a sorsát, akire vonatkozóan döntést fontolgatunk: hogy a döntésünk, a viselkedésünk legyen egyrészt egyszerre jogos, méltányos és üdvös. Hol egyik, hol a másik dimenziót kell hangsúlyoznunk ahhoz, hogy egyszerre lehessünk igazságosak és irgalmasok. Másrészt legyen minden lelkipásztori lépésünk egyszerre etikus, jogos és illendő. Végül olyan szempontból is jól kell tudni megítélni egy tervezett vagy már végbevitt cselekedetet, hogy szükséges, hasznos vagy épp csak kellemes lesz-e, volt-e. Sőt, még egy negyedik hármas szempont együttes érvényesítése is fontos a megalapozott döntéshez, helyzetértékeléshez. Nevezetesen az, hogy a tervezett döntés (intézkedés) lehetséges következményeit képesek legyünk rövid, közép- és hosszú távon egyaránt józanul végiggondolni.

4. Ne felejtjük el, hogy adott esetben akár az eszményt, akár a normát meg kell változtatni, ha már nem tükrözi kellő hatékonysággal az értéket, a parancsot. Ez alapvetően törvényhozói illetékesség, illetve egyedi esetben az epikia alkalmazása, netán bizonyos szokások eltérése vagy szemet hunyás a nagyobb rossz elkerülése végett.

²² Vö. ERDŐ, P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7) (Budapest 2003) 150.

²³ Ez azt jelenti, hogy nem a jogrend megtagadása, negligálása a helyes magatartás, hanem helyes alkalmazása, illetve szükség esetén a konkrét normának az értékkel való szembesítése, végső esetben, ha szükséges, a norma olyan megváltoztatása, mely a vonatkozó értéket jobban kifejezi, hatékonyabban érvényesíti.

²⁴ A jó döntések szubjektív feltételei: problémaérzékenység (valóságérzet, ép hitérzék, kiérlelt világnézet, kellő tudás és lelkiismeretes döntéshozás, egyenesség, következetesség a közlésben). Objektív feltételei: a szükséges és elégséges ismeretek felkutatása, kellő értékelése, a kormányzati felfogás, stratégia keretében való kellő elhelyezés stb.

5. A pásztor a lélek üdvé érdekében inkább legyen irgalmas, míg a közjó érvényesítése miatt elsősorban igazságos.

6. Az egyházi hivatal kijelöli a hatalom gyakorlásának területét, határait (illetékesség), módjait a jogkörrel járó fő köteleességek és jogok megjelölésével. Ezáltal az önkényt, vagyis az igazságtalanságot és a kegyetlenséget igyekszik kizárni. A hivatal birtokosának ezeket kell a kellő kreativitással érvényesítenie, s ha így tesz, akkor pásztori munkáját alapvetően igazságosan és irgalmasan látja el.

7. Az intézkedéseket és döntéseket a korábban alkotott kormányzati stratégia keretébe helyezzük: beleilleszkedik-e, vagy nem, milyen hatással lesz az egész tervre?²⁵

8. Az igazságosság és irgalmasság együtt jelenik meg abban a magatartásban is, amikor is az Egyház mint szervezet meg akar maradni a társadalom kovászának, a föld sójának és a világ világosságának, vagyis kulturális és szociológiai súlyát nem használja arra, hogy potenciális tagjai kényszerként éljék meg az Egyházhoz tartozást (nem akar visszaélni hatalmi súlyával). A lelkiismereti és a vallásszabadság valódi tiszteletben tartása ez.

3.2. Az igazságosság és az irgalom érvényesítése a tanításban

A tanítói feladatot illetően fontos, hogy a társadalmi helyzet felmérése alapján milyen hitigazságokat, vagy a keresztény élet mely dimenzióját és hogyan emeljük ki, tesszük igehirdetésünk tárgyává; hogy helyesen állapítsuk meg, mi tartozik a hit lényegébe, s mi nem. Ennek elbírálásában segít a két erény, s közvetít az okosság. Ennek fórumai: a tanítóhivatal, az igehirdetés, a hitoktatás, a személyes tanácsadás (szentségi, nem szentségi fórum), az Egyház társadalmi tanítása (egyrészt társadalomkritika, másrészt annak bemutatása, hogy milyen az ép állam, az ép közjó és közérkölc, az ép közösség; mikor sértik meg az alapvető jogokat, mik az értékellenes magatartások, vagyis bűnök, bűncselekmények).²⁶

A tanítóhivatalnak és a lelkipásztori igehirdetésnek, röviden az egyházi kommunikációnak ma különösen is fel kell hívnia a figyelmet arra, hogy az ép személyiségfejlődéshez egyre kedvezőtlenebb a társadalmi közeg, gon-

²⁵ A kormányzati stratégia nagy vonalakban azt a szerepet tölti be például egy részegyház életében, mint az egyén életében az életterv. Természetesen időnként felül kell vizsgálni, akár azért, mert megérett a változtatásra, akár pedig azért, hogy lássuk, hatékony-e, s végrehajtható hogy áll.

²⁶ Ma is fontos missziós, vagyis lelkipásztori, egyházkormányzati feladat az Egyház társadalmi tanításának ismertetése, társadalmi aktualitásának beláttatása, hiszen ez egy valóban szolidáris társadalmi felfogás, valóban a szeretet civilizációjának építése. Erről részletesebben lásd: NERVO, G., *Giustizia e pace si baceranno. Educare alla giustizia. Appunti per una formazione sociale e politica* (Padova 2009).

²⁷ Így pl. a gyermeknek adnk igazat a szülővel szemben, a csoportnak a személlyel szemben,

doljunk csak a természetes közösségek (család, nemzet) módszeres felbomlásztására, a destruktív szokások térhódítására (bűnözés, pornográfia, drog, alkohol, durva hatalmi játszmák), ami rendkívüli módon megnehezíti az emberré nevelést. Ugyancsak látnunk kell, hogy a világ fiai egészségtelen módon megfordították a társadalmi hierarchiában hagyományos és humánbiológiaiilag megalapozott vélelmeket, s így jelentősen és indokolatlanul megnő a konfliktusok lehetősége és valószínűsége.²⁷ Míg a társadalomkritikában az igazságosság a vezérmotívum, addig a társadalom kárvallottjaival való kapcsolatunkban – hiszen ők valamiképp áldozatok –, inkább az irgalomnak kell érvényesülnie. Az Egyháznak rá kell mutatnia a társadalomban érvényesülő értékellenes tendenciákra, fel kell hívnia a közvélemény figyelmét azok egyént és társadalmat károsító jellegére, és a maga intézményeiben és életében fel kell mutatnia az eszményt.

3.3. Az igazságosság és az irgalom érvényesítése a megszentelésben

Míg a szószéken és a katedrán inkább igazságosak, addig a szentségek kiszolgáltatása során, különösen is a gyóntatószékben és a betegágynál irgalmasok legyünk. A beavatás és a házasság szentségeinél a kiszolgáltatást, helyesebben az elő- és felkészítést tekintve szintén inkább irgalmasok legyünk, hogy előbb a jóságot érezzék az emberek, mert ez segítheti elő, hogy képessé váljanak az igazságosság befogadására is. Ellenben a szent rendet csak azoknak adjuk fel, akik valóban bizonyították hivatásuk hitelességét, és felkészültek a szolgálatra. Így inkább az igazságosságot érvényesítsük, hiszen a holnap Egyházának minősége nagyrészt a hivatásuknak helyesen élő szent szolgálattelvők munkájának a gyümölcse. Stóladíjak dolgában ne kérjünk többet a megszabottnál (igazságosság), s vegyük észre a szegényeket, elhagyva vagy mérsékelve az előírt összeget (irgalmasság). A keresztség kiszolgáltatása ingyenes, vagyis még csak ne is sejtessük, hogy ilyenkor illik valamit felajánlani. Gyermekek megkeresztelését nem szabad ahhoz a feltételhez kötni, hogy a szülők egyházilag házasságot kössenek. Ugyancsak idetartozik, hogy temetés alkalmával szintén inkább irgalmasok legyünk, vagyis ne követeljük a rég elmaradt egyházi hozzájárulás befizetését.

3.4. Az igazságosság és az irgalom érvényesítése a kormányzásban

A kormányzás vonatkozásában közelebbről az egyházkormányzati hatalom gyakorlásáról van szó. Mind a törvényhozás, mind a bíraskodás és a végre-

a polgárnak az állammal szemben, a dolgozónak a munkaadóval szemben, az egyéni hitnek az egyház hitével szemben. A bevált helyett a bizonytalan haladást, a biztos múlt helyett a bizonyta-

hajtás tekintetében az igazságosságot és az irgalmat a bölcs döntések, rendelkezések jelentik. Az egyházi törvények és bírói ítéletek egyszerre feleljenek meg tehát e kettős kívánalomnak. Ezt szolgálja mindenképp az Egyház jogrendjének elsődleges jellege (idegen hatalom illetéktelenül nem avatkozhat bele az Egyház belügyeibe), valamint a hatalom hivatalhoz kötése. A rugalmasság, az egyes jogszabályok buzdító jellege, a döntések előtti kötelező vagy javallott konzultáció, a közös felelősség viselésének elve, a felmentések, kiváltságok, az epikiával élés lehetősége, vagy épp ugyanabban a tárgyban az eltérő és így igazságtalanná váló döntések megakadályozása, a rezerváció (vagyis valamely intézkedésre adott felsőbb hatóság válik illetékesé, kizárva az alsóbb hatóságok illetékességét) lehetősége szintén e két alaperény hatékony érvényesítését célozzák. A két erény érvényesítésének további biztosítékai: a büntetéstől való eltekintés lehetősége bizonyos esetekben, illetve az 1399. k. előírása, mely szerint súlyosan indokolt esetben előzetes büntető törvény nemléte esetén is kiszabható büntetés; az eljárásjogban a *restitutio in integrum*, a perújrafelvétel, a személyek állapotával kapcsolatban nincs ítélt dolog, a felfolyamodás intézményei jelzik az igazságtalan ítélet vagy döntés végrehajtásának megakadályozását. Amennyiben bizonyos törvények ésszerűtlenné válnak, akkor új jogi normát ad a törvényhozó. Ugyancsak ő ítéli meg igazságossággal és irgalommal a helyzetet a tekintetben, hogy szükséges-e jogi előírás vagy nem; szükséges-e rajta változtatni, vagy nem. Megjegyezzük, hogy adott jogszabály pusztán nem követése nem egyértelmű jele igazságtalan voltának, mivel a közösség is lehet igazságtalan az egyébként igazságos normával szemben.

Hasonló a kívánalom a végrehajtás és közigazgatás dolgában is. A bürokrácia nem önmagában rossz, hanem eredetileg az ügyek gyors és szakszerű intézését hivatott szolgálni. Ezért épp az igazságosság és jóság kellő érvényre juttatása miatt van szükség a kiépítésére és működtetésére. Megalapozottak legyenek tehát a döntések, ennek érdekében helyesen alkalmazzuk a jogot. Tartsuk szem előtt az előzetes tájékozódás, a szükséges és elégséges információk összegyűjtésének és kellő kiértékelésének kötelezettségét, mielőtt egyesek sorsáról vagy intézmények alapításáról, működtetéséről döntenénk. Ugyancsak fontos kormányzati lépés a közteherviselés (adókiivetés), a munka (lelkipásztori feladatok) talentumok szerinti kiosztása során az igazságosság és a jóság okos alkalmazása. Szintén az igazságosságnak és az irgalomnak együttesen kell érvényesülnie a kitüntetések adományozásában (sértő a méltatlan díjazása, de egyenesen demoralizáló, ha mindenki meg-

lan jövőt, a régi helyett az újat, a gondolkodás helyett a cselekvést, az akarat helyett az élményt, a pillanatnyi érzést teszik az első helyre.

kapja a díjat). A büntetések kiszabásában és a gyűjtési alkalmak megszabásában is kellő mérsékletet tanúsítsunk (csak akkor forduljunk ehhez a segítségnyújtási módhoz, ha valóban szükséges és a népnek van kellő feleslege). Az igazságosság és az irgalmasság műveinek kell tekintetnünk és ebben a szellemben is kell működtetnünk pl. a Caritast, a Máltai Szeretetszolgálatot, az Actio Catholicát és minden ilyen jellegű egyházi intézményt.

Az Egyház tehát a maga illetékességi területén és mindenütt, ahol akár mint szervezet, akár mint egyes krisztushívő kifejtheti tevékenységét, érvényt akar szerezni az igazságosságnak és az irgalomnak. Ebben a szellemben tanít, kormányoz, alapítja és működteti iskoláit, karitatív intézményeit, szolgálja a lelkek üdvét. Ezt a szellemet gyökerezteti az egyes közösségeiben, alapvetően ez a bánásmódja minden egyes emberrel. Ha pedig átvesz átmeneti jelleggel önmagában állami feladatokat, úgy azok teljesítésében is ugyanezek az elvek, erények vezetnek. Ha erre nem kapna az állami vagy egyéb szervektől garanciát, úgy nem szabad a felkínált feladatot elvállalnia, mivel ez abban az esetben tanúságtételének hitelét veszélyeztetné. Az egyházkormányzati hatalom tehát az igaz és a jó, vagyis a szent Isten közelében, vonzásában kívánja tartani az embereket, s ezért alapvető jellemvonása az emelés, a gazdagítás – szemben a hatalom erőszakos gyakorlásával, mely inkább megront, és ezért a mélybe taszít.

4. BEFEJEZÉS

A Katolikus Egyház alkotmányosan rendezett természetfeletti és nemzetek feletti társaság, melyben a világi társadalomhoz hasonlóan lennie kell emberi hatalomnak és biztos székhelyének. E hatalom és stabil székhelye nélkül az Egyház tagjai nem tudnák megvalósítani sem evilági (Krisztus királyságának terjesztése), sem örök céljukat (Isten boldogító színe látása a földi halál után). E hatalom szent hatalom, vagyis vallási jellegű, s Krisztus örökségként három egymásra teljességgel visszavezethetetlen és egymást kölcsönösen meghatározó dimenziója van, nevezetesen a tanítás, a megszentelés és a kormányzás. Hatékony kormányzói hatalomgyakorlás nélkül a tanítás és minden egyházi tevékenység kevéssé tudja megvalósítani végső földi célját: Isten megdicőítését és az emberek megszentelését. Az Egyházban érvényesülő hatalom egyrészt gondoskodik arról, hogy Krisztus tanításából egy ióta se hiányozzék, hogy az Egyház tagjai és az emberiség mind alaposabban megismerhesse ezt a tanítást. Másrészt torzításmentesen közli Isten Krisztusban kapott kegyelmeit.

²⁸ Az Ő királysága az igazságosság és a jóság országa, s országának tagjait is felvértezi ezekkel az

A lelkipásztor mint tanító, megszentelő és hatalommal felruházott személy tehát először is mutasson rá – főleg személyes életpéldájával, lényének sugalmazó erejével – arra, hogy Krisztus a páratlan személyes értékteljeség,²⁸ Ő az Ősforrás, aki minden embernek, minden élethelyzetben, életkorban szövetséget, személyes segítséget, megváltást kínál. Tudatosítsa neveltjeiben, a rábízottakban, hogy nekik maguknak kell lényük építőköveiből az erények révén felépíteni személyiségüket.

A lelkipásztor minden tevékenységének – a tanítás (az igazság közlése), a megszentelés (a kegyelemnek, vagyis Isten jóságának közlése), a kormányzás (igazságosan és irgalmasan egyszerre) cselekményeinek – az igazságosság és az irgalom jegyében kell történnie. Ebből a szempontból az Egyház jogrendje önmagában is az igazságosság és a jóság sajátos ötvözeteként mutatkozik meg, de megvannak a maga sajátos intézményei is főleg az olyan mérlegelés számára, ami inkább az irgalmat fejezi ki. Maga a jogrend is az Egyházban a pásztori hatalom (lelkület) megnyilatkozása (kódolás), miként valódi értelmezése és alkalmazása (dekódolás) is ugyanezt a pásztori lelkületet követeli. A jogrend helyes alkalmazása, vagyis az egyházkormányzati hatalom kellő gyakorlása megőrzi a pásztort az önkényességtől, segíti abban, hogy a lelkipásztori problémákat kiegyensúlyozottan ítélhesse meg, s nyomában jó döntést hozzon. A lelkipásztor tehát az Egyház erkölcsi, jogi és illendőségi rendje ellenében nem lehet igazságos és jóságos, nem élhet helyesen a ráruházott kormányzati hatalommal.

Végkövetkeztetésünk az egyházkormányzati hatalommal kapcsolatban az alábbi. Célja: Krisztus örökségének őrzése, közvetítése, vagyis Isten dicsőítése és az emberiség megszentelése (az emberek Egyházhoz kapcsolása). Távolabbi forrása: Krisztus tanítása, kegyelme és felhatalmazó akarata; közelebbi forrása: az egyházi hivatal vagy megbízás (tehát nem minden hatalom származik a szent rendből, még ha szoros is a kapcsolat vele). Gyakorlási módja: a) Objektív dimenzió: az Egyház fegyelmi rendjének (etikum, jog és illendőség) igazságosan és irgalmasan történő érvényesítése, melyet egy a konkrét körülmények feltérképezése és értékelése révén kialakított kormányzati felfogás (beállítottság, stratégia) animál. Ez a kormányzati beállítottság ad az egyházkormányzati hatalom gyakorlásának rugalmasságot, realitásérzetet és következetességet. b) Szubjektív dimenzió: a pásztor alkalmassága a kijelölt feladatra, ami konkrétabban a szaktudás mellett főleg személyi érettségét (illetve az erre való szüntelen törekvést) jelenti, melyet a helyes hivatás- és küldetéstudat hat át.²⁹

erényekkel. Erről részletesebben lásd: HORVÁTH, S., *Krisztus királysága* (Budapest 1927).

A Katolikus Egyház – mindent összevetve – a benne ható szent, vagyis pásztori hatalom révén, azt az Isten dicsőítésére és az emberek üdvözítése végett gyakorolja, s így képes Krisztust hűségesen követve a világ világossága, a föld sója lenni.

²⁹ A lelkipásztornak nem elég csak pályát választania, nem elég csak hivatástudattal végezni apostoli munkáját, hanem szüksége van a kellő küldetésudatra is. Vö. HALÁSZ, P., *Az Egyház ereje. A papi és a szerzetesi lelkiségről* (Budapest 2016) 72.

◆◆◆ HÁMORI ANTAL

A születése előtt meghalt gyermek állami és egyházi védelme*

MAGYAR ÁLLAMI RENDELKEZÉSEK

A magzat temetése az emberi méltóság és a vallásszabadság összefüggésében

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) II. cikkében a következőket foglalja magában: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”¹

Eme alaptörvény VII. cikkének (1) bekezdése szerint: „Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”²

* Írásomat Feleségem hozzájárulásával adom közre, és különösen a születésük előtt meghalt emberek emlékének ajánlom.

¹ Lásd: HÁMORI Antal, *Természetjog és alkotmányunk – különös tekintettel az élethez való jogra*, in *Iustum Aequum Salutare* 11 (2015) 1/101-110; Uő, *A „magzat” életének védelme az új alkotmányban*, in *Vigilia* 78 (2013) 1/20-26; Uő, *A még meg nem született ember életének védelme Magyarország új alkotmányában*, in *Magyar Sion* 6 (2012) 163-173; Uő, *A születés előtti emberi élet alkotmányos védelme (alkotmányozás, alkotmánybíráskodás)*, in *Magyar Jog* 59 (2012) 1/17-27; Uő, *Mikortól ember az ember a 21. századi Magyarország jövőképében – a jog tükrében?*, in *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe* (szerk. Beszteri Béla – Majoros Pál; Veszprém 2011) 411-425; Uő, *A magzati élet védelme az új alkotmányban (Protection of Embryonic Life in the New Hungarian Constitution)*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 28 (2011) 4/136-163; Uő, *A magzati élet védelme Magyarország Alaptörvényében*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 17 (2011) 3-4/130-150.

² Lásd még pl.: a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 1. § (1)-(2) bek.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:50. §-ának (1) bekezdése alapján: „Meghalt ember emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó vagy az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített.” Annak érdekében, hogy elismertessék: az eme bekezdés szerinti ember fogalmába a magzat is beletartozik, amennyiben indokolt – az állammal szemben is –, fel kell lépni.³

A magzat temetésének módjáról

A temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény 1. § (1) bekezdésének jelenleg – 2004. január 27-től – hatályos rendelkezése kimondja, hogy: „A tisztességes és méltó temetés, valamint a halottak nyughelye előtt a tiszteletadás joga mindenkit megillet.”⁴ A 24. § – 2014. január 1-jei hatálybalépéssel beiktatott – (4) bekezdése szerint: „Korai vagy középidős⁵ magzati halálozás esetén az elhalt magzat halottvizsgálati bizonyítvány nélkül, a szülő írásbeli nyilatkozata alapján temethető vagy hamvasztható el. A nyilatkozat alapján a maradványokat ki kell adni, a szülő azok eltemetésére köteles.”⁶

A temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény végrehajtásáról szóló 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet 14. § (3) bekezdésének jelenleg – 2014. január 1-től – hatályos szabálya szó szerint tartalmazza, hogy: „Halva született magzat, korai és középidős elhalt magzat eltemetése esetén a sírhelyen kereszt, fejfa vagy egyéb síremlék is elhelyezhető, és azon utónevet is fel lehet tüntetni.”⁷ E § (2) bekezdése alapján: „A halva született

³ Vö. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB 4291/2010. számú ügyben (2010. november 26.), megállapítási rész II, második bek. E jelentés a kegyeleti jogot a meghalt magzat vonatkozásában (is) említi; lásd uo. és összefoglalási rész ötödik bek. Azt, hogy „a magzat nem jogalany”, vitatom: lásd pl. HÁMORI Antal, *A magzat élethez való joga* (Budapest 2000).

⁴ A 2004. január 27. előtti szöveg: „A tisztességes és méltó temetés, valamint a halottak nyughelye előtt a tiszteletadás joga mindenkit megillet az elhunyt személyére, vallási, illetőleg lelkiismereti meggyőződésére, valamely faji csoporthoz tartozására, nemzeti-nemzetiségi hovatartozására, a halál okára vagy bármely más megkülönböztetésre tekintet nélkül.” A törvény 2. §-ának (4) bek. alapján: „A halvaszületett és elvetélt magzatok, csonkolt testrészek, emberi szervek, szermaradványok eltemetésével összefüggésben – ha jogszabály másként nem rendelkezik – e törvényben foglaltakat kell alkalmazni.”

⁵ Azaz 24 hetes kort meg nem haladó, vagy ha kora nem állapítható meg, testtömege nem éri el az 500 g-ot, testhossza a 30 cm-t. Vö. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) 216. § e) pont.

⁶ Vö. Eütv. 217. § (5) bek.: „(5) Korai vagy középidős magzati halál esetén halottvizsgálatnak nincs helye, ilyen halálozásról halottvizsgálati bizonyítványt kitölteni nem kell.”

⁷ A 2014. január 1. előtti szöveg: „Ha a halva született magzat eltemetéséről – kérésére – közeli hozzátartozója gondoskodott, a sírhelyen kereszt vagy fejfa is elhelyezhető, és azon utónevet is fel lehet tüntetni.” A „halva született magzat”, a „korai és középidős elhalt magzat”, valamint a „perinatális halál” magyar állami meghatározásához lásd az alábbiakban: Eütv. 216. § d)-e) pont,

magzat sírhelyét jelzőfával kell megjelölni, amelyen a temetés napját és a temetési hely sorszámát kell feltüntetni.” A 12. § (6) bekezdése értelmében: „A temető tulajdonosa (üzemeltető) a mesterséges vagy spontán abortusz folytán távozó magzat, csonkolt testrészt, emberi szerv, szervmaradvány eltemetésére külön sírhelytáblát jelöl ki.”⁸

A Korm. rendelet 1. §-ának 6. pontja alapján e rendelet alkalmazásában *halva született magzatnak* számít: a) a 24 hétnél hosszabb ideig az anya méhében lévő magzat, ha az anya testétől történt elválasztás után az élet semmilyen jelét nem adja, b) az a magzat, amelynek a testtömege az 500 grammot vagy a testhossza a 30 cm-t eléri, ha a magzat kora nem állapítható meg, c) ikerszülés esetén a halott magzat, ha legalább az egyik magzat élve született.⁹

A Korm. rendelet 34. §-a kimondja, hogy a fogantatástól eltelt időtartamtól függetlenül *élveszületett* az a gyermek, aki az anya testétől történt elválasztása után az életnek bármilyen jelét adta. A Korm. rendelet 35. §-ának (1)-(2) bekezdése akként rendelkezik, hogy: „(1) Halva született magzat esetén a halottvizsgálatot végző orvos – egészségügyi intézményben vagy oda történő szállítás közben bekövetkezett halva születés esetén a szülészet-nőgyógyászati osztály vezetője – a családok támogatásáról szóló törvény alapján járó anyasági támogatásra való jogosultság igazolása céljából kiállítja a 3. mellékletben meghatározott adattartalmú »Igazolás késői magzati halálózásról« megnevezésű nyomtatványt. (2) A halva született magzat eltemetéséről az egészségügyi intézmény intézkedik, kivéve, ha arról – kérelme alapján – más személy kíván gondoskodni.”

a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról szóló 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rendelet) 1. § 6. pont.

⁸ A köztemetőkről és a temetkezés rendjéről szóló 58/2000. (X. 26.) Föv. Kgy. rendelet 10. § (8) bek. kimondja: „Külön sírhelytáblát kell létesíteni a mesterséges vagy spontán abortusz folytán távozó magzat, csonkolt testrészt, emberi szerv, szervmaradvány eltemetésére. Hamvasztás esetén az ilyen hamvak szétszórhatók.”; a 12. § (6) bek. szerint: „A halva született magzat sírhelyét jelzőfával kell megjelölni, amelyen a temetés napját és a temetési hely sorszámát kell feltüntetni. Ha a halva született magzat eltemetéséről – kérésre – közeli hozzátartozója gondoskodott, a sírhelyen kereszt vagy fejfa is elhelyezhető, és azon az utónevet is fel lehet tüntetni.”

⁹ Vö. Eütv. 216. § d)-e) pont. Lásd még: 217. § (2), (4)-(5) bek.: „(2) Halálózás esetén – az (5) bekezdésben foglalt kivétellel – a Kormány rendeletében meghatározott tartalmú halottvizsgálati bizonyítványt kell kiállítani.”, „(4) A halottat, perinatális halál esetén a magzatot, valamint az újszülöttet csak a halál bekövetkezését megállapító orvosi halottvizsgálat után lehet kóronctani vizsgálat, eltemetés, elhamvasztás vagy szerv-, szövetkivétel céljából a halál bekövetkezésének helyéről elszállítani. (5) Korai vagy középidős magzati halál esetén halottvizsgálatnak nincs helye, ilyen halálózásról halottvizsgálati bizonyítványt kitölteni nem kell.”; 219. § (1) bek. b) pont; 220. § (4) bek.: „(4) A kóronctani, illetve a hatósági vagy igazságügyi orvosi boncolás elvégzése után a holttestet a kegyeleti szempontok figyelembevételével helyre kell állítani.”; 222. § (1) bek. Továbbá a halottvizsgálatot végző orvosról és feladatairól: Korm. rendelet 1. § 3., 5. és 7. pont; 3. § (1) és (2) bek.; 3. § (3) bek.; 5. § (1) bek. (szervkivétel esetén).

A Korm. rendelet 41. §-ának (1) bekezdése alapján a halva született magzat vagy élve született, de a szülést követő 168 órán belül elhalálozott gyermek esetén a halottvizsgálat keretében a Korm. rendelet 2. melléklete szerinti adattartalmú perinatális¹⁰ halottvizsgálati bizonyítványt kell kitölteni,¹¹ a 42. § (4) bekezdése szerint: „Ha a halál okát megállapító orvos a perinatális halottvizsgálati bizonyítványt halva született magzatról állítja ki, annak egy-egy példányát megküldi a népegészségügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatalnak és a KSH-nak. Egyéb perinatális halálozás esetén a perinatális halottvizsgálati bizonyítványt a halottvizsgálati bizonyítvánnyal megegyező módon kell továbbítani.”¹²

A Korm. rendelet 13. §-ának (3) bekezdése az elhunyt *emberi méltóságáról* szól: „A holttest vetkőztetése a hatóság feladata. A holttest vetkőztetését az elhunyt emberi méltóságának tiszteletben tartásával, lehetőség szerint takarva, a nyilvánosság kizárásával kell lefolytatni.”

Az egészségügyi intézményekben keletkező hulladék kezeléséről szóló 1/2002. (I. 11.) EüM rendelet 1. § (2) bekezdésének első és második mondata kimondja: „A rendelet hatálya nem terjed ki a halva született és elvetélt magzatokra, csonkolt testrészekre, emberi szervekre, szervmaradványokra. Ezekkel kapcsolatban a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII.

¹⁰ *Perinatális halálozásról* beszélünk, ha az elhalt magzat kora meghaladja a 24 hetet, vagy testmege eléri az 500 g-ot, testhossza a 30 cm-t, illetve ha a gyermek élve születik, de születése után 168 órán belül meghal. Vö. Eütv. 216. § d) pont.

¹¹ A Korm. rendelet 41. §-ának (2)-(4) bek. a következőket tartalmazza: „(2) A perinatális halottvizsgálati bizonyítványban a 2. melléklet 1-17. pontjában megjelölt adatokat a helyszíni halottvizsgálatot végző orvos tölti ki. (3) Természetes halál esetén a perinatális halottvizsgálati bizonyítványban a 2. melléklet 18-19. pontjában, 21-25. és 27. pontjában foglalt adatokat a kórbonctani vizsgálatot végző orvos tölti ki. (4) Nem természetes halál esetén a perinatális halottvizsgálati bizonyítványban a 2. melléklet 19. és 20. pontjában foglalt adatokat az eljáró hatóság, 21. pontjában foglalt adatokat a halálokot megállapító orvos vagy az eljáró hatóság, 18. és 22-27. pontjában foglalt adatokat a hatósági vagy igazságügyi boncolást végző orvos tölti ki.”

¹² Lásd: a Korm. rendelet 42. §-ának (1)-(3) és (5)-(9) bekezdését. A Korm. rendelet 46. §-ának (3) bek. alapján a 40-42. §, az 51. § (3) bek., valamint az 1. és a 2. melléklet 2015. január 1-jén lépett hatályba. Vö. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvénynek a halottakkal kapcsolatos rendelkezései végrehajtásáról, valamint a rendkívüli halál esetén követendő eljárásról szóló 34/1999. (IX. 24.) BM-EüM-IM együttes rendelet 1. § (1), (3) bek., 2. § (2) bek., 4. § (1)-(4) bek., 5. § (1)-(8) bek., 14. § (3) bek., 16. § (2)-(3) bek. Lásd még: az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimumfeltételekről szóló 60/2003. (X. 20.) ESzCsM rendelet.

¹³ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának az AJB 4291/2010. számú ügyben hozott, 2010. november 26-i Jelentése szerint még 2010-ben is volt olyan jogellenes gyakorlat, hogy „vetélés esetén (24. hét előtt) az elhalt terhesség maradványait – vizsgálatukat követően – egészségügyi hulladékként szállítatják el.”, valamint „vetélés esetén (24. hét előtt) ... a fetopathológiai vizsgálatot követően az abortum és a méhlepény maradványai a többi műtéti szervmaradvánnyal megsemmisítésre kerülnek.” – megállapítási rész, IV. 3. harmadik és negyedik bek. E Jelentésben az állampolgári jogok országgyűlési biztosa megállapította, hogy „a hátrányos megkülönböztetés alkotmányi tilalmába ütközik az az intézményi gyakorlat, amely vetélés esetén nem teszi lehető-

törvényben és ennek végrehajtásáról szóló 145/1999. (X. 1.) Korm. rendeletben foglaltak az irányadók.”¹³

Az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény (a továbbiakban: At.) 3. §-ának l) pontja alapján e törvény alkalmazásában születés: az élveszületés. Így e törvény 7-8., 10. §-a szerinti születési, halálesi (halotti) anyakönyvi bejegyzés, anyakönyvezés nem vonatkozik a magzatra (az elhalt magzat születését, halálesetét nem anyakönyvezzük); a meghalt (elhalt) magzat születése és halálesete nem minősül e törvény 3. §-ának b) pontja szerinti anyakönyvi eseménynek; e törvény 1. §-ának (3) bekezdése szerinti anyakönyv nem tartalmazza az ő (halva) születésével, halálesetével kapcsolatos adatokat.¹⁴

A KERESZTSÉG SZÜKSÉGESSÉGE ÉS ANYAGÁNAK JELENTŐSÉGE

Egyházi jogi vonatkozások

Az 1983. évi *Codex Iuris Canonici* (CIC) 871. kánonja kimondja, hogy az abortált, elvetélt magzatokat, ha élnek, amennyiben lehetséges, keresztelejék meg.¹⁵ A 861. kánon 2. §-a szerint szükség esetén minden ember, akit meg-

vé a halott magzat kiadását a hozzátartozók számára a méltó módon való eltemetés érdekében.” „... az elbúcsúzás – mint erkölcsi szabályként megszilárdult gyakorlat – lehetősége, minden szülőt, hozzátartozót megillet függetlenül attól, hogy az elvesztett magzat milyen idős, vagy milyen méretű. Ezzel összefüggésben a vetelés esetén az elhalt terhesség maradványainak egészségügyi hulladékként történő megsemmisítése teljes mértékben elfogadhatatlan és jogellenes gyakorlat.” – összefoglalási rész harmadik és negyedik bek.

¹⁴ Vö. pl. At. 43-46. §, 56-57/A. §, 61. § (1)-(8) bek., 63. § (2) bek., 65-68. §, 69/A–69/C. §, 69/F. § (1) bek., 69/G. § (1)-(3) bek., 70. § (2) bek. c) pont, d) pont da-dd) alpont, (4) bek. harmadik mondat, (5) bek. harmadik mondat, (6) bek., 73/A. § (1)-(2), (5) bek., 89. § (1), (3)-(4) bek., 91. §, 93/A. § (1) bek., (2) bek. a) pont, 98. §, 1. melléklet a) és d) rész, az anyakönyvezési feladatok ellátásának részletes szabályairól szóló 32/2014. (V. 19.) KIM rendelet 8. § (1) bek. a) pont, 9-11. §, 18. § (1)-(2) bek., 22. §, 24. § (3) bek., 25-26. §, 28. § (1) bek. a) pont, (2) bek. a) és d) pont, (3) bek., 29. § (1) bek. a)-c) pont, (2)-(7) bek., 35. § (2)-(4) bek., 36. § (1)-(2) bek., 44. § (2) bek., 45. § (2) bek., 66. § (3) bek. második mondat, 73. § (1)-(2), (4) bek., 74. § (1) bek., 76. § (3) bek., 78. § (1)-(2) bek., 79. § (2) bek.

¹⁵ Lásd: *Az Egyházi Törvénykönyv, A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal* (szerk., ford. Erdő Péter, Budapest 2001; a továbbiakban: ET) 628-629, 1207. Vö. 1983. évi CIC 867. k. 2. §: „Ha a gyermek halálveszélyben forog, haladéktalanul meg kell keresztelezni.” (ET 626-627). Lásd még: Mt 28,19: „Keresztelejétek meg őket az Atya és Fiú és a Szentlélek nevére”; *A keresztelezés és a bérmlás szertartásának rendje, A II. Vatikáni Egyetemes Zsinat határozata alapján megújított, VI. Pál pápa tekintélyével kiadott Római Rituále* (Budapest 2011; a továbbiakban: RR) 13-184, főként 23-24, 29-30, 32, 79-83, „Sürgető halálveszélyben elegendő, hogy a keresztelező vizet önt a gyermekekre és mondja a szükséges szavakat”: 83, (az RR nem tér ki a méhben lévő magzat megkeresztelésére); továbbá pl. DENZINGER, Heinrich –HÜNERMANN, Peter, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Szent István kézikönyvek 9) (Bátonyterenye-Budapest 2004) 588-589., 757., 802., 1314., 1349. pont;

felelő szándék vezérel, megengedetten szolgáltatja ki a keresztséget.¹⁶ A CIC 1183. kánonjának 2. §-a alapján pedig a helyi ordinárius¹⁷ megengedheti, hogy egyházi temetésben részesítsék azokat a gyermekeket, akiknek megkeresztelése a szülők szándékában állott, de meghaltak, mielőtt megkeresztelték volna őket.¹⁸ (A konkrét, Függelék szerinti esetben, a biztonság érdekében eme ordináriusi aktus kibocsátása ügyében – a szentelményt kiszolgáltató püspök atya útján – eljártam, tekintettel az 1983. évi CIC 849. és 850. kánonjában foglaltakra, amely szerint a keresztséget *érvényesen* csakis *valódi vízzel* való lemosás és megfelelő formájú szavak útján lehet kiszolgáltatni.¹⁹)

Az 1983. évi CIC 840. kánonja tartalmazza, hogy: „Az Újszövetség szentségei, melyeket az Úr Krisztus alapított és bízott az egyházra, mint Krisztus és az egyház cselekményei, jelek és eszközök, melyek kifejezik és erősítik a hitet, Istennek megadják a tiszteletet, és megszentelik az embert, s így a legnagyobb mértékben hozzájárulnak az egyházi közösség kialakításához, erősítéséhez és kifejezéséhez; ezért végzésük során mind a szent szolgálatot teljesítőknek, mind a többi krisztushívőknek a legnagyobb tisztelettel és kellő gonddal kell eljárniuk.” A 841. kánon szerint: „Mivel a szentségek az egész egyház számára ugyanazok, és az isteni letéteményhez tartoznak, csakis a legfőbb egyházi hatóság joga, hogy megítélje vagy meghatározza azt, ami érvényességükhöz szükséges; ugyanennek vagy a 838. kán. 3. és 4. §-a szerinti más illetékes hatóságnak a joga döntéseket hozni megengedett végzésükkel, kiszolgáltatásukkal és felvételükkel kapcsolatban, valamint a végzésük során megtartandó rendre vonatkozólag” (lásd: püspöki konferencia, megyéspüspök). A 846. kánon 1-2. §-a kimondja: „1. §. A szentségek kiszolgáltatása során híven követni kell az illetékes hatóság által jóváhagyott liturgikus könyveket; ezért senki ezekhez semmit ne adjon hozzá, belőlük semmit el ne vegyen, és rajtuk semmit ne változtasson önkényesen. 2. §. A kiszolgáltató a szentségeket a saját rítusa szerint szolgáltatassa ki.” A 849.

FILA Béla – JUG László (szerk.), *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai* (Kisterenye-Budapest 1997) 588-589., 757., 802., 1314., 1349. pont; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye a keresztség nélkül meghalt kisgyermek számára*, in *Római Dokumentumok XX-XIX* (sorozatszerk. Németh László Imre; Budapest 2013). Irodalom pl. DOLHAI Lajos, *A szentségek teológiája* (Budapest 2011) különösen 107-136 (120-123); ERDŐ Péter, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7) (Budapest 2005) 429-434 (435-443); MÜLLER, Gerhard Ludwig, *Katolikus dogmatika a teológia tanulmányozásához és alkalmazásához* (Budapest 2007) 635-646; BÁNK József, *Kánoni jog I. Bevezetés a kánoni jogba. A kánoni jog forrásai. Személyi jog* (Budapest 1960) 398-424; RADÓ, Polycarpus, *Enchiridion liturgicum, Complectens theologiae sacramentalis et dogmata et leges I* (Romae 21966) 640-701.

¹⁶ Lásd: ET 622-623; *A Katolikus Egyház Katekizmusa. A latin mintakiadás fordítása* (Szent István Kézikönyvek 6) (ford. Diós István; Budapest 2002; a továbbiakban: KEK) 1256. pont. Lásd még pl.: DENZINGER – HÜNERMANN 1314-1315. pont; FILA – JUG 1314-1315. pont. Vö. 1983. évi CIC 872. k., ET 628-629 („A kereszteleendőnek, amennyiben lehetséges, adjanak keresztszülőt”); 876. k., ET 630-631.

¹⁷ Az ordinárius személyéről: 1983. évi CIC 134. k. 1. és 2. §; vö. uo. 368. Lásd: ET 174-175, 324-327.

kánon értelmében: „A keresztség a szentségek ajtaja, mely tényleges alakjában vagy legalább vágy formájában szükséges az üdvösségre; általa az emberek megszabadulnak a bűnöktől, Isten gyermekeivé születnek újjá, és eltörölhetetlen jeggyel Krisztushoz hasonlóvá válva az egyház tagjai lesznek. Érvényesen csakis valódi vízzel való lemosás és megfelelő formájú szavak útján lehet kiszolgáltatni.”²⁰

Előzmények

A keresztség *anyagának* jelentőségét mutatja a Szent János szerinti evangélium 3. fejezetének 5. verse is: „Erre Jézus azt mondta: »Bizony, bizony, mondom neked: Aki nem vízből és (Szent)lélekből születik, az nem megy be az Isten országába.«”²¹

Az Egyházi Tanítóhivatal e szentírási részt több alkalommal alapul vette, amikor a keresztség anyagával kapcsolatban kérdés merült fel. Az 1206. március 1-jei, Thorias trondheimi (Norvégia) érseknek szóló, *Non ut apponeres* kezdetű levél a következőket tartalmazza: „Azt óhajtottad megtudni, vajon azokat a kicsinyeket keresztényeknek kell-e tartani, akiket, mivel a halál már a küszöbön állt, víz hiányában és a pap távollétében egyes egyszerű emberek a fejükön, a mellükön és a vállak között nyál széthintésével megkentek. Azt feleljük, hogy a keresztségben szükségszerűen mindig két dolog kívántatik meg: ti. »a szó és az anyagi elem«.²² A szóról ezt mondja az Igazság: Elmenvén az egész világba stb. [Mk 16,15; vö. Mt 28,19], és ugyanezeket mondja az elemről: Hacsak valaki nem született újjá vízből stb. [Jn 3,5]. Nem lehet tehát számodra kétséges, hogy nemcsak azok nem részesülnek igazi keresztségben, akiknél az elmondottak közül mindkettőt, hanem azok sem, akiknél az egyiket is elhagyják.”²³

¹⁸ Lásd: ET 810-811.

¹⁹ Lásd: ET 616-619. Az 1983. évi CIC 853. és 854. k. szerint: „A keresztség kiszolgáltatásához alkalmazandó víz – szükség esetét kivéve – a liturgikus könyvek előírása szerint megáldott víz legyen.”; „A keresztséget vagy alámerítéssel vagy leöntéssel kell kiszolgáltatni, a püspöki konferencia előírásainak megtartásával.” (ET 620-621); ERDŐ 435, pl.: „A keresztség vízének szükség esetét kivéve a liturgikus könyvek szerint megáldott víznek kell lennie (853. k.), ám ez a keresztség érvényességét nem érinti.” Lásd még: 1983. évi CIC 857. k. 1. § (ET 620-621) – a 860. k. 2. §-a kimondja: „Hacsak a megyéspüspök másként nem rendelkezik, a kórházakban a keresztséget csakis szükség esetén vagy más kényszerítő lelkipásztori okból szolgáltatassák ki.” (ET 622-623).

²⁰ Lásd: ET 610-611, 616-619.

²¹ A szentírási szövegeket a *Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás* (SZIT, Budapest 2000) kiadás szerint idézzük.

²² SZT. ÁGOSTON, *In evangelium Iohannis*, tract. 80,3 (CpChL 36 [1954] 529; PL 35,1840).

²³ DENZINGER – HÜNERMANN 787. pont; vö. Jn 787. pont; ad Mk 16,15; MARTOS Levente Balázs, *Márk evangéliuma* (Szent István Bibliakommentárok 6) (sorozatszerk. Rózsa Huba; Budapest 2014) 340-341.

Az 1241. július 8-i, Sigurdus trondheimi érseknek szóló, *Cum sicut ex* kezdetű levél szavai: „Amint jelentésedből megtudtuk, néha vízhiány miatt megtörténik, hogy országodban a kisdedeket árpasörrel keresztelik: a jelen írásunk értelmében azt feleljük neked, hogy mivel az evangéliumi tanítás szerint vízből és Szentlélekből kell újjászületni [vö. Jn 3,5], nem számíthatók szabályosan megkeresztelteknek, akiket sörben keresztelnek meg.”²⁴

A IV. Lateráni (XII. egyetemes) Zsinat (1215. november 11–30.) szintén érintette a keresztség anyagát: „A keresztség szentsége pedig, (amelyet a vízben szolgáltatunk ki Isten és az oszthatatlan Háromság, vagyis az Atya, a Fiú és a Szentlélek segítségül hívásával) mind a kisdedeknek, mind a felnőtteknek az egyházi forma szerint bárki által szabályosan kiszolgáltatva az üdvösségre szolgál.”²⁵

A Vienne-i (XV. egyetemes) Zsinat (1311. október 16. – 1312. május 6.) megfogalmazásában: „Ez az egyetlen keresztség az összes megkereszteltet Krisztusban oly módon szüli újjá – miként mindenkinek híven meg kell vallania, hogy egy Isten és egyetlen hit van –, hogy hisszük, hogy a vízben, az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében kiszolgáltatott keresztség mind a felnőtteknek, mind a gyermekeknek általánosan az üdvösség tökéletes orvossága.”²⁶

VI. Kelemen pápa (1342. május 7. – 1352. december 6.) az 1351. szeptember 29-i, Mekhitharnak, az örmények katolikoszának (pátriárkájának) szóló, *Super quibusdam* kezdetű levélben írja: „... a kisdedeket a nyolcadik nap előtt meg lehet keresztelni, és hogy keresztelni nem lehet más folyadékkal, mint valódi vízzel.”²⁷

Az örményekkel való egyesülésről szóló, 1439. november 22-i, *Exsultate Deo* kezdetű bulla szerint: „... mivel az első ember által a halál egyetemessé vált [vö. Róm 5,12], hacsak vízből és Szentlélekből újjá nem születünk, nem léphe-tünk be a mennyek országába, ahogy az Igazság mondja [vö. Jn 3,5]. E szent-ség anyaga a természetes élő víz: nem számít, vajon hideg-e vagy meleg.”²⁸
A Trentói (XIX. egyetemes) Zsinat (1545. december 13. – 1563. december 4.)

²⁴ DENZINGER – HÜNERMANN 829. pont; vö. FILA – JUG 829. pont.

²⁵ DENZINGER – HÜNERMANN 802. pont; vö. FILA – JUG 802. pont.

²⁶ DENZINGER – HÜNERMANN 903. pont; vö. FILA – JUG 903. pont.

²⁷ DENZINGER – HÜNERMANN 1082. pont; vö. FILA – JUG 1082. pont.

²⁸ DENZINGER – HÜNERMANN 1314. pont; vö. FILA – JUG 1314. pont.

²⁹ DENZINGER – HÜNERMANN 1615. pont; vö. FILA – JUG 1615. pont.

³⁰ *Acta Sanctae Sedis* (ASS) 34 (1901–1902) 319–320.

³¹ FILA – JUG 3356. pont; vö. DENZINGER – HÜNERMANN 3356. pont. A keresztség anyagához lásd még pl.: BÁNK 405: „A keresztség távoli anyaga (materia remota) a valódi, természetes víz. (c. 737 § 1) Ilyen a forrás, kút, tenger, tó, esővíz, jég, hó, jégeső folytán nyert víz, az aqua destillata, vagy kémiailag előállított víz, továbbá ásványvíz, mint a kénesvíz és egyéb ilyesmi, vagy pedig fák leveleiről összegyűjtött harmatvíz. (...) Biztosan érvénytelen anyag ebből a szempontból a saliva; könny, sudor, urina, növényekből kiperéselt víz, sör, bor, lutum, az el nem olvadt hó és jég, vér, tej, olaj, tinta, növénylé, kávé, tea, húsleves, mivel e jelzett dolgok

7. ülésén, 1547. március 3-án hozott, a szentségekről szóló határozatának a keresztség szentségéről szóló 2. kánonja kimondja: „Ha valaki azt állítaná, hogy a valódi és természetes víz nem szükséges a keresztséghez, és emiatt a mi Urunk Jézus Krisztus ezen szavait [Jn 3,5]: »Aki nem vízből és Szentlélekből születik újjá«, csak valami metaforává fordítja el: legyen kiközösítve.”²⁹

A keresztség anyaga vonatkozásában releváns továbbá a Szent Officium 1901. augusztus 21-én adott válasza az utrechti érseknek,³⁰ amelyet Fila Béla és Jug László fordításában idézek: „Előterjesztés: Több orvos kórházakban vagy másutt szükség esetén meg szokta keresztelni a csecsemőket, különösen az anyaméhben, mégpedig vízszublimát keverékkel. Ennek a víznek az összetétele körülbelül: a szublimátból egy rész feloldva ezer rész vízben; ebből az oldatból inni mérgezést okoz. Hogy miért használják ezt a keveréket, annak az az indoka, nehogy az anyaméhet betegség fertőzze meg. Kérdés: 1. Vajon az ilyen vízzel kiszolgáltott keresztség biztosan vagy kétesen érvényes? 2. Meg van-e engedve minden betegségveszély elkerülésére a keresztség szentségének ilyen vízzel való kiszolgáltatása? 3. Meg van-e engedve akkor is ennek a víznek a használata, amikor minden betegség veszélye nélkül tiszta vizet is lehetne alkalmazni? Válasz (a Pápától megerősítve augusztus 23-án): Ad 1. Intézkedés a 2. pontban. Ad 2. Meg van engedve, amikor valóban fennáll a betegség veszélye. Ad 3. Nemleges.”³¹

Az 1917. évi CIC 746. kánonja a magzat kereszteléséről rendelkezik.³² Dr. Sipos István egyházjogtanár *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újjításai* című, 1918-ban kiadott könyve szerint: „Mindaddig senkit sem szabad in utero matris megkeresztelni, amíg remény van arra, hogy rendesen megszületik. Ha a fej jött napvilágra s halál veszedelme fenyeget, meg kell keresztelni a kisdedet fején és pedig abszolúte és ha utóbb meg talál születni, nem kell a keresztséget feltételesen ismételni. Ha más tag jött napvilágra, azon kell megkeresztelni, de most már sub conditione s később ismétlendő.

az emberek közmeggyőződése alapján nem esnek a természetes víz fogalma alá. Kétes anyag: sóból lecsapódott víz, a szőlőből vagy fából származó víz, növényekből, virágokból, vagy borból elvont víz, rózsavíz és nagyon gyenge sör, továbbá nagyon vékony tinta és húsleves, sok vízzel kevert bor és egyéb folyadékok, amelyekben a víz túlsúlyban fordul elő.”; RADÓ 647-648, 652-655.

³² Ld. *Codex Iuris Canonici* (Vatican 1917) 222: „§ 1. Nemo in utero matris clausus baptizetur, donec probabilis spes sit ut rite editus baptizari possit. § 2. Si infans caput emiseric et periculum mortis immineat, baptizetur in capite; nec postea, si vivus evaserit, est iterum sub conditione baptizandus. § 3. Si aliud membrum emiseric, in illo, si periculum immineat, baptizetur sub conditione; at tunc, si natus vixerit, est rursus sub conditione baptizandus. § 4. Si mater praegnans mortua fuerit, fetus ab iis ad quos spectat extractus, si certo vivat, baptizetur absolute; si dubie, sub conditione. § 5. Fetus, in utero baptizatus, post ortum denuo sub conditione baptizari debet.” Lásd még uo. 747. k.: „Curandum ut omnes fetus abortivi, quovis tempore editi, si certo vivant, baptizentur absolute; si dubie, sub conditione.”

Ha az anya meghalt, a méhéből kivett magzat absolute keresztelendő meg, ha biztosan él; ha nem biztosan él, sub conditione. Az anyaméhben megkeresztelt gyermek mindig megkeresztelendő újból, sub conditione. (746.) Mindezt eddig is így rendelte a Rituale.”³³

Dr. Bánk József kánonjogász-professzor *Kánoni jog* című, 1960-ban megjelent könyvében pedig ez olvasható: „Az anyaméhben senkit sem szabad megkeresztelni, amíg alapos remény van arra, hogy a gyermek szerencsés megszületés után megkeresztelhető. Ha azonban halálveszedelem forog fenn és félő, hogy halva születik a gyermek, az üdvösség biztosítása végett még akkor is megkeresztelhető, ha még nem született volna meg.”³⁴ (Vö. 1983. évi CIC 1752. kánon: „... a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie”.³⁵) „A sorrend a következő:

a) Ha az adott helyzetben a gyermeket fején meg lehet keresztelni, meg kell azt tenni és születés után nem kell azt megismételni.

b) Ha azonban ez a keresztelés nem a fején, hanem *más* testrészén történik, feltételesen kell azt kiszolgáltatni és születés után feltételesen újra kell keresztelni (c. 746 § 2).

c) Ha a gyermeknek sem feje, sem egyéb testrésze nem látható, veszedelem idején *in utero* feltételesen megkeresztelhető. Leginkább megtehetné ezt ebben a helyzetben az orvos vagy bába, de szerencsés születés esetén feltételesen újra keresztelendő.³⁶

d) Ha az anya meghalna, akkor a gyermeket, ha valószínűleg él, a hivatottak elveszik; ha az biztosan él, feltétel nélkül, ellenkező esetben feltételesen kell megkeresztelni. (c. 746 § 4).”³⁷

³³ SIPOS István, *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai* (Pécs 1918) 100. Dr. Kérészy Zoltán jogtanár művében a következő szerepel: „Anyaméhben való keresztelés ne történjék, amíg csak remény s valószínűség van arra, hogy a gyermek rendszeren (rite editus) megkeresztelhető. Ha a gyermeket fején meg lehet keresztelni s halálos veszedelem forog fenn, a keresztelés végbeviendő és ha a gyermek élve a világra jön, a keresztelést sub conditione ismételni nem szükséges. Ha azonban a keresztvízzel leöntés nem a fején, hanem csak a test valamely más részén történhetik, úgy ha életveszély forog fenn, a gyermek sub conditione kereszteltessék meg s ha a gyermek élve megszületik, sub conditione ismét meg kell keresztelni (c. 746.). Ha a teherben levő anya meghalna, úgy a gyermeket az arra hivatottak az anyaméhéből vegyék ki és ha biztos, hogy él (si certo vivat), absolute, s ha kétséges, feltételesen kereszteljék meg.” – KÉRÉSZY Zoltán, *Katolikus egyházi jog a Codex iuris canonici alapján IV* (Tudományos Gyűjtemény 31) (Pécs é.n., az I-III. kötet kiadási éve 1927) 41-42, 823-824.

³⁴ BÁNK 408-409.

³⁵ Lásd: ET 1140-1141. – „A törvénykönyv az egész egyházjog céljának és legfőbb vezérelvének jegyében zárul: a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie.” (uo. 1141).

³⁶ A fertőzés elkerülése végett 1:1000 fertőtlenítő anyag keverhető a keresztvízhez (S. Offic.: 21 aug. 1901.).

A hatályos egyházi jogi szabályozás

Az 1983. évi CIC 6. kánonjának 2. §-a értelmében e törvénykönyv kánonja-it, amennyiben a régi jogot hozzák, a kánoni hagyományt is figyelembe véve kell értelmezni (vö. uo. 17. és 19. kánon).³⁸ A 21. kánon alapján kétség esetén a korábbi törvény visszavonását nem vélelmezzük, hanem a későbbi törvényeket a korábbiakhoz kell viszonyítani, és lehetőség szerint össze kell velük egyeztetni őket. („A törvény hatályon kívül helyezésével kapcsolatos kétség akkor merülhet fel, ha nem világos, hogy a későbbi törvény szöges ellentétben áll-e a korábbival, vagy hogy az illető kérdést teljesen újra szabályozza-e. Erre az esetre a 14. k. nem alkalmazható, mert az nem oldja meg azt a kérdést, hogy melyik törvény nem kötelez: a régi, mivel kétes a hatályvesztése, vagy az új, mivel kétes a régit hatályon kívül helyező ereje. Ha tehát nem biztos, hogy a két törvényt egyszerre követni lehetetlen, lehetőség szerint mindkettőt meg kell tartani. Ennek érdekében a *későbbit* úgy kell értelmezni, hogy a korábbival összeegyeztethető legyen.”³⁹)

Dr. Erdő Péter bíboros, nemzetközileg elismert kánonjogász *Egyházjog* című könyvében írja: „A magzat méhen belül való megkeresztelésének problémájára – ellentétben az 1917-es CIC 746. k. 1. §-ával – a hatályos CIC már nem tér ki.”⁴⁰

Az 1983. évi CIC 871. kánonja az abortált, elvetélt élő magzatokra vonatkozóan mondja ki, hogy – amennyiben lehetséges – kereszteljék meg. E felszólítás azonban nem zárja ki, hogy – a kánoni hagyományt is figyelembe véve – a méhben lévő magzatot megkereszteljék (az 1983. évi CIC 871. kánonja nem áll ellentétben az 1917. évi CIC 746. kánonjával, és a kérdés újra-

³⁷ BÁNK 409. Lásd még uo.: „e) A koraszülötteket (foetus abortivus) ha biztosan élnek, feltétel nélkül, ellenkező esetben feltételesen kell megkeresztelni. (747)”. További irodalom: RADÓ 677-678. Vö. 1983. évi CIC 845. k. 1-2. §: „1. §. Mivel a keresztség, a bérmlás és az egyházi rend jegyet hagy hátra, ezek a szentségek nem ismételtetők. 2. §. Ha gondos vizsgálat után indokolt kétség marad fenn aziránt, hogy az 1. §-ban említett szentségeket csakugyan kiszolgáltatták-e vagy érvényesen szolgáltatták-e ki, az illető szentségeket feltételesen kell kiszolgáltatni.”

³⁸ Lásd: ET 90-93, 102-105.

³⁹ ET 104-105. Az 1983. évi CIC 14. kánonja: „A törvények, még ha jogcselekményt érvénytelenítők vagy jogképeséget megsemmisítők is, jogkétség esetén nem köteleznek; ténykétség esetén az ordináriusok felmentést adhatnak alóluk, feltéve ha ezt – amennyiben fenntartott felmentésről van szó – meg szokta adni az a hatóság, akinek fenn van tartva.” (lásd: ET 98-99) – „A kételynek objektíve megalapozottnak kell lennie, vagyis pozitív érvekre kell támaszkodnia. Ilyen lehet jogi kétely esetén, ha a kánonjogi szakemberek (szerzők) véleménye megoszlik a kérdésben. *Jogkétség* akkor áll fenn, ha egy törvény alkalmazhatósága egy bizonyosan meglévő tényállásra azért kérdéses, mert kétes a törvény léte, hatályossága (kihirdetése, a törvényhozó illetékessége annak kibocsátására), illetve jelentése vagy terjedelme. Jogkétség esetén a törvény nem kötelez, kivéve ha az kétséges, hogy egy törvény továbbra is érvényben van-e, vagy egy újabb jogszabály hatályon kívül helyezte. Erre az esetre a 21. k. az irányadó.” – ET 98.

⁴⁰ ERDŐ 438-439.

szabályozásáról sincsen szó, hanem egyszerűen arról van szó, a különbség, az „ellentét” mindössze abban áll, hogy az 1983. évi CIC már nem tér ki a méhben lévő magzat megkeresztelésének problémájára – azt a kánoni hagyományt is figyelembe véve kell megoldani).

Kérdés, hogy az 1983. évi CIC miért nem tér ki a méhben lévő magzat megkeresztelésének problémájára? Nem tartom kizártnak, hogy a törvényhozót e tekintetben életvédelmi szempontok (is) motiválták, hiszen a magzat méhen belül való megkeresztelése veszélyeztetheti a magzat és az édesanya életét (s ezáltal akár az orvos üdvösségét is). Ha az 1983. évi CIC kitérne a magzat méhen belül való megkeresztelésének problémájára, az lehet, hogy „táptalaja” lenne életet veszélyeztető, illetve kioltó kereszteléseknek, s így

⁴¹ Vö. pl. 1983. évi CIC 1183. k. 2. §: „... a gyermekek ... megkeresztelése a szülők szándékában állott, de meghaltak, mielőtt megkeresztelték volna őket.”; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 94. pont: „A keresztiséget – az üdvözüléshez – lehet fogadni *in re* vagy *in voto*. A hagyományos felfogás az, hogy a Krisztus melletti implicit döntés, amit egy még nem keresztelt felnőtt hozhat, *votum*-ot jelent a keresztiségre, és ez üdvözítő. A hagyományos szemléletben ez a lehetőség nem nyitott azon kisgyermek számára, akik még nem érték el a szabad akaratuk használatát. Az *in voto* keresztiségnek a gyermekek esetében feltételezett lehetetlensége a középpontja az egész kérdésnek. Ebből eredően a modern időkben sok-sok kísérlet történt a *votum* lehetőségének értékelésére a megkeresztetlen kisgyermek esetében, amely lehetne vagy a szülők, illetve az Egyház által a kisgyermek nevében kifejezett *votum*, vagy esetleg maga a kisgyermek által valamiféleképpen kifejezett *votum*. Az Egyház soha nem zárt ki egy ilyen megoldást, és a kísérletek, hogy a II. Vatikáni Zsinatot rábírák az elvetésére, kifejezetten kudarcot vallottak ama meggyőződés elterjedése miatt, hogy a témában való kutatások még mindig folynak, valamint a vágy elterjedése miatt, hogy az ilyen kisgyermeket Isten irgalmasságára bízzák.”; uo. 127. lábjegyzet: „A kisgyermek részéről történő *votum* lehetőségét illetően, a szabad akarat irányába történő fejlődést talán inkább úgy lehetne felfogni, mint egy folyamatos ki-fejldést, ami a létezés első pillanatából indul, és ami az érettségig jut, semmint egy váratlan minőségi ugrást, ami az érett és felelős döntés gyakorlásához vezet. A még meg nem született személy létezése az emberi életnek és fejlődésnek a continuuma; nem hirtelen válik emberivé valamilyen ponton. Ebből következik, hogy a kisgyermekek ténylegesen képesek lehetnek gyakorolni a kezdetleges *votum* valamilyen formáját ... Néhány mai pszichológus és neurológus meg van győződve arról, hogy a kisgyermek az anyaméhben már öntudatos, és bizonyos fokú szabadsággal rendelkezik. Vö. V. Frankl, *Der unbewusste Fgott. Psychotherapie und Religion*, München 1973; D. Amen, *Healing the Hardware of the Soul*, New York 2002.”; uo. 98. pont: „Amikor kisgyermeket keresztelnek, ő nem tud személyesen hitvallást tenni. De ebben az esetben a szülők és az Egyház a maga egészében azok, akik gondoskodnak a hit összefoglalásáról a szentségi cselekményben. Ténylegesen, Szent Ágoston azt tanítja, hogy az Egyház mutatja be a kisgyermeket a keresztiségre.”; uo. 99. pont: „Jézus ezt tanította: »Ha valaki nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be Isten országába« (Jn 3,5); ebből értjük meg a szentségi keresztiség szükségességét. Hasonlóképpen mondta: »Ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok az ő véré, nem lesz élet tibennetek« (Jn 6,53); amiből megértjük az Eucharisztiaiban való részesedés (szorosan hozzákapcsolódó) szükségességét. Mindazonáltal, amint ebből a második szövegből nem következik számunkra az, hogy aki nem fogadja magához az Eucharisztia szentségét, az nem üdvözülhet, úgy azt sem következtethetjük ki az első szövegből, hogy aki nem kapta meg a keresztiség szentségét, az nem üdvözülhet.”; *Temetési szertartásoknyvi, Ordo Exsequiarum, Temetési kézikönyv (Funerale)* (Budapest 41999) 226-227 (277. szám): „... hisszük, hogy gyermekek lett a szülők hite és szándéka által!”

az 1983. évi CIC ki nem térése, lehet, hogy a bölcsesség hallgatása, amely bizonyos értelemben⁴¹ a *vágykeresztséggel* is összefügghet: „Ha egy megkezeszetenlen kisgyermek képtelen a *votum baptismira*, akkor az Egyház ugyanezen közösségi kötelékek által közbenjárhat a kisgyermekért, és kifejezheti az ő nevében a hatékony *votum baptismi*t Isten előtt.”⁴²

Teológiai vonatkozások

*A Katolikus Egyház Katekizmusa az 1257. pontban tartalmazza, hogy: „a keresztség szükséges az üdvösséghez azoknak az embereknek, akiknek hirdették az evangéliumot és lehetőségük van arra, hogy kérjék a szentséget”*⁴³

⁴² NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 98. pont.

⁴³ Vö. Mk 16,16; Jn 3,5; KEK 1256., 1259., 1277. pont; DENZINGER – HÜNERMANN 1524. pont (Tridenti Zsinat 6. ülése, 1547. január 13. – határozat a megigazulásról): „Ezek a szavak körvonalazzák a bünösök megigazulásának leírását, hogy ti. abból az állapotból, amelyben az ember az első Ádám fiaként születik, hogyan kerül át a kegyelem és a »fogadott fiúság« [Róm 8,15] állapotába, a második Ádám, a Megváltó, Jézus Krisztus által. Ez az átkerülés pedig az evangélium meghirdetése után az újjászületés fürdője [5. k.], vagy annak kívánása nélkül nem lehetséges, mint írva van: »Aki nem születik újjá vízből és Szentlélekből, az nem megy be Isten országába« [Jn 3,5].”; uo. 1618. pont (Tridenti Zsinat 7. ülése, 1547. március 3. – határozat a szentségekről): „Ha valaki azt állítaná, hogy a keresztség szabad tetszés tárgya, vagyis nem szükséges az üdvösségre: legyen kiközösítve [vö. 1524].”; uo. 2865-2867. pont (IX. Piusz pápa 1863. augusztus 10-i, „Quanto conficiamur morore” kezdetű körlevele Itália püspökeinek): „azok, akik legszentebb vallásunkat illetően legyőzhetetlen tudatlanságban szenvednek, és akik a természeti törvényt és annak az Isten által mindenkinek a szívébe vésett parancsait szorgosan megtartva és Istennek engedelmességgel készen tisztességes és igaz életet élnek, az isteni fényesség és kegyelem működő erejével képesek elnyerni az örök életet”; uo. 3802., 3821. pont; uo. 3866-3872. pont (Szent Officium 1949. augusztus 8-i levele a bostoni érseknek): „Az Egyház által mindig hirdetett és mindig is szüntelenül hirdetendő az a tévedhetetlen kijelentés is, amely arra tanít, hogy »az Egyházon kívül semmilyen üdvösség sincs«. Ezt a dogmát azonban abban az értelemben kell felfogni, ahogyan azt maga az Egyház érti. ... ahhoz, hogy valaki elnyerje az örök üdvösséget, nem mindig kívánatik meg, hogy mint tag valóban az Egyház testéhez tartozzék, de az legalábbis követelmény, hogy kívánsága és vágya szerint ragaszkodjék hozzá. Ennek a kívánságnak azonban mégsem kell mindig explicitnek lennie, amint a hittanulóknál, hanem amennyiben az ember leküzdhetetlen tudatlanságban szenved, Isten az implicit kívánságot is elfogadja, ezt azért illetjük ezzel az elnevezéssel, mert benne van a léleknek abban a jó előkészületi állapotában, amelyben az ember szándéka, hogy akarata Isten akaratával egybehangzó legyen. Világosan tanít erről [XII. Piusz körlevele] ..., amely Jézus Krisztus misztikus Testéről szól. Abban ugyanis a pápa világos különbséget tesz azok között, akik mint tagok valóságosan az Egyház testéhez tartoznak, és azok között, akik csak kívánságuk szerint tartoznak az Egyházhoz.”; uo. 4140. pont; FILA – JUG 1524., 1618., 2865-2867., 3802., 3821., 3866-3872. pont; II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium dogmatikus konstitúció az Egyházzal*, Róma, 1964. november 21. (LG), in *Acta Apostolicae Sedis (AAS)* 57 (1965) 5-71, magyarul: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* (Szent István Kézíkönyvek 2) (Budapest 2000; a továbbiakban: *II. V. Zs. dokumentumai*) 155-156, 14. pont: „... A Szentírás és a hagyomány alapján azt tanítja, hogy ez a földön vándorló Egyház szükséges az üdvösséghez. Mert egyedül Krisztus a közvetítő és az üdvösség útja, aki az Ó testében, ami az Egyház, jelenik meg számunkra; Ő maga pedig, kifejezetten hangsúlyozva a hit és a keresztség szükségességét (vö. Mk 16,16; Jn 3,5), egyúttal az Egyház szükségességét is megerősítette, melybe a keresztsé-

(vö. Jn 3,1-21: Jézus és Nikodémus). Az 1983. évi CIC 849. kánonjának megfogalmazása szerint a keresztség tényleges alakjában vagy legalább vágy formájában szükséges az üdvösségre (vö. 1Tim 2,4: „[Isten] aki azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére”).⁴⁴

Kérdés, hogy a személyes bűnnel nem rendelkező ember, gyermek, mint például a magzat esetében – az üdvösséghez szükséges keresztség szempontjából – mennyiben van jelentősége annak, hogy Jézus a személyes bűnnel rendelkező embernek (az ő vonatkozásában) beszél a keresztség üdvösséghez szükséges voltáról (Jn 3,1-21)? A magzatoknak hirdették-e az evangéliumot, és van-e lehetőségük arra, hogy kérjék a szentséget? Nikodémus azt kérdezi Jézustól: „Hogy születhet valaki, amikor már öreg? Csak nem térhet vissza anyja méhébe azért, hogy újra szülessék?” (Jn 3,4) Tehát: Az anyja méhében lévő magzatnak – az üdvösség szempontjából – szüksége van-e arra (milyen értelemben van szüksége arra), hogy „újra szülessék” (újja szülessék)? Illetve: A magzatnak az üdvösséghez, Isten országának meglátásához (Jn 3,3) szükséges-e (vö. KEK 1257. pont), milyen értelemben szükséges (vö. 1983. évi CIC 849. kánon) a keresztség?

A Katekizmus 1261. pontja a következőket foglalja magában: „Ami a keresztség nélkül meghalt gyermekeket illeti, az Egyház csak Isten irgalmasságára tudja őket bízni, amint ezt meg is teszi a megfelelő temetési szertartásban. A minden ember üdvösségét akaró Isten végtelen irgalmassága és Jézus gyöngédsége a gyermekek iránt, mely azt mondatta vele: »Engedjétek hozzám a kisdedeket, ne akadályozzátok őket« (Mk 10,14), följosítja bennünket a reményre, hogy a keresztség nélkül meghalt gyermekek számára is van út az üdvösségre. Az Egyház nyomatékosan kéri a szülőket, ne akadályozzák a gyermekeket abban, hogy a szent keresztség ajándéka által Krisztushoz jöjjenek.”⁴⁵ A magzatkorú gyermekek még nem születtek meg (vö. Jn 3,3-4), tehát az »újjászületés« (Jn 3,3), »újra születés« (Jn 3,4) – például az üdvösség szempontjából – vonatkozik-e, milyen értelemben vonatkozik a magzatokra?

gen mint ajtón át lépnek be az emberek.”; uo. 16. pont: „Akik ... Krisztus evangéliumát és az ő Egyházát önhibájukon kívül nem ismerik, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatására teljesítik a lelkiismeretük szavában fölismert akarátát, elnyerhetik az örök üdvösséget. Az isteni Gondviselés azoktól sem tagadja meg az üdvösséghez szükséges segítséget, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de – nem az isteni kegyelem nélkül – iparkodnak becsületesen élni. Mert ami jó és igaz van náluk, azt az evangéliumra való előkészületnek értékeli az Egyház és Isten adományának tartja, aki megvilágosít minden embert, hogy végül élete legyen.”; II. Vatikáni Zsinat, *Ad gentes határozat az Egyház missziós tevékenységéről*, Róma, 1965. december 7. (AG), in *II. V. Zs. dokumentumai* 521-522, 5. pont: „... »Aki hisz és megkelesztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, az elkárhozik.« (Mk 16,15.)”; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI

A Nemzetközi Teológiai Bizottságnak *Az üdvözülés reménye a keresztség nélkül meghalt kisgyermek számára* című, 2007-es dokumentuma, amely XVI. Benedek pápa jóváhagyásával került kiadásra, jelentős forrás a témában. Előzetes megjegyzéseként a következőket olvashatjuk:

„A Nemzetközi Teológiai Bizottság tanulmányozta a meg nem kereszttelt kisgyermek sorsának kérdését, emlékezetében tartva az »igazságok hierarchiájának« elvét, és az Isten egyetemes üdvözítő szándékának, Krisztus közvetítői tevékenysége egyedüliségének és felülmúlhatatlanságának, az Egyház szentségi mivoltának az üdvösség rendjében, valamint az áteredő bűn vilóságának egyéb teológia alapelveit. A kulturális relativizmus és a vallási pluralizmus jelen összefüggésében a meg nem kereszttelt gyermekek száma jelentősen megnövekedett, ezért sürgetővé vált az üdvözülés lehetőségének az ilyen kisgyermek számára való végiggondolása. Az Egyház tudatában van annak, hogy ez az üdvösség egyedül csak Krisztuson keresztül, a Szentlélek által érhető el. De az Egyház, mint anya és tanító, nem utasíthatja el, hogy ne gondolja minden, Isten képére teremtett ember sorsát, és még részletesebben az emberi család leggyöngébb tagjainak a sorsát, és azokét, akik még nincsenek birtokában értelmük és szabad akaratuk használatának.

Ismeretes, hogy az erről a témáról szóló hagyományos tanítás a *limbus* elméletére összpontosult, melyet olyan állapotként értelmezett, amely magában foglalja azon kisgyermek lelkét, akik áteredő bűn terhével és keresztség nélkül halnak meg, és akik ezért sem a boldogító színelátásra nem érdemesek, sem bármilyen büntetést sem érdemelnek, mivel személyes bűnnel nem vétkesek. Ez az elmélet, melyet a középkortól fogva dolgoztak ki a teológusok, soha nem került be a Tanítóhivatal dogmatikus meghatározásai közé, még akkor sem, ha ugyanez általános Tanítóhivatal a tanítása folyamán időnként emlegette egészen a II. Vatikáni Zsinatig. Így tehát egy lehetséges teológiai feltevés marad. Mindazonáltal A Katolikus Egyház Katekizmusa (1992) a limbus elméletét nem említi. Ellenben a katekizmus azt tanítja, hogy a keresztség nélkül meghalt gyermekeket az Egyház rábízza Isten irgalmasságára, amint azt az ilyen gyermekek számára szóló külön temetési szertartás mutatja. Az az alapelv, hogy Isten minden ember üdvözülését akarja, alkalmat ad

BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 58-59. pont. Irodalom pl.: MÜLLER 558-559; SCHNEIDER, Theodor (szerk.), *A dogmatika kézikönyve II* (Budapest 2002) 264-266 (NOCKE, Franz-Josef, *Általános szentségtan. Részletes szentségtan. Keresztség*).

⁴⁴ Lásd pl.: NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 43-52. pont. Vö. RADÓ 664-673.

⁴⁵ KEK 349-350. Lásd még: HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Pastoralis actio (Instrukció a gyermekek keresztteléről)*, in AAS 72 (1980) 1144 (13. pont). Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Evangelium vitae kezdetű enciklika az élet védelméről*, 1995. március 25., in AAS 87 (1995) 401-522, magyarul: *Pápai Megnyilatkozások XXVI* (Budapest 1995) 152 (99. pont): [az abortált] „gyermek ... az Úrban él”; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 68. pont (98. láb.), 86. pont.

arra a reményre, hogy a keresztség nélkül meghalt gyermekeknek is léteznek út az üdvösséghez (vö. KEK 1261) és arra a teológiai kívánalomra, hogy ez találjon következetes és logikus összefüggést a katolikus hit különböző állításai között: Isten egyetemes üdvözítő szándéka; Krisztus egyedüli közvetítő tevékenysége; a keresztség szükségessége az üdvösséghez; a kegyelem egyetemes működése a szentségek vonatkozásában; kapcsolat az áteredő bűn és a boldogító színelátástól való megfosztás; az emberi lény »Krisztusban« való teremtése között.

Ennek a tanulmánynak a végkövetkeztetése az, hogy vannak teológiai és liturgikus érvek arra a reményre, hogy a keresztség nélkül meghalt kisgyermekek üdvözülhetnek és eljuthatnak az örök boldogságra, még ha erről a kérdésről a kinyilatkoztatásban nem is található kifejezett tanítás. Sem a keresztség szükségességének tagadására, sem a kiszolgáltatásának késleltetésére nem szabad felhasználni egyetlen olyan megfontolást sem, melyet a szöveg nyújt a kérdés új megközelítésének megindolásához. Inkább annak remélésére vannak itt érvek, hogy Isten üdvözíteni akarja ezeket a kisgyermekeket, éppen azért, mert nem volt lehetséges velük megtenni azt, amit a legkívánatosabb lett volna megtenni, vagyis hogy megkereszteljék őket az Egyház hitére és láthatóan bekapcsolják őket Krisztus testébe.⁴⁶

Végül egy megjegyzés szükséges a szöveg módszertanához. Ennek a témának a kezelését bele kell helyezni a hit történetének fejlődésébe. A Dei Verbum (8) szerint azok a tényezők, amelyek ehhez a fejlődéshez hozzájárulnak, a hívők megfontolása és tanulmánya, a lelki dolgok megérintése és a Tanítói hivatal tanítása. Amikor a keresztes gondolkodás történetében foglalkozni kezdtek a keresztség nélkül meghalt kisgyermek sorsának kérdésével, talán nem ismerték teljesen a kérdés hitelvi természetét vagy jelentőségét. Csak az évszázadok alatt, a II. Va-

⁴⁶ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 102-103. pont: „... Végkövetkeztetésünk az, hogy az a sok tényező, amit főntebb áttekintettünk, komoly teológiai és liturgiai alapokat adnak a reményre, hogy a megkereszteltlenül meghalt kisgyermek üdvözülnek és örvehetnek Isten boldogító színelátásának. Hangsúlyozzuk, hogy ezek inkább az imádságos *reményre* szolgáló érvek, nem pedig a biztos tudásra szolgáló alapok. Sok olyan dolog van, ami egyszerűen nem lett kinyilatkoztatva számunkra (vö. Jn 16,12). A hit és a remény által az irgalmas és szerető Istenben élünk, aki kinyilatkoztatta nekünk önmagát Krisztusban, a Lélek pedig arra biztat bennünket, hogy hálaadással és örvendezéssel imádkozzunk folyamatosan (vö. 1Tessz 5,18). Ami ki lett nekünk nyilatkoztatva, az, hogy az üdvözülés rendes útja a keresztség szentségén át vezet. A főntebb előtárt megfontolások egyikét sem szabad a keresztség szükségességének minősítésére használni, sem pedig a szentség kiszolgáltatása késleltetésének igazolására (vö. KEK 1257.). Inkább – amint itt a végkövetkeztetésben újra meg akarjuk erősíteni – erős érvek léteznek arra a reményre, hogy Isten üdvözíteni fogja ezeket a kisgyermekeket, miután nekünk nem sikerült megtenni velük azt, ami kívánatos lett volna számukra, hogy megtegyük, azaz megkeresztelni őket az Egyház hitére és életére.”

⁴⁷ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye* 7-9; lásd még pl. uo. 1-7. pont.

⁴⁸ Uo. 41. pont. Vö. uo. 79. pont: „Világosan el kell ismernünk, hogy az Egyháznak nincs biztos ismerete a megkereszteltlenül meghalt kisgyermek üdvösségéről. Iseri és ünneplő az aprószentek dicsőségét, de a keresztség nélkül meghalt kisgyermek általános sorsa nem lett nekünk

tikáni Zsinatig végbement történelmi és teológiai fejlődés után vetettek számot azzal, hogy egy ilyen sajátos kérdés megérdemli az egyre szélesebb hittani látókörben való tárgyalását, és azzal, hogy a problémát újra lehet gondolni, világosan kifejtve a kérdéses pontot a katolikus hit teljes egészének összefüggésében, megőrizve az igazságok hierarchiájának elvét, amit a II. Vatikáni Zsinat Unitatis redintegratio kezdetű dekrétuma említ (11). Ez a dokumentum mind spekulatív teológiai szempontból, mind gyakorlati és lelki szempontból hasznos és hatékony értelmező eszköz a problematika megértéséhez és elmélyítéséhez, mely nem csupán a hittan tárgya, hanem a modern korban lelkipásztori prioritás.⁴⁷

A dokumentum kimondja: „*a keresztség nélkül meghalt kisgyermekek örök életnek örvendhetnek a boldogító színelátásban.*”⁴⁸

„... Isten hatalma nem korlátozódik a szentségekre ... anélkül is meg tudja adni a keresztség kegyelmét, hogy a szentséget kiszolgáltassák, és ez olyan tény, amire különösen olyankor kellene emlékezni, amikor a keresztség kiszolgáltatása lehetetlen. A szentség szükségessége nem abszolút. Ami abszolút, az az ember szüksége az *Ursakramentre*, amely Krisztus maga. Minden üdvösség tőle származik, és ezért valami módon az Egyházon keresztül.”⁴⁹

„Az is lehetséges, hogy Isten egyszerűen úgy tevékenykedik, hogy megadja az üdvösséget a megkereszteletlen kisgyermekeknek, a megkeresztelt kisgyermekeknek szentségileg megadott üdvösség ajándékának mintájára. Talán ahhoz a ki nem érdemelt ajándékhoz hasonlíthatjuk, amit Isten adott Máriának az ő Szeplőtelen Fogantatásakor, amely által ő egyszerűen működött, hogy előzetesen megadja neki a megváltás kegyelmét Krisztusban.”⁵⁰

kinyilatkoztatva, és az Egyház csak azt tanítja és arról mond ítéletet, ami valamivel kapcsolatban ki lett nyilatkoztatva. Amit azonban Istenről, Krisztusról és az Egyházzal pozitíve tudunk, az alapot ad arra, hogy remélhessük az üdvözülésüket, amit most meg kell magyaráznunk.”

⁴⁹ Uo. 82. pont.

⁵⁰ Uo. 87. pont. Vö. uo. 93. pont: „Az a tény, hogy a kisgyermekek örvendhetnek Isten színelátásának, a kisgyermek kereszttelésének gyakorlatában van elismervé. A hagyományos tanítás az, hogy csak a szentségi keresztség révén kerülhetnek a kisgyermek szolidaritásba Krisztussal, és juthatnak így Isten látására. Máskülönb az Ádámmal való szolidaritásnak van elsőbbsége. Azonban megkérdézhettük, hogyan lehetne módosítani ezt az elgondolást, ha vissza lett állítva a Krisztussal való szolidaritásunk elsőbbsége (vagyis Krisztus szolidaritása velünk).” A limbus elmélet túlhaladottságáról lásd még pl.: MÜLLER 129, 503.; uo. 617, 642: „A keresztség üdvösséghez való szükségessége felveti azt a kérdést, hogy mi lesz a sorsa a megkereszteletlenül meghalt gyermeknek. Ágoston azon a véleményen volt, hogy az ilyen gyermek nem jutnak el Isten színelátására, mivel nem részesültek a kegyelemben; büntetésben azonban nem lesz részük, mivel ez csak azoknak jár, akik képesek személyes bűn elkövetésére. Ezzel a felfogással szemben ma az egyház Isten egyetemes üdvözítő akaratát és a keresztség relatív (vagyis a szubjektíven helyes lelkiismeret feltevélehez kötött) szükségességét állítja előtérbe, és az egyháztagság szükségességének összefüggésében értelmezi (LG 14). Figyelemreméltó a patrisztikus kor azon meggyőződése, hogy a vérkeresztség a vízzel történő kereszttelés szertartása nélkül is közvetíti a ke-

A Trentói Zsinat 5. ülésén, 1546. június 17-én hozott, az áteredő bűnről szóló határozat szerint: „Ha valaki tagadja, hogy az újonnan megszületett csecsemőt meg kell keresztelni akkor is, ha megkeresztelt szülőktől ered, »vagy bár állítja, hogy meg kell keresztelni őket a bűnök bocsánatára, de azt mondja, hogy a gyermek semmi olyat nem hordoz az Ádámtól való eredeti bűnből, amit az újjászületés fürdőjében ki kellene engesztelni«, hogy így a gyermek elnyerhesse az örök életet, vagyis következképpen a keresztelés formáját a bűnök bocsánatára nem helyesen, hanem tévesen értelmezi: legyen kiközösítve. Mert nem lehet máshogyan érteni az Apostol szavait: »Egy ember által lépett be a világba a bűn, és a bűn által a halál, és így a halál minden emberre elhatott (átterjedt), akiben mindnyájan vétkeztek« [Róm 5,12], csak azon a módon, ahogyan a mindenütt elterjedt katolikus Egyház ezt mindenkor értette. »Ezért tehát a hitnek a szabálya az apostoli hagyomány szerint, a kicsinyekre is érvényes, akik koruknál fogva bünt elkövetni még maguktól képtelenek, de akiket ezért valóban meg kell keresztelni a bűnök bocsánatára, hogy újjászületésükben megtisztuljanak attól, amit származásuk révén magukra vontak.« [*223] »Aki újjá nem születik vízből és Szentlélekből, az nem mehet be Isten országába« [Jn 3,5].»⁵¹

A Trentói Zsinat 6. ülésén, 1547. január 13-án hozott, a megigazulásról szóló határozat szerint: „Ezek a szavak körvonalazzák a bűnösök megigazulásának leírását, hogy ti. abból az állapotból, amelyben az ember az első Ádám fiaként születik, hogyan kerül át a kegyelem és a »fogadott fiúság« [Róm 8,15] állapotába, a második Ádám, a Megváltó, Jézus Krisztus által. Ez az átkerülés pedig az evangélium meghirdetése után az újjászületés fürdője [5. kánon], vagy annak kívánása nélkül nem lehetséges, mint írva van:

reszttség kegyelmét, mivel a saját vér kiontásával tanúsított hit magában foglalja a szentség utáni vágyat (votum sacramenti).” Vö. SCHNEIDER 103-105, 133-134 (WIEDENHOFER, Siegfried, *Ekkleziológia*), 264-269 (NOCKE, Franz-Josef, *Általános szentségtan. Részletes szentségtan. Kereszttség*).

⁵¹ Lásd: DENZINGER – HÜNERMANN 1514. pont; vö. FILA – JUG 1514. pont; DENZINGER – HÜNERMANN 223. pont (XV., illetve XVI. Kárhágói zsinat, kezdete 418. május 1.): „Úgyszintén úgy határozta: ha valaki tagadja, hogy az anyaméhől újonnan született csecsemőket meg kell keresztelni, vagy azt állítja, hogy a bűnök bocsánatára keresztelik meg ugyan őket, de semmi olyat nem hoznak magukkal az Ádámól való eredeti bűnből, amit az újjászületés fürdője engesztel ki, vagyis következképpen rájuk a keresztelés formájában a »bűnök bocsánatára« kifejezés nem helyesen, hanem tévesen van értelmezve, legyen kiközösítve. Mert nem lehet máshogyan értelmezni az Apostol szavait: »Egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn következményeként a halál, és így a halál minden ember osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek« [vö. Róm 5,12], csak azon a módon, ahogy a mindenhol elterjedt katolikus Egyház azt mindenkor értelmezte. Tehát a hitnek e szabálya szerint a kicsinyeket, akik koruknál fogva bünt elkövetni maguktól még képtelenek, valóságosan azért kereszteljük meg a bűnök bocsánatára, hogy újjászületésükben megtisztuljanak attól, amit származásuk révén magukkal hoztak.”; vö. FILA – JUG 223. pont. Továbbá: KEK 1250-1252. pont; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 65. pont. Irodalom pl.: DOLHAI 124-133, 363, 372-373; PUSKÁS Attila, *A kegyelem teológiája* (Budapest 2007) 128-131. „A zsinatnak nem áll szándékában a keresztéségnek az üdvösség-

»Aki nem születik újjá vízből és Szentlélekből, az nem megy be Isten országába« [Jn 3,5].⁵²

Lehet-e a magzatvíz a keresztség anyaga?

Kérdés, hogy a *magzatvíz* a keresztség szentségének érvényessége szempontjából bír-e relevanciával. A magzatvíz a keresztség anyagát képezi-e, valódi vízzel való lemosásról, alámerítésről vagy leöntésről van-e szó? Isten a magzatvíz alá „meríti-e” a magzatot, a magzatvízzel „leönti-e” a magzatot? Vagyis a szóban forgó esetben a keresztség szentségének érvényességéhez – a magzatvíz mellett – elegendő-e a megfelelő szándék és a megfelelő formájú szavak alkalmazása?⁵³ Az 1983. évi CIC 861. kánonjának 2. §-a szerint szükség esetén minden ember, akit megfelelő szándék vezérel, megengedetten szolgáltatja ki a keresztséget, a 849. kánon értelmében a keresztség szentségét érvényesen csakis valódi vízzel való lemosás és megfelelő formájú szavak útján lehet kiszolgáltatni, a 854. kánon alapján a keresztséget vagy alámerítéssel vagy leöntéssel kell kiszolgáltatni, a püspöki konferencia előírásainak megtartásával.

Látjuk, hogy az Egyház szerint, az adott esetben, „amikor valóban fennáll a betegség veszélye”, érvényes a keresztség szentsége, megengedett a nem tiszta vízzel (vízszublimát keverékkel) való kereszttelés, keresztség-kiszolgáltatás.⁵⁴ Kérdés, hogy ha a magzatvíz nem minősül valódi (természetes, tiszta) víznek, akkor milyen mértékben nem az, és az aránytól is függően a sürgős szükség (halálveszély) esetében, elkerülendő a magzat és az édesanyja életének említett veszélyeztetését,⁵⁵ a keresztség szentségének érvényes-

hez való *abszolút* szükségességéről beszélni. Erről a szöveg nem beszél, a megigazulásról szóló határozat pedig úgy fogalmaz, hogy a bűnösből igazzá válás nem történhet »az újjászületés fürdője vagy annak szándéka nélkül« (DH 1524).” – uo. 129; lásd még pl. uo. 90-91, 239, 244-245.

⁵² Lásd: DENZINGER – HÜNERMANN 1524. pont; FILA – JUG 1524. pont. Vö. Trentói Zsinat 7. ülése, 1547. március 3. – határozat a szentségekről, 5. k., in DENZINGER – HÜNERMANN 1618. pont: „Ha valaki azt állítaná, hogy a keresztség szabad tetszés tárgya, vagyis nem szükséges az üdvösségre: legyen kiközösítve [vö. *1524.]”; FILA – JUG 1618. pont; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 8-41. pont (A kérdés története. A katolikus tanítás története és hermeneutikája), 66. pont. Irodalom pl.: PUSKÁS 184-185. („... a kisgyermekes esetében még... nincs kihirdetve a keresztség törvénye, s így a keresztség feltétele számukra nem is abszolút feltétel az üdvösségre jutáshoz...” – uo. 184).

⁵³ Vö. pl. DOSZPOD József (szerk.), *Az intrauterin magzat* (Budapest 2000) 117: „Az embriót az echomentes magzatvíz veszi körül, melyet az amnionlemez vékony hártayaként határol.”

⁵⁴ ASS 34 (1901–902) 319-320. Lásd még: BÁNK 405.

⁵⁵ Vö. pl. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 103. pont: „A főbb elótárt megfontolások egyikét sem szabad a keresztség szükségességének minősítésére használni, sem pedig a szentség kiszolgáltatása késleltetésének igazolására (vö. KEK 1257).” KEK 1257. pont: „Maga az Úr mondja, hogy a keresztség szükséges az üdvösséghez (vö. Jn 3,5). Ezért adta tanítványainak a feladatot, hogy hirdessék az evangéliumot és keresztteljének meg minden népet

ségéhez és kiszolgáltatásának megengedettségéhez elégséges-e a megfelelő szándék és a megfelelő formájú szavak alkalmazása? (A keresztelés ilyenkor – in utero – a fentiekben foglaltak szerint feltételes.)

A hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozások, valamint az 1917. évi CIC 746-747. kánonjának és az 1983. évi CIC 871. kánonjának idézett szövegéből is kitűnik, hogy élő (ebben a világban élő, úton lévő, testből és lélekből álló) ember kereszteléséről van szó.

A keresztség *tényleges alakjában* szükséges az áteredő bűn eltörléséhez (elvételehez) és az egyháztagsághoz, de nem feltétlenül szükséges az üdvösséghez: lásd pl. KEK 1257., 1261. pont, 1983. évi CIC 849. kánon, LG 14., 16. pont, Trentói Zsinat 5-6. ülése (1546. június 17-i határozat az áteredő bűnről, 1547. január 13-i határozat a megigazulásról).

A megkeresztelt anyakönyvezése

Az 1983. évi CIC 877. kánonjának 1. §-a előírja, hogy: „A keresztség kiszolgáltatási helyének plébánosa vezesse be gondosan és haladéktalanul a kereszteltek anyakönyvébe a kereszteltek nevét, említse meg a keresztség kiszolgáltatóját, a szülőket, a keresztszülőket és – ha vannak – a tanúkat, a keresztség kiszolgáltatásának helyét, napját, valamint a születés napját és helyét.”⁵⁶ A 878. kánon alapján: „Ha a keresztséget nem a plébános szolgáltatta ki, és nem is volt jelen a kereszteléskor, a keresztség kiszolgáltatója – bárki legyen is az

(vö. Mt 28,20; AG 5.). A keresztség szükséges az üdvösséghez azoknak az embereknek, akiknek hirdették az evangéliumot és lehetőségük van arra, hogy kérjék a szentséget (vö. Mk 16,16). Az Egyház a keresztségen kívül nem ismer más olyan eszközt, amellyel biztosítani lehet az örök boldogságra eljutást; ezért tiltja, hogy elhanyagolják a küldetést, melyet az Úrtól kapott arra, hogy akik csak megkeresztelhetők, azokat hozzásegítse a »vízből és Lélekből való újjászületésre«. Isten az üdvösséget a keresztség szentségéhez kötötte, de Ő maga nincs a szentségeihez kötve.”; uo. 82. pont: „Isten hatalma nem korlátozódik a szentségekre: »Deus virtutem suam non alligavit sacramentis quin possit sine sacramentis effectum sacramentorum conferre« (Isten nem köti a hatalmát a szentségekhez, úgy hogy a szentségek hatását szentségek nélkül is közvetíteni tudja). Isten tehát anélkül is meg tudja adni a keresztség kegyelmét, hogy a szentséget kiszolgáltatóknak, és ez olyan tény, amire különösen olyankor kellene emlékezni, amikor a keresztség kiszolgáltatása lehetetlen. A szentség szükségessége nem abszolút. Ami abszolút, az az ember szüksége az *Ursakrament*-re, amely Krisztus maga. Minden üdvösség tőle származik, és ezért valami módon az Egyházon keresztül.”

⁵⁶ ET 632-633.

⁵⁷ ET 632-633. („Hazánkban a MKPK egyhangú döntése megkívánja a lakóhely szerinti plébános értesítését az elvégzett keresztelésről...”); ERDŐ 443 („A hazai részleges jog szerint ha a gyermeket nem a szülők lakhelye szerinti plébánián keresztelték, a keresztelési hely plébánosa köteles a keresztelés anyakönyvezése után a keresztelésről harminc napon belül értesíteni a szülők lakhelye szerint illetékes plébánost, aki a keresztelés tényét köteles feltüntetni a saját anyakönyvében, de folyószámon nélkül, jelezve, hogy hol végezték a keresztelést. Az ilyen folyószámon nélküli bejegyzésről anyakönyvi kivonatot vagy keresztelési igazolást kiadni szigorúan tilos...”).

⁵⁸ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Donum vitae kezdetű instrukció a kezdődő emberi élet tiszteltéről és az utódnemzés méltóságáról*, 1987. február 22., in AAS 80 (1988) 70-102, I. 4. pont; CONGRE-

– a keresztség kiszolgáltatásának megtörténtéről értesítse annak a plébániának a plébánosát, amelyen a keresztséget kiszolgáltatták, hogy a plébános a keresztséget bejegyezze a 877. kán. 1. §-a szerint.”⁵⁷

SZENTELMÉNYJOGI VONATKOZÁSOK

A Hittani Kongregáció *Donum vitae* és *Dignitas personae* kezdetű instrukciói értelmében az emberi embriók, magzatok holttesteit, akár művi abortuszból származnak, akár nem, úgy kell tisztelni, mint más emberi holttesteket; „Amit a felnőttek holttesteinél a hétköznapi gyakorlatban tilosnak tartunk, az meghalt főtuszok esetén éppenúgy tilos.”⁵⁸

Az 1983. évi CIC 1176. kánonjának 2. §-a szerint az egyházi temetéssel az egyház az elhunytaknak lelki segítséget eszközöl ki, testüket megtiszteli, és egyben az élőknek a remény vigasztalását adja.⁵⁹

A szentelmények, így az egyházi temetés is, szent jelek, amelyek – a szentségek bizonyos utánzásaként – főleg lelki hatásokat jeleznek és érnek el az egyház könyörgése folytán.⁶⁰

Az 1983. évi CIC 1182. kánonja akként rendelkezik, hogy a temetés végeztével írják be a megfelelő bejegyzést a halottak anyakönyvébe a részleges jog szerint,⁶¹ amely jelen esetben a lakóhely szerinti plébános illetékeségéről szól.⁶²

GAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Istruzione Dignitas personae su alcune questioni di Bioetica* (Roma 2008) n. 35.

⁵⁹ Lásd: ET 806-807. Lásd még: *Temetési szertartáskönyv. Ordo Exsequiarum. Temetési kézikönyv (Funerale)* (Budapest 41999) 132-158, 219-228, 333-334; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az üdvözülés reménye...* 100. pont: „A II. Vatikáni Zsinat előtt a latin egyházban nem volt a megkereszteletlen kisgyermek számára temetési szertartás, és az ilyen kisgyermeket megszentetlen földbe temették. Szigorúan véve: nem volt a megkeresztelt kisgyermek számára sem temetési szertartás, de az ő esetükben az angyalok miséjét végezték, és természetesen keresztény temetést adtak nekik. A Zsinat utáni liturgikus reformnak köszönhetően, a *Római Miskönyv* most tartalmaz egy temetési misét az olyan kisgyermekéért bemutatandó, akik a megkeresztelésük előtt meghalnak, továbbá sajátos imádságok is vannak az ilyen helyzetre az *Ordo Exsequiarum*-ban. Annak ellenére, hogy az imádságok hangsúlya mindkét esetben figyelemreméltóan óvatos, az Egyház ténylegesen, liturgikus módon kifejezi az Isten irgalmasságába vetett reményét, akinek szerető gondjára bízva a kisgyermeket. Ez a liturgikus imádság visszatükrözi és formálja a latin egyház *sensus fidei*-jét a megkereszteletlenül meghalt kisgyermek sorsát illetően: *lex orandi, lex credendi*. Jelentőségteljes, hogy a görögkatolikus egyházban egyetlen temetési szertartás létezik a megkeresztelt és a megkereszteletlen kisgyermek számára, és az Egyház minden elhunyt kisgyermekért imádkozik, hogy be legyenek fogadva Ábrahám kebelébe, hol nincs fájdalom, sem aggodás, sem sóhaj, de végtelen élet.”

⁶⁰ Lásd: 1983. évi CIC 1166. k., ET 800-801. Vö. 1983. évi CIC 1167-1168. k., ET 800-801. Irodalom pl. DOLHAI 81-85.

⁶¹ Lásd: ET 808-809.

⁶² Vö. CIC 1177. k. 2. § (ET 806-807).

FÜGGELÉK: GYERMEKÜNK HALÁLA

*Dicsértessék Jézus a Krisztus!
„Mivel kedves volt Isten előtt, ...
sietett kimenteni a romlottság köréből.”
(Bölcs 4,10.14)⁶³
Dicsőség Istennek!*

Gyermekünk, Hámori Gergely 2014. december 20-i születése előtt, 5 hónapos korában elhunyt. Temetése római katolikus szertartás szerint a Pest-szentlőrinci Temetőben, 2014. december 30-án volt.

Feleségem 2014. december 20-án este a kórházból telefonon, sms-ben írta: „Drága Férjem! Köszönöm, hogy adtad nekem Kisfiunkat, és édesanya lehettem így. Szeretlek!” Előző nap délután a kórházban állapították meg, hogy „meghalt a Babánk”; a kórházi zárójelentés szerint: „Életjelenséget kimutatni nem sikerült.” Feleségem 2014. december 20-án délelőtt a kórházban megszülte elhunyt Kisfiunkat; végig velük voltam, fogtam Hitvesem kezét, együtt imádkoztunk, Krisztus szenvedésében osztozva együtt szenvedtünk; láttam a sok vért, hallottam Gyermekünk kis testének, csontjainak koppanását.

Előző este telefonon jeleztem a szülész-nőgyógyásznak, hogy Gergő római katolikus szertartás szerinti koporsós egyházi temetéséről gondoskodunk, és kértem, hogy ennek megfelelően járjanak el. 2014. december 19-én délután, a sürgős szükség (halálveszély) esetére figyelemmel, Édesanyja méhében lévő Gyermekünket feltételeesen megkereszteltem az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében.

A Patológiai Intézet vezetője 2014. december 22-én átadta nekem Gergőt, akit karjaimban haza, otthonába, otthonunkba vittem. Feleségemmel otthon 2014. december 28-án búcsúztunk el Ötöle; együtt imádkoztunk, a Dicsőséges Rózsafüzért⁶⁴ mondtuk...

Másnap elvittük Öt a temetőbe, elhelyeztem fehér koporsójában... 2014. december 30-án hitünk szerint, Istent dicsőítve, fehér kereszttel – rajta, feszületet ábrázoló, aranyszínű táblán: Hámori Gergő 2014 –, hófehér rózsás koszorúval, „Sohasem feledünk” felirattal eltemettük Öt...

⁶³ Vö. a gyermektemetéshez: *Temetési szertartáskönyv...* 136.

⁶⁴ Lásd pl.: *Miles Christi. Rendí ima- és énekeskönyv* (A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Magyarországi Helytartósága-SZIT, Budapest 2001) 403-406.

⁶⁵ Vö. GÁL Ferenc, *János evangéliuma* (Szent István Bibliakommentárok 4) (Budapest 2008)

*Drága Gergő, Kisfiunk!
Sohasem feledünk!
Deus lo vult!*

*„Én vagyok a feltámadás és az élet.
Aki hisz bennem, még, ha meghal is, élni fog.
Az, aki úgy él, hogy hisz bennem, nem hal meg örökre.”
(Jn 11,25-26)⁶⁵*

A keresztség kiszolgáltatásának az említettek szerinti megtörténtéről 2015. január 7-én a tényállás megvizsgálását kérve értesítettem az illetékes plébánost, hogy – ha a feltételek fennállnak – a keresztséget bejegyezze a 877. kánon 1. §-a szerint. Másnap a lakóhely szerinti plébános atyát is értesítettem az elvégzett keresztelésről.

A keresztség kiszolgáltatási helyének plébánosa 2014. december 19-én este sms-ben írta: „Az esti misét Értetek mondtam!”; 2015. január 13-án reggel pedig ezeket a szavakat mondta: „Ezt a szentmisét egy nemrég elhunyt Kisgyermekért, Hámori Gergőért mutatjuk be.”⁶⁶ – Plébános atya és a temetési szertartást végző, temetési (obitus) misét a temető helye szerinti főplébániai templomban tartó püspök atya 2014. december 19-én este a kórházban is velünk volt, együtt imádkoztunk.

216.

⁶⁶ A misekánonban név szerint azokat szabad megemlíteni, akik halálukkor a katolikus egyházzal teljes közösségben voltak (lásd: 1983. évi CIC 205. k., ET 216-217, 812).

⁶⁷ *Temetési szertartáskönyv...* 333-334.

A halotti anyakönyvi bejegyzés tekintetében szintén eljárta. A lakóhely szerinti plébánost 2014. december 23-án értesíttem a temetési szertartás helyéről és idejéről.

Egy egyházi méltóság 2015. január 6-án írta: „Sajnálattal értesültem mély gyászukról, Gergely fiuk haláláról. Ezúton fejezem ki őszinte részvételemet és együttérzésemet. Szép, hogy az egyházi szertartás helyezte testét örök nyugalomra. Nyugodjék Krisztus békéjében!”

* * *

*Kedves apám, anyám, engem mért sirattok?
Miért bús szívetek, szomorú arcotok?
Teljes boldogságban már Istennél vagyok,
Nem érzek fájdalmat, nem látok rossz napot.*

*Előre mentem én angyali követnek,
Hogy bizón ég felé forduljon szemetek. (...)*

*Jó keresztény hívek, akik körülvesztek,
Az utolsó napon velem együtt lesztek.
Kívánom, hogy akkor ti is úgy legyetek,
Lélekben tisztultak, miként a gyermekek. (...)⁶⁷*

◆◆◆ SZÖNYI TAMÁS

Az 1636. évi nagyszalontai csata a Prímási Levéltárban újabban fellelt olasz nyelvű forrás tükrében

I. Rákóczi György fejedelemsége idején (1630–1648) Erdélynek csak egyszer kellett külső támadással szembenéznie, 1636-ban, amikor a Bethlen István (Bethlen Gábor öccse) fejedelemmé választását támogató török támadásától kellett megvédenie magát.

Bethlen István törökkel kötött szövetségének előzményei a Bethlen Gábor halálát követő időszak eseményeiben gyökereznek. Az elhunyt fejedelem özvegyének fejedelemsége (1629. november 15. – 1630. szeptember 28.) idején mind a kormányzó Bethlen István, mind Rákóczi György fejedelmi ambíciókat táplált. 1630. szeptember 28-án a kolozsvári országgyűlés lemondatta Brandenburgi Katalint, és helyére a kormányzót választotta utódává.¹ Ekkor azonban már az ifjabb Bethlen István (Bethlen Gábor unokaöccse) és Zólyomi Dávid által is támogatott Rákóczi György is harcra szállt a fejedelmi méltóságért. Mindkettejük katonai ereje és portai támogatottsága nagyjából azonos volt, így a helyzet kulcsa az éppen lemondott fejedelemasszony kezébe került. A Porta ugyanis, mivel Erdélynek a Portához fűződő viszonyában sem Rákóczi, sem Bethlen nem tervezett változást, Brandenburgi Katalin kezébe adta a döntést azzal, hogy mindkét férfiú nevére kiállított egy szultáni fermánt, mely azok fejedelemmé választását parancsolta.² A lemondott fejedelemasszony nevében az országgyűlésen szavazó Kemény János pedig – Katalin utasítását követve – a két parancslevél közül a Rákóczi nevére kiállítottat olvasta fel, minek nyomán a Segesvárott tartott országgyűlés 1630. december 1-jén Rákóczi Györgyöt választotta fejedelemmé.³

¹ *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. IX. (1629–1637)* (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. III. o. Országgyűlési Emlékek) (szerk. Szilágyi Sándor; Budapest 1883; a továbbiakban: EOE) 50–51.

² *Erdély története I–III* (főszerk. Köpeczi Béla, szerk. Makkai László – Mócsy András – Szász Zoltán; Budapest 31988) II, 691.

³ EOE 58 és OBORNI Teréz, *Erdély fejedelmei* (Budapest 2002) 137.

Bethlen István azonban nehezen törődött bele, hogy fejedelemből hirtelen Rákóczi alattvalója legyen, ezért Erdélyből magyarországi birtokaira költözött át. Rákóczi az 1633. április 24. és május 13. között Gyulafehérvárott tartott országgyűléssel törvényt hozatott arról, hogy az alattvalók a fejedelemnek hűségesküt tartoznak tenni, aki pedig erre nem hajlandó, azt jószágvesztésen marasztalják el.⁴ Bethlen István nem volt hajlandó a hűségesküt letenni.⁵ Bár a fejedelem a törvény jószágvesztésre vonatkozó intézkedését ezúttal nem érvényesítette alattvalójával szemben, más esetekben a fejedelmi birtokok gyarapítása érdekében uralkodása egész ideje alatt bőszéggel alkalmazta a fő- és jószágvesztéssel járó pereket, például Bethlen István vejével, Zólyomi Dáviddal⁶ szemben is. 1635 nyarán Bethlen István fia, Péter puskával úgy ütötte fejbe egy szolgáját, hogy az belehalt a sérülésébe,⁷ majd a felelősségre vonás elől Magyarországra menekült, ahonnan nem is volt hajlandó visszatérni.⁸ Az ugyanazon évben összeülő gyulafehérvári országgyűlés a sok gyilkossági eset miatt az ilyen ügyekben gyors törvénykezési eljárást megállapítva, Bethlen Pétert azonnal törvénybe idézte, és miután nem jelent meg a bíróság előtt, jószágvesztésre ítélte őt, majd az ítéletet kihirdette.⁹ Ezt pedig már végképp nem tűrhette Bethlen István. 1635. december 31-én még írt egy levelet Rákóczinak, hogy az „fordítsa figyelmét, vigyázását, haragját és üldözését más ellenségre, mert bár kegyelmedhez az ingét tapogató híve volna olyan jó akarattal mint én volnék”.¹⁰ A figyelmeztetésre Rákóczi 1636. január 4-én így válaszolt: „Az igaz barátságot nem szavakból, hanem tettekből ítélni meg.”¹¹ Ezt követően Bethlen István 1636. január 12-én Ecsedről körlevelet adott ki a megyékhez, melyben ecseelt a fejedelemtől elszenvedett sérelmeit, ezután pedig még január folya-

⁴ EOE 325-6, ekkor ezt a határozatot még nem iktatták be az országgyűlés 43 cikkelye közé, az csak az 1635. május 13. és június 10. közt szintén Gyulafehérvárott tartott országgyűlésen történt meg a XIX. articulus formájában. EOE 9. 421-422.

⁵ SZILÁGYI Sándor, *I. Rákóczy György* (Budapest 1893) 259.

⁶ Zólyomi Dávid Bethlen Gábor udvarában nőtt fel, részt vett mellette a II. Ferdinánd elleni hadjáratokban, szolgálataiért a fejedelem az udvari és mezei hadak főkapitányává és háromszéki kapitánnyá nevezte ki. 1629-ben a fejedelem öccsének, Bethlen Istvánnak Katalin nevű lányát vette feleségül. Bethlen Gábor halála után egyre inkább önálló politizálásba kezd, 1633-ban már Wallensteinnel, majd pedig a törökkel is konspirál, ezt Rákóczi már nem tűrte el neki, elfogatta, majd 1633 augusztusában a gyulafehérvári országgyűlés fő- és jószágvesztésre ítélte. A fejedelem ugyan megkegyelmezett neki, de élete végéig (1649. augusztus 1.) Kővár várában tartotta elzárva. GYALOKAY Jenő, *Albisi Zólyomi Dávid*, in *Századok* 51 (1917), első közlemény: 137-152, második közlemény: 243-259.

⁷ *Kemény János önéletírása, 1657–1658* (szöv. gond. és jegyz. V. Windisch Éva; Budapest 1986) 154.

⁸ SZILÁGYI, *I. Rákóczy György* 262.

⁹ LUKINICH Imre, *Bethlen István támadása 1636-ban*, in *Századok* 44 (1910) I-V. közlemény (24-40, 98-112, 212-227, 298-314, 477-494) I, 39.

mán Egerbe ment Héder basához, majd onnan tíz nap múlva, január végén Budára, és a budai pasától kért segítséget, hogy Erdély trónjára ülhesse.¹²

Budának éppen a gyilkosság évében, 1635-ben, lett új helytartója Naszuh pasa nagyvezír fia, Naszuh Huszein, más néven Naszuhpasazádé. Rákóczi és az új budai pasa jól ismerték egymást, hiszen Naszuhpasazádé hozta annak idején a Rákóczi fejedelemségét megerősítő szultáni athnamét,¹³ és ez alkalmából formális barátságot is kötöttek egymással.¹⁴ Most azonban Bethlen mellé állva mégis Rákóczi ellen kezdett politizálni. Rákóczival való szembe fordulásának valószínű okai közé tartozik, hogy a fejedelem nem hozott elég anyagi áldozatot a barátság megőrzése, erősítése érdekében.¹⁵ Ugyanis Rákóczi az athnamében foglalt kötelezettségeit a Porta felé mindig teljesítette, de mivel az Erdély pénzügyeire súlyos teherként nehezedett, nem volt hajlandó azt még a helyi és portai török tisztségviselők által az adminisztráció „megolajozására” elvárt ajándékokkal, vesztegetéssel is tetézni.¹⁶ A fejedelem ezen „hanyagságának” káros hatásait pedig csak felerősítette, hogy Naszuh Huszein Magyarországon a török méltóságok olyan csoportjába került, akik igyekeztek önállóan, a szultáni udvar szándékaitól függetlenül politizálni.¹⁷ Ezen törekvésüket megkönnyítette, hogy az oszmánok IV. Murád (1623–1640) uralkodásának szinte egész ideje alatt, azaz 1623-tól az 1639-ben megkötött békéig, háborúban álltak Perzsiával.¹⁸ IV. Murád közismert iszákossága mellett talán éppen az Oszmán Birodalomnak ez a keleti hadszíntéren való folyamatos lekötöttsége lehetett egyebek közt az oka annak, hogy kevesebb figyelem jutott az erdélyi és magyarországi történésekre, és a helybeli politikusok már nem csak Konstantinápoly utasításainak egyszerű végrehajtói, de olykor önálló elképzelésekkel előálló tisztségviselők voltak.

¹⁰ SZILÁGYI Sándor, *Rákóczi és Pázmány* (Pest 1870) 26.

¹¹ Uo. 27.

¹² Uo. és SZILÁGYI, *I. Rákóczi György* 263.

¹³ Athnamé: „Olyan irat, melyben a szultán a külföldi hatalmakkal szerződést kötött, ill. más államoknak vagy fejedelmeknek bizonyos jogok gyakorlását engedélyezte.”: *Magyar történelmi fogalomtár I-II* (szerk. Bán Péter; Budapest 1989) I, 37.

¹⁴ „Nagyságodat is kérjük szeretettel, emlékezzék meg Fejérvárott mint adtuk bé egymásnak kezünket, s mint esküdtünk meg az igaz atyafitúságra.” Részlet Rákóczi György 1636. október 27-én a budai vezérnek írott leveléből: *Török-magyarkori történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytár. Török-magyarkori állam-okmánytár I-VII* (szerk. és jegyz. Szilády Áron – Szilágyi Sándor; Pest 1868-1874; a továbbiakban: TMÁO) II, CLXV, 426.

¹⁵ *Erdély története* II, 701.

¹⁶ LUKINICH II, 98, valamint SZAKÁLY Ferenc, *Virágkor és hanyatlás 1440–1711* (Magyarok Európában II) (szerk. Glatz Ferenc; Budapest 1990) 220.

¹⁷ *Erdély története* II, 701.

¹⁸ A háború elején a perzsák elfoglalták Bagdadot és Moszult, ám Moszult 1629-ben, Bagdadot 1638-ban visszafoglalták a törökök. MATUZ József, *Az oszmán birodalom története* (Budapest 1990) 134.

Természetesen ezekhez az önálló elképzelésekhez is kellett a Porta jóváhagyása. Ezt tudta Rákóczi is, akinek konstantinápolyi követsége minden erejével azon volt, hogy megakadályozza Bethlen és a budai pasa szövetségének portai támogatását, ám Naszuh Huszein szilárdan kitartott pártfogoltja mellett, és végül a Porta a magyarországi török méltóságok dívánjára bízta a döntést.¹⁹ Ennek döntése felől pedig nem lehetett kétség.

Rákóczi sem tétlenkedett azonban! Az év első felében kétszer is összeült az országgyűlés, először február 15–29-ig Kolozsváron, ahol a Bethlen István és az őt támogató török elleni háború mellett foglaltak állást az erdélyi rendek,²⁰ ezt az elhatározást pedig a május 25-től június 6-ig Gyulafehérvárott tartott rendi gyűlés megerősítette.²¹ Ezen országgyűlések ideje alatt megpróbált Bethlennel és a Portával is megegyezésre jutni, ezért február végén követséget menesztett Szalánczi István vezetésével a budai basához²² a megbékélés érdekében. A követség március 12-én érkezett Budára,²³ majd miután a tárgyalások – Bethlen Rákóczi számára elfogadhatatlan követelései miatt²⁴ – nem vezettek eredményre, a budai vezér április 13-án hazabocsátotta a Szalánczi vezette követséget.²⁵ A követség hazatérte után a gyulafehérvári országgyűlés határozott a Tholdalagi Mihály maroszséki főkapitány vezetésével szintén a megbékélés érdekében a Portára küldendő követség mielőbbi útnak indításáról,²⁶ amely június 20-án el is indult, és Bukaresten²⁷ keresztül július 18-án érkezett meg Konstantinápolyba. Itt ígéretet tettek az adó időben történő beszolgáltatására, de kérték Bethlen István Budáról történő elbocsátását, megígérve, hogy a hűségeskü letétele után Erdélybe is visszatérhet teljes személy- és vagyonszükségletet élvezve.²⁸

Rákóczi az országgyűlések határozatának megfelelően már februárban hozzálátott egy ütöképes haderő kialakításához. Már ekkor volt 2-2 ezer lovasa és gyalogosa, márciusra pedig újabb ötezer fegyveres táborba szállására

¹⁹ *Erdély története* II, 702.

²⁰ EOE 222 és III. articulus: 461-462, *Erdély története* II, 702.

²¹ EOE 232, SZILÁGYI, *I. Rákóczy György* 267.

²² Rákóczi a követség küldéséről február 28-án kelt levelében tájékoztatja a basát. TMÁO, CXVIII, 323-325.

²³ SZILÁGYI Sándor, *Levelek Bethlen István támadása történetéhez 1636-ból*, in *Magyar Történelmi Tár* (1884) I. közlemény, 304-336, *Bethlen István naplója* 305; valamint LUKINICH III, 219.

²⁴ Többek közt Zólyomi Dániel szabadon bocsátását, ahogy az Bethlen István 1636. május 5-én Szalánczi Istvánhoz írt, követeléseit összefoglaló és pontokba rendező leveléből kiderül. TMÁO, CXXVI, 338-340.

²⁵ LUKINICH III, 222, valamint *Bethlen István naplója* 305.

²⁶ EOE 509. VIII. tc.; LUKINICH III, 226.

²⁷ Tholdalagi Mihály 1636. július 4-én Bukarestben kelt levelében tájékoztatja a fejedelmet megérkezéséről és a vajdával való beszélgetéséről, mely érintette az Erdély és Havasalföld közti szövetség kérdését is. Vö. BEKE Antal – BARABÁS Samu (szerk.), *I. Rákóczy György és a Porta* (Budapest 1888) 301-304.

számított, ezenkívül Magyarországon és Lengyelországban is toboroztatott, és lengyel földről minimum 4 ezer katonát remélt.²⁹ Ám Erdély határain túli toboroztatási kísérlete csak nagyon mérsékelt sikerrel járt. Magyarországról sem sok segítséget várhatott, Esterházy Miklós nádor kezdetektől fogva nyíltan szemben állt Rákóczival, és leginkább annak örült volna, ha Bethlen István kerül ki győztesen a küzdelemből.³⁰ Kemény János is keserűen jegyezte meg, hogy a lengyelek két-háromszáz lovas felfogadását is csak nagy nehezen engedték meg,³¹ ehhez jött még a Pázmány közbenjárásával toborzott pár száz felső-magyarországi német.³² Nagyobb sikerrel járt az a kísérlete, melynek célja az volt, hogy a Bukaresten át Konstantinápolyba igyekvő követsége révén szövetségre bírja a havasalföldi Matei Basarab vajdát,³³ aki aztán a Rákóczi és a hódoltsági török tisztségviselők közt kialakult fegyveres konfliktusban, ha nem is fegyveres erejével, de ajándékokkal és fenyegetéssel sikeresen tartotta távol az erdélyi hadszíntértől a szilisztriai pasát.³⁴

Rákóczi az oláh vajda augusztus 30-án írt leveléből szerzett tudomást arról, hogy a Konstantinápolyba Tholdalagi Mihály vezetésével küldött követését a török letartóztatta.³⁵ Szeptember első napjaiban azután a Budán tartott díván Rákóczi ellen foglalt állást. Válaszul Rákóczi őrizetbe vetette azt az Ali csausz vezette török követséget, mely szeptember 17-én érkezett Budáról Gyulafehérvárra, és a budai basának a szultán nevében írt, Rákóczi letételét elrendelő parancsát hozta.³⁶ Rákóczi helyére a szultáni fermán értelmében az erdélyi rendek szabadon választhattak maguknak új fejedelmet.³⁷ A fejedelem már korábban egész családját Nagyváradra küldte az összes had felkelését pedig szeptember 16-ra Tordára rendelte.³⁸ A fejedelem haditanácsa a védekezés módját illetően – mivel a budai vezír támadásának iránya nem volt előtte ismeretes – úgy határozott, hogy a fejedelem a derékhaddal maga is induljon Nagyvárad felé, de az esetleg a Vaskapu felől támadó te-

²⁸ TMÁO II, CXXXIX, 367-379 (371) Tholdalagi 1636. július 23-án kelt levele Rákóczi Györgyhöz a Konstantinápolyba való megérkezéséről és a vezérral való tárgyalásról; LUKINICH IV, 302.

²⁹ LUKINICH IV, 310.

³⁰ *Magyarország története 1526–1686. I-II* (főszerk. Pach Zsigmond Pál, szerk. R. Várkonyi Ágnes; Budapest 21987) I, 905.

³¹ *Kemény János önéletírása* 159. A lengyel segítség elmaradásának lehetséges magyarázata, hogy ezidőtájt egy negyvenezer fős tatár had támadásától tartottak. LUKINICH V, 482.

³² SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 49.

³³ A létrejövő szövetségről az erdélyi rendek által 1636. október 3-án Keresztes mezején Máté oláh vajda számára kiállított hitlevele tanúskodik. TMÁO, CLIV, 406.

³⁴ *Kemény János önéletírása* 161.

³⁵ TMÁO, CL, 400-401.

³⁶ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 47; valamint LUKINICH IV, 310. Bethlen István naplójának tanúsága szerint szeptember 11-én indult Budáról Ali csaus Rákóczihoz a szultán levelével (308).

³⁷ „...akár Bethlen Istvánt akár mászt az kit kedveltek...” TMÁO, CLI, 401-402.

³⁸ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 48; valamint LUKINICH IV, 314.

mesvári pasával szemben Erdélyben tartaléksereget hagynak.³⁹ Így Kornis Zsigmond bihari és zarándi főispán és Ibrányi Mihály váradi alkapitány⁴⁰ parancsnoksága alatt a partiumi megyei csapatokat, a hajdúkat, Rákóczi váradi hadát és magyarországi szolgálait,⁴¹ valamint a Huszár Mátyás marosszéki főkapitány vezette székelységet,⁴² egy jórészt lovasságból álló, kb. 15 ezer fős sereget,⁴³ Nagyszalontához irányítottak, és a hadak a Szalonta közelében lévő Madarász nevű falu mellett ütöttek táborn. A Naszuh Huszein és Bethlen vezette hadak, Naima török történetíró leírásából kiindulva szeptember 17-én indultak Budáról,⁴⁴ szeptember 21-én Szolnoknál, 28-án Szarvasnál, 29-én Gyománál, 30-án pedig Nemeskérnél táboroztak,⁴⁵ és október 1-jén érkezettek meg Gyulára,⁴⁶ ahol a budai és a boszniai tartományok csapatai táboroztak együtt, míg a temesvári tartományból érkező egységek Lipánál várakoztak.⁴⁷ Ezen a napon (okt. 1.) Kemény tanúsága szerint a fejedelem által Tordához összehívott hadak is megindultak.⁴⁸ Huszein és Bethlen a fejedelem közeledésének hírére, elkerülendő az erdélyi hadak egyesülését, kísérletet tettek arra, hogy külön-külön verjék meg azokat. Ennek érdekében a budai basa a temesvári Bekir basát, Bethlent és 14 ezer emberét⁴⁹ előre küldte a Kornis Zsigmond vezette Nagyszalontánál gyülekező had megtámadására. Gyula és Szalonta közt az utat Lukinich négy mérföldnyinek írja,⁵⁰ a csata mégis csak október 6-án zajlott le. A késlekedésre Naimánál találunk magyarázatot, aki leírja, hogy a helyismeret nélküli vezetővel útnak induló csapatok miután néhány napot bolyongtak a lápos, süppedékes terepen, visszatértek kiindulási helyükre, és csak amikor rátaláltak a sártengeren átvezető egyetlen gázlóra, jutottak el Nagyszalontához.⁵¹ A csatára október 6-án alkonyat táján került sor.⁵² Kornis Zsigmond fővezérlete alatt Huszár Mátyás a székelyek és Ibrányi Mihály a bihari hajdúk élén ütközött meg a törökkel.⁵³ A magyarok Naima elmondása szerint „*magyar szokás szerint ökörszarv alakjában állították fel a sereget*”.⁵⁴ A csata elején a magyar lovasság megfutamította a török lovasságot, de a janicsárság ágyú-

³⁹ LUKINICH V, 477.

⁴⁰ Valamint Rákóczi partiumi birtokainak egyik kezelője. *Kemény János önéletírása* 334 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁴¹ *Kemény János önéletírása* 160.

⁴² SZILÁGYI, *Rákóczy és Pázmány* 49.

⁴³ LUKINICH V, 478.

⁴⁴ KARÁCSON Imre, *I. Rákóczy György 1636. évi háborúja. Naima török történetíró leírása szerint*, in *Hadtörténelmi Közlemények* VI (1893) 300.

⁴⁵ *Bethlen István naplója* 308.

⁴⁶ SZILÁGYI, *I. Rákóczy György* 270.

⁴⁷ KARÁCSON 300.

⁴⁸ *Kemény János önéletírása* 161.

és puskatüze megállította a magyar lovasság rohamát, majd az este beálltával mindkét fél visszavonult.⁵⁵

Ennek a döntetlennek tűnő összecsapásnak végül a szalontai hajdúk Győri Jakab nevű kapitányának leleményessége és bátorsága adott olyan fordulatot, amely az események későbbi menetét is döntően befolyásolta. Az események elbeszélésében kövessük most az egykori szemtanúnak, Szalárdi Jánosnak, a gyulafehérvári fejedelmi levéltár őrének leírását: „*Azonban egy Győri Jakab nevű jeles, bátor szívű mezei próbált vitéz ember, ki most félégyházi hajdú-hadnagy, ... és rabságban is köztük néhány esztendőig tartván, a török nyelvet is jól megtanulta, ... az harcz után vagy háromszáz lóval, jó legényekkel magát összevervén, ... nagy csendesen a török után nyomula.... Kik midőn közelítettek volna a török táborhoz, a sereget kívül alkalmas helyen hagyván, hogy őtet azon helyben várnák vissza, parancsolta vala. Ő azért gyalog a török táborba bebeszélvén magát, szinte oda penetrálta, veré magát, hol a basák, bégek, Bethlen Istvánnal diványoznak vala, ... a fődiványban való tanácskozásokból, ... kitanulá: hogy nagy rémült elmével volnának, és a fejedelem újabb hadainak minden szempillantásban való érkezésétől nagyon félnek.*⁵⁶ ... Győri Jakab ezeket nagy szívbeli örömmel értvén, kiballaga a táborrul, elhagyott seregébe, kik között szerencsére két dobos is vala. Kétfelé szakasztván azért a sereget, egyik részével maga távolabb mene oldalra, a másik sereget is ugyan oldalfélt távolabb küldvén, meghagyá: hogy valakinek puskája vagyon, azt minden ember elkészítse, és mihelyen ő dobot üttetvén seregestől megsivalkodik, ők is akkor mentől szörnyebben lehet doboltassanak, sivalkodjanak: hozzá hozzá vitézek, és Jesust Jesust kiáltanak, mikor pedig löni kezd ők is mentül sűrűbben lehet löjjenek, de helyökből ő híre nélkül ki ne mozduljanak. ... a megrémült török nemzet, a bévett vélekedése szerint azt tudá: hogy a fejedelem hadai érkeztek, s azok volnának rajtok. Azon szempillantásban pedig a rétségekrül is mindkét oldalrul, s hát megöl, nagy sűrűséges sokaságú darvak, olly szörnyű szokatlan kiáltást kezdenek, hogy a török táborbeliek, kik lovukat

⁴⁹ SZILÁGYI, Rákóczy és Pázmány 49.

⁵⁰ LUKINICH V, 479.

⁵¹ KARÁCSON 301.

⁵² SZILÁGYI, I. Rákóczy György 272.

⁵³ SZILÁGYI, Rákóczy és Pázmány 49; Magyarország története 1526–1686 I, 905.

⁵⁴ KARÁCSON 301.

⁵⁵ LUKINICH 480.

⁵⁶ Naima ezzel kapcsolatban azt írja: „...akkor a sátánnal szövetséget nemely ostobák és hitehagyottak szájából azon szózat hallatszott, hogy az éjjel Rákóczy visszafordulván, okvetetlen éjjeli támadást intéz”: KARÁCSON 302. Tehát a török táboron belül az az eshetőség is felvetődött, hogy esetleg Rákóczi teljes hadereje részt vett a csatában, vagyis előzetesen nem számítottak ilyen határozott ellenállásra.

*nagyobb részben csak kezökben tartják, s úgy étetik vala, ... hogy azok is mindenfelől hadak által rezzentettek volna fel helyekből, elrémülének és azonnal megfutamván ... azon éjszaka annyira széledének egynéhány mérföldön, és lápokra, vizes sáros helyekre verődének, hogy némelyek néhány he-
tek alatt is alig verekedhettek ki belőle. Sokak mind lovastul lápokba holtak; sokaknak lovok oda holt, s magok a szigetekre kiverekedvén, a nagyrétség kö-
zül ki nem hatolhattak, hanem azután az földnépétől éhel halva találtattak, ...
sokak pedig életben találtatván, ...csak akármilyen barompásztoroknak is könnyen megadták magokat.... Az szerdár az főfő urakkal, s Bethlen Istvánnal valami paraszt emberek kalauzságokkal élvén, sok gázlással verekedtek vala Gyulára.”⁵⁷*

Szalárdi íménti leírása alapján a törökök veszteségei nem voltak jelentéketlenek, de legyőzve nem voltak, és amint összeszedték magukat, október 12-én megindultak Gyuláról Lippára, ahova október 14-én⁵⁸ érkeztek meg. Rákóczi pedig a Maros-völgy védelmében táborával október 15-én Nagyvárad alól elindult dél felé, és három nap múltán Borosjenőnél, Lippától öt mérföldre ütött táborot.⁵⁹ A két hadsereget a Maros választotta el egymástól.

Az események elbeszélésében inntentől kezdve egy másik, ismeretlen szerzőtől a Prímási Levéltárban fennmaradt, eddig publikálatlan, olasz nyelven írt, nyolcoldalnyi terjedelmű korabeli forrás veszi át a főszerepet, amelynek címe „A Lippa alatti török táborban történekről szóló jelentés egészen visszavonulásukig és a Rákóczi fejedelemmel való kiegyezésükig”.⁶⁰ Ezt az írást a továbbiakban – utalva a címre – egyszerűen *jelentés*ként idézem, és adatait igyekszem összevetni más korabeli forrásokkal, illetve azok alapján kiegészíteni.

A *jelentés* az október 21-22-i események elbeszélésével kezdődik, amikor a Lippa alatti török tábor nagy esőzés árasztotta el, és közben a török értesült Rákóczi tüzérséggel ellátott csapatainak Jenő alól a Maros partjára való

⁵⁷ Szalárdi János *síralmas magyar krónikája kilencz könyvei* (kéziratok után szerk. B. Kemény Zsigmond; Pest 1853) 115-117.

⁵⁸ A dátumokra vonatkozóan forrásunk *Bethlen István naplója* 308.

⁵⁹ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 51; LUKINICH 485.

⁶⁰ Relazione di quello ch'è successo nel campo ottomano sotto Lippa sin alla loro ritirata et aggiustamento col principe Ragoci. Prímási Levéltár, Esztergom, Acta Radicalia, Classis V. nr. 258. 1. (a későbbiekben: V. 258., mely után mindig az oldalszám következik)

⁶¹ Keménynél (i.m. 165) Pálülése, míg Szalárdinál (i.m.127) Pálélése néven szerepel.

⁶² „Li 21 e li 22 ottobre nel campo turchesco sotto Lippa hebbero grandissime piogge che allegando le campagne recarono molto disagio a turchi ch'ebbero anco avviso come il principe Ragoci che si truovava sotto Jenova =Jenő era venuto con alquanto pezzi d'artiglieria alla riva del fiume Marusio, accampandosi appresso il ponte vicino al villaggio di Pali, lontano dal campo ottomano poco più d'un miglio.” V. 258. 1. – A fejedelem által Tholdalaghi Mihály részére 1636.

megérkezéséről, ahol a Páli⁶¹ falu közelében levő hídnál vertek tábor, a töröktől alig több mint egy mérföldnyire.⁶² Október 23-án hajnalban a török megindult Rákóczi tábora ellen, de alig tettek meg fél mérföldet amikor futároktól értesültek róla, hogy az erdélyiek az éjszaka folyamán nagy összevisszaságban visszavonultak Jenő felé.⁶³ A törökök támadási szándékának komolyságát megkérdőjelezi, hogy mind Kemény, mind Szalárdi említést tesz a Lippánál török kézen levő hídról, melyet azonban azok a folyón való átkelésre nem használtak fel. Kemény azt írja, hogy „nem merének reánk jüni”.⁶⁴ Szalárdi szerint pedig a magyarok hiába ingerelték a törököt a rájuk való sűrű lövöldözéssel, senki nem akart azok közül viadalra átmenni a hídon.⁶⁵ Ezt a vélekedést erősíti Naima leírásának azon része, ahol arról tudósít, hogy a vezír megtiltotta a folyón való átkelést és az ellenség megtámadását, hozzátéve, hogy a seregével való távozáson gondolkodott.⁶⁶ Mindezek fényében meglepő a *jelentésnek* azon részlete, ahol Rákóczi táborának éjszakai nagy összevisszaságban történő visszavonulásáról olvashatunk. A *jelentés* ugyan rögtön magyarázza is a távozást azzal, hogy Rákóczi ezen lépését ügyessége fitogtatásának tartották, mivel azt hitte, hogy egy hirtelen rohammal kárt tehet a törökben, mivelhogy jelentéseik voltak (ti. az erdélyieknek) a török csekély számáról és bátorságáról.⁶⁷ Ezek szerint, bár ezt a *jelentés* nem mondja ki, a török sereg nagyságának alábecsülése lehetett a gyors visszavonulás oka. Naima ezzel szemben egy olyan vállalkozást mesél el munkájában, mint amilyen a nagyszalontai csata után történt, ezúttal azonban fordított szereposztásban: a magyar táborban riogatott egy a budai szandzsákból származó magyarul jól tudó álruhás alajbég a budai vezír támadásának hírével, aminek hallatára a magyarok futásnak eredtek.⁶⁸ A török történetíró által elmesélt epizód azonban kísértetiesen emlékeztet a Győri Jakab által végrehajtott vállalkozására, így hitelességével kapcsolatban kételemek merülhetnek fel. Talán a *jelentés* következő napra vonatkozó feljegyzése közelebb visz a valószínűbb magyarázathoz. Október 24-én, miközben

november 12-én írt levél tanúsága szerint az október 21-én Kornis Zsigmond vezette és Pálélésénél táborútó hadak tíz ezer kopjásból, öt ezer gyalogosból és tíz „lövőszerszám”-ból álltak. BEKE – BARABÁS 335-337. *Bethlen István naplója* ugyanakkor október 23-ára teszi a fejedelem hadainak Páléléséhez való megérkezését (309).

⁶³ „allí 23 detto nell'alba si mossero li turchi per andarlo a trovare ma non si caminò mezo miglio che s'intese dalli corridori che li transilvani quella notte con grandissima confusione si erano ritirati verso Jenova.” V. 258. 1.

⁶⁴ *Kemény János önéletírása* 165.

⁶⁵ *Szalárdi...* 127.

⁶⁶ KARÁCSON 304.

⁶⁷ „La sua mossa fu giudicata per un ostentatione di bravura, credendo di poter danneggiar li turchi con un assalto improvviso e non pensato e tanto più francamente perché havevano relationi che fussero in poco numero e con poco coraggio.” V. 258. 1.

tovább folytatódtak az eszések, megérkezett Jenőből az a csausz, akit a basa (ti. a budai) küldött az alattvalókhöz, hogy tegyék le Rákóczit, és akit ő (ti. Rákóczi) őrizetbe vettetett. A csausz két levelet hozott, az egyikben Rákóczi a basára panaszodik, a másikban pedig Erdély három nemzetsége jelenti ki, hogy semmiképpen sem akarja Bethlent, és készek életük árán fenntartani Rákóczi fejedelemségét, valamint az ország függetlenségét. Mindazonáltal a szultán alattvalóiként tárgyalni kívánnak és alkalmazkodni minden parancsához, de két túszt kérnek, amennyit maguk közül ők is küldtek.⁶⁹ A basa rögtön elküldte a lippai béget és a temesvári alajbejt, Rákóczitól pedig a fogarasi kapitány⁷⁰ és egy másik érkezett.⁷¹ Kemény a magyar túsztok közt saját magát és udvarhelyszéki Farkas Ferencet⁷² nevezi meg, míg a török túsztok esetében ugyanazokat a méltóságokat, mint a *jelentés* szerzője, annyi kiegészítéssel, hogy Izmaelként említi a temesvári alajbéget.⁷³ Bethlen István naplója szerint Ali csausznak a török táborba küldését megelőzte a törökök kezdeményezése, akik Bekir basa indítványára még október 21-én Omer agát küldték a tárgyalások szorgalmazására Rákóczi táborába, amire válaszul a következő nap küldi vissza Alit Rákóczi a török táborba, majd 23-án, Rákóczi seregének Pálélésénél történő táborverésének napján érkeztek a magyar táborba a török túsztok, a következő nap pedig a magyarok a törökökébe.⁷⁴ Mindezekből úgy tűnik, hogy a magyar sereg előrenyomulásának, majd a Maros partjáról történő visszavonulásának okai a két fél között meginduló tárgyalások és a túsztcsere lehetettek. A török békére mu-

⁶⁸ KARÁCSON 305.

⁶⁹ „Alli 24 continuovando le piogge venne da Jenova quel ciaus che mandato dal bassa alli regnicoli per la depositione del Ragoci, era dal medesimo stato fatto ritenire. Questo porto le sue lettere nelle quali si doleva del predetto bassa et altre lettere delle tre provincie che dicevano non voler in modo alcuno Betlem et esser prontissimi a sostener co'l sangue il principato del Ragoci e la libertà del paese desiderando però di parlamentare bramosi come fidelissimi al gransignore di accomodarsi ad ogni suo comandamento, ricercando però due ostaggi, che essi altrettanti ne haveviano mandati.” V. 258. 1.

⁷⁰ *Kemény János önéletírása* alapján a fogarasi főkapitány 1630 óta ő maga volt (97).

⁷¹ „Il bassa mandò subito il beg di Lippa e l' alai bey di Temisvaro e dal Ragoci andarono alli turchi il capitano di Fogaras et un altro.” V. 258. 1-2.

⁷² Farkas Ferenc 1627 és 1636 között volt udvarhelyszéki alkapitány. *Kemény János önéletírása* 330 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁷³ *Kemény János önéletírása* 166. *Bethlen István naplója* szintén Ismaelként említi a temesvári alajbejt, a magyar túsztok személyét illetően megegyezik Keménnyel (309). A fejedelem által Tholdalaghi Mihály részére 1636. november 12-én írt levél szintén Keményt és Farkast nevezi meg mint túsztokat. BEKE – BARABÁS 335-337.

⁷⁴ *Bethlen István naplója* 309. Bekir basa tárgyalásokat kezdeményező levele a kültétén lévő feljegyzés szerint október 23-án érkezett meg a jenői táborba, de a feljegyzés szerint nem Omer aga hozta, hanem egy bizonyos Gilliani. TMÁO, CLIX, 414-415. A Rákóczi által még aznap, október 23-án írott válasz is arról tanúskodik, hogy Bekir Omer agát küldte Rákóczihoz, ám a levél valaki más által érkezett meg. TMÁO, CLX, 415-416.

⁷⁵ „...per timore della sollevatione della soltadesca che ricusava di star in campagna passato San

tatott hajlandóságának magyarázatául szolgálhat, hogy a budai basa félt a katonaság ellenállásától, hiszen közeledett október 26-a, Kászim napja, mely után a török nem tartozott tovább táborozni, hadban maradni, bár a szöveg az európai naptárban Kászim napnak megfelelő Demeter nap (okt. 26.) helyett, tévesen Márton napot (nov. 11.) említ.⁷⁵ A török békekészség okaiként említi még a *jelentés* a német fegyverek beavatkozásának elkerülését, valamint a perzsiai eseményeket, ahol 15 ezer török esett el, és a „kis” Ahmet, „a törökök Achillése” is fogságba esett.⁷⁶

A két magyar túszt október 25-én kihallgatta a budai pasa, majd még aznap visszaküldte őket a magyar táborba,⁷⁷ és már ekkor megfogalmazott bizonyos békefeltételeket,⁷⁸ valamint azt a kívánságát, hogy Rákóczi követeket küldjön hozzá a béketárgyalások megkezdéséhez.⁷⁹

A béketárgyalás eseményeinek tárgyalásába október 30-án kapcsolódik be ismét a szöveg, amikor öt „túszt”, vagyis a magyar békedelegáció érkezik a török táborba: Haller István,⁸⁰ akiről bár nem tudja megmondani a szöveg szerzője, hogy minek az ispánja, de megjegyzi, hogy „*nagyon éles eszű ember és származására és érzelmeire nézve német és katolikus*”, Szalánczi István,⁸¹ Farkas Ferenc, Kemény János gyulafehérvári ispán, Dani János és Csulai György.⁸² Ez utóbbiról megjegyzi, hogy *Rákóczi udvari hitszónoka és protestáns püspök, akit Rákóczi azért küldött, hogy egyházi eszközökkel is hasson Bethlen lelkére*.⁸³ *Itt rögtön feltűnhet, hogy a jelentés szerzője – ön-*

Martino...” V. 258. 2.

⁷⁶ „...per non provocar l'arme allemane o pure per gli cattivi avvisi di Persia dalli quali il piccolo Ahmet (Achille de' turchi in quella guerra) era restato sor elején betoldva: prigionie e morto majd átjavítva morti alakra 15 milla turchi.” V. 258. 2.

⁷⁷ *Bethlen István naplója* 309.

⁷⁸ A feltételeket hét pontba szedve a budai vezér október végén kelt levele tartalmazta, amelyet valószínűleg az október 25-én elbocsátott Kemény és Farkas továbbított Rákóczihoz. TMÁO, CLXII, 417-418. A fejedelem által Tholdalaghi Mihály részére 1636. november 12-én írt levél alapján Kemény és Farkas október 26-án reggel tért vissza a jenői táborba. BEKE – BARABÁS 335-337.

⁷⁹ *Kemény János önéletírása* 167.

⁸⁰ Az október 27-én kiállított megbízólevél szerint Haller István, Küküllő vármegye főispánja volt a Rákóczi által a budai pasához küldött követség vezetője. TMÁO, CLXIV, 424-425.

⁸¹ Szalánczy István (?-1648) állandó portai követ, tanácsos és táblabíró. *Kemény János önéletírása* 345 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸² Csulai György (1616-1660) református prédikátor és tanár, 1650-től erdélyi püspök. *Kemény János önéletírása* 329 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸³ „Onde alli 30 ottobre vennero al campo ottomano cinque ostaggi, cioè Stefano Haller conte di ... persona sagacissima per descendenza et affetto allemanno e cattolico, Stefano Salanli, Francisco Farcas, Giovanni Kemenne, comes di Alba Giulia, Giovanni Dani e Giorgio Csiulay. Questo ultimo concionator aulico del Ragoci fu dal soprintendente o vescovo calvino e da tutto il clero per artificio del medesimo Ragoci spedito accioché ancor con l'armi ecclesiastiche combatino l'animo del Betlem.” V. 258. 2.

magának is ellentmondva – hat személyt nevez meg az öt fős követségben. Ennek az ellentétnek a feloldására sorra vettem a korabeli forrásoknak a követjárásra vonatkozó részeit. Kemény János emlékezete szerint a mondott békedelegációban saját magán kívül Haller István, Szalánczi István, szászvárosi Fodor István⁸⁴ és Csulai György vett részt.⁸⁵ Szalárdi Haller, Kemény és Csulai mellett Bassa Tamást⁸⁶ nevezi meg a követség tagjaiként, de ötödik tagot nem említ.⁸⁷ Bethlen István naplója Haller Istvánt, Szalánczi Istvánt, Kemény Jánost és Farkas Ferencet, vagyis szintén négy főt nevez meg az október 28-án megérkező magyar delegáció tagjaként, október 30-ára téve a tárgyalások megkezdését.⁸⁸ A négy forrás szerzője közül csak Kemény János és Bethlen István lehetett személyesen jelen az eseményeknél, de sajnos ők is ellentmondanak egymásnak mind a delegációk létszámára, mind személyi összetételére vonatkozó megállapításaikban. Keménynél ugyanakkor találunk egy részletet, mely talán segít azonosítani a forrásunkban szereplő Dani János személyét. Megemlíti ugyanis, hogy a béketárgyalások idejét a török megpróbálta felhasználni a magyar tábor elfoglalására egy második 1541. augusztus 29. megrendezésével. Kihasználva, hogy a tárgyalások ideje alatt lankadt a figyelem a magyar táborban, a török elkezdett csoportosan beszivárogni a magyar tábor környékére a Világos közelében lévő Makra aljában gyülekezve, ám szerencsére a fejedelem épp azon a napon ment a Jenő közelében lévő Világosvár alá. Ez alkalomból a magyar táborból néhány ezer ember is elkísérte, amiről a török azt hitte, hogy ellenük jöttek ki a táborból a magyar seregek, és csatát nem vállalva, ahogy jöttek, az erdőkön át hazaszállingóztak.⁸⁹ Rákóczi ezután megbánva, hogy oly sok emberét maga mellől elbocsátotta, Dániel János⁹⁰ nevű „főember szolgáját” küldte követsége után azzal az utasítással, hogy Kemény, Haller és Csulai valamilyen ürüggyel térjenek vissza a követségből, a tárgyalások folytatását az ott maradó Fodorra és Szalánczira bízva.⁹¹ Figyelembe véve, hogy olasz forrásunk Szalánczi nevét is milyen torzítással adta meg Salanli alakban, nem teljesen lehetetlen, hogy Dániel János neve szerzőnkél Dani Jánosra rövidült.

⁸⁴ Fodor István szászvárosi királybíró és tanácsos. *Kemény János önéletírása* 333 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸⁵ *Kemény János önéletírása* 167.

⁸⁶ Bassa Tamás Háromszék főkapitánya. *Kemény János önéletírása* 325 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸⁷ *Szalárdi...* 129.

⁸⁸ *Bethlen István naplója* 309.

⁸⁹ *Kemény János önéletírása* 168.

⁹⁰ Dániel János (?–1653) Udvarhelyszék alkapitánya, majd Háromszék főkirálybírája volt. Később I. Rákóczi György követe a svédeknel. *Kemény János önéletírása* 329 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁹¹ *Kemény János önéletírása* 168. Az önéletrajz tanúsága szerint végül Kemény mellett Csulainak

Az elbeszélő források mellett még missilis anyagot tudunk felhasználni a kérdésben való tájékozódásra. A budai vezérhez küldött követek október utolsó napján Rákóczihoz írt jelentését az a négy személy írta alá és pecsételte meg gyűrűpecsétjével, akiket Bethlen István naplója említ. A levél maga azonban a követség indulásának dátumát 28-ában, megérkezését 29-ében és a tárgyalások megindulását 30-ában adja meg.⁹² Viszont ennek az október 31-ei követjelentésnek a névsora nem egyezik a követség számára október 27-én kiállított megbízólevélben szereplővel, abban ugyanis Haller István, Szalánczi István, Kemény János, Farkas Ferenc és Fodor István kapták a megbízást.⁹³ A fejedelem által Tholdalagi Mihály részére 1636. november 12-én írt levél szintén Hallert, Szalánczit, Keményt, Farkast és a szászvárosi királybíró (Fodor Istvánt) nevezi meg az október 28-án a vezérhez küldött követség tagjaiként.⁹⁴ A források tanúsága alapján a követség létszáma 4 és 6 fő között mozoghatott, Kemény és Haller neve mindegyik forrásban előfordul, Szaláncziét csak Szalárdi munkája, Farkas nevét pedig csak Kemény és Szalárdi nem említi. Csulailal kapcsolatban két fontos momentumot érdemes figyelembe venni. Az egyik, hogy a követjelentésekben és a fejedelem november 12-i levelében sem szerepel, valamint a *jelentés* azon megjegyzését, hogy Rákóczi azért küldte, hogy egyházi eszközökkel hasson Bethlenre. A *jelentés* megfogalmazásából kiindulva egy lehetséges értelmezés lehet, hogy a budai vezérhez valóban ötfős követséget küldött a fejedelem, és a hatodiknak megnevezett Csulai György szerepe – a világi követség mellett párhuzamosan tevékenykedve – kizárólag az volt, hogy Bethlen Istvánt a vallás eszközeivel is meggyőzze.⁹⁵

Csulaira visszatérve, a *jelentés* megjegyzi vele kapcsolatban, hogy követi utasításán túllépve, a maga égi megbízatására hivatkozva kész volt rá, hogy ha Rákóczi vagy Bethlen nem hajlana az ésszerű feltételeken alapuló megengedésre, akkor mindkettejüket kiközösítse.⁹⁶ A követség felhatalmazásával kapcsolatban megtudjuk, hogy Haller, aki a követségben résztvevő világiak feje volt, Rákóczi és minden alattvalója nevében felajánlotta Bethlennek elbitorolt javai visszaadását és minden egyéb jogos elégtételt.

és Dánielnek sikerült elhagynia ekkor a török tábor (169).

⁹² TMÁO, CLXVI, 428-432

⁹³ TMÁO, CLXIV, 424-425.

⁹⁴ BEKE – BARABÁS 335-337.

⁹⁵ Ezt támasztja alá a fejedelem már többször idézett november 12-i levele, ahol az őt, a török táborban október végén tárgyaló követ mellett említés kerül Csulairól is, akinek Bethlen írásba is adta a követeléseit. BEKE – BARABÁS 335-337.

⁹⁶ „Nelle pubbliche prediche ch'ebbe sotto il padiglione del Ragoci kihúzva és a sor elejére betoldva Betleheme nelli discorsi privati diceva ch'egli era stato spedito dalle stelle per la salute comune alla quale quando non vogli condescender Ragoci o Betlem alle proposte ragionevoli conditione saranno fulminati con la scomunica.” V. 258. 2.

Továbbá a basának minden kívánsága teljesítését ígérte, valamint pénzt a szultánnak, a szultán udvarának és neki magának is, majd felkérte, hogy foglalja írásba kívánságait, amit a basa meg is tett, és azokat a többiek által kiválasztott két legfiatalabb (ti. követ) elvitte Rákóczinak.⁹⁷ Nem lehetetlen, hogy itt a basa kívánságait Rákóczihoz vivő, a „többiek által kiválasztott két legfiatalabbra” vonatkozó szövegrészben szintén a Kemény által leírt, követvisszahívásra vonatkozó történet egy eleme köszön vissza. Hisz ha elfogadjuk Kemény szövegét a követjárás tekintetében hitelesnek, akkor annak tanulmányozása során nem találunk adatot arra, hogy a követségből távozó Kemény, Csulai és Dániel a basa bárminemű feltételeit hozták volna magukkal, viszont az eredetileg öt fős követségből valóban ketten távoztak, akiknek távozására forrásunk szerzője így magyarázatot is adott, ha nem is azt, amit Kemény említ.

A basa követelései a következők voltak: 40 ezer tallér a szultánnak magának és 20 ezer a szultán udvarának, egy Szolnok környéki falu hajdúinak kitelepítése és a falu átadása a töröknek, amnesztia és kibékülés Bethlennel és más száműzöttekkel, Zólyomi Dávid szabadon bocsátása a börtönből.⁹⁸ E feltételeket Rákóczi „*olyan mohón és készségesen fogadta el, mint az olyan ember, aki mindent megígér, de semmit sem szándékozik belőle megtartani*”.⁹⁹ Jobban megfontolta Bethlen követeléseit, melyek közül sok elfogadhatatlannak bizonyult számára.¹⁰⁰ A kiűritendő hajdútelepülésre vonatkozó követelésről sem Kemény, sem Szalárdi nem tesz említést. Derecskeként

⁹⁷ „Il Haller poi ch'era capo delli secolari offersi al medesimo Betlem a nome del Ragoci e de tutti li regnicoli la restitutione delli beni usurpatigli et ogn'altra giusta soddisfatione, al bassa parlando poi promise adempimento d'ogni sua richiesta e larga effusione di danari per la corte per il gransignore e per lui, pregandolo che volesse li suoi desiderii spiegare in una scrittura si come egli fece. E questa fu subitamente portata dalli dui più giovani che dagli altri furono spediti al Ragoci.” V. 258. 2-3.

⁹⁸ „La sostanza delli capitoli del bassa è questa: una somma di denari di 40 milla tallari per il gransignore e 20 milla alla sua corte. Disloggiamento di haiduchi da un villaggio nel contado di Szolnok e rendimento di questo alli turchi. Amnistia e riconciliatione co'l Betlem et altri essuli Liberatione di Solomi David dalle carceri.” V. 258.3.

⁹⁹ „Le quali conditioni furono così avidamente e prontamente da Ragoci accettate come sarebbero da un huomo che tutto promette e nulla intende di attendere.” V. 258.3.

¹⁰⁰ „Maggior consideratione fece sopra li capitoli di Betlem. E si mostrò a molti di essi repugnantissimo.” V. 258. 3.

¹⁰¹ TMÁO, CLXIII, 419-422.

¹⁰² „...alli 7 di novembre vennero corrieri con lettere del gransignore da Constantinopoli che premevano la depositione del Ragoci.... Gli altri per la medesima con la scimitarra e caftano che furono ricevuti sotto Lippa nel campo grandissima solennità perché si fece una pomposa mostra di tutte le militie a piedi et a cavallo e furono anco di questo spettacolo spettatori gli ambasciatori di Ragoci.” V. 258. 3.

¹⁰³ Szpáhi ezredes a tartományi alakulatoknál. MATUZ 242.

nevezi meg viszont az az október 26-án kelt levél, melyben Rákóczi a budai pasához indítandó követségének tagjai számára foglalta össze utasításait.¹⁰¹ Ezután megszakad a tárgyalások menetének leírása, mert november 7-én Konstantinápolyból futárok érkeztek a szultán Rákóczi letételét elrendelő levelével, a többiek részére pedig szablyát és kaftánt küldött, amit a Lipppa alatti táborban az egész hadsereg ünnepélyes felvonulása mellett kaptak meg, mely jelenetnek Rákóczi követei is tanúi voltak.¹⁰² A basát ért ezen megtiszteltetés nehezen érthető, hiszen a nagyszalontai csatát követően Rákóczi és Havasalföld fejedelme is azonnal futárokat menesztett konstantinápolyi követeihez, és mindketten maguknak tulajdonították azt a győzelmet, melyben a török 8 ezer embert, 36 alajbéget¹⁰³ és négy basát veszített el, és a budai vezír is csak nehezen menekült meg negyven emberével.¹⁰⁴ A nyilvánvaló túlzást tartalmazó híreket a szultán éppen egy újabb perzsiai vereség híre után kapta. A rossz hír ágynak döntötte, és borban vagy más eszközökben keresett enyhülést egészen addig, amíg meg nem kapta a vezír azon levelét, mely tudósította a tényleges eseményekről.¹⁰⁵ Ez a levél valószínűleg ugyanolyan túlzásokat tartalmazhatott, mint a havasalföldi fejedelem és Rákóczi jelentései, de végre olyan híreket, amilyeneket a szultán hallani szeretett volna. Esetleg a hirtelen megkönnyebbülés hatása alatt küldhette a szultán a csaszokkat az említett díszekkel és a Rákóczi letételére vonatkozó parancscsal,¹⁰⁶ azokkal a parancsokkal egyetemben, melyek a szilisztrai Szenán (Sceinan)¹⁰⁷ basának és a tatárnak Erdélybe történő behatolására szólítottak fel.¹⁰⁸ Mindezen parancsok ellenére azonban folytatódott a béketárgyalás –

¹⁰⁴ „Ragoci spedi subitamente corrieri alli suoi ambasciatori a Constantinapoli il simile fece il principe di Valachia dicendo come dalli suoi erano stati disfatti li turchi con la morte di 8 milla di loro e la caduta di 36 alai bei e quattro bassa e che a fatica il vesir di Buda si era salvato con 40 persone.” V. 258. 4. Naima is említést tesz róla, hogy Naszuhpasazade a nagyszalontai csata éjjelén történt eseményeket Bekir pasa gyávaságának tulajdonította, és nem mulasztotta el ezt a véleményét a padisahhal is közölni. KARÁCSON 304.

¹⁰⁵ „Poco prima il gransignore haveva l’amara nuova della percossa ricevuta dal re di Persia e sopravvenendo questa altra così grave lo pose per affanno nel letto ne potette (sic) temperarlo co’l vino o altri rimedii insino che s’hebbeno lettere de vesir nelle quali era ragguagliato della verità del fatto.” V. 258. 4.

¹⁰⁶ Ezt a feltételezést támaszthatja alá a Tholdalagi Mihály vezette portai követség október 29-én kelt levele, mely beszámol róla, hogy október 23-án érkezett meg hozzájuk Konstantinápolyba Rákóczi azon levele, melyben „...irt volt nekünk az zalantai verekedés felől...”, amiről már a havasalvi vajda is írt, de még várják a budai pasa levelét az eseményekről, majd amikor megérkezett a budai pasa követe az éppen hogy a török fegyverek diadalaként írta le az eseményeket, amiért a budai pasának szablyát és kettős kaftánt visznek a portai követek. TMÁO, CLXXV, 459-464.

¹⁰⁷ A TMÁO-ban közölt levelekben Kénan (CLV, 407-408), illetve Kinán (CLVIII, 412-414) alakokban szerepel.

¹⁰⁸ „Queste li furono di molta consolatione onde perciò subitaneamente spedi con questi honori li ciauxci e con repliche delli commandamenti per la depositione del Ragoci e reiterando parimente gli ordini a Csienan bassa et al tartaro l’entrata nella Transilvania.” V. 258. 4.

írja a *jelentés* –, amely során a basa és Bethlen követeléseit visszautasították, valamint Rákóczihoz küldték a hitszónokot (Csulai György) Kemény Jánossal együtt és egy másik személyt (ez lehetett Dániel János), akik 13-án (november) elhagyták a Lippa alatti török tábor, és 15-én értek Temesvárra.¹⁰⁹ November 16-án hír érkezett a Cantemir által 13 nap alatt mozgósított hadakról (minden bizonnyal a tatárokról¹¹⁰) és Szenán basa visszatéréséről, azaz a kiegészítéssel, hogy Cantemir készen áll rá, hogy betörjön Erdélybe.¹¹¹ A hír nem volt kedvező a budai basa számára, mert ezek (ti. Cantemir és Szenán basa) késlekedése kapóra jött volna neki. Nem tehetett hát mást, mint hogy visszaüzent nekik, hogy ne lépjék át a határt, mert már szinte kész is a béke. Hasonló értesítéssel küldött két kapudzsit Konstantinápolyba.¹¹² Problematikus a Rákóczihoz küldött Kemény, Csulai és Dániel november 15-ei Temesvárra érkezete, ahova egyébként Bethlen István naplójának tanúsága szerint a budai basa és ő maga november 14-én indultak Lippáról és másnap érkeztek meg.¹¹³ Nehezen elképzelhető, hogy a három magyar követ ilyen rövid idő alatt megjárta volna Rákóczi táborát, figyelembe véve azt is, hogy Rákóczi már november 8-án elhagyta Borosjenőt, sőt november 13-án már útnak indult Déváról Kajántorok felé,¹¹⁴ valamint azt a tényt, hogy Rákóczi a békefeltételek megbeszélésébe mindig bevonta az országgyűlést is. Nehezen hihető, hogy ennyi idő alatt megjárták volna ezt az utat, és érdemi választ is hoztak. Valószínűbb egy elírás, félreértés vagy több esemény hibás összevonása a jelentés szerzője részéről.

Bethlen István naplója november 27-ére teszi Csulai megérkezését (egyedül!) Temesvárra, de a vezír akkor már útban volt Budára, ahová november 25-én indult el. Vagyis a napló tanúsága szerint Temesváron Csulai már

¹⁰⁹ „Nonostante tutti questi ordini si proseguì il trattato della pace e replicate le pretensioni sudette de bassa e del Betlem, il concionatore con Giovanni Kemegni et un altro fu spedito al Ragoci alli 13 levandosi il campo turchesco il medesimo giorno sotto Lippa, giungendo sotto Temesvár li 15.” V. 258. 4-5.

¹¹⁰ *Bethlen István naplója* is november 16-ra teszi a tatár követek érkezését (309).

¹¹¹ „Li 16 poi giunsero mossi dal Cantemir in 13 giorni con avviso ch'egli era prontissimo e che non attendeva altro che la mossa per entrar in Transilvania e con la medesima prontezza si ritornava Scienan bassa di Silistra.” V. 258. 5.

¹¹² „Spiacque questo avviso al vesir perché la tardanza di questi haveva proposta per maggior sua diffesa pure fece coraggio e subitamente rispedì quelli messaggi scrivendo all'uno e l'altro che non sepassasse oltre perché era la pace quasi conchiusa e con li medesimi avisi spedì due capigi a Constantinopoli.” V. 258. 5.

¹¹³ *Bethlen István naplója* 309.

¹¹⁴ LUKINICH 490. Rákóczi Kajántoroknál való tartózkodását igazolja november 19-én kelt két levele, melyeket a budai vezérhez és a vezérnél lévő követeihez írt. TMÁO, CLXXII-CLXXIII, 453-457.

¹¹⁵ *Bethlen István naplója* 309-310.

¹¹⁶ Bethlen Istvánhoz hasonlóan szintén a Porta támogatásával igyekezett Rákóczival szemben elnyerni a fejedelemséget, Portára szökése után az 1633. augusztusi országgyűlés törvényt hozott

csak a december 13-ig ott tartózkodó Bethlen Istvánnal találkozhatott,¹¹⁵ ami a vezír Budára távozásával együtt azt a szakirodalom által elfogadott és adatokkal alátámasztott tényt erősíti, hogy addigra a törökkel sikerült megegyezni, és csak Bethlennel folytatódott már a tárgyalások.

Ezután a *jelentés* szerzője a közelmúlt eseményeiről áttér a jövő mérlegelésére, melyben kiindulópontja Rákóczi megerősítése. Álláspontja szerint azonban nem lehet tudni, mi következik; Rákóczi ez idáig jól manőverezett, mert ha sikerülne is visszatérnie Bethlennek Erdélybe, ott nem lesz senki, aki a török segítségéhez merne újra folyamodni, látva Székely Mózes¹¹⁶ és Bethlen balsikerét, akiket előbb megkopsztottak (utalás ez a nyilvánvalóan nem kis összegekre, amivel az említettek igyekeztek a Portán és a magyarországi török méltóságoknál elnyerni fejedelmi ambícióik támogatását), aztán bolondot csináltak belőlük.¹¹⁷ Ha a szultán lenyeli ezt a pirulát (Rákóczi megerősítését), az jó a budai basának, aki hamarosan első lesz a Portán (itt a későbbi szövegrészekből kiindulva a kajmakámi¹¹⁸ méltóság elnyerésére utal a szerző), de még jobb a keresztényeknek, mert – ahogy jövendőli – Erdélyt, Havasalföldet és Moldvát elveszti a török. De ha nem nyeli le, ahogy tartják is, akkor rossz vége lesz az ügynek a basára nézve, aki pontosan ezért nem engedte meg Bethlennek, se azt hogy írjon Konstantinápolyba, se azt, hogy ott személyesen jelenjen meg, hogy így próbálja menteni a menthetőt.¹¹⁹ Ezután következik Naszuhpasazádé Bethlennel szembeni kirohanása, mely rávilágít a török nagyszalontai csata utáni passzivitásának az okára. Naszuh-Huszein ezekkel a szavakkal válaszolt a szultán lábai elé igyekvő Bethlen-

ellene felségsértés bűnében marasztalva el, sőt a törvény hozzátartozóit is bűnösnek mondta ki és jószágvesztésre ítélte. *Kemény János önéletrása* 309 (V. Windisch Éva jegyzete). Erdélyben nem lévén egyáltalán tábora, a Héttoronyban végezte, de a Porta számára mindig kéznél volt, hogy esetleges támogatásának és Erdélybe küldésének lehetőségét felvetve próbáljon meg befolyást gyakorolni az erdélyi politikára, miként az Sebessi Boldizsár portai követ 1636. január 24-i leveléből is kiderül. TMAO, CIX, 299-300.

¹¹⁷ „Quello che seguirà della ratificatione del Ragoci, non si sa. Ben si può dire che sin hora egli si sia deportato assai bene nel negoziare e ch'abbi conservato con industria grande il principato perché quando ancora torni Betlem in Transilvani sarà il suo stato miserabile e non vi sarà alcuno che nell'avvenire ardisca di tentar l'aiuto de turchi vedendo la mala riuscita di Sechel Moises e del Betlem, che prima sono stati ben spelati e poi burlati.” V. 258. 5.

¹¹⁸ A nagyvezír vagy más magas rangú török tisztségviselő helyettese. *Magyar történelmi fogalomtár* I, 226.

¹¹⁹ „Se l'gransignore inghiotte questa pillola ben per il bassa di Buda che presto sarà il primo della Porta ma meglio per li cristiani perché Transilvania, Valachia e Moldavia perderanno assolutamente li turchi ma se non l'inghiotte come è da temere et havrà il nettò del negotio mal per esso bassa il quale per questo non permise al Betlem di scriver a Constantinopoli. Anzi che questo vedendo homai seguito l'aggiustamento richiesto il bassa di mandarlo al gransignore per gettare gli a piedi.” V. 258. 5-6.

nek: „*Vén kutya, még van merszed a szultán szemé elé kerülni, nem tudod, hogy azt ígérted, hogy amint megjelenik Szolnokon a török sereg egész Erdély rohanni fog, hogy téged fejedelemlékiént fogadjon, de egy ember se jelent meg, sőt mindenki tiltakozott, hogy Rákóczival akar élni-halni, te vagy az oka a hazugságaiddal oly sok vér kiontásának. Alig tudom visszatartani magam, hogy a fejed ne vegyem. Hordd el magad!*”¹²⁰

Bethlen megalázó távozása után a budai pasa esélyeit latolgatja a szerző. A basa esélyeinek a kulcsa a bocsánatra – meglátása szerint – az ázsiai eseményekben rejlik. Ott ugyanis a törökök megalázó vereséget szenvedtek, és többek közt Mosult¹²¹ és Vant is elvesztették, amit rátermett hadvezérek hiányával magyaráz, és felsorolja azokat (Murtesa, Abasa, Elias, Kuciuk Ahmet, Halil, Giafer), akiket nagyra tart, de az utolsó két évben vagy a szultán parancsára megölték őket, vagy harc közben elesettek. Vagyis nagy hiány van „kapitányokban”, és valószínűsíti, hogy az Ázsiában épp most a háborút vezető alkalmatlan és balszerencsés nagyvezír helyébe a jelenlegi kajmakámot küldik, akiről szintén nincs valami nagy véleménnyel, mert szerinte „hitvány”, és az ő helyére kerülhet a budai pasa mint kajmakám.¹²² A budai pasának azonban nem volt olyan szerencséje, hogy „felfelé bukjon”. Bár a legrosszabbat, a selyemzsinórt így is elkerülte, leváltották, és Budáról Vidinbe, a szilisztrai helytartóság élére került. Nem volt ilyen szerencsés a bűnbaknak kikiáltott Bekír pasa temesvári helytartó, aki fejével fizetett a kudarcért.¹²³

Ezután hírt kapunk Haller ügyes diplomáciai húzásáról, vagyis hogy tájékoztatta a basát arról, hogy a császár békét kötött Franciaországgal, ami a

¹²⁰ „Vecchio cane, hai tu ardire ancora di voler comparir avanti gli occhi dell' imperatore. Non sai tu d'havere promesso ch'all'apparir dell'esercito ottomano a Solnok tutta la Transilvania correrrebbe a riceverti per principe. E pur non è comparso un huomo anzi tutti protestano di voler viver e morir co'l Ragoci, tu sei cagione con le tue bugie di tanto sangue sparso. Ma non so a tenga ch'io non ti faccia levar via la testa. Via di qui!” V. 258. 6.

¹²¹ Mosullal kapcsolatban tudjuk, hogy a török azt még a Perzsiával 1623-tól 1639-ig vívott háború elején elvesztette, de 1629-ben visszafoglalta. MATUZ 134.

¹²² „Il vesir ha qualche apparenza di scusa per le avversità e mal incontri ch'anno havuto in Asia gli eserciti de'turchi che sono stati ben battuti e molto peggio avviliti tenendosi dall'opinione delle pratici sin hora persa e già gran Ninive detta ora Musul et ancora Van non vi essendo capo di guerra che vaglia qualche cosa. Eran famosi tra di loro nelle armi le bassa Murtesà, Abasa, Elias, Kuciuk Ahmet, Halil e Giafer tutti questi perché erano di spiriti grandi o furono ribelli o pizzicarono di ribellione. Da dui anni in qua sono stati o uccisi d'ordine del gransignore o morti nella guerra. Al presente vi tal penuria di capitani che si è ultimamente trattato di mandar in Asia il presente Caimecam che è vile come un hebreo perché il granvesir che maneggia hora nell'Asia la guerra, è tenuto per infelice e malinconoso. E seguendo questa mutatione il bassa di Buda era destinato per Caimecam.” V. 258. 6-7.

¹²³ *Erdély története* II, 703; *Szalárdi*... 132, valamint KARÁCSON 306.

¹²⁴ „S'aggiunge a questo ch'il Haller ha detto al suo bassa che certissimamente S. M. Ces. ha fatto la pace con Francia e che perciò li cristiani saranno potentissimi. Ma più d'apprezzo e più palpabil-

keresztények erejének megnövekedésével fog járni. Majd megtoldotta ezt azzal a többek közt a kassai kapitánytól (ti. Homonnai Jánostól) kapott hírral, mely a tatárok közeledése miatt Magyarország és Horvátország határainál a császári csapatok gyülekezéséről szól.¹²⁴ Haller mindezeket egy még biztosabb helyről származó információval is kiegészítette, miszerint Rákóczi kérte a császárt, hogy minél előbb köttessen meg a béke Németországban és Franciaországban, mert fegyvereiket Törökország ellen fordítva nagy győzelmeket és diadalokat szerezhetnek.¹²⁵ E hírek következtében a törököknek egy hét múlva lógó orral el kellett indulniuk Temesvárról, és vélhetően két hét múlva megérkeztek Budára.¹²⁶ Lezárásul kitér a szerző a szultán mértéktelen alkoholfogyasztására, kifejezi kétségét azzal a hírral kapcsolatban, hogy a szultán Ázsiába készülne, mivel az európai események kötik le a figyelmét, köztük a keresztény fejedelmek közt várható béke, amellyel kapcsolatban egy fohászt is megfogalmaz a szerző, miszerint „erre még soha nem volt ilyen jó alkalom”.¹²⁷ Az utolsó fohász értelmezése kapcsán talán nem nagy tévedés arra gondolni, hogy az nyilvánvalóan a keresztény fejedelmek közti békéből fakadó, Ázsiában lekötött és egy részeges uralkodó által vezetett török birodalom elleni összefogásra és a vele szembeni közös akció sikerére vonatkozhat.

A jelentés nem tér ki a végleges békeszerződés pontjainak ismertetésére, nyilván azért, mert a szerző a szövegből kiolvashatóan november 16-a után egy-két napon belül elhagyhatta a helyszínt. Ezt támasztja alá Bethlen István naplójának az a bejegyzése, mely a vezér Budára indulásának dátumát november 25-ben adja meg. A törökkel és Bethlen Istvánnal való kiegyezés

mente ha havuto avviso dalli suoi che nelle frontiere di Ungheria e di Crovatia li capitani e ministri di S. M. Ces h'avevano preso l'armi e che s'adunati tutto ch'egli habbi ricevuto lettere dal capitano di Cassovia e da altri che questo loro armamento non sia per altro che la fama che corre della venuta delli tartari e che perciò non debba temere o haver sospetto alcuno.” V. 258. 7.

¹²⁵ „Ha avuto ancor certo avviso e da buon luogo che Ragoci habbi supplicato S. M. Ces. che quanto prima conchiudesse la pace in Germania e Francia che le sue armi voltate in Turchia gli apporteranno certissime vittorie e gloriosi trionfi...” V. 258. 7.

¹²⁶ „Cosi dovevano partire li turchi da Temesvar fra otto giorni con le pive in sacco e 15 di dopo si crede arrivaranno a Buda.” V. 258. 7. *Bethlen István naplója* november 25-re teszi a vezér Temesvárról Budára való indulását (309). A vezér Budára indulásának dátumát szintén november 25-ében adja meg Haller István és Szalánczi István ezen a napon Temesvárott kelt levele. BEKE – BARABÁS 299-301.

¹²⁷ „Il bever del gransignore al presente è in eccesso perché terribilmente e quasi ogni dui giorni e ubbriacco ma forti con beneficio publico perché urtando nel boccale non esce fuori e stando in casa non fa quelle crudeltà che prima si sentivano quando frequentava li luoghi publici et è fatto più liberale. Dicesi che sia per andar in Asia ma non vi è apparenza o almeno non farà con ragione. Egli è poco armato dalla soltadesca, dal governo e dalli popoli. Le cose d'Europa li teneranno il cervello a partito e non è poco pensiero il suo di transilvanico perché ancor le due altre provincie sorprenderanno appi questa e la pace che s'aspetta fra principi cristiani li sarà di grandissima consideratione. Dio illumini questi perché mai non fu più bella occasione.” V. 258. 7-8.

végleges pontjait december 1-jére fogadta el a szászvárosi országgyűlés,¹²⁸ a békefeltételek elfogadását Rákóczi részéről az erről december 4-én kiállított hitlevele tanúsítja.¹²⁹ A békefeltételeknek Rákóczi és a rendek részéről történő elfogadásáról kiállított okiratokat december 13-án Temesvárott adták át a töröknek és Bethlennek, majd a budai pasa mint kajmekám¹³⁰ december 19-én Budán kiállította Murád nevében a békét ratifikáló szultáni fermánt.¹³¹ A békeszerződésben ratifikált békefeltételek főbb vonalakban megegyeznek a forrásunkban a budai basa követeléseinél tárgyalattal, de a végleges békepontok között a szultán udvarának, vagyis a kajmekám Bajram pasának, már csak 10 ezer tallér fizetéséről van szó, Derecskéről a hajdúság kivonását Szent György napig ígérik, Bethlen István és fia teljes amnesztia mellett megtarthatja a birtokait, valamint Rákóczi ismét esküt fog tenni a Porta iránti köteles hűségére.¹³² Meg kell jegyezni, hogy a békeszerződés csak részben teljesült; Zólyomi 1649. augusztus 1-jén börtönében halt meg,¹³³ Derecske kiürítését Rákóczi már korábban a fejedelemségét megerősítő szultáni athnámé megérkezésétől tette függővé,¹³⁴ de az „soha meg nem adaték”,¹³⁵ és a negyvenezer tallért sem követelték a szultáni udvarban, ugyanis Kemény értesülése szerint a következő évben Erdély és Havasalföld részvételét is elvárta a szultán a készülő „német király” elleni háborújában.¹³⁶

A Magyarország hadtörténetével foglalkozó kétkötetes összefoglalás az 1636. október 6-i nagyszalontai csatával kapcsolatban az eseménynek nem politikai, inkább katonai jelentőségét emeli ki, ugyanis „először történt, hogy a török retorzió nélkül eltúrte a vazallus erdélyi fejedelem fegyveres ellenakcióját”.¹³⁷ Amint azonban láthattuk a Szalontánál vívott csatában mindkét részről csak a haderők egy része volt jelen, és mivel a csata alkonyat tájt zajlott, és a sötétség hamar véget vetett neki, a török számottevőbb veszteségeket is inkább csak Győri Jakab akciója nyomán szenvedett. Így ennek a Rákóczi fejedelemségét végérvényesen megerősítő csatának a politikai érdekessége talán mégis nagyobb. A török birodalom kül- és belpolitikai helyzete egy olyan, a török birodalomban korábban elképzelhetetlen szituá-

¹²⁸ TMÁO, CLXXVI, 464-466, CLXXVII, 466-468, CLXXVIII, 468-469; EOE 246.

¹²⁹ TMÁO, CLXXIX, 469-471. Szalárdi munkája advent harmadik vasárnapjában, ami december 14-ére esett 1636-ban, adja meg a béketárgyalások befejező időpontját (i.m. 130.), Kemény pedig erre vonatkozóan nem közöl adatot.

¹³⁰ A nagyvezír vagy más magas rangú török tisztviselő helyettese. *Magyar történelmi fogalomtár* I, 227.

¹³¹ EOE 246; TMÁO, CLXXXIII, 476-477.

¹³² Bethlen István részletes anyagi követeléseire az eddigiek során sem tértem ki, így most sem térek ki a békeszerződésben szereplő ilyen tárgyú pontokra. Részletes leírásuk megtalálható: LUKINICH 492-493.

¹³³ GYALOKAY 258.

ciót teremtett, amelyben a Porta magyarországi tisztségviselői már nem egyszerűen a központi kormányzat akaratának végrehajtói, hanem – Konstantinápoly jóváhagyásával ugyan – a helyi politikában saját elképzeléseiket is megvalósítani igyekvő, önálló elemei. Ennek a változásnak Rákóczi is tudatában volt, amit az az 1636. július 16-án a portai követének írt levele is bizonyít, amelyben a Bethlen István és a Bethlen Istvánt támogató magyarországi török tisztviselők elleni védekezést nem tartja összeegyeztethetetlennek a szultánhoz való hűséggel: „*Bethlen István ellen meg akarjuk magunkat oltalmazni, mi mindazonáltal ugyan nem szakadunk el hatalmas császáruk hűségétől úgy is, kinek győzhetetlen erejét tudjuk.*”¹³⁸ A Porta iránti hűség kérdésében tehát Rákóczi nem ringatta magát illúziókba, amit egy 1636 januárjában a török–magyar viszonyról írt feljegyzése is tanúsít: „*Erdély fegyverrel magát a török ellen nem oltalmazhatja.*” Hozzáfűzi, hogy Erdély törökkel szembeni megmaradásának legfőbb eszközei a szép szó, az alkudozás, a könyörgés és az adomány.¹³⁹ A Konstantinápolyból érkező hírekből pedig tudta, hogy bár a Porta jóváhagyta a magyarországi basák akcióját, a keleti bonyodalmak miatt, melyek a Porta haderejét jórészt lekötötték, neki nem a Portával, hanem végső esetben is legfeljebb csak a környező területek hódoltsági haderejével kell megmérkőznie.¹⁴⁰ Ez pedig megkönnyítette számára a törökkel való szembefordulást. Persze ha meg akarta tartani a trónját, más lehetősége nem is igen maradt.

¹³⁴ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 54.

¹³⁵ *Kemény János önéletírása* 169.

¹³⁶ *Kemény János önéletírása* 170.

¹³⁷ *Magyarország hadtörténete két kötetben. I. A honfoglalástól a kiegyezésig* (főszerk. Liptai Ervin, szerk. Borus József; Zrínyi Katonai Kiadó, 1985) 265.

¹³⁸ TMÁO, CXXXIII, 351-354.

¹³⁹ TMÁO, CXXIX, 344.

¹⁴⁰ Tholdalagi Mihály 1636. július 27-én Konstantinápolyból írt levelében tájékoztatja a fejedelmet arról, hogy a szultán augusztus közepén fog a perzsák ellen hadra kelni, ahova a budai pasa mellett Magyarország és Kenán pasa mellett Lengyelországra vigyázó hadak, valamint a tatárokon kívül egész európai hadát magával viheti. BEKE – BARABÁS 305-308.

A SZENTMISE RENDJE NYOLC NYELVEN

A SZENTMISE RENDJE
NYOLC NYELVEN

ORDINARIUM MISSAE LATINE
L'ORDINAIRE DE LA MESSE EN FRANÇAIS
A MISE RENDJÉ MAGYARUL
THE ORDER OF THE MASS IN ENGLISH
L'ORDINARIO DELLA MESSA IN ITALIANO
EL ORDINARIO DE LA MISA EN ESPAÑOL
DIE MESSORDNUNG AUF DEUTSCH
OBRAZADER MSZY ŚWIĘTEJ PO POLSKU

A szentmise rendjén kívül tartalmazza a szentmisén elhangzó imádságokat latin, francia, magyar, angol, olasz, spanyol, német és lengyel nyelven.

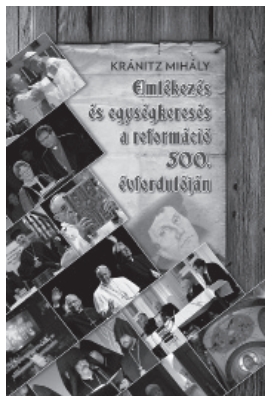
48 oldal, puhafedeles. Ára: 690 Ft

Kránitz Mihály

EMLÉKEZÉS ÉS EGYSÉGKERESÉS A REFORMÁCIÓ 500. ÉVFORDULÓJÁN

Nem lehetnénk Krisztus valódi tanítványai, ha nem tennénk meg mindent az általa kívánt egységért. A kereszténység története azonban sajnos a szakadások története is egyben. A Szentlélek viszont sohasem vonakodott felébreszteni a keresztények szívében az egység vágyát. Az 1517-ben elkezdődött reformáció nem hozta meg a teljes egységet. A szándékai-
ban jó és lelki mélységében helyes törekvés – melyet Ferenc pápa 2016. október 31-én Lundban nagyon értékesnek tartott – az emberi gyengeség miatt nem tudta Krisztus tanítványainak a teljes egységét szolgálni. Most azonban, amikor a történelem Ura már több évszázadon át világossá tette, hogy külön-külön soha, csak együtt vagyunk képesek egységben élni, számos olyan kezdeményezést, személyt és közösséget állított példaképül a keresztények elé, akik egy nagyobb belátással és egy nagyobb szeretettel képesek egymásban a testvért látni, és az egyház egységéért közösen munkálkodni. Ezt az egységkeresést szeretné szolgálni a jelen kötet is, mely a reformáció 500. évfordulója alkalmából közöl összeállításokat.

140 oldal, keménytáblás. Ára: 2600 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda • 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974

www.szitkonyvek.hu

◆◆◆ SOÓS SÁNDOR

Martin Dausch (Tausch, Deutsch) nagyszombati kegyképet ábrázoló rézmetszetei¹

1987-ben jelent meg a történeti Magyarország búcsújáráshelyeinek grafikai anyagát bemutató kötet. Ebben a nagyszombati kegykép-ábrázolások között található egy olyan rézmetszet,² amelynek két további változatát fedeztem fel. Mindkettő összehajtható, négyoldalas kis füzet címlapján szerepel. Az egyik német, a másik magyar nyelvű imalap. A két füzet mérete, szövege, szerkesztése nagyban megegyezik. A címoldalakon a nagyszombati kegykép található, amelyek – bár nagyon hasonlítanak egymásra – kissé eltérőek. Ezek rézmetszőjére vonatkozó adatokat próbálom meg pontosítani.

1951-ben Pataky Dénes a hazai rézmetszés történetét publikálva tett említést Martin Dausch bécsi rézmetszőről, aki Hannenberg *Defensio Mariae Accodomodata* című könyvéhez a nagyszombati könnyező Madonna képét másolta rézbe. Szerinte a mű Nagyszombatban jelent meg, feltehetőleg 1728-ban.³ Szilárdfy Zoltán 1984-ben említette Prokes Mártont, aki 1708-ban⁴ metszette rézlapra a nagyszombati kegyképet, amelyet később Martin Dausch bécsi mester is elkészített.⁵ Az 1987-ben megjelent kötet pontosította a korábbi adatokat. Megállapította, hogy a rézmetszet 1791-ben, illusztrációként jelent meg (Hannenberg Godefried, *Az Isten szülőjének ... Máriának védelmezése... Jelinek, Nagyszombat 1791*).⁶

¹ A ponyvák a szerző tulajdonában vannak. Egy 19. századi, antikváriumi imakönyvben találtam rájuk, még az 1980-as évek elején.

² SZILÁRDFY Zoltán – TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva, *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáráshelyekről* (Budapest 1987) 124. Számunkra a 234. számú szentkép leírása és fényképe érdekes.

³ PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története* (Budapest 1951) 35.

⁴ Soós Sándor, *Prokes Márton eddig azonosítatlan rézmetszete a kassai vértanúkról*, in *Magyar Sion* IV (2010) 2/268-275. Ellentmond az 1708-as időpontnak, hogy Prokes Márton nagyszombati tevékenysége csak 1727-től bizonyítható. 1708 nem a metszés, hanem a könnyezés időpontja.

⁵ SZILÁRDFY Zoltán, *Barokk szentképek Magyarországon* (Budapest 1984) 24.

⁶ SZILÁRDFY – TÜSKÉS – KNAPP 124.

Ki Martin Dausch? Ahogy láttuk, bécsi mesternek említik, de más adatot nem találtam róla. Nem tartják számon a rézmetszők között. Az viszont tény – és erre a publikált illusztráció a bizonyíték –, hogy valamikor a 18. század második felében, Nagyszombatban dolgozott egy ilyen – vagy egészen hasonló nevű – személy. A feltehetőleg helyes választ a nagyszombati jezsuita kollégium és egyetemi nyomda 1773-as leltárát⁷ feldolgozó kötetben⁸ találtam meg. E könyv a levéltári adatok feldolgozására épül.

A nyomda személyzetét és a béreket tisztázó fejezetében említik, hogy az impresszorok vagy nyomtatók a kézisajtókon végezték a nyomtatást.⁹ Igazán érdekessé azonban akkor válik a feldolgozás, amikor egy réznyomó¹⁰ személyt külön kiemel a leltár: *Tausch Márton* rézmetszőre gondolok, akit impresszornak (tehát nyomtatónak) nevezett az Expositorum. Feltehetőleg azért, mert elsősorban réznyomással foglalkozott. Munkadíját is a rézlemezek nyomtatásának mértékében határozták meg. Az adatok szerint a nyomda jól kereső munkatársai közé tartozott. A leltár továbbá calographusnak, azaz rézmetszőnek és nagyszombati polgárnak¹¹ is nevezi. A kötet szerzői nem tudnak arról, hogy konkrétan milyen rézmetszeteket készített.¹² A leltár azt mindenképpen bizonyítja, hogy Tausch 1773-ban a nyomda évek óta megbecsült munkatársai közé tartozott, hiszen jól megfizették és rézmetszőként is tisztelték. A teljesítménybérén kívül, ünnepi alkalmakra – a személyzet egyéb jeles tagjaival együtt – külön juttatásokat is kapott.¹³

A szerzőknek arra való utalása, hogy nem találtak Tauschról rézmetszet készítésére vonatkozó feljegyzést, csak azt bizonyítja, hogy a levéltári anyag kutatásakor nem bukkantak ilyen személyes adatra. Egyébiránt Tausch nevű metszőről sem találtam a szakirodalomban információt. Lehet azonban, hogy egyszerű elírás, írástévesztés, félrehallás okozza a bonyodalmat.

A nagyszombati kegyképről készült könyv illusztrációjelzete a következő: „*zu finden bey Martin dausch in tirnau.*” Mérete: 112×72 mm.¹⁴ Mivel a német nyelvben a „d” és a „t” a hangzása miatt könnyen cserélhető, ezért a „*Martin dausch*” név könnyen azonos lehet „*Martin Tausch*”-sal, aki

⁷ A jezsuita rend feloszlásával, annak következményeivel és az egyetemi nyomda sorsával nem foglalkozom.

⁸ HAIMAN György – MUSZKA Erzsébet – BORSA Gedeon, *A nagyszombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára, 1773* (Budapest 1997).

⁹ HAIMAN – MUSZKA – BORSA 141.

¹⁰ A réznyomásra tekintélyes összeg szerepelt a nyomda költségvetésében. Lásd: HAIMAN – MUSZKA – BORSA.

¹¹ HAIMAN – MUSZKA – BORSA 220.

¹² HAIMAN – MUSZKA – BORSA 143.

a hangzás alapján lehetett magyarul csak egyszerűen Német Márton, azaz *Martin Deutsch*. Vagyis olyan mester, aki német nyelvterületről érkezett a magyar egyház érseki székhelyére. Ráadásul e században még nem létezett egységes helyesírási szabályzat, és a nevek írása sem volt következetes. Ezért lehetséges, hogy a korábban talált illusztráció rézmetszójében akár az egyetemi nyomda impresszor calographusát tisztelhetjük. Ezt támaszthatják alá az imalapok metszetei.

A kegyképről készült rézmetszet egy kis összehajtható, német nyelvű imalap címlapján található. A kép aláírása: „*Vera Effigies B. V. M. Lachrymantis et Sudantis Tyrnaviae in Hungaria Anno 1708*”. Jelzete: „*zu finden bey Martin dausch in tirnau*”. A metszet felirata és jelzete, sőt annak írásmódja is teljesen megegyezik az 1987-ben közölt, 1791-es keltezésű illusztrációval. Mérete: 112×68 mm.¹⁵

A magyar nyelvű imalap rézmetszetének a felirata ugyanaz, mint a másik két metszetnek, de nincs jelzete, tehát ebből kiindulva sem a metsző neve, sem a készítés helye nem azonosítható. Mérete: 112×68 mm.¹⁶

Az imalapokon található metszetek készítése is Tausch (Dausch, Deutsch) személyéhez köthető. A jelzettel ellátott, német nyelvű lap esetében ez egyértelmű, a magyar nyelvű imalapnál pedig valószínűsíthető. Úgy vélem, hogy ez utóbbi készült legkésőbb, mert művesebb, az arc szebb és kidolgozottabb, a kezek tartása kecsesebb, a ruha leomló redőzete természetesebben hullámzó. A készítő kéz ugyanaz lehetett, de a véső vonásai már gyakorlottabb, lágyabb vonalvezetésre, nagyobb biztonságra vallanak. A képeken¹⁷ eltérő a háttér dekorációja, vonalazása, s részben különböző a képeretek díszítése is, de a képek készítésének jegyei egy mesterkézre vallanak. A kétnyelvű, de azonos tartalmú szöveg is az azonosságot erősíti.¹⁸

A magyar nyelvű imalap három oldalon keresztül a következő imádságokat tartalmazza: „*SZÜZ MÁRIÁHOZ VALÓ IMÁDSÁG*”. Ezt követi még további hat imádság: „*Más imádság a' könyvező Szüzhöz. Hitbéli indulat. Reménységbéli indulat. Szeretetbéli indulat. Töredelmességnek indulattya.*” A végén pedig:

¹³ HAIMAN – MUSZKA – BORSA 220-221.

¹⁴ SZILÁRDFY – TÜSKÉS – KNAPP 124.

¹⁵ SZILÁRDFY – TÜSKÉS – KNAPP 124, valamint 255, a 234. számú kép.

¹⁶ Nem találtam további utalást a KÄFER István – KOVÁCS Eszter, *Ave Tyrnavia! A nagyszombati Akadémiai Nyomda kiadványai 1648-1777* (Budapest-Esztergom-Nagyszombat 2013) című nagyszabású feldolgozásban sem. Az 1756 utáni kiadványokat néztem át.

¹⁷ Ide számítom az 1987-ben publikált képet is.

¹⁸ A magyar nyelvű szöveg egy részét átirásban is közlöm, de mellékelem mind a magyar, mind a német nyelvű imalapról készített a fotókat.

„A' ki ezeket az Theologiai indulatokat ajtatossan elmondja, hét eszten-
dei butsút: a' ki pedig holnaponként minden nap gyakorollya, holnapban
egyszer tellyesset, ha igazán meg gyónván és áldozván, az Anya-Szent-
Egy-Háznak szándékára imádkozik, valamint halála oráján-is nyerhet,
XIII. BENEDEK Pápa engedelméből 1728 esztendőben. XIV-dik BENE-
DEK Pápa 1756. Boldog-Aszszony-Havának 28. napján ezt meg-erősít-
tette. Efelett kegyessen meg-engedte, hogy a' Tellyesset a' kimult Hivek-
nek lehet alkalmaztatni minden hólnapnak egy, akarat szerint
választandó napján, ha fellyebb emlétet ajtatosságokat végben viszi, és
más hasonlót halálnak idein. Egyszer- 's mint kegyessen ki-terjesztette,
hogy valahányszor valaki napjában szívessen az emléttet Theológiai in-
dulatokat, akár minémü szókkal, ha csak a' kiváltképen való indító
okokban meg-nem fogyatkoznak, ajtatossan el-mondgya, annyiszor hét
esztendőnek, és anyyi negyvenednek bútsúját meg-nyerheti.”

A magyar nyelvű imalap fotói:

SZÜZ MÁRIÁHOZ
VALÓ
IMÁDSÁG.

OH! Boldogságos Szüz MÁRIA, Istennek Szent Anyja, hozzád folyamodóknak Partfogója, vedbé méltatlan könyörgésemet, nyerd meg nékem szerelmes JESUS Fiadról, lelki, és testi jóknak bővséget, Szent Léleknek malaflytát, melly engem oktasion, lelkemet, teste met őrizze, vezérrellye tselekedetimet, szándékimat szentellye, előbbi vétkeimet meg-botsáfsa, jövendőktől őtalmazzon. Adgyon eleven hitet, erős reméniséget, buzgó Szeretetet: főképpen halálos büntől halálomig kegyesen meg-tartson. Oh kegyes, könyvező Anyám segets engem, midőn lelkem rettegeve fog állani itől Fiad elott, hogy eszedezésed által kegyesen itéllyen. Szerelmes Anyám! kegyes Afiszonyom, a' Te keserves könyeid legyenek örökké-való vigasztalásomra. Amen.

Más Imádság a' könyvező Szüzhöz.

Oh Irgalmassággal telles Szüz MÁRIA! szívbeli alázatossággal közöntlek ezen tudákkal fénylo képedben, mellyen áldásra felemlt kézzel szemléltetel, hogy fiaidra áldásodat adgyad. Néked alázatos térdet hajtván, kérlek hatalmas Szószóllóm: mutasd bé érettem szerelmes Fiadnak keserves könyhallatásodat, nyerd meg sok, és utálatos bűneimnek botsánattját; adgy áldást Szent kezdeddel, melly által minden jóknban elő mehessek, és az után Szent Isteni Magzatodat, és téged Szeretvén, az ő malaflyában végig álllyek, és halllyak, Amen.

Hübéli indulat.

Híszek Te benned én igaz élő Istenem, a' ki jóknak jutalmazója, gonofizáknak büntetője vagy, hiszem, hogy egy vagy állatodban, három személyedben; én Teremtöm, meg-váltom, és meg-izentelöm. Hiszem, és vallom azon Sz. Hitet: mellyet Krístus Urunk tanított, az Apostolok hirdettek, a' Római közönséges Anyazentegyház tart, és ebben a' Szent Hitben alhatatof an akarok élni, és hálni: mert ezt Te jelentetted-meg, a' ki véghetetlen Böltséseg, és tsalhatatlan Igaz mondo vagy.

Reménységbeli indulat.

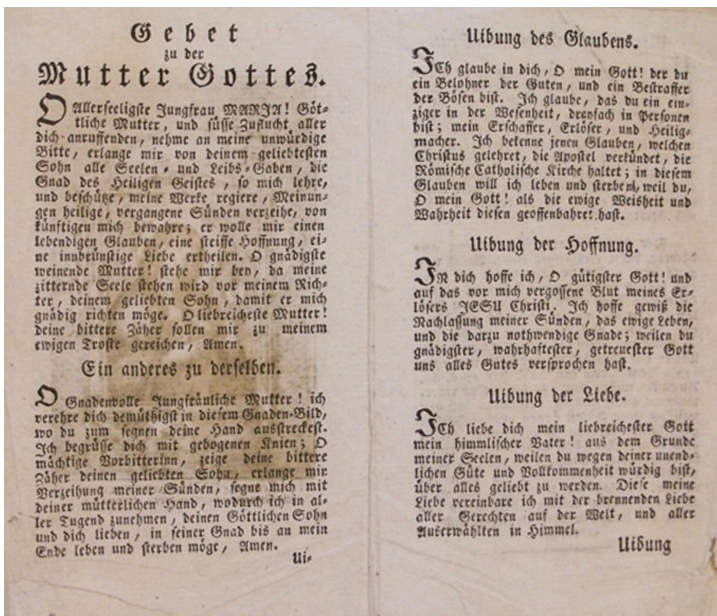
Reménylek Uram Istenem a' te véghetetlen irgalmasságodban, és a' Krístus JESUS dragalatos véreben, mellyet olly nagy szeretettel hi-öntött érettem; hogy nékem meg-botsádot minden bűneimet, örök boldogságot adt, és annak el-nyerésére szükséges malaflytott; mert Te kegyelmesen meg-ígérted, a' ki hív vagy ígértidben, és hatalmas azoknak bé-telleyesítésében.

Szeretebeli indulat.

Szeretlek téged Istenem mindenek-fellett telles szívemből, lelkemből, egyedül a' te véghetetlen jószágodért. Oh vajha olly tisztá ego szeretettel Szeretethetlek, mellyel téged egyedül Szeretnek minden ditsólt Szentek, kiknek Szeretetével egybe kaptolom az én tsekély Szeretemet.

70.

A német nyelvű imalap fotói:

◆◆◆ KÄFER ISTVÁN

Lexikonok békesszolgálati lehetősége

Magyar–szlovák jegyzetek Beke Margit kézikönyvéhez,
kitekintéssel a szlovák katolikus lexikonra*

IX.

O

Nem szerepel a szlovák lexikonban OBERT Sándor (1883–1938?), Bozók, Lédec plébánosa, OCHABA Alam. János (1866–1938?), Vittenc, Dejte plébánosa, aki magyar prédikációi ellenére bizonyára szlovákul is pasztorált, az ugyancsak szlovákul is pasztoráló OCHABA István (1813–1900), Nagytapolcsány plébánosa, OCHABA Pál (1877–1958), aki 1948-tól Nagyszombatban plébánoskodott.

OCSKOVSZKY, František (1816. január 29., Nagyszombat – 1898. január 30., Nagyszombat) nagyszombati prépost, esperes, helytörténész, író. A filozófiát Nagyszombatban, a teológiát Bécsben végezte. 1839. április 2-án szentelték pappá. Galántán (1839), Vágújhelyen (1840), Bazinban (1844) káplánkodott. 1844-ben Esztergomban levéltáros, szentszéki jegyző és titkár. 1850-ben adminisztrátor Tölgyesen és Bánkeszin. 1852-ben hitoktató Pesten, a Szent József Plébánia elemi iskolájában.¹ 1854-től Esztergomban a Bibliothéka könyvtárosa és a Prímási Világi Levéltár levéltárosa. 1857–1866 között az iskolai ügyek prímási titkára. 1863-ban pápai kamarás, 1871-ben nagyszombati kanonok és plébános, 1885-ben prépost, esperes, az elemi iskolák felügyelője és a káptalani iskolák igazgatója. Egyértelműen szlovák volt, a *Lexikón...* szerint a szlovák Szent Adalbert Társaság alapí-

* Az I–VIII. rész a *Magyar Sion* 2013. évfolyamától folyamatosan jelent meg.

¹ A *Lexikón...*-ban 1850 előtt Budán.

tói közé tartozik, erről azonban sem a mi kézikönyvünk, sem a szlovák szakirodalom nem tud. Távol maradt a nemzeti súrlódásoktól, és valószínűleg ezért lett a társaság választmányi tagja is.

Művei:² 1. *Stálá památka, kteri welebnú Swátost Oltárnú poprve prigaji. Po gedném katolíckém farároví z nemeckého preložená* [Állandó emlék, akik a méltóságos Oltáriszentséget először fogadták. Egy katolikus paptól németből fordítva] (Felix Wachter, w Trnawe 1839). 2. *Keresztény katolikus hitoktatás* (Nagyszombat 1842). 3. *Bibliai történetek* (Nagyszombat 1842). 4. *Historia Urbis Tyrnaviensis breviter adumbrata per devotum ejus filium...* (Tyrnaviae 1843). 5. *Bazin szabad királyi város története* (Nagyszombat 1844). 6. *Extractus benignum normalium resolutionum in publico-ecclesiasticis ad annum 1844...* (Tyrnaviae 1846). 7. *A keresztény élet és annak tökéletessége. Rodriguez után* (Nagyszombat 1851). 8. *A keresztény hitigazságok összefüggése a keresztény élettel* (Pest 1856). 9. *Memoria Basilicae Strigoniensis anno 1856. 31-a Augusti conecratar* (red.; Strigonii 1856).

Tanulmányok, cikkek: 1. *Róma művészi tekintetben*, in *Athenaeum* (1842). 2. *Római katakombák*, in *Athenaeum* (1842). 3. *Jejunium ecclesiasticum*, in *Fasciculi Ecclesiastici* (1842) 1. sz. 4. *Geramb apát és főügyvivője a trappista rendnek Rómában*, in *Religio és Nevelés* (1842) 1. sz. 5. *Egy célzt vesztett kísérlet Lammenais abbé megtérítésére*, in *Religio és Nevelés* (1842) 1. sz. 6. *Mezzofanti cardinalis*, in *Religio és Nevelés* (1843). 7. *Vélemény a primás szó miképi megmagyarításáról*, in *Religio és Nevelés* (1845). 8. *Az esztergomi főegyház könyvtára*, in *Religio* (1856) 1. sz. 9. *Co Jemen my chrámu božimu podlužní a co zase tento nám přináší. Na Porciunkulu* [Mivel tartozunk Isten templomának és az mit ad nekünk. Porciunkula-ra], in *Poklady kaz[ate]lníckeho řečníka* (1849-1851) 3. köt., 263-268.³

Irod. KOTVAN, Imrich, *Bibliografia bernolákovcov* (Martin 1957) 239-240; *Lexikón...* 1001-1002 (Ľubomír V. Prikryl); MKL (Viczián János).

OKÁNIK (OKÁNYIK), Ľudovít (1869. augusztus 15., Szokolca, Nyitra m. – 1944. március 21., Pozsony) kanonok, drámaíró, poli-

² Forrásainkban (RIZNER, L. V., *Bibliografia písomníctva slovenského... do r. 1900* [Martin 1929], *Lexikón...*, kézikönyvünk) eltérések vannak. Egy korai szlovák cikke csak a RIZNER-bibliográfiában szerepel.

tikus. Az elemi iskolát és a gimnázium alsó osztályait Szokolcán, a felsőket az esztergomi főgimnáziumban és az érseki líceumban végezte. A teológiát a budapesti egyetemen hallgatta, 1895-ben kánonjogi doktorátust szerzett. 1891. december 20-án szentelték pappá, és a főszékesegyház karkáplánja lett. 1890–1892-ben és 1895–1896-ban az Esztergomi Királyi Érseki Tanítóképző Intézetben német nyelvtanár volt. 1899. június 20-tól Szokolca esperes plébánosa, érseki biztos. 1919–1920-ban Nyitra megye ispánja, 1921-ben pozsonyi kanonok és apostoli protonotárius. 1930–1939 között pozsonyi városi plébános, 1923–1929-ben polgármester, 1925–1926-ban a csehszlovák nemzetgyűlés szenátora. A Záhorie/Hegyentúl szlovák kultúrájának szervezője. A mezőgazdaságban fogyasztási és hitelszövetkezeteket alapított. Már 1903-ban társalapítója volt a *Pokrok* [Haladás] c. szokolcai földműves hetilapnak.⁴ Sokat publikált. Esztergomban kánonjogi tanulmányokat adott ki, szerkesztette az *Esztergom* c. hetilapot, írásai jelentek meg a *Magyar Sion*, a *Magyar Allam*, a *Jó Pásztor*, a *Nyitrai megyei Szemle* c. periodikumokban. 1919-től részt vállalt a szlovák katolikus sajtó, a *Slovenské ľudové noviny* és a *Katolícke noviny* munkájában. Irodalmi tevékenységét vallási feladatnak tekintette, ezért számos népművelő jellegű színművet írt. Ezeket főként szokolcai műkedvelők adták elő. Ifjúsági színműveinek témája a karácsony, a felnőtteknek az alkoholizmus káros hatását hirdette. Egyetlen prózai művében Nagymoráviával kapcsolatos elképzeléseit jelenítette meg. Okánik a magyar–szlovák egyháztörténet legfontosabb képviselői közé tartozik. Feldolgozása azért is fontos, mert a szlovák lexikon pontatlanul ismeri magyar műveit, a mi kézikönyvünk pedig semmit sem közöl a szlovák katolikus művelődés területén kifejtett munkásságáról.

Művei: 1. *Az esztergomi tanítóképző intézet története* (Esztergom é.n.). 2. *A székeskáptalan ellenőrzési tiszte* (Esztergom 1896; *Magyar Sion* klny.). 3. *Az első vizit. Monológ* (Esztergom 1896). 4. *A művész fájdalma. Monológ* (Esztergom 1896). 5. *A párizsi éjszaka, vagy: Szökik a polgármester. Vigjáték 3 felvonásban* (Az esztergomi katolikus legényegylet mulattató könyvtára 3-5) (Esztergom 1897). 6. *Lepjük meg őket (Bohózat 1 felvonásban)* (Esztergom 1898). 7. *1848. Vagy az úr és jobbágy. Eredeti szo-*

³ A szlovák szakirodalomban is bizonytalan adat.

⁴ POTEMRA, Michal, *Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918* (Martin 1958) 88.

morújáték (Esztergom 1899) (A szabadságharc 50. évfordulója alkalmából az Esztergom-szentgyörgyemezei polgári olvasókör műkedvelői adták elő). 8. *Narodenie Pána* [Az Úr születése] (Skalica 1900). 9. *Vítazstvo Mesiasa* [A Messiás születése] (Skalica 1901). 10. *Príchod Spasiteľa* [A Megváltó érkezése] (Skalica 1902). 11. *Štedrý večer* [Szenteste] (Skalica 1903). 12. *Pán richtár* [Bíró úr] (Trnava 1910). 13. *Vianoce dietok* [Kisgyermek karácsonya] (Skalica 1914). 14. *Mária zvíťazila* [Mária győzött] (Skalica 1919). 15. *Katolíckym Slovákom* [A katolikus szlovákoknak] (Bratislava 1920). 16. *Katolíckym Slovákom v Amerike* [Az amerikai katolikus szlovákoknak] (Bratislava 1920). 17. *Povesti hradu Nitrianskeho* [A Nyitrai vár elbeszélései] (Skalica 1921).

Irod.: PAŠTEKA, J., *Slovenská dramatika v epoche realizmu* [A szlovák dráma a realizmus korában] (Bratislava 1990) 142-151; MKL IX, 962-963 (Viczián János); *Lexikón...* 1003-1004 (Eva Fordinálová).

Nem került a *Lexikón...*-ba OLÁH István (1882–1917), Muzsla, Udvard, Naszvad káplánja, OLÁH Miklós (1845–1910), Pudmeric káplánja, Jókó plébánosa, OLGYAY Béla (1842–1026), Jóka plébánosa, OLGYAY Vince (1914–?), Magyardiószeg káplánja.

ONDREJKOVICS János (1814. március 15., Znióváralja, Turóc m. – 1895. szeptember 13., [Garam]Szentbenedek, Bars m.). Vácott végezte a filozófiát mint piarista, a teológiát Nyitrán kezdte, és esztergomi egyházmegyes kispapként Nagyszombatban fejezte be, ahol 1836. október 28-án pappá szentelték. Káplánkodott Ipolyföldemesen, Aranyosmaróton, Kisapátiban, Bozókon és Szentbenedeken. 1840-től plébános Dömösön,⁵ végül Tölgyesen, 1870-től nyugdíjas. A *Lexikón...* viszonylag részletesen ír róla, nyilván születési helye okán, pedig nem tartozik a szlovakológia jelentős személyiségei közé, és nem jegyzi Rizner bibliográfiája sem.

Művei: 1. *Egyházi beszéd... Bars vármegyének hála-ünnepén...* (Nyitra 1845). 2. *Örömlant... Ivánkai Tóth Imre úrnak, midőn a*

⁵ A *Lexikón...* szerint Deménd (Demandice) községben.

⁶ Kézikönyvünkben a helyes Vasberzence Vaségetőre magyarítva szerepel, Kicó pedig eredetileg Szkicó volt.

⁷ Kézikönyvünk szerint okt. 30., de olyan jeles szlovák személyről van szó, hogy valamennyi vitás vagy nálunk hiányzó adat esetében a *Lexikón...* mérvadó.

⁸ A *Hodrusbánya* helynevet csak 1952–1971 között használták *Banská Hodruša* formában. A születési hely pontosan Alsóhámor. Vö. MAJTÁN, Milan, *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v*

budamelléki B. Szűz Mária szigeteni sz. Mihály főangyalról nevezett apátáé iglattatnék (Nyitra 1846). 3. *Monumentum pietatis in solenni Joanne Simor... inaugurationis festivitata positum, nomine Districtus VADiaconalis szalkaensis. Vate Joanne Ondrejko-vics...* (Strigonii 1867). 4. *Pium augurium in memoriam... papae Pii IX.... die 3. Junii Anni 1877 celebrati in tesseram inconcussae fidelitatis Comitatus Honthensis fidelium devotissime dicatum* (Strigonii 1877). 5. *Egyházi beszéd... Bars megyének hálaünnepén... Sz. Benedek város halomormán* (Budapest 1881).

Irod.: *Lexikón...* 1013 (Hadrián Radváni).

Nem található a szlovák kézikönyvben ORAVETZ Mihály (1894–1938?), Lozornó plébánosa, ORBÁN Konstantin (1874–1927 e.), Cseszte plébánosa, ORLICZKY Xav. Ferenc (1852–1909), Závada, majd Szilincs plébánosa, OROSS Elek (1893–1977), aki Párkányban volt adminisztrátor, majd Révkomáromban, a kisszemináriumban káplánkodott, a csehszlovák állampolgárságától megfosztott OROSZLÁNY György (1917–1945 u.), Pered káplánja, ORSZÁGH Elek (1885–1966), Szkicó, Lédec adminisztrátora.⁶

OSVALD, František Richard (1845. október 3.,⁷ Alsóhárom,⁸ Hont m. – 1926. április 14., Nagyszombat) általános helynök, nagyszombati kanonok, művelődéstörténész. Selmezbányán és Nagyszombatban végezte a középiskolát, a teológiát Esztergomban. 1869. július 25-én szentelték pappá. Kápláni szolgálati helyei: Óbars, Drégelypalánk (1870), Majtény (1876), 1888-tól adminisztrátor, majd 1907-től plébános Tepla⁹ községben. 1916-tól Nagyszombatban működött a Szent Miklós nagyszombati társaskáptalan kanonokjaként, majd Csernoch János ún. nagyszombati érseki vikáriussá nevezte ki. Ez a tisztség az érsekség és a káptalan Esztergomba való visszaköltözése óta létezett. Oswald lett Pavol Jantausch püspök, az 1922-ben Csehszlovákiában létrejött Nagyszombati Apostoli Adminisztratúra első adminisztrátorának vikárius generálisa apostoli protonotárius kanonokként.¹⁰ A szlovák egyház- és művelődéstörténet legnagyobb, meghatározó

rokoch 1773-1997 (Bratislava 1998) 632.

⁹ A község régi magyar alakja Tepla, Tyepła volt. 1892–1902 között *Lengére*, 1907-ben *Teplafőre* magyarították. Vö. MAJTÁN 1816.

¹⁰ A mi kézikönyvünkben ez áll: „1921. december 30-án esztergomi apostoli protonotárius kano-nokká nevezte ki Csernoch János érsek.” A *Lexikón...*-ban: „Kanonoknak nevezték ki, és Cseh-szlovákia magalakulása után generális vikáriusnak bízták meg és az Esztergomi Főegyházmegye azon részének irányításával, amely Szlovákia területe lett.” Vö. *Katolícke Slovensko 833-1933*

egyeniségei közé tartozik. Munkásságának jelentősebb része területi, tartalmi, sőt nyelvi hungarikum is, de mindenképpen a magyaroszlavakológia fontos területe. Kézikönyvünk dicséretesen jegyzi meg, hogy „buzgó művelője a szlovák irodalomnak”. Ennek részletesebb bemutatására szolgál a *Lexikón...* szócikke és a kézikönyvünkben található hibák javítása. Művei, főként cikkei csak erősen válogatva kerülhettek ebbe a felsorolásba. Irodalom- és kultúraszervező tevékenysége során a Szent Adalbert Társulat alapítója, igazgatója, 1918–1926 között elnöke, később tiszteletbeli elnöke volt, ugyanígy az újjászervezett Matica slovenskának. 1919–1926 között a Muzeálna slovenská spoločnosť [Szlovák Múzeumi Egylet] elnöke. Katolikus papként szolgálta nemzete érdekeit is, és szenátori tagságot vállalt a Csehszlovák Nemzetgyűlésben a Szlovák Néppárt színeiben. Irodalmi munkássága ifjúkori alkalmi versekkel kezdődött, majd irodalomtörténeti, kritikai publikációkkal folytatódott, és igen sokat foglalkozott a szlovák papok beszédkultúrájának ápolásával. Szerkesztette a *Kazateľňa* [A Szószék] c. folyóiratot, 1890–1908 között *Literárne listy* [Irodalmi Lapok] címmel. Az első katolikus szlovák irodalmi társaság, a *Tovaryštvo* centenáriuma háromkötetes almanachot adott ki (1893, 1895, 1900) a szlovák katolikus papok publikációs tevékenységének előmozdítására. Ebben az időben számos paptársából az ún. Osvald-csoport alakult ki körülötte. Alig akadt egykorú szlovák periodikum, amelyben ne publikált volna, ugyanígy szerkesztőként minden jelentős szlovák katolikus kiadványt gondozott, főként a Szentírás fordítását. Monográfiája hozzájárul a magyar egyház történetéhez is, hiszen például a Szent Adalbert Társulat ügyei Simor János, Vaszary Kolos érseksége idején közös feldolgozásra várnak,¹¹ ugyanígy az a tény, hogy Csernoch János nem véletlenül őt nevezte ki 100 évvel ezelőtt nagyszombati vikáriusnak.

Művei: 1. *Kto je pán vo škole, či pán farár a či pán slúžny?* [Ki az úr az iskolában, a plébános úr vagy a szolgabíró úr?] (Skalica 1869). 2. *Pamätník slovenských poslucháčov kat. bohoslovica k tisícročnej oslavy svätého Cyrilla* [Szlovák katolikus teológus hallgatók emlékkönyve Szent Cirill ezredéves ünnepelésére] (szerk.; Skalica 1869). 3. *Rehoľníci* [Szerzetesek] (Pešť 1870). 4. RIPPÉL, Gregor, *Zrkadlo učenia katolíckeho vo svätých obradoch*

(Trnava 1933) 90.

¹¹ Vö. HANAKOVIČ, Štefan, *Dejiny Spolku svätého Vojtecha* [A Szent Adalbert Társulat története]

[A katolikus tanítás tükre a szent szertartásokban] (ford.; I. Pešť 1873, II. Budapešť 1875, III. Trnava 1878). 5. *Ruženec* [A rózsafüzér] (Trnava 1877). 6. *Čítania, listy a evangelia...* [Olvasmányok, levelek és evangéliumok...] (Trnava 1877). 7. MARTIN, Konrád, *Krásy sv. Ruženca. Poslovenčila cirk. Literárna škola slovenská na semeništi ostrihomskom* [A Rózsafüzér szépségei. Szlovákra fordította az esztergomi szlovák egyházi irodalmi iskola] (szerk.; Trnava 1879). 8. *Len jedno je potrebné Lk 10,42* [Csak egy a szükséges] (Turč. Sv. Martin 1881). 9. *Obradoslovie. Liturgica* [Szertartástan] (Turč. Sv. Martin 1882). 10. *Živý Ruženec* [Élő Rózsafüzér] (Turč. Sv. Martin 1884). 11. *Kňaz katolícky – pravý dobrodinec spoločnosti. Reč o päťadvaciatročnom jubileu... Neir Pristryák, námest. vicearchidiakona škôldozorca v okrese vrábeľskom a farára vo Vrábľoch. Dňa 19. apríla 1885* [A Katolikus pap – a társadalom igazi jótevője... Beszéd Neit Pristryák, a verebélyi járás tanfelügyelője helyettes főesperes, verebélyi plébános huszonöt éves jubileumáról] (Turč. Sv. Martin 1885). 12. *Od kolísky. Listy kmotrovi o tom, že deti treba zavčasu vychovávať nábožensky* [A bölcsőtől. Levelek a keresztpáának arról, hogy a gyermekét idejekorán kell vallásosan nevelni] (Ružomberok 1889). 13. [HUCK, E.], *Príprava k prvej svätej spovedi v hotových katechesách* [Felkészítés az első szentgyónásra kész tételekben] (Skalica 1890). 14. *Praktická rukoväť k vysvetľovaniu Malého Katechismu pre dietky* [Gyakorlati kézikönyv a Kiskatekizmus magyarázatára a kisgyermekeknek] (Turč. Sv. Martin 1891). 15. ZÁDORI János, *Boh moja nádej. Modlitebná kniha pre katolíkov* [Isten a reményem. Imakönyv katolikusoknak] (Pešťbudín-Vinterberg 1900). 16. *Anjelíčok. Modlitebná knižka pre zbožné dietky* [Kisangyal. Imakönyv vallásos gyermeknek] (Pešťbudín-Vinterberg 1891). 17. STOLZ, Alban, *Ruženecova knižočka* [Rózsafüzér könyvecske] (Turčiansky Sv. Martin 1895). 18. *Hrsti príkladov, ktoré do snopku viazané nakladá a do stodolôček kresťanského ľudu slovenského svázaža F. R. O.* [Máréknyi példabeszéd, amit kévékbe kötve a szlovák keresztény nép csűrjeibe rak F.R.O.] (Ružomberok 1896).

Cikkek:¹² 1. *Len niekoľko slov ku našemu ľudu*, in *Pešťbudínske vedomosti* (1867) 103. sz. 2. *Naše národno-politické stránky a slovenská literatúra I, II* [Nemzeti politikai pártjaink és a szlo-

(Trnava 2005) 151-157.

¹² A válogatás szempontjai: népművelés, egyháztörténet, nemzeti kérdés.

vák irodalom], in *Slovenské noviny* (1870) 86., 87. sz. 3. *Úvod kresťanskej matky po pôrode* [A keresztény édesanya a szülés után], in *Kazateľ* (1887). 71. 4. *Prosíme, aby si klerici na seminároch vzdelávali i v slovenskej reči* [Kérjük, hogy a kispapok a szemináriumokban szlovák nyelven is tanulhassanak], in *Katolícke noviny* (1889) 1. sz. 5. *Následky zanedbávania reči slovenskej v seminároch* [A szlovák nyelv elhanyagolásának következményei a szemináriumokban], in *Katolícke noviny* (1889) 9. sz. 6. *Dovoľte v seminároch učiť sa reči slovenskej* [Engedjék a szemináriumokban a szlovák nyelv tanulását], in *Katolícke noviny* (1889) 11. sz. 7. *Kňazi neznajúci slovensky* [A szlovákul nem tudó papok], in *Katolícke noviny* (1889) 23. sz. 8. *Poznámky k dejinám našej spisby (Slovenské rukopisy)* [Jegyzetek írásbeliségünk történetéhez (Szlovák kéziratok)], in *Literárne listy* (1893) 4. sz. 9. *Slovenské hlasy o civilnom manželstve* [Szlovák hangok a polgári házasságról], in *Literárne listy* (1895) 4. sz. 10. *Či klerici v Trnave r. 1805. hrali slovenské divadlo?* [Tartottak-e kispapok 1805-ben szlovák színelőadást Nagyszombatban?], in *Literárne listy* (1895) 5. sz. 11. *Ucta P.M. vo svete a v Uhrách* [Szűz Mária tisztelete a világon és Magyarhonban], in *Kazateľňa* (1895) 290. 12. *Hlinka, Andrej: Ako založíme gazdovskopotravný a úverný spolok?* (Rec.) [Hogyan alapítunk élelmiszergazdasági és hitelszövetkezetet?], in *Literárne listy* (1896) 2. sz. 13. *Naši vedeckí mužovia v cudzine* [Tudós férfiaiunk idegenben], in *Literárne listy* (1898) 1. sz.

Irod.: BAGIN, A., *Vybrané kapitoly zo slovenských cirkevných dejín* [Válogatott fejezetek a szlovák irodalom történetéből (Bratislava-Trnava 1980)]; BLAHO, P., *Nezabúdky zo seminárskeho života* [Nefelejcek a szemináriumi életből], in *Katolícke noviny* (1892) 24-25. sz.; RIES, V., *Františkoly Richard Osvald* (Trnava 1939); VLČEK, J., *Dejiny literatúry slovenskej* [A szlovák irodalom története] (Turč. Sv. Martin 1890); *Lexikón...* 1023-1025 (Karol Petrovský).

Nem került a szlovák lexikonba a biztosan szlovákul pasztoráló OSZTITI Ambrus (1885–1937), Pudmeric és Horvátgurab plébánosa, OSZVALD (Hurban) Nep. János (1838–1901), Ólehota, Budmeric plébánosa, OZORAI János (1863–1941), Helemba, Besenyő plébánosa.

¹³ A *Lexikón...* szerint szept. 25.

¹⁴ A szlovák lexikonban következtetlenül használják a Pešť/Budapest helynevet.

P

Hiányzik a *Lexikon...*-ből PACHMANN Imre (1840–1898), (Nyitra)Pásztó plébánosa, PAKSY László (1911–1976), Pozsony-Blumentál plébánosa, akit Nagycsalomjáról kiutasítottak.

PALÁSTHY Pál (1825. március 29., Magyarizsép, Zemplén m. – 1899. szeptember 24.,¹³ Esztergom) esztergomi kanonok, segédpüspök. Kassán járt gimnáziumba, a teológiát Pesten¹⁴ végezte, ahol 1848. június 10-én szentelték pappá. Teológiai doktorátusát a bécsi Augustineumban szerezte. Szolgálati helyei: Sátoraljaúj hely (káplán), Kassa (szemináriumi spirituális), Pest (1885) egyetemi tanár, (1861) a Hittudományi Kar dékánja. Esztergom (1871) kanonok, Nyitra (1881) főesperes. 1886. május 9-én Esztergomban püspökké szentelték. Vagyonát az Esztergomi Egyházmegye plébániáinak segítésére, illetve a káptalanra hagyta. 1864–1868 között a *Religio* szerkesztője is volt. Kifejezett szlovakológiai vonatkozásai nincsenek munkásságának, a Rizner-bibliográfia nem is jegyzi. Nyilván a szlovák nemzeti bibliográfia területi elvei szerint került a *Lexikon...*-ba, bár bizonyára nem véletlen, hogy püspökké szentelésekor az a Boltizár József is az asszisztencia tagja volt, akinek jeles szlovák vonatkozásai a Felföld közösségére utalnak.¹⁵ Tanulmányainak zöme a *Religióban* jelent meg.

Művei: 1. *Theologia morum catholica* I-II (Ratisbonae 1861). 2. *Gyászbeszéd Fábry Ignác kassai püspök temetése alkalmából, Kassán 1861. júl. 1.* (Pest 1867). 3. *A polgári házasság* (Esztergom 1868). 4. *Palásthyak* I-III (Budapest 1890-1891).

Irod.: *Lexikon...* 1032. (Vojtech Strelka); MKL X (Viczián János).

Nem került a szlovák lexikonba PALIK Vendel (1887–1912), Udvard káplánja, PÁLKA József (1897–1918), Selmecebánya káplánja, PALKOVICH István (1844–1910), Bazin káplánja, a pozsonyi Szent Márton-székesegyház plébánosa.¹⁶

¹³ Vö. *Magyar Sion* (2013) 2/235-236.

¹⁶ A mi kézikönyvünkben itt nem a megszokott magyarított *Jókút*, hanem helyesen az eredeti *Kutti*

PALKOVICH Győző (1850. október 17., Esztergom – 1930. április 24., Gúta, Komárom m.) esperes plébános, politikus. A filozófiát és a teológiát Esztergomban végezte. 1873. augusztus 24-én szentelték pappá. Egeg (1875), Balassagyarmat¹⁷ káplánja (1877), plébános Ipolyságon, Esztergom-Szentgyörgymezőn (1881), Gútán (1886), 1890–1916 között a Komáromi Espereskerület esperese. 1919 novemberében vezetésével készült jelentés Csernoch Jánosnak a csehszlovák hatóságok intézkedéseiről. Ő lett a csehszlovákiai magyar katolikusság egyik vezető politikusa, aki az Országos Keresztényszocialista Párt elnökségi tagja és 1920–1925 között nemzetgyűlési képviselője volt. A *Lexikon...* szerint kiutasították az országból, a mi kézikönyvünk pedig semmit sem közöl politikai tevékenységéről, és 1930-ig Gútán tartja nyilván. Munkásságának igen fontos része a magyar oktatásügy és papképzés, különösen a komáromi kisszeminarium és a Nagyszombati Magyar Egyházirodalmi Iskola. Mind a magyar, mind a szlovák kézikönyv hiányosságai és hibái jelzik életműve feldolgozásának szükségességét.

Művei: 1. *Részletes tan- és óra tervek a kath. népiskolákban végzendő hittani anyag feldolgozásához* (Esztergom 1893). 2. *Részletes tantervek a népiskolai tantárgyak feldolgozásához, tekintettel a különböző iskolákra* (Esztergom 1893). 3. *Katolikus hitelemzések* (Bratislava 1927).

Irod.: KOMORA, P., *Maďarské buržoázne strany na Slovensku (1919–1929)* [Magyar burzsoá pártok Szlovákiában], in *Zborník FF UK, Historica* (1969) 106-107; *Lexikon...* 1037-1038 (Lubomír V. Prikryl); MKL X, 467 (Viczián János); SZTYAHULA László, *A csehszlovákiai magyar katolikus egyház története 1918–1950* (Kéménd 2013) 47-48, 57-58.

Nem került a szlovák lexikonba PALOVCSIK József (1892–1938?), Mونسzentjános anabaptistáinak lelkésze, Kisbáb, Zsitvaapáti plébánosa, PALUGYAY Nep. János (1823–1891), Korompa, Szered káplánja, Kisbáb plébánosa, a bizonyára szlovákul is pasztoráló PÁNIK Antal (1889–1938?), Schweinzbach,¹⁸ majd Moraván plébánosa, PÁNYIK József (1906–1993), aki Egyházgellén is káplánkodott, PAPÁNEK Márk (1823–1911), Nagybony, Alsónyárasd plébánosa.

szerepel.

¹⁷ A kézikönyvünkben szereplő *Vadkert* és *Patak* nehezen határozható meg.

¹⁸ A magyarított *Hattyúpatak* eredeti neve.

¹⁹ Az együttműködés a Zelligerekkel a szlovák vonatkozásokra utal.

PÁPAY (PAPÁNEK) Ferenc (1861. szeptember 1., Laksárújfalu, Pozsony m., – 1942. március 18., Bp.) plébános, pedagógus. Pozsonyban, Budapesten és Nagyszombatban járt középiskolába, a teológiát Esztergomban végezte. 1885. ápr. 15-én szentelték pappá. Budapest-Terézvárosban lett káplán, majd 1915-ben plébános. 1900-ban magyarosította nevét, szlovák nyelvismeretét azonban bizonyára felhasználta plébániája szlovák híveinek pasztorálásában.¹⁹

Műve: *Üdvösség útja. Oktató és imádságos könyv felnőttebb kath. leányok számára.* (Zelliger Vilmossal; Budapest 1899).

Irod.: *Lexikon...* 1045-1046; MKL X, 577-578 (Viczián János).

Nincs a szlovák lexikonban a volt piarista PARA András (1871–1939), aki Szentgyörgyön, Selmecbányán és Podolinban is tanított, PASTIRIK Ernő (1890–1938?), Lamacs, Lukanénye plébánosa, a Kékkői Espereskerület esperese, PÁSZTOR János (1846–1906), Keszegfalva, Nagylég plébánosa, PÁSZTOR Valér (1893–1945?), Szelőce plébánosa, PATAK, Nep. János (1819–1896), Szklabonya plébánosa, a Kékkői Espereskerület esperese, PÁTHY Gyula (1877–1914), Velcsic²⁰ plébánosa, PATAKY Sándor, Nagyke-resekény plébánosa, PAUER Károly (1881–1929), Kőhidgyarmat plébánosa, a Párkányi Espereskerület espereshelyettese, a minden bizonnyal szlovákul is pasztoráló PAULIK Mihály (1892–?), Zboró, Zavar plébánosa, tanfelügyelő, a szintén szlovákul is pasztoráló PAULOVICH Géza Viktor (1872–1903), Kulpach-Perg²¹ adminisztrátora, PAULOVICS József (1853–1917) Viszoka²² plébánosa, PAULOVITS Pál (1854–1922), Alsórécsény plébánosa, PAVETITS Lajos (1886–1963), Ciffer plébánosa, PAVLOVSZKY Károly (1912–1899), Kápolna plébánosa.

PAXY László (1920. október 31., Besenyő,²³ Bars m. – 2002. november 10., Egyházfa, Pozsony m.) esperes, plébános, író. A komáromi bencéseknél érettségizett, a teológiát Esztergomban végezte, ahol 1944. jún. 18-án pappá szentelték. Kápláni szolgálati helyei: Nagymaros, Kőhidgyarmat, Komját, Ludány, Kisapáti, Mellek, plébánosi helyei: Felsősipék, Helemba, Újbars, (Pozsony)Eperjes, Egyházfa. A csehszlovák hatóságok 1946-ban bebörtönözték, de szlovák hívei néhány hónap után kiszabadították.

²⁰ *Velséc* eredeti magyar neve.

²¹ *Tópatak-Hegyház* eredeti magyar neve.

²² A magyarított *Magaslak* eredeti magyar neve.

²³ *Zsitvabesenyő* eredeti magyar neve.

A *Remény* c., ma is megjelenő hetilap alapítóinak egyike. Mindenképpen helye lenne a szlovák katolikus lexikonban. Munkái az egyháztörténet forrásául is szolgálnak.

Művei: 1. *Testvérek Krisztusban. Egy szlovákiai magyar pap önéletrajza* (Budapest 1991) 2. *Régi és új históriák* (Lilium Aurum, Dunaszerdahely 1993) 3. *Arccal vagy háttal Isten felé* (Lilium Aurum, Dunaszerdahely 1994)

Irod.: MKL X, 702; *Beszélgetés Paxy László esperessel emberségről, kereszténységről, magyarságról*, in *Új Szó* (1991. dec. 23.); SZTYAHULA László, *A csehszlovákiai magyar katolikus egyház története 1918-1950* (Kéménd 2013) 140.

Nincs a *Lexikon...*-ban PÁZMÁNY Adolf (1847–1921), Csütörtök plébánosa, feltűnően hiányzik PÁZMÁNY Károly (1845–1903) pozsonyi kanonok, a bizonyára szlovákul is pasztoráló PAZSITNY Pál (1850–1917), aki Radosóc, Vágszerdahely, Bucsány szolgálati helyeken működött, PÉCSI Gusztáv (1874–1947) professzor, lapkiadó, cenzor, Nagyölved plébánosa.

PECZKÓ Antal (1855. május 15., Nagyszombat, Pozsony m. – 1925. június 17., Bresztovány, Pozsony m.) esperes plébános, pedagógus, egyházi író. Nagyszombatban végezte a középiskolát, a pedagógiát és a teológiát Budapesten. 1878. június 21-én szentelték pappá. 1879-ben káplán Tótmegyeren, majd Nagyszombatban, ahol a tanítóképző tanára. 1883-tól plébános Nagybresztoványban, 1910-től kerületi esperes. Működése mindenképpen a szlovák nemzeti bibliográfia része, hiszen írásai zöme a mai Szlovákia területén jelent meg, főként Nagyszombatban. A szlovák lexikon szerint „Szlovákiában működő magyar egyházi író”. Szerepeltetése jelzi eljövendő közös feladatainkat, hiszen kézikönyveink, különösen a szlovákok rendkívül következtelenek és követhetetlenek, főként névhasználatukban és a nemzetiség meghatározásában, nálunk pedig a szlovák vonatkozások hiányoznak.

Cikkeiből: 1. *Nagy Lajos királynak emlékezete*, in *Pozsonyvidéki Lapok* (1882). 2. *A nagyszombati gyermekkert ünnepélye*, in *Népnevelő* (1884). 3. *Aphorizmák az országos kiállítás nevelésügyi osztályáról*, in *Pozsonyvidéki Lapok* (1885). 4. *Néhány óra a lipótvári kir. országos Fegyházban*, in *Pozsonyvidéki Lapok* (1885). 5. *Közművelődési egyesületünk*, in *Nagyszombati Hetilap*

²⁴ *Rózsavölgy* eredeti neve.

²⁵ *Morvamogyoród* eredeti magyar neve.

(1886). 6. *A statistika fontossága*, in *Nagyszombati Hetilap* (1886). 7. *Kis Róma bíboros főpásztorunk aranyáldozatánál*, in *Religio* (1886) 2. sz. 8. *Az érdem jutalma. Zelliger Józsefről*, in *Religio* (1887) 2. sz. 9. *Templom és iskola*, in *Magyar Állam* (1891) 178. sz.

Irod.: *Lexikón...* 1064 (Ján Letz).

Nem került a szlovák lexikonba PEHATSEK Artúr (1850–1926), Litava plébánosa, PELCZER Lipót (1851–1921), Kéménd plébánosa, PELIKÁN Ferenc Krizosztóm (1867–1911), Szentantal káplánja, pozsonyi hittanár, PERCZELY Károly (1867–1917), nagyszombati káplán, Rosindol²⁴ plébánosa, PESEK Antal (1876–1948), Özdöge adminisztrátora, a szlovákul is pasztoráló PETRÁS József, Garamszentbenedek káplánja, Dömös plébánosa, ugyanígy PETRÁS Lajos (1882–1923), (Pozsony)Almás plébánosa.

PETRÁŠEK, August (1879. szeptember 18., Morvalieszkó,²⁵ Trencsén m. – 1944. október 10.,²⁶ Bazin, Pozsony m.) szlovák plébános, politikus. Trencsénben, Nyitrán és Esztergomban járt középiskolába, a teológiát Esztergomban végezte. A kánoni kor elérése előtt hitoktató volt Budapesten. 1902. június 21-én szentelték pappá. Kápláni szolgálati helyei: Egyházfa, Nagysurány (1904), Komját (1905), Bakabánya (1906), majd 1909-től plébános. 1916-tól plébános Lakácson, majd (Nyitra)Egerszegen és Bazinban. Kézikönyvünk semmit sem közöl politikai tevékenységéről. A *Lexikón...* szerint az Országos Katolikus Néppártban működött, majd 1918 után annak utódpartjában, a csehszlovák-ellenes Országos Keresztényszocialista Párt szlovák szekciójában, amelynek 1923-ban alelnöke lett. A párt kongresszusán 1923-ban azzal gúnyolta a Csehországból érkező értelmiséget, hogy kétes értékű és erkölcsű pincérek, hivatalosok stb. áramlottak velük. Tevékenységének feldolgozása kötelező feladat, hiszen olyan szlovák papról van szó, aki mindvégig a régi rendszer híve maradt.

Irod.: KOMORA, P., *Maďarské buržoázne strany na Slovensku (1918–1929)* [Magyar burzsoá pártok Szlovákiában], in *Zborník FF UK, Historica* (1969) 106-107; *Lexikón...* 1075 (Lubomír V. Prikryl).

²⁶ A *Lexikón...* szerint.

²⁷ *Vágnedec* eredeti magyar neve.

Nem szerepel a szlovák lexikonban PETREK József (1888–1938?), Nadlány plébánosa, PETRESSÉL János (1896–1945?), Ipolyság, majd Udvard plébánosa, PETRIK Ferenc (1855–1923) esperes, Szuha plébánosa, PETROVICS Lőrinc (1891–1938?), PEZENHOFFER Antal (1893–1973), Szuha plébánosa, Érsekújvár és Párkány káplánja, PFLEGER Mihály (1837–1894), Kürt plébánosa, PINTÉR Antal Rafael (1864–1925) pozsonyi hittanár, író, PINTÉR Károly (1860–1931), a Szentbenedeki Espereskerület esperese, PIRY József (1918–2000?), Egbell, Egeg plébánosa, PISZTL Károly (1843–1903), Bori, majd Nyitrasárfő plébánosa, PITTHORT László (1858–1935?), Detreközszentmiklós, Pernek plébánosa, aki nyilván szlovákul is pasztorált, a szlovákul is beszélő PIVARCSI István (1887–1958), aki Aranyosmaróton hitoktatott, PLATTHY Zsigmond (1863–1938?), Bazin plébánosa.

PLECHLO, Vojtech (1876. december 24., Nagyszombat – 1958. február 17., Nagyszombat) szlovák plébános, politikus. Nagyszombatban járt gimnáziumba, a teológiát Esztergomban, az érseki szemináriumban végezte. Egy évig hitoktató volt Budapesten, majd 1899. június 27-én Esztergomban pappá szentelték. 1904-ig Jabloncán, Ürményben, Nagyszombatban káplánkodott, majd Alsódombó plébánosa lett. Mivel életéről és munkásságáról kézikönyvünk nem tud, azt a *Lexikón...* szerint foglaljuk össze. Korán bekapcsolódott a politikába. Az 1905. évi választásokon a szlovák nemzeti Martin Kollár mellett korteskedett. Hitel- és élelmszer-szövetkezetet alapított Alsódombón, majd Radosócon. 1918-ban a Szlovák Nemzeti Párt helyi elnöke lett, később Nagyszombatban a földműves-szövetkezet elnöke. Fivérével megalapították az első szlovákiai keresztény földműves szövetséget a szegények támogatására. A Hlinka-pártban alapításától kezdve Szlovákia autonómiájáért küzdött. 1924–1942 között a Szlovák Néppárt nagyszombati járási elnöke lett. Politikai ellenfeleinek vádaskodását a bíróság elutasította. 1938-ban a Szlovák Nemzetgyűlés képviselőjévé választották. 1943-ig tevékenykedett képviselőként, majd a párt alsódombói helyi szervezetének elnöke. Tiltakozott a szlovák felkelés katonáinak Németországba hurcolása ellen. Közben egyházi iskolai tanfelügyelő és a Jókői Espereskerület esperese volt. 1945 májusában Nagyszombatban letartóztatták, lipótvári és pozsonyi raboskodás után 1946-ban 8 év börtönre ítélték. Illaváról 1954-ben amnesztiával szabadult.

Irod.: *Lexikón...* 1085-1086 (Róbert Letz).

²⁸ A *Lexikón...* szerint 1916.

Hiányzik a szlovák lexikonból a minden bizonnyal szlovák, az előbbi fivére, PLECHLO, Ján (1867–1931), a Jókői Espereskerület esperese, Kátlóc plébánosa, PODHRAGYAI Pál (1843–1910) turóci apát, selmecebányai plébános, POECK József (1823–1895) pozsonyi kanonok, Blumentál plébánosa, POECK Rezső (1837–1904), Sárfő, Nyitrapereszlény plébánosa, POGONYI Tibor (1912–1986), akit a csehszlovák hatóságok 1945-ben Füzesgyarmatról kiutasítottak, POHL János (1854–1923), aki Egegen is plébánoskodott, POKORNY Adolf (1839–1894), Boldogfalva plébánosa. Mindenképpen a *Lexikón...*-ba tartozik POKORNY Emmánuel (1860–1939), aki Selmecebányán hitoktatóként kezdte pályáját, és hittankönyveiből szlovákra is fordítottak. Nem szerepel POKORNY István (1859–1941), Deménd plébánosa, POLATSEK Ernő (1853–1914), Szered plébánosa, POLCSÁK András (1870–1940), Ipolyság plébánosa, POLCZER Jenő (1883–1945?), Fél plébánosa, POLIAKOVITS Ignác (1842–1907), aki Udvardon is káplánkodott, POLIAKOVITS Ker. János (1836–1910), aki Bozók plébánosa is volt, POLLÁK Ferenc (1847–1930), Vágsellye káplánja, Vagyóc adminisztrátora, POLLÁK Tamás (1841–1930), Helemba plébánosa, POLONYI György (1886–1956), Taksony plébánosa, POMIKAL János (1843–1911), Üzbég plébánosa.

PONGRÁCZ Adolf (1837. június 15., Nedec,²⁷ Trencsén m. – 1915. szeptember 26.,²⁸ Vágújhely, Nyitra m.) esperes, választott püspök, politikus. Grófi családból származott. Tatán és Pozsonyban járt gimnáziumba, a bölseletet Nagyszombatban, a teológiát Esztergomban végezte. 1859. október 18-án szentelték pappá. Káplán volt Udvardon, majd Esztergomban 1863-ban levéltáros, 1867-ben szertartó. 1870-től Nagykér plébánosa. 1871-től vágújhelyi prépost. 1881-től három cikluson át, 1891-ig a vágújhelyi választókerület országgyűlési képviselője. 1900-ban pápai prelátus, 1906-ban vovadrai választott püspök. A Szent Sír Lovagrend tagja. Népét szerető főpap volt. Szerepeltetésének oka a szlovák kézikönyvekben nyilván főnemesi mivolta. Címerét és nevét a rendszerváltás előtti utolsó évtized szlovakizáló gyakorlata szerint szlovákosították.

Műve: *Egyházi beszéd, melyet plébánossá iktatásakor mondott... Nagykéren 1870. szept. 14.* (Pest 1870).

Irod.: NOVÁK, J., *Rodové erby na Slovensku* [Szlovákiai nemzetségcímerek] (Martin 1986) II, 125; KÄFER I., *Meditáció címeres szomorúságokról*, in *Tiszatáj* (1981) 11/31-36; *Lexikón...* 1098 (Lubomír V. Prikryl).

²⁹ A *Lexikón...* adata.

Nincs a *Lexikón...*-ban PONGRÁCZ Ferenc (1833–1912), Izsa plébánosa, PONGÁ CZ Frigyes (1885–1935), a Csejtei Espereskerület espereshelyettese, a vágújhelyi prépostság adminisztrátora, POÓR Sándor (1831–1898), Nagysúr káplánja.

PÓR Antal (1834. október 18., Esztergom – 1911. szeptember 8., Esztergom) esztergomi kanonok, tanár, történész. Eredeti Bauer családnévét 1863-ig használta. Esztergomban járt gimnáziumba. Honvéd volt a szabadságharcban, orosz és osztrák hadifogoly lett. 1850-ben felvették az esztergomi szemináriumba. A bölcseletet a pozsonyi Emericanumban és Nagyszombatban hallgatta, a teológiát pazmanitaként Bécsben. 1857. október 20-án szentelték pappá. 1872-ig a Nagyszombati Érseki Főgimnázium tanára, majd Esztergom városi plébános, az espereskerület esperese és tanfelügyelő. 1874-től pápai káplán, 1875–1881 között Esztergom város országgyűlési képviselője. 1880 júniusában a pozsonyi társaskáptalan kanonokja, 1893 októberében esztergomi kanonok. 1982-től az MTA rendes tagja. A Magyar Történelmi Társulat tagja, a Heraldikai és Genealógiai Társulat igazgatója, a Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya, a Historia Regni Hungariae Illustrantia sorozat kiadói bizottságának tagja, Budapest-Erzsébetváros tiszteletbeli polgára. Történetíróként sokat foglalkozott Esztergommal. Jelentős összegű alapítványokat tett szülővárosának, és neki is köszönhető a bazilika előtti Patrona Hungariae szobor. Munkái fontos forrásokat biztosítanak a mai Szlovákia egykori magyarországiságának történetéhez, ezért szerepeltetése a *Lexikón...*-ban indokolt.

Műveiből: 1. *Szent István király* (Pest 1871). 2. *Elnöki jelentés, melyet a pozsonyi Toldy-kör közgyűlésén 1883. jan. 7. mondott* (Pozsony 1885). 3. *Rónay Jácint* (Budapest 1885). 4. *Érdekes per a XIV. századból. Adatok Pozsony történetéhez* (Budapest 1885). 5. *Gvadányi József magyar lovas generális emlékezete* (Pozsony 1877). 6. *Trencsényi Csák Máté 1260–1321* (Budapest 1888). 7. *Csór Tamás királyi főajtónálló, liptói és kőrösi főispán, csókakői, gesztesi és ó-budai várnagy* (Kolozsvár 1890). 8. *Záh Felicián pöre* (Kolozsvár 1900). 9. *Az Esztergom-várbeli Szent István első vértanúról nevezett prépostság története* (Budapest é.n.).

Cikkeiből: 1. *Magyar prédikációk Pozsonyban*, in *Pozsonyvidéki Lapok* (1882) 13., 34., 39. sz. 2. *Pozsony és a harmadik magyar egyetem*, in *Pozsonyvidéki Lapok* (1882) 50., 52. sz., (1883) 21-43. sz. 3. *Isten hozott! Üdvözlét a Petőfi-Társasághoz*, in *Po-*

zsonyvidéki Lapok (1883). 4. A pozsonyi társaskáptalan egyik kanonokja és préposti helytartó: Halli János házának leltára 1555, in *Történelmi Tár* (1884). 5. A pozsonyi társaskáptalan örkanonoki házának leltára 1557, in *Történelmi Tár* (1884). 6. A pozsonyi társaskáptalan idősb kanonokja: Balaszentmiklósi György leltára 1558, in *Történelmi Tár* (1884). 7. Rónay Jácint, in *Pozsonyvidéki Lapok* (1884) 59., 61., 66., 71., 107. sz., (1889) 76. sz. 8. A nagyszombati csizmadia mesterlegények rendtartása 1674 és 1705-ből, in *Történelmi Tár* (1885). 9. Szemelvények a pozsonyi társaskáptalani egyház levéltáraiból, in *Történelmi Tár* (1885). 10. A nagyszombati iskola a XVI. században, in *Katholikus Szemle* (1887). 11. A pozsonyi püspökség, in *Nyugatmagyarországi Híradó* (1891) 44. sz. 12. Az Anjou-kori Mária-kép Krumauban, Csehországban, in *Archeológiai Értesítő* (1893). 13. A roznyói bányák bérbeadása 1332, in *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (1899). 14. Nagyszombat város megváltja magát a tized fejezetébe alól 1347-ben, in *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (1899). 15. Rózsashegy város kezdete, in *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (1900). 15. II. Pozsonyi városház kapualjának zárköveiről, in *Pozsony város története* (1903).

Irod.: *Lexikón...* 1103-1104 (Vojtech Strelka); MKL XI, 150-151 (Viczián János).

Nem került a szlovák kézikönyvbe PORDÁN László (1919–2005?), aki Érsekújváron káplánkodott, ahonnan a csehszlovák hatóságok kiutasították, PORUBSZKY Béla (1886–1948), Sissó, (Pozsony)Almás plébánosa.

PORUBSZKY Géza Viktor (1887. március 12., Garamdamásd, Bars m. – 1971. augusztus 6., Várpalota, Veszprém m.) plébános, országgyűlési képviselő. Léván és Esztergomban végezte a gimnáziumot, a teológiát Bécsben és Budapesten.²⁹ 1910. július 14-én szentelték pappá. Káplán Nagyoroszipban, majd Ipolyságon, ahol 1913-tól gimnáziumi hittanár is. 1914-ben a lévai tanítóképző hittanára. 1916-ban adminisztrátor Léván, majd tábori lelkész. 1918 végén Esztergom-Belváros káplánja, 1921-től Kéménd plébánosa. 1935–1938 között nemzetgyűlési képviselő Prágában az Országos Keresztényszocialista Párt színeiben. E párt vezetőségének tagja, majd a Felvidéki Egyesült Magyar Párt járási elnöke, országgyűlési képviselő. 1938. október 7-én Pozsonyban részt vett a Magyar Nemzeti Tanács ülésén, ahol kikiáltották az elszakadást Csehszlovákiától, amiért halálra ítélték, de a bécsi döntés miatt végrehajtani

nem tudták. 1945-ben a csehszlovák hatóságok bebörtönözték, majd kiutasították. Hédvérár plébánosa lett. A kézikönyveink közötti különbségek jelzik a közös feldolgozás szükségességét. Az ő esetében a szlovák lexikonban másokkal ellentétben nincs szó a törvény szigoráról, illetve burzsoá nacionalistának bélyegzéséről, a magyarból hiányoznak a középiskolai adatok.

Irod.: *Lexikon...* 1107 (Vojtech Strelka); MKL XI, 171 (Viczián János).

Nem található a szlovák kézikönyvben a bizonyára szlovákul is pasztoráló POSCH Sámuel (1817–1899), Szenográd plébánosa, a Bozóki Espereskerület esperese,³⁰ PÖLCZER Frigyes (1914–1989), akit vágssellyei hitoktatóként a csehszlovák hatóságok kitelepítettek, PÖTHE Mór (1884–1956), Alsószelezsény adminisztrátora, PRÁGAY József (1868–1938), aki Érsekújváron is káplánkodott, PRAZNOVSZKY Antal (1862–1929), Pöstyén plébánosa, PRAZNOVSZKY József (1842–1912), szintén Pöstyén plébánosa.

PRAZNOVSZKY Mihály/Michal (1829. szeptember 21., Galgóc, Nyitra m. – 1902. december 8., Ompitál, Pozsony m.³¹) plébános, író. A középiskolát és a bölcséletet Nagyszombatban végezte, a teológiát 1852–1855 között Bécsben. 1855. március 14-én szentelték pappá. Ekkor Bakabányán, 1856-ban Nagyszombatban lett káplán. 1862-ben Modoron, 1871-ben Nadlányban, 1877-ben Drahócon volt plébános és a Nagykosztolányi Espereskerület espereshelyettese.

Műve: *Wolba snemowého Wislanca w okrese Frajsstackém 1881* [Országgyűlési követ választása a galgóci kerületben] (Trnava 1881).

Cikkeiből: 1. *Dopisy z Trnavy* [Nagyszombati levelek], in *Cyrrill a Method* (1859).³² 2. *A modori vegyes házasságok körüli észrevételek*, in *Idők Tanúja* (1865) (1868). 3. *Felsőmagyarországi reflexiók*, in *Magyar Állam* (1885–1892). 4. *A protestáns türelem és a katolikus autonómia szükségessége*, in *Idők Tanúja* (1868. aug. 20.).

Irod.: *Lexikon...* 1119 (Hadrián Radváni); MKL XI, 248 (Viczián János).

Nem található a szlovák kézikönyvben PRENNER Béla (1984–1983), akit Tardoskedd plébánosaként a csehszlovák hatóságok kiutasítottak, PRE-

³⁰ *Csesztve* és *Litava* nem található a kézikönyvekben, *Szénavár* magyar alapja pedig *Senográd*.

³¹ Születési dátuma a *Lexikon...* szerint szept. 23., halála helye pedig *Dolány*, amelynek magyar

SINSZKY Ferenc (1908–1945?), Zselíz, Muzsla, Vágszerdahely, Hidvég káplánja.

PRÍHODA, Pavol (1840. október 10., Szokolca, Nyitra m. – 1908. július 15.,³³ Búrszentmiklós, Pozsony m.) szlovák plébános, népművelő, író, méhész. Középiskoláit Uherské Hradištěben és Nagyszombatban végezte, ugyanitt a bölcséletet is, a teológiát Esztergomban. 1864. február 28-án szentelték pappá. 1865–1877 között adminisztrátor volt Egbellen, 1877–1879 között Szokolcán és Péterfalván, 1879-től Dojcsón, majd Szomolánkán. Ott plébános lett. 1882-től Stepano plébánosa, 1888-tól Búrszentmiklóson plébános, a Morvaszentjánosi Espereskerület jegyzője. Esztergomban a szlovák kispapok irodalmi iskolájának egyik alapítója. Fordításokon kívül saját, a családi neveléssel foglalkozó elbeszéléseket írt, de legfőképpen a vallásos irodalmat művelte. Fáradhatatlan népművelő volt. Egbellen olvasókört, majd műkedvelő színelőadásokat szervezett. Jelentős érdemeket szerzett a méhészetben. A znióváraljai szlovák gimnázium támogatói közé tartozott, és a Szent Adalbert Társulat alelnöke is volt.

Műve: SCHMID, Ch., *Ružový kričok. Čerešne* [Rózsabokor. Cseresznye], in *Spisy Šmidové Pre pospolitý ľud, vyd. Ivan Dusa-rov. V* (Skalica 1866).

Prédikációiból: 1. „*A naplnení sú všetci duchom svätým.*” *Na deň zoslania Ducha svätého* [„És mindannyian elteltek a szentlélekkel.” A Szentlélek elküldésének napjára], in *Sion* (1860) 560-566. 2. *Kázeň pohravná nad hrobom mládenca* [Gyászbeszéd ifjú sírja felett], in *Sion* (1870) 255-257. 3. *Ktorí ľudia nebudú súdení?* [Kiket nem ítélnék már el?], in *Kazateľ* (1874). 4. *Od maľučkosti závisí často veľiké šťastie i nešťastie* [Gyakran apróságoktól függ a nagy szerencse és szerencsétlenség], in *Kazateľ* (1877). Elbeszéléseiből: 5. *Ovocie výchovy* [A nevelés gyümölcse], in *Cyrill a Method* (1863) 15-18. sz. 6. *Nešťastná rodina* [Szerencsétlen család], in *Vojtech* (1864-1865) 19.

Irod.: MILKIN, Tichomír, *Výročitej pamiatke posvätenia na kňazstvo... Pavla Príhody, farára včul na Búroch* [Pavol Príhoda, most Búrszentmiklós plébánosa pappá szentelésének évfordulója], in *Katolícke noviny* (1889) 5. sz.; *Lexikón...* 1121 (Eva Fordinálová).

neve *Ompítal* volt. Az egész szócikk mindkét kézikönyv bizonytalanságát, a közös feldolgozás szükségességét jelzi.

Nem található a szlovák lexikonban PRIKASZKY László Leó (1875–1938), Dojcs plébánosa, PRISTYÁK Nétusz (1837–1897), a Verebélyi Espereskerület esperese, esztergomi tb. kanonok, valószínűleg Scitovszky érsek rokona, PROBSZT Dénes (1840–1920), a nagyszombati Szent József-templom igazgatója, a Szent Sír Lovagrend tagja.

PROHÁSZKA Ottokár székesfehérvári püspök szülőhelye, Nyitra, valamint szlovák nyelvtudása okán került a szlovák lexikonba. Ott Ivan Chalupecký összefoglalása számot tart a magyar tudomány érdeklődésére, a további együttműködés folytatásához, ezért szó szerint közöljük:

„Rómában, a Német–magyar Kollégiumban végzett teológiai tanulmányai után 1881-ben pappá szentelték. 1884-től Esztergomban teológiai tanárként működött, 1904-től Budapesten dogmatikát adott elő. 1905-ben Székesfehérvár püspöke lett. A Katolikus Néppárt egyik társalapítója, az Országos Keresztényszocialista Párt egyik alapítója, 1920–1922 között országgyűlési képviselő, majd a Keresztény Egyesülés Pártja elnöke. 1909-ben az MTA levelező, 1920-ban rendes tagja lett, 1926-ban a Kisfaludy Társaság tagja. – A XIII. Leó pápa *Rerum novarum* enciklikájában meghirdetett keresztény szociális tanítás legjelentősebb propagátorai közé tartozott. Egész Magyarhonban tartott prédikációival, majd cikkeivel, könyveivel, szervező és politikai tevékenységével vezette a keresztény irányba a magyar értelmiség harcát mind a szocializmus, mind a liberalizmus ellen. Keresztény alapú szociális reformra törekedett, ami mindenki számára tisztességes életet tett lehetővé. A filozófiában a bergsonizmust követte a neotomizmussal szemben. Összegyűjtött munkái huszonöt kötetben jelentek meg 1928–1929-ben, és nagy hatásuk volt.”

Nem került a szlovák kézikönyvbe PROKOP Ferenc (1880–1927?), Kosút adminisztrátora, PROKOPOVSZKY Dániel (1816–1900), Diószeg, Somorja káplánja, PSITEK István (1859–1936), aki szlovákul is pasztorált, és Bártfán volt igazgató és tanító, PUCHARDT Béla (1887–1952), Szered plébánosa, PUHAN Ferenc (1867–1916), aki kiségitő volt Kékkön, a bizonyára szlovákul is pasztoráló PUKANCSIK István (1851–1931), Kutty, Brockó³⁴ plébánosa, PULLMANN Ágoston (1887–1933), Morvaszentjános, Vittenc káplánja, Nagybreztován adminisztrátora, PULLMANN András (1842–1930), Radosna plébánosa, PUSKER Ferenc (1892–1938?), Vittenc, Morvaszentjános adminisztrátora.

³² RIZNER idézett bibliográfiája alapján.

³³ A *Lexikón...* szerint.

³⁴ *Gázlós* eredeti magyar neve.

◆◆◆ FODOR NÓRA

Szelepchény György primás vagyonának eltulajdonítása

Forrásközleményünk egy érdekes és mozgalmas korszak mindaddig talán kevésbé elhíresült eseményét kívánja hűen ismertetni, és ezzel az Esztergomi Főegyházmegye történetét további részletekkel gazdagítani.¹ Közismert tény, hogy a török háborúk idején a magyar egyház nagy anyagi áldozatot hozott. Nemcsak a magyar föld, hanem Bécs 1683. évi védelmében is. Tudjuk például, hogy a Habsburg udvar a bécsi helyőrség fizetésére lefoglalta Széchényi György kalocsai érseknek, egyben győri püspöknek a Pázmáneumban hátrahagyott 61 500 forintját. Kevésbé ismert azonban annak a regénybe illő módja, ahogyan a védelmi költségekre odalett az esztergomi káptalan kincseinek zöme is, és Szelepchény György érsek kincseivel együtt idegen kézre, árverésre vagy pénzverdébe jutott. Széchényi Györgyöt aztán a kőszegi uradalommal kárpótolta a királyi udvar,² a káptalant és Szelepchény Györgyöt azonban nem. Aki pedig Szelepchény kincseit e sorsra juttatta, nem más, mint maga Kollonich Lipót, az akkori bécsújhelyi püspök és későbbi esztergomi érsek, akinek javaslatára lefoglalták az érsek és a káptalan vagyonának jelentős részét.

Két érsekünk, Szelepchény György és Kollonich Lipót egymástól különböző, nagy egyéniségek, akiket sokszor pozitív, ám még többször negatív színben tüntetett fel a történetírás.

¹ Az esetről leghívebben talán J. Newald részletes monográfiája számol be: NEWALD, Johann, *Beiträge zur Geschichte der Belagerung von Wien durch die Türken im Jahre 1683* (Wien 1883) II, 39-53. Az eseményre vonatkozó levéltári források rövid kivonatát és egyes, pársoros részleteinek fordítását Takáts Sándor adta közre: TAKÁTS Sándor, *Az esztergomi érsekség kincsei Bécsben, in Régi idők, régi emberek* (Budapest 1922) 389-398.

² KOLTAI András, *Széchényi VI. György, in Esztergomi érsekek* (szerk. Beke Margit; Budapest 2003) 314.

Szelepchény György kiváló diplomáciai érzékkel és művészi tehetséggel rendelkezett.³ Otthonosan forgott nemcsak a királyi udvar, hanem az európai politika színterén is. Szinte pengeélen egyensúlyozva igyekezett mind a magyar, mind a bécsi udvar érdekeit képviselni.⁴ Mint a Habsburg birodalom követe kétszer is megjárta a török portát,⁵ majd Lengyelországot és Erdélyt. Buzgón lépett fel a katolizáció érdekében. A Wesselényi-összeesküvés, majd a Thököly-féle pártütés idején rá is a felkelés pártolásának gyanúja vetődött. E vád alól sikerült tisztázni magát, és azt is tudjuk, hogy a felkelést követő retorziót sikerült visszafognia, és közbenjárásával megfékezni a kegyetlen megtorlást.⁶ Mint művészetpártoló főpap, aki ugyanakkor jó gazdasági érzékkel is rendelkezett, nagy vagyonra és jelentős kincsekre tett szert élete során.⁷ Böven adakozott ebből a török elleni harcokra is. Arra buzdította híveit, hogy imádkozzanak a töröktől való szabadulásért a Szűzanyához, amiért is XI. Ince pápa szeptember 12-ét, Bécs felszabadításának napját Szűz Mária neve napjának hirdette ki. Bécs ostromakor, 1683-ban élelmszerűen látta el a védelem katonáit, a védelem ellátásához jóváhagyta ausztriai és morvaországi birtokainak lefoglalását is. Mindezért XI. Ince pápától meg is kapta a Bécs megmentője címet. Bécs ostromakor Szelepchény primás Morvaországba menekült, saját vagyonát a török harcok idején bécsi házába⁸ menekítette az esztergomi káptalan kincseinek nagy részével együtt. A sors fintora, hogy önként felajánlott segítségével felül, akarata ellenére Bécs megmentőjének ez a roppant vagyona – a becslések szerint mintegy 499 780 forint – odaveszett, amikor a Bécs körüli harcokhoz arra volt szükség, hogy a zsold kifizetésére ismét pénzt veressenek. A kincsek elhurcolására pedig I. Lipót Kollonich Lipót bécsújhelyi püspök javaslatára adott parancsot.

³ TUSOR Péter, *Szelepchény V. György*, in *Esztergomi érsekek* 305-310.

⁴ 1657. május 21-én már kalocsai érsek, és ekkor királyi felhatalmazással adminisztrátorként Nyitrát kormányozta. 1644-től udvari kancellár, csanádi püspökként királyi tanácsos, veszprémi, nyitrai, barsi és esztergomi örökös főispán, III. Ferdinánd és I. Lipót uralkodása idején a Titkos Tanács tagja, 1667-től Nádasdy Ferencsel, majd egyedül királyi helytartó.

⁵ Ennek érdekes adalékát lásd: TAKÁTS Sándor, *Szelepcsényi György a Portán*, in *A régi Magyarország jövedve* (Budapest 2002) 153-160.

⁶ PAULER Gyula, *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése 1664–1671* (Budapest 1876).

⁷ Végrendelétében tételesen felsorolt vagyona: Primási Levéltár, AEV, nr. 260/1, 1-67., a megmaradt tárgyak ismertetése pedig: LEPOLD Antal, *Szelepcsényi György primás kincsei*, in LEPOLD Antal, *Adatok az esztergomi főszékesegyházi kincstár történetéhez* (Esztergom 1928) 15-16.

⁸ Himmelpfortgasse 14.

⁹ Mintegy harminc évesen máltai lovagként harcolt Cipruson és a Dardanelláknál, nyitrai püspökként egyszersmind a nyitrai vár parancsnoka is volt. Majd 1669-től bécsújhelyi püspök, az udvari haditanács rendszeres résztvevője és 1672-től a pozsonyi magyar királyi kamara elnöke. Mindemellett a hadiárvák számára árvaházakat emelt, gondoskodott a szegény plébániák ellátásáról. 1673-ban, Johann Kaspar Ampringen gróf gubernátori működése idején Kollonich is tagja volt az Ampringen gróf mellett álló nyolctagú tanácsnak. 1688-ban vezetésével dolgozták ki a Ma-

Kollonich Lipót szintén kissé sarkosan, fehéren-feketén megítélt alakja a magyar egyház- és köztörténetnek. Katonai gondolkodásmódú józan réalpolitikus, amint ez életpályájából is következik.⁹ A Habsburg Birodalom egységében látta Magyarországnak jövőjét, az ország az örökös tartományokhoz való integrációjában a gyors újjáépítés lehetőségét. Szelepchény György és Kollonich Lipót, a művészetet kedvelő, kiváló diplomata és jogász, valamint a katonaság szellemű réalpolitikus, két különböző egyéniség, akik ráadásul – a forrásokból kiolvashatóan – a magánéletben sem kedvelték egymást.¹⁰

Egyfelől a történelmi helyzetből fakadt a kényszerűség, hogy lefoglalták az érsekség vagyonát, másfelől azonban – mint Szelepchény lentebb közölt levelének sorai sejtetik – a személyes ellentét is közrejátszhatott az ügyben és annak mikéntjében.¹¹

Bécs az 1683. évi ostrom idején éhínség és zavargások, gyűjtogatások színtere volt. Amikor a törökök Schwechatot elérték, Heinrich Erst Rüdiger von Starhemberg gróf, Bécs védelmének parancsnoka az elővárosokat felégettette. Július 4-én azonban tűz ütött ki a Schottenstiftben,¹² közel a város löporraktárához. E tüzeset mögött Thökölyt és rebelleseit sejtették, és őket keresték szerte a városban. A lázadók rejtegetésével vádolta Bécs népe Szelepchény érsek háznépét is. A zavargó utcanéptől azonban nem sietett megmenteni a házat sem Kollonich, aki az ostrom idején végig Bécsben maradt, sem Starhemberg vagy más az udvarból. Amikor pedig kiderült, hogy a ház a káptalan és a primás vagyonát rejt, azonnal őrséget küldtek oda, egyszersmind Kollonich javasolta az udvarnál a kincsek lefoglalását. Hogy mi módon zajlott le mindez, részletesen kiderül Hajdinovich Pálnak, Szelepchény György udvari papjának itt közölt leveléből. Szelepchény több alkalommal is az udvarhoz fordult kérve, hogy kárpótolják mind javaiban, mind jó hírében,

gyarország újjászervezésére hivatott, és számos pozitív, a magyar fejlődés érdekét szolgáló javaslatot is magába foglaló *Einrichtungswerk des Königreichs Hungarnt*. Vö. KOLTAI András, *Kollonich Lipót*, in *Esztergomi érsekek* 319-326.

¹⁰ Kollonichnak épp nyitrai parancsnoksága idején támadt egy perre menő nézeteltérése Szelepchény Györggyel. Nyitra várának török elleni megerősítéséhez ugyanis faanyagra volt szükség, Kollonich pedig ehhez Szelepchény engedélye nélkül az esztergomi érsekség erdeiben vágattatott fát.

¹¹ „*Legalább annyi mérsékletességgel és belátással élhetett volna, hogy a mindennapi szükségletekhez kellő dolgokat meghagyja nekem, ahogyan ezt Schwarzenburg herceg örökösének kincseivel, vagy ahogy a kalocsai érsek, vagy akár a tehetős polgárok, kereskedők vagyonával tette. De a régi gyűlölet annyira elvakította őt, hogy nem is habozott e hallatlan gyalázatot hozni rám.*” – lásd a jelen közlemény 2. sz. dokumentumát.

¹² Bencés kolostor Bécs központjában.

¹³ *Extractus Litterarum Episcopi Neostadiensis Leopoldi Kollonics, ad Georgium Fenesii Custodi Capituli Strigoniensis datarum. Dominus Archiepiscopus scire debet, me nec rudem esse, nec juvenem qui in dies flectitur, ad utrumque: Cum per suam dominationem Reverendissimam processum bonum instituere offerat, in aula vero tacite juridicum instituerit ordinem, sed querelis contra me motis mihi que communicatis, respondi satis, notum enim est ubique symbolum meum recte faciendi neminem timeas.* ÖStA, AVA FHK A HKA Kamerale Ungarn Fasz. 3. Subdivision

amin az őt ért csúfos kifosztás miatt folt esett. Magának Kollonichnak a válaszleveleiből és az udvarhoz írt jelentéséből csak annyit tudhatunk meg, hogy gúnyos hangon reagált Szelephény sérelmeire, és az elégtételt elutasította.¹³ A császári udvar igyekezett köztes megoldást találni, és a szolgálatában sokat fáradozó érseket valamiképp kárpótolni. A primás azonban vajmi kevés kárpótlást kapott. Kárát a magyar kamarának kellett volna megtéríteni, ez azonban nem volt reális megoldás. Megmaradt kincseit listára vették és visszaadták, ez azonban mindössze 62 tételt tett ki.¹⁴ Tudjuk, hogy törvényes végrendeletében már korábban rendelkezett roppant vagyona felől.¹⁵ Szelephény az udvarhoz írt leveleiben épp erre hivatkozva kéri az uralkodót arra, hogy kegyes célokra örökül szánt vagyonát kárpótolják legalább.¹⁶

Egy jelentős és mindeddig kevésbé ismert pontja Szelephény György végrendeletének, hogy a Bécsben lefoglalt vagyona jelentős részét az esztergomi vár megerősítésére és az esztergomi székesegyház építésére szánta. Mindez más megvilágításba helyezi az esztergomi érseki szék késői visszaköltöztetésének kérdését, hiszen Szelephény érsek utódai és az esztergomi főkáptalan a végrendeletre alapozva várta, hogy mikor juthat hozzá ahhoz a pénzügyi forráshoz, amely a „Magyar Sion” újjáépítését biztosítaná. Kevésbé ismert, hogy évtizedekkel később, amikor Barkóczy Ferenc érsek a káptalan vissza akarta költöztetni Esztergomba, és fel kívánta építtetni az esztergomi várhegyen a bazilikát, a primás és a káptalan épp Szelephény végrendeletére hivatkozva kérte az udvartól az erre a célra hagyományozott pénzügyösszeget.¹⁷ Visszaigényelni azonban nekik sem sikerült.

A teljes terjedelmében és annak magyar fordításával itt közölt két forrás pontosan rávilágít arra, miként is zajlott a primás házának kifosztása, és mi lett a sorsa a felbecsülhetetlen értékű kincseknek. Ezek ismeretében elmondhatjuk, hogy Magyarország primása és az Esztergomi Főkáptalan a török elleni védelemre lényegesen nagyobb áldozatot hozott, mint ahogyan az a köztudatban él, és részben e veszteségnek köszönhetően az érseki szék még 136 évig nem költözött vissza ősi helyére, Esztergomba.

3. 1.-3-3- 1763-67. r. Nr. 26/1. Fol. 113.

¹⁴ ÖStA, AVA FHKA HKA Kamerale Ungarn Fasz. 3. Subdivision 3. 1.-3-3-1763-67. r. Nr. 26/1. Fol. 125-127.

¹⁵ „... residua (scil. summa) vero in duas partes dividuatur, cuius integra medietas statim pro praesidio Strigoniensi applicetur, altera vero pro Venerabili Capitulo Strigoniensi et teplo eiusdem cathedrali aedificando designetur.” Szelephény György végrendelete, Esztergomi Főkáptalani Levéltár, magánlevéltár, Lad. 85. Capsa ecclesiasticorum, kincstárleltárak (régijelzete: Capsa subcustodialis Fasc. 5. Nr. 13.)

¹⁶ Végrendeletének káptalanja javára és az Esztergomban megépítendő templomra vonatkozó pasz-

1.

1683. szeptember 19.

Hajdinovich Pál udvari káplán értesíti Szelepcshény György esztergomi érseket az érsek bécsi házának kifosztásáról.

ÖStA AVA FHKA HKA, Kamerale Ungarn Fasz. 3. Subdivision 3. 1.-3-3-1763-67. r. Nr. 26/1.

Celsissime et Reverendissime Princeps, Domine Domine Benignissime!

Fateor Celsissime Princeps, ubi inclinavi cor meum ad faciendas Vestrae Celsitudinis justificationes, tribulatio, et angustia invenerunt me, totamque vestrae Celsitudinis familiam, de qua tribulatione pridem Vestram Celsitudinem informavissem, nisi imposibilitas ipsa, in universis passibus clausis fundata, mihi impedimentum creavisset: quod – laudes Deo aeternae – evanuit, soluta obsidione 13. huius mensis currentis.

Quapropter, qualiter Vestrae Celsitudinis Domus, et Thesaurus tractabatur durante obsidione, sequentibus expono.

Primo quidem certum est, patrocinium illud, quod mihi obtulerat Dominus Comes a Kollonics – quo is neque requisitus se sponderat Domum vestrae Celsitudinis indemnem conservaturum – aliquantis per fuit vigorosum: sed ex post milites armati advenere me intra sclopos cum ardentibus elichnis ad pectus appositos detinuerunt, Dominus Pongratz a me se junxerunt, et Frango in arresto detinuerunt, et junctis viribus civium, violatis Vestrae Celsitudinis sigillis, portas omnes securibus violentis perfregerunt, inclusive usque ad inferiorem fornixem, quod factum licet illaesis cistis, in iisque latentibus thesauris, nusquam vero sine rerum aliquarum in cubiculis Vestrae Celsitudinis occurrentium direptione.

Quibus hic facinorose adversus Omnipotentem Deum perpetratis sine ulla cunctatione, intra copiosam militum praefatorum catervam, ego, D. Pongracz, Frango, veluti latrones ducti fuimus ad generales causam non reddiderunt aliam, huius captivae circumductionis, et domus violationis, quam mustantes inter se, quod tamquam Hungari, simus rebelles omnes, et quod

szusaiból csak egyet, a 16. paragrafust hagyta jóvá az udvar, amiben ezüst ikonjait adományozta a majdani templomnak: Nr. 16: *Omnes imagines minores argenteas pro templo Cathedrali Strigoniensi* – a megjegyzés: *manent*. PL, AEV 260/1.

¹⁷ „*Ad domos capitulares festinanter et decore struendas fundus fere sufficiens esset, si Sua Maiestas Sacratissima summam permagnae memoriae Archiepiscopi Georgii quondam Szelepcshényi legatam, ac 493m constituentem clementer refundere dignaretur, tunc etenim secundum codicillarem dispositionem detractis ad rationem pauperum parochorum 50m fnr., pro restaurando castro Strigoniensi cederent 221.500f, pro Ecclesia Cathedrali 110750 f., totidem pro Capitulo.*” PL, AEV nr.1343, p. 279.

incendiarios fors una cum Thökölio, in domo latitantes, quaesierunt, in re autem erat purissimus eorum fucus, quod domus Vestrae Celsitudinis attinebat, quia generalis a Starenberg, videns criminationem injustam civium, nos statim salvos redire domum jussit, et neque ad se admisit. Effectus tandem nos docuit, quod voluerit thesaurum Vestrae Celsitudinis rescire, uti et hac ratione resciverunt eundem hic adesse. Postquam igitur hac ratione thesaurum vestrae Celsitudinis hic esse resciverunt, mussitationes sussuros inordinatos et privata conventicula celebrare coeperunt, ac initio consilio illis tumultuarie iterato volentibus domum subvertere, et iis se hac voce: „nos sumus hic domini, neque Caesar neque Archiepiscopus hic defacto habent ad mandatum” – violentos occupantes esse ostendentibus., Claves a cellario, domosque tota, denegassem, de D. Pongratz et de me occidendo consilia tractarunt, qua manifeste audivimus, quod et fecissent, nisi nos a facie scloporum attractorum in faciem nostram directorum intra murum recepissemus.

Interea in hac lacrimabunda rerum revolutione, et Turcica obsidione alia extra omnem expectationem sors occidit supra thesauros Vestrae Celsitudinis fuerant militibus certa decreta stipendia, in quorum rationem Principis Swarzenburg pecuniarum accepta sunt 50 millia, item Illustrissimi ac Reverendissimi Episcopi Collocensis 60 millia, qui ordo etiam Vestrae Celsitudinis domum tetigit: sed extra omnem ut dixi expectationem, et extra custodiam quasi juratam, qua se spontanee sine ullo requisitione Comes Kollonics sponpondit domum Vestrae Celsitudinis custodire praesente Reverendo P. Pilarik, huc ante obsidionem pecuniam adferente. Res autem sic se habuit, ex deputato consilio Caesareo, cum quibusdam comisariis in persona venit comes Kollonics, et fractis, quae post actum illud violentum illico apposuerat sigillis, cistas Vestrae Celsitudinis omnes ope serrariorum reserrari fecit, ex indeque 19. Juli septuaginta quator millia octingentos 22 florenos et secunda die quinquaginta millia octingentos 60 florenos accepit, item argenteriam universam avexit, ad monetariam officinam dedit; et quod est adversus Dominum et adversus Cristum eius, cum praefatis hominibus, praefatus comes Kollonich omnia clenodia, monilia, annulos ducatos, taleros, in vasculis pecuniam totam, recte die 13. Septembris ipsissima, quando obsidio Turcica fuit soluta 5. curibus evexit. Pannos, materias preciosas, selas, monstrantias, calices secum abstulit, et dum eidem reclamassem, tum inventarium petissem carcere, et arresto me tractare voluit, interea res praeciosiores dixit, quod Vestrae Celsitudini in persona restiturus sit.

His peractis sequenti die post solutam obsidionem adfuit hic Sua Sacrissima Maiestas cum domino Maholany, et domino Gyani residuas monstrantias, vasa aurea, tum argentea, imagines magnas deargentatas curru evexit, ita ut vacuam domum reliquerit praeter viliores, quosdam tapetes, et quasdam vestes, quas non reliquisset, nisi ipsum tenebrae nocturnae pridie in domo repe-

rissent, dum videlicet res etiam minutiores accepisset, imo ea aliis distribuisset, uti distribuit suis amicis, et multa postea distraxit.

Quia vero eundem in actuali huius violentiae exercitio dominus Maholany repererit, quid eidem responderit, informationem a praefato Domino Maholany Vestra Celsitudo habebit. Praecipua clenodia apud se nominatus Kollonich reservat, de quibus rebus omnibus, spero assiduam curam Vestra Celsitudo habebit, antequam alio distrahantur circa quas quomodo egerit, quid molitus fuerit Comes Kollonich, oretenus plura Vestrae Celsitudini aperiam, quae apperianda conservo, et fidelis conservabo. Et haec est series tota actionis exercita in domo Vestrae Celsitudinis erga acceptionem thesauri. Hic felicissime valere cupio Vestram Celsitudinem, et maneo.

Vestrae Celsitudinis.

Capellanus minimus Paulus Haidinovich

*

Nagyságos és főtitisztelendő Herceg, Legkegyelmesebb Uram!

Bevallom, Nagyságos Uram, hogy amikor szívem szerint Nagyságod előtt igazolni akartam magam, fájdalom és szorongás vett erőt mind rajtam, mind Fenséged háza népén, és erről a fájdalomról már korábban is tudattam volna Nagyságodat, ha erre bármi úton módon akadály nélkül lehetőségem lett volna: ez az akadály azonban – az Örök Isten dicsőségére – elhárult, mint-hogy e hónap tizenharmadik napján megszűnt az ostrom.

Ezért, a következőkben tudatom, hogy Nagyságod házával és kincseivel mi módon bántak el a hosszas ostrom alatt.

Először is bizonyossá vált, hogy az a pártfogás, amit Kollonics gróf úr nekem – anélkül, hogy kértük volna erre – felajánlott és megígért, hogy fenséged házát sértetlenül meg fogja őrizni, csak kis ideig marad érvényben. Ám aztán fegyveres katonák érkeztek, engem mellemmek szegezett puskák és égő szövétnekek közepette letartóztattak, Pongrátz uramat pedig tőlem elválasztották és Frangóval együtt fogságban tartották, majd polgárokat maguk mellé véve Nagyságod pecsétjeit és minden ajtót szekercével feltörték egészen a belső kamráig. Ez jóllehet azon ládák sérülése nélkül történt, amelyek a kincseket rejtették, ám egyáltalán nem Fenséged szobáiban tartott dolgok elrablása nélkül.

Miután eme mindenható Isten elleni gaztetteket véghezvitték, késedelem nélkül, nem kis katonai kísérettel engem, Pongrátz urat és Frangót, mintha csak gonosztevők lennénk, a tábornokok színe elé vittek, és az átverésből

eredő fogságot, valamint a ház feltörését semmi mással nem okolták, csak susmusoltak egymás közt, hogy magyarok lévén már csak valahányan rebelisek lennének, és hogy talán Thököly-vel együtt a házban rejtőzködő gyűjtőkat keresnek. Valójában azonban nyilvánvaló volt az ármánykodásuk, ami Nagyságod háza ellen irányult, mivel Stahrenberg tábornok, látva a polgárok jogtalan gaztettét, minket rögvest sértetlenül hazaküldött, és még csak a színe elé sem engedett. Az eljárás végül nyilvánvalóvá tette számunkra, hogy tudni kíván Nagyságod kincseiről, ahogy azt ily módon meg is tudták, hogy itt vannak.

Miután ekképp megtudták, hogy Nagyságod kincsei itt vannak, szóbeszéd és puszogás kezdődött, és magán összejöveteleket kezdtek tartani. És tanácsot tartva, miután azoktól, akik a házat ismét csapatostul fel akarták forgatni, valamint akik azzal jöttek elő, hogy erőszakkal foglalják el – Isten legyen a tanúnk, hogy sem a császár, sem az érsek erre parancsot nem adott –, a pince és az egész ház kulcsának átadását megtagadtam, már Pongrátz uram és az én legyilkolásomról egyezkedtek. Ezt mi saját fülünkkel hallottunk, és amit meg is tettek volna, ha a nekünk szegezett puskák csöve elől a fal mögé vissza nem húzódnak.

Eközben a dolgok ily siralmas sodrában és a török ostrom közepette minden várakozás ellenére más sors döntött Fenséged kincsei felett. Már határoztak korábban a katonák zsoldjáról, ezek kifizetésére Swarzenburg herceg vagyonából 50 ezret, hasonlóképp a méltóságos és főtisztelendő kalocsai érsek vagyonából, ami törvény szerint Fenséged házához tartozott, 60 ezret foglaltak le.

De, ahogy említettem, minden várakozás, és a ház úgymond jogos őrizete ellenére, annak megvédésére minden felkérés nélkül maga Kollonics gróf ígérkezett, mégpedig tisztelendő Pilarik atya jelenlétében, aki az ostrom előtt a kincseket ide szállította. A dolog pedig úgy állt, hogy a császári tanács megbízásából néhány megbízottal személyesen megérkezett Kollonics, és azokat a pecséteket, amiket betörés után ő maga tetetett oda, feltörette, és Fenséged valahány ládáját fűrészelők segítségével felfűrészeltette, azokból július 19-én 74.800 és 22 florenust, a következő napon 58.000 és 60 florenust kivett, és az összes ezüsttel együtt elvitette a pénzverdébe. Ám ami még inkább égbe kiáltó, a fentebb nevezett emberekkel az említett Kollonics gróf minden ékszert, nyakláncokat, gyűrűket, tallérokat, kis hordókban az összes pénzt öt szekérrel elhurcoltatta, és épp szeptember 13. napján, amikor is véget ért a török ostrom. Posztókat, értékes anyagokat, szövetekeket, monstrenciákat és kelyheket vitt magával, és miközben én szót emeltem ez ellen és azt kértem, vegye lajstromba a tárgyakat, ő börtönbe és fogdába akart engem vitetni. Eközben azt mondta, hogy az értékesebb dolgokat Fenségednek személyesen fogja megtéríteni.

Ezt követően, az ostrom elmúltá utáni napon itt volt Ófelsége Maholányi és Gyáni urammal, és a megmaradt monstranciákat, arany vázákat, aztán az ezüstöket, a nagy ezüst képeket szekéren elszállíttatta, úgyhogy a hitványabb dolgoktól, bizonyos szőnyegektől és ruhadaraboktól eltekintve üresen hagyta a házat. Azokat sem hagyta volna itt, ha az előző este rá nem sötétedett volna. Addig még a csekélysegeket is magával vitte, sőt ezeket másoknak tovább adta úgy, hogy szétosztotta barátai közt. És ez után sok mindent széthordott.

Mivel pedig Maholányi uram épp rajtakapta őt a betörésen, amit neki válaszolt, maga Maholányi uram fogja Nagyságodnak elmondani. Különösen értékes drágaságokat a már említett Kollonics gróf megőrzött magánál, minden egyéb dologról, remélem, Nagyságodnak lesz majd gondolja. Mielőtt más beszélne arról, mi módon történt mindez, mit forgatott a fejében Kollonics, többet csak Nagyságod előtt szólok, minden mondandót megőrzök, és hűen magamban is fogom mindaddig tartani. Ez volt hát azon események sora, amelyek Nagyságod házában a kincsek megkaparintása érdekében végbe mentek. Van szerencsém soraimmal Nagyságodnak jó egészséget kívánni, és maradok:

Haidovich Pál, Nagyságod káplánja.

2.

1683. szeptember 22.

Szelephény György esztergomi érsek levele I. Lipót királyhoz, amelyben panaszt tesz, illetve kárpótlást kér bécsi házában kifosztása miatt.

ÖSttA AVA FHKA HKA, Kamerale Ungarn Fasz. 3. Subdivision 3. 1.-3-3-1763-67. r. Nr. 26/1.

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, Domine Domine Clementissime!

Ex quo semel gens Hungarica, sacris, fidei christiana institutis solide instructa fuisset, nusquam, vel in minima parte regni, infectionem haeresis perpeti potuit, adeo ut per quingentos integros annos, ad tempora videlicet pernificissimi haeresiarchae Lutheri, nihil unquam, simile eveniret:

Nam increbrescente pestifero sero dogmate, in universorum regnicolarum publicis dioetis, binis legibus severissime cautum fuit, ut huiusmodi farinae homines, igni tradantur. Postquam autem clade Mohaciana archiepiscopus Strigoniensis, potioribus cum episcopis occubuissent, dissoluti aliqui saeculares, vacantes episcopatus ambiendo, sibi impetrassent, tum primum cleri,

et religionis res declinare ceperunt, adeo, ut immunitates ecclesiasticae jam totae fere pessum iverint; exempla recentia praesto sunt.

Licet enim canones sacri et leges nostrae patriae, ac diplomata divorum regum, non ita pridem etiam per Majestatem Vestram, Chirographo, et sigillo proprio firmata, quotidie prae oculis habentur, his tamen posthabitis, quot episcoporum Agriensium, Nitriensium, Vaciensium, praepositorum Scepusiensium ac aliorum complurium praelatorum legata, a Camera Hungarica sunt direpta. Jamque item – ut verbis Scripturae utar:

Viri perversi, qui ex nobis ipsis exiverunt, et vel maxime unus, in tale profundum temeritatis – sed sequetur eum contumelia – venit, ut non solum demortuorum testamenta ad usus pios ordinata, invadere veritus non fuerit, dum primariis duobus ecclesiae Hungaricae membris, sed mihi praecipue, necdum mortuo tantam, et tam ignominiosam, totius Hungariae, imo totius mundi scandalo, intulerit violentiam, expilando et depraedando omnia mea, etam minutiora.

Praetextebat quidem ille – uti audio – modernam utcunque necessitatem, verum prodidit potius, suum ante tot annos, contra me conceptum inextinguibilem livorem, ac passionem: nam licet ego non solum modo, sed prioribus quoque vicibus, tam verbo, quam memoriali meo, Majestati Vestrae nuper porrecto, paratus fuerim facultates meas, intuitu necessitatis publicae, ut ecclesiae meae jam totaliter ruinatae imposterum subsidio esse possim insummere – juxta quod etiam me Majestas Vestra Sacratissima assecuraverat – hoc tamen non curato, stipatus satellico, ad familiam domus mea Viennensis, tamquam ad latronem venit, et effractis omnibus conclavibus, ac fornicibus, demum portis, et cistis ferreis violatis, me ad unum usque terruncium expilavit.

Potuisset ille tunc uti moderamine, et discretione, si in tantum solummodo pro usibus meis quotidianis, quantum suffecisset, reliquisset, uti fecit in thesauro haeredum principis a Schwarzenburg, et Archiepiscopi Colocensis, mercatorumque haereticorum opulentissimorum, livor tamen ille ipsius veteranus obcaecavit eum, ut mihi adeo inaudito, et scandaloso modo tantam ignominiam, et infamiam inferre, nil pensi duxerit.

Haec ne est merces laborum et servitiorum in quibus consenui? Quid dicet jam orthodoxa Ecclesia nostra Hungarica, cui tanta injuria, et despectus, in primario eiusdem pastore, et capite, prae aliis irrogatus est? Deus ipse e coelo judicabit, et vindicabit hanc adeo gravem, ac in caelum clamantem, ab aemulo implacabili, mihi illatam injuriam.

A trigesimo octavo supra millesimum sexcentimum, anno – ut cum sancto Paulo loquar: si gloriari oportet: semper in continuis Majestum Sacrarum laboribus desudari. Et primo quidem, dum tempore comitorum, coronationisque Augustissimae Imperatricis Mariae, in publico, communis boni ser-

vito, a Sua Majestate gloriosae memoriae Ferdinando Tertio Romam ablegatus fuissem: post vero 1639 et 1640 nec non duobus subsequentibus, utpote 1642 ac 1643 annis Constantinopolim ad portam Ottomanicum, missus extitisssem; inibique cornua rebellis senioris Rakoczii infregissem; ac postmodum redux, Cancellariatus officio oneratus, in diversis periculosissimis, tam in Transilvaniam, quam Poloniam ablegationibus, ac in imperio negotiationibus, indefesso semper labore, singularique fidelitate, operam meam impendissem; denique quadragintaquinque annos vita mea, in Augusta Aula consumpsissem.:

Et en, quomodo praeter omne meum demeritum, per livorem hunc et praedictae domus meae familia, adeo infamiter, per publicas urbis plateas, militae manu, tamquam criminis, et maleficii alicuius rea, tracta, et circumducta fuerit, non sine levi domus meae ignominia, et commento ridiculo, quasi vero aliqui suspecti in ea quaesiti, et examinandi fuissent, impertinenter nodum in scirpo querendo, juxta illud:

Habet ergo peccavit: dum hoc machiavellismo adeo foede, et infamiter omnia depraedando, non paratam, dumtaxat pecuniam, verum totam auream, et argenteam suppelectiliem, et quidem caelices aureos consecratos, cruces aureas, adamantibus, gemis, et diversis pretiosis lapidibus ornatas, monstrantias, icones pro altaribus argenteas, tot millibus comparatus clenodia et monilia adamantina, gemmas, et anulos supra viginti millia talerorum appretiatos, praeter illos tres a gloriosae reminiscentiae Ferdinando Tertio, et 4to ac Majestate Vestra Sacratissima mihi donatos, expilare nil pensi duxisset.

Quid dicam de clenodio, ab eadem Majestate Vestra, cum effigie sua, ex magnis quadraginta uno adamantibus confecto, ac alio etiam a Serenissimo Neoburgico, in copulatione filii mihi gratiose oblati. Praeter haec, utensilia omnia argentea, scutellas, kupas, abacum denique supra millia 45 talerorum, constantem, omnia ex voto ecclesiae meae, et aedibus religiosorum consecrata, testamentoque per benignum Majestatis Vestrae Sacratissimae consensum, roborato, legata, ita, ut neque ipse millionem excedere inficias iret;

Taceo, vel ipsa quoque lectisternia, ac quaeque minutissima praeter aliquot usuales tapetes, uti literae capelani mei domestici referunt, extra omnem necessitatem pulso nempe jam a Vienna hoste, solutaque obsidione, direpta, non secus, quam, si aut perduellis, aut demortuus fuissem summa mea injuria, et infamia, scandaloque totius mundi ut merito iam, tam in persona, quam in fama, sepultus dici possim.

Aliter certe suppelectilem, Deo, et Ecclesiae dicatam, tractare conveniebat. Inter reliqua clavis mea pretiosior sebellina, comiti Starembergio – uti audio – oblata, cuius tamen acceptationem, et hanc infamem despoliationem, veluti, qui jam recuperata urbe, prae omnibus aliis, vel ex ipsis vesticulis, denudatus sum, indignam censuit.

Non est auditum Clementissime Domine, cum veteranis Augustissimae Domus servis, ita unquam actum fuisse, ac cum solo, et unico me: Infimi quique Majestatis Vestrae servi, post ex antelata servitia, in senecta sua, liberali recognitione, recompensari consueverunt, ego vero, non solum in Hungaria, sed etiam Viennae, omnibus omnino exutus, et spoliatus, talem a Behemoth illo meo, reporto mercedem, ut jam mihi prope, de stipe aliorum providendum timeam; ob qua facinora, nisi in Deo, et Majestate Vestra spem haberem, ab omnibus plane me desolatum crederem.

Fateor, sat magnas injurias passus sum, a perduelle, et perniciosissimo homine Theökölio, et jam proxime etiam a perfido Illijeshazyo, ac ipsis etiam barbaris, ob hoc tamen magis affligor, quod Viennae tam infamiter mihi illusum sit, ut in magis sentire debeam dedecus hoc, et infamiam mihi illatam, quam damna illa in bonis reliquis, quae cum mobilibus et immobilibus in Hungaria, tres fere milliones superabant: sane si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem utique, sed qui dulces meum summebat cibos, praetextu publicarum necessitatum, hanc adeo intolerabilem, magnificavit mihi supplantationem, ut vel exinde etiam appareret passio erga personam, et res meas, quod etsi thesaurus capituli mei Strigoniensis, in uno, eodemque reconditorio, perfracta cista, sit repertus, ibidem tamen relictus, quamquam complura, eiusdem capituli clenodia pro pontificando necessaria, inter mea quoque fuissent.

Habui quidem porrectam mihi per Secretarium Hungaricum a Majestate Vestra Sacratissima assecurationem; quodsi Viennae conservabitur, domus quoque mea, cum rebus, et familia conservanda sit: habui eiusdem et comitis a Staremberg, super eadem immunitate, ultroneam affidavitonem, qui salvam guardiam etiam et aliquem comissarium in domum meam induxerant, non tamen rerum, pro me conservandarum causa, verum, uti video, eo tantum fine, ne alio transferantur, id quod ex mentionati capellani domus meae informatione, copialiter annexae, colligere est: cuius originalem ubi me, auxiliante Deo, Viennae, aut alibi, Majestati Vestrae Sacratissimae, supplicabundus demississime praesentare potuero, ipsemet remonstrabo, una cum scripto illo, a Majestate Vestra Sacratissima olim, adhuc ante quatuordecim annos, mihi remisso, ex quo apparebit, facies temporum illorum, et correspondentia Nadasdianistarum patebitque qui fuerint tunc viri, et qui simulati fideles. Quid unquam ego commisi? Nisi forte, quod, post Majestatem Vestram in tanta etiam aegritudine pergens, quo mane Vienae esse volebam, vespere praecedenti Aula subito movente, eamque absequi me non valente, voti compos esse nequivissem: vel fors insigni – uti subintellegi – et risu digna impostura quasi perfidi illius, et insani pueri, qui me tot bonorum millionibus damnificavit coronationi, et partibus favissem.

Cum igitur tam in bonis, quam fama, adeo indigne injuriatus sim, provolutus ad genua Majestati Vestrae Sacratissimae humillime supplico, me una cum ecclesia mea, pro antiqua illibatae fidelitatis debito justa satisfactione, consolari clementissime dignetur, dum vix ullus jam in ecclesia mea, ad complures annos proventum aliquem, destructo totaliter regno, sperare possit; Volebam quidem, statim ex hac insperata consternatione, et insupportabili maerore, Linzium versus movere, verum postquam Posonium, pro functione illa, benedictionis armorum, Majestatis Vestrae mihi imposita, me contulissem, ac Viennae omnia mea reliquissem, defacto tanto itineri sufficientibus sumptibus me destitutum comperio.

Iterum itaque, atque iterum ad Majestatem Vestram Sanctissimam humillime recurro, ut in hac tanta, toti mundo scandalosa injuria et infamia benignissima resolutione sua, mihi, et ecclesiae meae providere dignetur. Instans demississime ut hoc meum humillimum scriptum, per Cancellariam Hungaricam, cui hoc ex officio incumbit, Majestati Vestrae Sacratissimae proponatur: de quibus omnibus specialius, et fusius a Secretario suo Hungarico, loco mei ocius informari Majestas Vestra Sacratissima non dedignabitur. Servet Deus Majestatem Vestram Gloriosam, et diu feliciter Imperantem.

Sacratissimae Majestatis Vestrae.
Letovicii, 22. Septembris 1683.

Humilissimus perpetuo fidelis subditus et capellanus Georgius Szelepcsényi
Archiepiscopus Strigoniensis

*

Legszentebb Császári és Királyi Fenség, Legkegyelmesebb Uram!

Amióta csak a magyar nemzet a szent keresztény hitben megszilárdult, sosem, még a királyság legkisebb részében sem, tűrhette meg az eretnek fertőzést, oly annyira, hogy teljes ötszáz éven át, vagyis az eretnekség veszedelmes atyja, Luther ideéig, soha semmi hasonló meg nem történhetett.

Mert bár a birodalom bármely részén mégha később el is terjedt a ragályos tanítás, az egész lakosság körében, kettős szigorú törvény biztosította, hogy az ilyesféle embereket tűzre vessék. Miután azonban a mohácsi vész idején az esztergomi érsek több tekintélyes püspökökkel elesett, és bizonyos feslett erkölcsű világiak a betöltetlen püspökségeket kegyhajhászással igyekeztek megkaparintani maguknak, előbb a papság majd a vallás dolgai oly

annyira hanyatlásnak indultak, hogy az egyház szabadsága már csaknem teljességgel veszni látszik. Itt van rá az élő példa: Bár voltak az egyháznak vagy hazánknek szent törvényei, vagy akár királyaink oklevelei, mégsem e régiekről van szó, mert bár Felséged saját kézjeggyével és tulajdon pecsétjével megerősített oklevelei minden nap szemünk előtt vannak, mégis ezeket vágják sutba, annyi püspök, az egri, nyitrai, váci püspökök, vagy a szepesi prépost, és más főpapok hagyatékát a Magyar Kamara elragadta – hogy a Szentírás szavaival éljek: A gonosz férfiak, akik közülünk származtak, vagyis leginkább egy, a megátalkodottság olyan fokára jutott – de eléri őt a gyalázat –, mert hogy nem csupán elhunytak kegyes célokra szánt végrendeletét nem átalotta megtámadni, míg a magyar egyház legfőbb két tagját, sőt engem még éltemben, oly szégyenletesen, és egész Magyarország, sőt az egész világ gyalázatára érhetett erőszak, vagyis kifosztott és elrabolta mindenemet, még csekélysegeimet is.

Ez az ember felhozta ürügyként – amint hallom – a mostani ínséget. De jószerevével inkább a már annyi éven át ellenem táplált kiolthatatlan gyűlöletét és indulatát fedte fel. Én ugyanis jóllehet nem csupán e napokban, hanem korábban is úgy szavammal, mint a napokban Felségedhez benyújtott feljegyzésemmel arra készültem, hogy vagyonomat, amint azt a közjő kívánja, a már oly nagyon elcsigázott egyházam javára és majdani mentsvására fordítsam, aszerint, ahogyan Fenséged erre már korábban jóváhagyását adta. Ám ő ezzel mit sem törődve, csatlósokkal körülveve, úgy tört bécsi házam népére, mint valami lator házára, és feltörve minden szobát és kamrát, az ajtókat, a ládák vasalatait, az utolsó szögig kifosztott engem.

Legalább annyi mérsékletességgel és belátással élhetett volna, hogy a mindennapi szükségletekhez kellő dolgokat meghagyja nekem, ahogyan ezt Schwarzenburg herceg örökösének kincseivel, vagy ahogy a kalocsai érsek, vagy akár a tehetős polgárok, kereskedők vagyonával tette. De a régi gyűlölet annyira elvakította őt, hogy nem is habozott e hallatlan gyalázatot hozni rám.

Ez hát azoknak a fáradozásoknak és szolgálatoknak a jutalma, amelyekben megöregedtem? Mit fog mondani majd igaz hitű magyar egyházunk, ha ily igazságtalanság, és megvetés éri, méghozzá legfőbb pásztora és feje személyében? Maga a mennybéli Isten fogja megítélni majd és megbüntetni ezt a kérlelhetetlen ellenfelemtől rám zúdított oly nagy és égbekiáltó igazságtalanságot.

Az 1638. esztendőitől – hogy Szent Pál szavaival éljek – „ha dicsekedem kell...” mindig a szentséges felségek szolgálatában fáradoztam. először is az országgyűlések idején, a fenséges Mária császárnő koronázásakor, államérdekből, a közjő szolgálatában Ófelsége a dicső emlékezetű III. Ferdinánd küldött Rómába követként. Miután pedig 1639-ben és 1640-ben, továbbá a

rá következő két évben, mégpedig 1642-ben és 1643-ban Konstantinápolyba, a török portához voltam küldetésben, ahol a rebellis idősebb Rákóczi szarvát letörtem, és onnan visszatérve a kancellári hivatal került a vállamra, különböző veszedelmek között, mind az erdélyi, mind a lengyelországi küldöttségek során, vagy akár a Birodalomban ügyeinek intézésében, mindig fáradhatatlan igyekezettel, és páratlan hűséggel tettem eleget feladatomnak. Egyszóval életem negyven évét töltöttem el a császári udvar szolgálatában.

És mégis, úgy hurcolta meg egész házam népét anélkül, hogy egyáltalán kiérdemelt volna, irigységből, oly gyalázatosan, katonákkal körbe hurcolva a város közterein, mint akit bűnnel vagy valamiféle gáztettel vádolnak, mégpedig házam nem kis gyalázatára és engem nevetség tárgyává téve, mintha egyesek gyanakodva kutakodtak és szaglászta volna otthonomban, a kákán is csomót keresve:

Javai vannak, tehát bűnös: míg oly machiavelli fertelemmel és álnoksággal fosztott ki, nem csak készpénzt, hanem arany és ezüst holmikat, mégpedig felszentelt arany és ezüst kelyheket, gyémántokkal, ékkövekkel, és különféle drágakövekkel díszített arany keresztek, monstranciákat, ezüst oltárképeket, ezekért vásárolt drágaságokat, gyémánt nyakláncokat, medálokat, több mint húsz ezer tallért érő gyűrűket, azon hármon túl a dicső emlékü III. Ferdinánd és IV. Ferdinánd, valamint Fenségedtől ajándékba kapott gyűrűket is gondolkodás nélkül ellopták.

Mit is mondhatnék arról az értékes holmiról, a Fenséged 41 nagy gyémánttal ékesített képmásáról, és egy másikról, amit a fenséges neuburgi hercegtől kaptam, aki fia esketéséért nagyvonalúan ajándékozott nekem. Ezen felül, minden ezüst használati tárgyam, tálak, kupák, asztalka, egyszóval 45 ezer talentumnyi, mindaz, amit egyházam számára ajánlottak fel, a szerzetesházak javára szentelt dolgok, és amit Fenséged kegyes egyetértésével és megerősítésével végrendeletem szerint akartam hátrahagyni, annyit, hogy még ő sem tagadta, hogy a milliót is túllépi.

Nem is szólok a takarókról, néhány használatban lévő szőnyeg mellett apró-cseprő dolgokról, amiket, udvari papom levele szerint, és ahogyan neki háznépem hírül adta, már minden kényszerítő ok nélkül, miután Bécstől már az ellenséget visszaverték és az ostromnak vége lett, rabolt el, nem másként mint ha hazaáruló, vagy már halott lennék, legnagyobb sérelmemre és gyaláztatomra, az egész világ szegényére, úgyhogy már nyugodtan azt is terjeszthetik rólam, nem csak személyem, de jóhírem is a sírba szállt.

Bizony másként illenék eljárni az Istennek és az Egyháznak felajánlott javakkal. Többek közt egy értékesebb coboly köpenyemmel, amit, ahogyan hallottam, Starhemberg grófnak ajánlottak fel. Ő azonban ennek elfogadását méltatlannak tartotta, ahogy szégyenletes kirablásomat is, mint akit már a város visszafoglalása után mindenemtől, még ruháimtól is megfosztottak.

Nem lehetett hallani arról, Kegyelmes Uram, hogy a Felsőleges Ház régi szolgáltaival valaha is így bántak volna, csak velem, egyes egyedül velem: még Felsőleges legalacsonyabb szolgálta is, öregségükben, nagyra becsült szolgálataik után, bőkezű elismerésként meg szokták kapni fizetségüket. Ám engem nem csupán Magyarországon, hanem Bécsben is mindenemtől megfosztottak és kizsákmányoltak. Az a jutalmam attól a szörnyetegtől (ti. Kollonich Lipóttól), hogy már nemcsak a magam, hanem mások fizetése felől is aggódom. Ha Istenben és Felsőlegesben nem reménykedhetnék, e gaztett okán nyíltan azt hihetném, hogy mindenki elhagyott.

Megvallom, elég nagy igazságtalanságokat szenvedtem el, a pártütő és szerfölött veszedelmes Thökölitől, és már közelebbről a hitszegő Illésházytól, de maguktól a hitetlenektől is, ám mégis az keserít el inkább, hogy Bécsben oly gyalázatosan csúfot üttek belőlem, hogy ezt kell inkább csúfságnak, rám hozott gyalázatnak vallanom, mint azt, hogy megmaradt javaimban, mind ingóságaimban, mind ingatlanaimban Magyarországon csaknem három milliányi veszteséget szenvedtem.

Valóban, ha ellenségem gyalázott volna engem, bizonyonnyal elviseltem volna. De, abból, hogy az aki velem együtt ette az édes étkeket,¹⁸ a köz szükségét felhozva ürügyül, magasztalta ezt az oly túrhetetlen megaláztatásom, kitűnik a személyem és javaim iránti ellenszenv. Mert esztergomi káptalanom kincseit javaimmal együtt jóllehet egyazon rejtkehelyen a láda feltörése után megtalálták, azt mégis otthagyták. – Noha ugyanazon káptalan misézéshez szükséges igen sok ingósága volt az én dolgaim közt is.

Birtokomban volt Felsőleges magyar titkárságától nekem kiállított biztosíték, hogy tudniillik ha Bécs megmenekül, az én házam is minden ingósággal és házam népével sértetlen marad. Birtokomban volt magának Starebergh grófnak is sértetlenségemet szavatoló önként adott megbízása, hogy tisztességes őrséget és valamiféle rendbiztost küldenének házamba. De nem ám annyira javaim számomra történő megőrzése okán, hanem, ahogy látom, csupán abból a célból, nehogy végül is másvalaki szállítsa el vagyonom, ahogyan ez említett udvari papom értesítéséből – aminek másolatát levelemhez csatoltam – kiviláglik.

Ennek eredetijét, amint Isten segedelmével, Bécsben vagy máshol legalázatosabban Felsőleges színe elé járulhatok, meg tudom mutatni. Magam fogom bemutatni azzal az irattal együtt, amelyet egykor, idestova 14 éve Felsőleges küldött nekem. Ebből nyilvánvalóvá lesz az akkori idők arculata. De a Nádististákkal folytatott levelezésből is nyilvánvaló, kik is voltak az akkori emberek, és kik azok, akik csak színlelik a hűséget. Mit követtem el valaha" is? – hacsak nem azt, hogy miután nagy betegen Felsőlegeshez tartva, minthogy azon a reggelen Bécsben akartam lenni, ám az udvar előző este váratlanul elköltözött, és nekem már nem volt erőm követni, még csak nem

is lehettem volna részese az összeesküvésnek. Ahogy ebből megértettem, alighanem ritka és nevetséges csalárdság ez – mintegy hitszegő és esztelen gyermeké –, hogy azt, aki engem javaimból annyi millióval megkárosított, a koronázást és a részeket pártfogoltam volna.

Mínhogy úgy javaimban, mint hírnevemben annyira méltatlan igazságtalanság ért, Felséged lába elé borulva alázatosan kérem, hogy engem egyházzammal együtt a régóta tanúsított hűségemért az engem megillető és jogos kártérítéssel a legkegyelmesebben orvosolni méltóztassék, addig, míg valaki is egyházamban sok évig még az ország pusztulása után is valamiféle fizetésben reménykedni képes. Rögvest szerettem volna a nem várt rettenet és az elviselhetetlen fájdalom miatt Linz irányába venni utam, ám miután Pozsonyba tértem a Fenséged által rám rótt feladat, azaz a fegyverek megáldása végett, ráébredtem, hogy mivel mindenem Bécsben hagytam, és híjjával vagyok a szükséges dolgoknak, ezért lettem utazásomról.

Ismételten, még egyszer alázatosan Felségedhez fordulok, hogy ebben az egész világra szóló igazságtalanságban és gyalázatban a magam és egyházam kárpótlásáról gondoskodjék. Legalázatosabban kérem, hogy csekély kis levelem a szokásos hivatali úton, a magyar kancellárián keresztül juttassák el Felségedhez, és a benne foglaltakról részletekre kiterjedően magyar titkára révén Felséged engem sürgősen tájékoztatni méltóztassék. Tartsa meg az Isten Felségedet, hogy dicsőségesen, hosszú ideig és boldogan uralkodhassék.

Legalázatosabb, mindig hűséges alattvalója és káplánja, Szelepcsényi György, esztergomi érsek

¹⁸ Zsolt 54, 11. 14.

A gyermek Krisztus köntöskéje – A Kölnben őrzött ereklye képe a belvárosi főtemplom freskóján

A kölni Krisztus-köntös legendája IV. Béla magyar király (1235–1270) feleségének, Mária királynénak udvari káplánjához fűződik. A 33 évig keményen böjtölő pap legfőbb vágya volt, hogy Krisztust emberi alakban láthassa. Nem szenvedő férfiként, hanem nagyobbacska gyermekként. Álmában angyal jelent meg, és felszólította, hogy készíttessen köntöst a kis Jézus számára. A pap kék selyem köntöst (tunica) varratott, és mise bemutatásakor az oltárra helyezte. Átváltoztatás után a szent ostya a gyermek Jézus alakját vette fel, és a köntösbe öltözött. A csodás jelenés három órán át tartott, ezután a pap folytatta a misét. A köntös az oltáron maradt. Amikor a misén jelen lévő királyné megtudta a hosszú várakozás okát, a köntöst a királyi kincstárba helyezte. Évek múltán a Poroszországból (Prussiából) jött német lovagok parancsnokának – aki a tatárok ellen hathatósan segítette a királyt – Béla király jutalmul szabad választást engedett kincseiből. A lovag egyedül a köntöskét kérte. A király vonakodva bár, teljesítette a kérést, a köntöske bal ujját azonban levágta, és a Duna szigetén levő domonkos apácakolostornak adományozta, ahol lánya, a később szentté avatott Margit élt. A lovag az ereklyét aranyozott ládikában Kölnbe küldte nővérenek a fehér apácák Mária Magdolna kolostorába. Azonban ő maga és nővére is hamarosan meghalt, így az ereklye ismeretlenül lappangott a kolostorban kb. 150 évig. 1412-ben magyar zarándokok kutatták fel az ereklyét tartalmazó ládikát a kolostor kincstárában. A szokásos 7 évenkénti zarándoklatok során ettől kezdve népes magyar zarándokcsoport kereste fel a csodás ruhaereklyét is.¹

¹ Az eredeti latin szöveget két további német nyelvű változatával együtt alapos elemzéssel kiegészítve közli: NÉMETHY Lajos, *A gyermek Krisztus köntöskéje*, in *Magyar Sion* (1901) 358-371 és 458-473. Dolgozatában a következő műre támaszkodik: KORTH, Leonhard, *Der heilige Rock zu Köln*, in *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein* 46 (1887) 48-71.

² NÉMETHY 362-363. Említi, hogy a mű kézírata – feltehetőleg a szerző, Fremperger eredeti írása – 1878 óta a Nemzeti Múzeum könyvtárának tulajdona. Némethy a nyomtatvány keletkezését 1485–1489 közé, W. Salgó Ágnes 1500 körüli időre helyezi. A nyomtatott mű alig néhány példánya ismert. Az Országos Széchényi Könyvtár azonban az említett kézíraton kívül egy nyomtatott példány tulajdonosa is. 2006 februárjában Nyizsnij Novgorodból került vissza Magyarországra egy a II. világháború végén elhurcolt kolligatum, amely a két kézirat mellett e nyomtatvány egy példányát tartalmazza. Eredetileg Kazinczy Ferenc tulajdonában volt. Ő adományozta a sárospataki kollégium könyvtárának. Erről a kolligatumba kötött példányról 2007-ben hason-

A történetet Thomas Fremperger, Miksa főherceg, majd III. Frigyes udvari káplánja írta meg, aki valószínűleg 1456-ban látta Budán, a Margitszigeten a köntös bal ujját, 1474-ben pedig Kölnben magát a köntöst. Műve 1484–1505 között nyomtatásban is megjelent Ludwig von Renchen kölni nyomdász munkájaként.²

THOMAS FREMPERGER MŰVÉNEK CÍMLAPJA

más kiadvány készült, amely az ősnymotvány és a korabeli kézirat faksimiléje mellett W. Salgó Ágnes tanulmányát is tartalmazza: FREMPERGER, Thomas, *Historia translationis tunice Jesu Christi* (az 1500 körül Ludwig von Renchen kölni nyomdájában megjelent ősnymotvány és a mű korabeli kéziratának hasonmása W. Salgó Ágnes tanulmányával; Országos Széchényi Könyvtár – Tiszán-inneni Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Budapest – Sárospatak 2007).

A kölni Krisztus-köntösről lásd még: ZUBRICZKY Aladár, „A gyermek Jézus köntöskéje” *hit-tudományi szempontból*, in *Magyar Sion* (1901) 481-498; BÁLINT Sándor, *Karácsony, Húsvét, Pünkösöd* (Budapest 1989) 108-109; PÁSZTOR Lajos, *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában* (Budapest 2000) 126-127; DIÓS István, *A kölni Krisztus-köntös*, in *Magyar Katolikus Lexikon VII* (Budapest 2002) 334; BÁLINT Sándor – BARNA Gábor, *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza* (Budapest 1994) 41.

A kölni, illetve aacheni magyar zarándoklatok egyébként már jóval régebben, a XIII. század óta szokásban voltak. I. (Nagy) Lajos király édesanyja, Erzsébet királyné 1357. évi aacheni zarándokútja, majd az aacheni magyar kápolna felépítése (1367) után a magyarok kapcsolata Aachennel folyamatosná vált. 1374-ben maga Nagy Lajos is járt a szent helyeken. E zarándoklatok folyamatosak voltak a XVIII. századig, II. József 1776. február 23-án kelt tiltó rendeletéig.³

A kölni ágostonrendi fehér apácák Mária Magdolna kolostorát Napóleon 1808. november 23-i rendelete szüntette meg. 1809-ben lebontották a temp-

A BUDAPEST-BELVÁROSI FŐTEMPLOM GÓTIKUS FALKÉPE

³ KIRÁLY Ilona, *Árpádházi Szent Margit és a sziget* (Budapest 1979) 149. Lokietek Erzsébet királyné az 1353-ban kapott külön pápai engedéllyel a szigeti zárdában is gyakran tartózkodhatott, nemcsak az óbudai klarissza kolostorban. Sőt még Nagy Lajos király is engedélyt kapott, hogy négytagú kíséretével meglátogathatja a (szigeti Nagyboldogasszony) kolostort. Mindketten ismerhették tehát a köntös-ereklye ott őrzött bal ujját és a vele kapcsolatos történetet. Erzsébet 1357-ben népes és fényes kísérettel járt Aachenben, hogy az ott őrzött relikviák előtt imádkozzon. A négy nagy ereklye: Szűz Mária, Szent József, Keresztelő Szent János és a kereszten függő Jézus ruhaereklyéi (BÁLINT – BARNA 37-38). Nagy Lajos 1374. évi zarándoklatáról: NÉMETHY 468. II. József tiltó rendeletéről: uo. 471.

⁴ NÉMETHY 472-473.

⁵ A falképet, illetve falképeket feltáró és helyreállító restaurátor-művész 2010-ben tette közzé a 2010. évi munkákat: DERDÁK Éva, *Leleteink a Budapesti Nagyboldogasszony plébániatemplom szentélyében*, in *Műemlékvédelem* LIV (2010) 6/391-403. A *Műemlékvédelem* ugyanezen számában foglalkoznak Horogszegi Tamás Pál, Szőke Balázs, Módy Péter, Kovács Eszter – Papp Adrienn kutatók a templommal kapcsolatos kutatási problémákkal és eredményekkel, Wehli Tünde művészettörténész pedig a Trónoló Madonna falképpel.

A feltárás és restaurálás folyamatát részletesen ismerteti: DERDÁK Éva, *Trónoló Madonna a gyermek Jézussal és Püspökszent. A Budapest belvárosi Nagyboldogasszony templom szentélyében 2010-ben újonnan felfedezett két gótikus falkép feltárása és helyreállítása*, in *Műtárgyvéde-*

lomot a mellette lévő városkapuval együtt, majd 1824-ben a zárda épületét is. A templom berendezése szétszóródott, a nevezetes köntösereklje eltűnt.⁴ 2010 márciusában került feltárára a budapesti belvárosi plébániatemplomban egy középkori falkép, amely a templom keleti falán az épület tengelyében a templom titulusának megfelelően a mennybe felvett Szűz Máriát ábrázolja a Gyermekekkel. Az égben, arany trónuson ülő megkoronázott Istenanya ölében áll a nagyobbacska, 5-6 éves korúnak ábrázolt Gyermekek. Kék alsóruhája fölött ugyancsak kék köntöst (tunica) visel. A kevés színnel megfestett freskón a kék szín dominál. Sötétebb feketés-kék háttérből, az ég kékjéből tüzesen villog elő a ruhák tiszta azurit kékje.⁵

A Gyermekek tunikája (köntöse) feltűnően hasonlít ahhoz a ruhaerekljéhez, amelyet Thomas Fremperger ösnyomtatványként megjelent művének címlapján két angyal tart pálcára fűzve (rövid, bő ujjak, középen két függőleges redő). A két ábrázolás lényegében azonos, ezért feltételezhető, hogy a Gyermekek felsőruhájaként a kölni ruhaerekljét festette meg a hajdani művész.

A gótikus freskó jó állapotban került elő, konzerválás után minimális restaurálást igényelt. Elsőrangú udvari festő műve lehet. Feltűnő azonban a kevés szín használata, különösen a piros színnel bánt takarékosan a művész. Oka talán éppen a kék szín kihangsúlyozása volt.⁶

Problémát okoz a Gyermekek jobb kezének értelmezése. A hasonló képeken virágot vagy almát tartó kéz ezúttal nyújtott ujjakkal vörös korongot tart. Ez az ábrázolás, amennyiben kopottsága nem vezeti félre a szemlélőt, az Eucharisziára is utalhat. Ezt az értelmezést támogatja a ruhaereklje képe, illet-

lem 2011 (Budapest 2013) 213-224. Ezen falképek alapos elemzésével és tágabb összefüggéseivel foglalkozik: PROKOPP Mária, *Újonnan felfedezett középkori falképek Pest város plébániatemplomának főhelyén*, in *Tanulmányok Budapest múltjából XXXVI* (2012) 7-22. A fülkét egykor fiálékkal díszített festett baldachin zárta. Töredékeit a templom kötára őrzi. Közölve: BODOR Imre, *A pesti Belvárosi Nagyboldogasszony főplébániatemplom középkori építéstörténete*, in *Műtárgyvédelem 2011* (Budapest 2013) 206-207. Legújabb irodalom: HEGEDŰS András (szerk.), *„Az idők tanúja.” A pesti Nagyboldogasszony templom története* (Budapest 2016). A templom kutatástörténetét és építéstörténetét, művelődéstörténeti vonatkozásait összefoglaló, műemléki értékeit elemző kötetben HOROGSZEGI Tamás tanulmánya foglalkozik a szentély falképeivel, köztük a 2010-ben feltárt Trónoló Madonna képpel is (76-78). Leírásában Dardák Éva, Prokopp Mária és Wehli Tünde megállapításait idézi, megemlítve, hogy egyelőre még nem alakult ki egységes álláspont a Madonna és a püspökszent-képek keletkezésével kapcsolatban.

⁶ Dr. Weiszburg Tamás és munkatársa, Bendő Zsolt (ELTE Kézettani Tanszék) megállapítása szerint a köntöske élénk kék színe tiszta, porrá zúzott azuritnak bizonyult, amelyet a friss meszelés felületébe dörzsöltek be. Az ég sötétebb kékjében kalcitot és jóval kevesebb azuritot (a köntös színének 1/5–1/6-od részét) mutattak ki, továbbá mangán-oxidot (fekete) és ólom-oxidot (fehér). Az igen drága azurit felhasználást nagy mennyisége valószínűsíti a kép nagy jelentőségén kívül a belföldi lelőhelyet. Alsó-magyarországi (Garam-menti) bányavárosokból, pl. Libetbányáról származhat. Szóba jöhet Rudabánya is. A kutatási adatokat dr. Lenkei Tibor ásvány és őslénytani

ve azon keresztül az átlényegülésre történő utalás vélhető szándéka. A bal kéz figyelmeztető mozdulattal felemelt mutatóujja a kép mondanivalóját hangsúlyozza.⁷

A GYERMEK JOBB KEZÉNEK KÉPE
(fotó: Hack Róbert)

Mind az építészettörténeti megfigyelések, mind a falképek művészettörténeti elemzése a XIV. századra helyezi a szentély mai, egyértelműen záródók számára történt kialakítását. I. Károly özvegye, Lokietek Erzsébet és Nagy Lajos kezdeményezésére a megélenkülő aacheni és kölni záródóklatok adhatták az indítékot. A pesti templomban Szt. Gellért testének Csanádra vitele után is maradtak tőle ereklyék. Ezek tiszteletére még I. András bővítette is a templomot.⁸ Erzsébet királyné Szt. Gellért kiváló tisztelője volt. A kiemelt jelentőségű épület földrajzi helyzeténél fogva is fontos szerepet töltött be. Az ország keleti feléből minden irányból ide, a révátkelőhelyhez torkollottak az utak, ide gyűltek össze a záródók.⁹

Az aacheni és kölni záródóklatok jelentősége Zsigmond korában sem csökkent. A köntöserekllye 1412. évi magyar záródóklatok által történt tudatos megkeresése és megtalálásának ideje, a XV. sz. második évtizede Zsigmond király (1387–1437) életében döntő fontosságú volt. 1410-ben Zsigmondot német királlyá választották, majd 1414. november 8-án a kölni érsek

kutató bocsátotta rendelkezésre.

⁷ Krisztus emberi alakban, kezében az Oltáriszentséggel megjelenik egy eredetileg tabernákulum-ajtónak készült valenciai festményen. Az ábrázolás tehát nem szokatlan. Ellenvélemény hangzott el a köntöskével kapcsolatban is. Megkerestem dr. Diós Istvánt, aki megnyugtatót. Bátorításul szolgál, hogy az általa szerkesztett *Magyar Katolikus Lexikon* XVI. kötetében (Budapest 2013) feltételezésemet elfogadva „Kölni Krisztus-köntös. Freskó a Budapest–Belvárosi plébánia-templomban” aláírással közli a freskó képét.

⁸ BÁLINT – BARNA 56.

⁹ BÁLINT – BARNA 38. XIV. századi záródóklatképe. Feltűnően emlékeztet a pesti templom

Aachenben német királlyá koronázta őt. Az 1414-ben kezdődött Konstanzi Zsinaton 1415-ben elítélték Husz János cseh prédikátort. A huszita tanok erősen terjedtek Magyarországon is. Az 1414. és 1416. év végén Aachenben és Kölnben járó Zsigmond láthatta a nemrégben felfedezett jeles ereklyét.¹⁰ A budapest-belvárosi Nagyboldogasszony-templom a középkorban Pest szabad királyi városának plébániatemploma volt. Kegyura maga a király. Plébánosa ebben az időben az a Babocsay Gergely, akinek mint kegyeltjének Zsigmond 1398-ban nemességet és címet adományozott.¹¹ Ezen összefüggések további kutatást igényelnek.

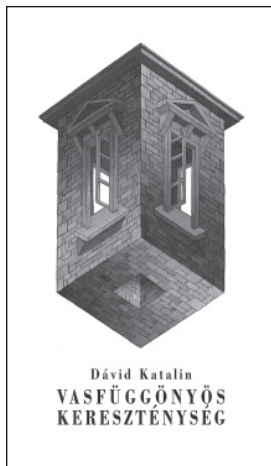
baldachinos fülkéjének falképére.

¹⁰ TAKÁCS Imre (szerk.), *Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában (1387–1437)* (kiállítási katalógus; Budapest 2006) 43–44 (Kronológia. A Zsigmond személyéhez kötődő történeti események felsorolása).

¹¹ FEJÉR, Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X. 8 (Budae 1843) 439. Babocsay Gergely Csentevölgyi Demeter kalocsai prépost barátja, aki pedig Zsigmond barátja és szintén udvari káplán volt és „fidelis commensalis”-a Zsigmondnak. Babocsay Gergely „capellanus noster specialis”-nak a király Csentevölgyi kedvéért nemességet és címeres levelet ad. Közli: NÉMETHY Lajos, *A pesti főtemplom története* (Budapest 1890) 45–46.

Dávid Katalin

VASFÜGGÖNYÖS KERESZTÉNYSÉG

A kötet Dávid Katalin művészettörténész készülő emlékiratainak az 1950–60-as évekről szóló anyagát tartalmazza a szerző által alapított és vezetett Művészettörténeti Dokumentációs Központ történetének bemutatásán keresztül: a Központ alapításától a pártállami gépezet általi elfoglalásáig és az alapító eltávolításáig. Az intézmény valóságos mentő központ volt, ahol apácák, papok, üldözött világjakaptak munkát, amivel életük, ha szűkösen is, de megoldódott. Ebbe a szellemi műhelybe, amely a diktatúrában is őrizte a szabadság világának egy darabját, és az 1950–60-as évekbéli magyarországi művészet, tudomány és lelkiség kiemelkedő alakjainak társaságába vezeti az olvasót az emlékirat.

168 oldal, puhafedeles. Ára: 1700 Ft

Harsányi Lajos

FEJJEL NAGYOBB MINDENKINÉL

REGÉNY SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL

Harsányi Lajos történelmi regénye a tizenegyedik századi Magyarország zűrzavaros, ugyanakkor szenteket „termő” világába kalauzolja az Olvasót. Szent István halála után veszélybe kerül a kereszténység épp szárba szökkenő vetése. Az új erőre kapó pogányság belső és a Krisztushívőnek mondott Európa több évtizedes külső támadásainak Szent László keménykezű uralkodása vet véget. Ő terjeszti el hazánkban az akkor virágkorát élő lovagi eszméket, ő szilárdítja meg végleg a keresztény normákat, és ő szerez legendás hadvezéri képességeivel tekintélyt országunknak a környező népek között. A regény lapjain életre kelnek a történelemkönyvekből ismert személyek: Szent Gellért, Orseolo Péter, Vata, Álmos herceg, Könyves Kálmán, s általuk és a magával ragadó cselekmény által mi is részeseivé lehetünk az Árpád-kor sokszor vészterhes, mégis lélekiemelő légkörének.

190 oldal, puhafedeles. Ára: 1400 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda • 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974

www.szitkonyvek.hu

◆◆◆ SZEMLE

◆◆◆ HUNGAROSZLOVAKOLÓGIAI FIGYELŐ

„Csöndesen és közelebb”
(Anton Hykisch)

2016-ban feltűnést keltett Anton Hykisch fenti című esszéje a szlovák–magyar viszony alakulásáról.¹ Egykori kanadai nagykövetségént elérte, hogy az észak-amerikai országban Európa szerves részének tekintsék a Kárpát-medencét és környékét. A migrációs helyzet és a globalizáció lassan ráébredtet a táj népeit évezredes természetes kölcsönösségük védelmezésére, keresztény értékeik megőrzésének korparancsára. Főként a visegrádi országokról, közöttük pedig a szlovák–magyar csöndes közeledésről van szó. Az éppen kedvező politikai széljárás biztosította lehetőségéről az ellentétek hangsúlyainak, mérséklésére, az érdekközösség vállalására, a közös „uhorský”, „magyarországi” „hungarus” múlt elfogadására. Mindez embert próbáló feladattá válik, mivel Szlovákia történelme 1918-ban kezdődik, a nemzeté addig a Regnum Hungariae-ban, a maradék Magyarország szellemi élete pedig kevéssé ismerve a közös haza szlovák építőköveit, nem könnyen viseli az eddigi magyarnak tanult múlt szlovák részesedésének elismerését. Csöndesen és közelebb. Az első dolog a tájékozódás, a jószándékú, türelmes eszmecsere, a feltétlen tudományos igazság feltárása a maga teljességében.

VONTORČÍK, Emil, *Bitka pri Viedni 1683. Stret civilizácií kresťanského kríža a moslimského polmesiaca* (Spolok slov. spisovateľov, Bratislava 2016) 642 o.

Időszerű téma Emil Vontorčík „Az 1683. évi bécsi csata” című vaskos kötete, különösen alcímével: „A keresztény kereszt civilizációinak összeütközése a muzulmán félhorddal”. Hatalmas munka, igen hasznos ismereteket

¹ Vö. SURJÁN László, *Gyógyító sebek*, in *Magyar Idők* (2016. aug. 13.).

nyújt a szlovák írásbeliségben eddig feldolgozatlan eseményről. Törzsanyagán kívül áttekinti az iszlám keletkezését a 7. századtól, ugyanígy részletes összefoglalást ad a bécsi ostrom előtti hazai eseményekről, mintegy kis szlovák történelmet ír. Hasznos munka lenne, de egyértelműen csakis szlovák (gyakran cseh-szlovák, nemegyszer „marxista”) értékelések visszhangzanak belőle. Nem hiányzik frazeológiájából az „uralkodó osztály”, a „magyar(honi) bárói mágnás oligarchia”, Ausztria-Magyarország mint a nemzetiségek börtöne (582. o.)... Hiányzik viszont a teljes magyar tudományos irodalom, Pázmány Péter esetében még e sorok írójának a szlovák filológiában végzett kutatási eredményei is.² Nem a csöndes közeledést szolgálja Szelephény György (Juraj Pohronec Slepčiansky) életének összefoglalása: „Mint nem nemes szlovák és azért, mert hű volt a katolikus Habsburg dinasztiához, nem szerették a magyar mágnások és főnemesek... Életének elégtétele volt, hogy megérte a legnagyobb oszmán sereg vereségét és Bécs, valamint Esztergom, saját püspöki székvárosa felszabadulását. Soha nem működött Esztergomban, ahová csak évek múlva, 1820 májusában tért vissza egyik utóda, a szintén szlovák Rudnay Sándor érsek. Igaz, akkor abban a régióban a Pilisen keresztül egészen Budapestig szlovákul beszéltek” (507. o.). Hasznos, ha a szlovák közvélemény tájékoztatást kap vállalható történelméről, de ez a tájékoztatás a XIX–XX. századi retorikával tudománytalan, ezért félrevezető. *Slovensko, Horné Uhorsko magyar mágnásai*, a sajnos hivatalosan is „reszlovakizált” vagy szlovákosított családnevek, a Szelephény-Rudnay idézet anakronisztikus *Budapestje*, a Dolné Uhorsko (Maďarsko)³ és megannyi hasonló probléma, ami valóban történelmi esszévé minősíti a kötetet.

Kár, hogy a Báthory Erzsébetről szóló alfejezet nemzetszemlélete – „*A nemzeti szempont érvényesítésének ebben és más esetekben a magyarhoni főnemesség körében nincs értelme. Az etnikai származásnak abban az időben nem volt semmilyen szerepe. A magyarhoni főnemesség önmagáért natio sui generis volt. Ami pedig az áldozatokat illeti, a grófnőt nem érdekelte etnikai származásuk...*” (227. o.) – másutt nem érvényesül a kötetben. Igaz, ez a megfogalmazás egy Paul Lendvai-hivatkozás után olvasható.⁴

² Annál is furesőbb ez, mivel Vontorčík mesterének tartja Jozef Šimončičot, Nagyszombat „minde- nesét”, aki viszont szorosan együttműködött a magyarországi pazmaneológiával, és részt vett a „hungarus” összefüggések közös publikálásában.

³ Politikai kérdés lett egy „apró” helyesírási szabály. Dél-Szlovákia szlovákul kis j-vel (južné

HYKISCH, Anton, *Verte cisárovi* (Spolok slov. spisovateľov, Bratislava 2016) 432 o.

Anton Hykisch „Higgyetek a császárnak” c. történelmi regénye II. Józsefről Mária Terézia halála pillanatától a „kalapos király” haláláig. Az író képzelete ebben a műfajban szinte korlátlanul szárnyal. Összekapcsolja a császárral a szlovák nemzeté válás első katolikus papjait, a pozsonyi generális szeminárium növendékeit, abszolvenseit. Jozef Ignác Bajzát, az első szlovák regény szerzőjét, aki szembeszállt kollégáival a szlovák nyelv ügyeiben, Anton Bernolákot, Batthyány primás kedves kispapját, az első szlovák irodalmi nyelv megeremtőjét, a fiatal Rudnay Sándort, a későbbi esztergomi hercegprímást. Aktív szerepe van a regényben Martinovics Ignácnak, és személyesen találkozik a császárral Horea (Vasile Ursu Nicola), az erdélyi román parasztfelkelés vezére. A „magyari urak” mindig ellenszenvesek, az író rokonszenve mindig a császár mellett nyilvánul meg. Közelről, meghitten ábrázolja a magányos II. Józsefet, aki esendőségében szinte regényhőssé válik. Bizonytalan, beteg, de határozott és mindenképpen tehetséges, aki megelőzte korát. Érdekes, hogy félelmét a forradalomtól a fiatal cseh Chotek grófnak, a cseh udvari kancellária tanácsosának vallja be: „Chotek, jöjjön közelebb! Még ... Hajoljon hozzám ... tudom, hogy harcolnak ellenem. Az egész prágai országgyűlés, de a magyarországi főnemesség is... El akarom venni a gazdagságotoknak legalább egy részét. Ha nem én teszem ezt, elveszik mások ... Párizsi jelentések ... Tüntető az utcákon ... Halál az arisztokratákra! ... Valamit mondok önnek. Ezt még senkinek sem vallottam be ... félek a forradalomtól, szörnyen félek ... És a találkozó végén a szép szál férfi, a Cseh Királyság legokosabb főnemese a kötelező meghajlás után eltűnt a dolgozószoba ajtaja mögött. A folyosón követelte a személyzettől, hogy alaposan kezet és arcot mosson, lehetőleg meleg vízzel” (358. o.). Bizarrul, néha kissé bántóan naturalisztikusan ábrázolt, de egyértelműen pozitív alak a betegséggel küszködő császár az író és a regényében szereplő szlovákok szemében.

A cselekmény helyszínei József, Bécs, illetve Nagyszombat és a pozsonyi szeminárium között váltakoznak. Ez is a szlovák kispapok, az első, már nemzetben is gondolkodó értelmiség rokonszenvét jelzi a császártól kapott nemzetépítő lehetőségekért. Őket nem érintik az egyházat romboló rendelkezések. A „Ki viseli nehezebben az Úr igáját” c. fejezet a pozsonyi generá-

Slovensko) írandó, mert tekinthető hivatalos tájegységnek, Dolné Uhorsko (Dél-„Magyarhon”) viszont nagy d-vel.

⁴ LENDVAI, Paul, *Tisíc let maďarského národa* [A magyar nemzet ezer éve] (Academiae, Praha 2002).

lis szemináriumban kezdődik, amelynek éléről a császár elmozdította Szabó András rektort, és helyette a nagyváradi Frank Györgyöt nevezte ki. Lelkes fiatalok, Bernolák, Rudnay várják a papszentelést. „Kihasználták a szemináriumot nemzetük hazafiságának erősítésére. A szlovák seminaristák nyelvük grammatikájának kidolgozásával ébresztették kiváltságok nélküli nemzetüket” (299. o.). Megalakítják a *Societas Slavica*-t, és a fiatal Rudnaytól várják a segítséget, aki Batthyány bíboros személyes káplánjának készül. Közben a császár szenved, levelet diktál, majd a kép Nagyszombatra vált, ahol az esztergomi érsek pappá szenteli Anton Bernolákot.

Hykisch többször emberi gyengeségek beiktatásával igyekszik maivá tenni kétségtelenül meghatározó nemzetnevelő didaktikáját. Amiben, sajnos, a ritkán, kifejezetten magyarnak említett nemzettársak Erdéllyel egyetemben ugyancsak ellentmondásosak. S a magyar nemzeti sztereotípiák között feltűnik a ma divatos leányka és a bikavér, meg a magyar konyha. És a beteg császárnak jólesik, hogy Pozsonynál átlépi a határt. Lebilincselő olvasmány. A mai Szlovákia saját múltját is felejtő átlag közönségének. Néhány tekintetben – általában helyes családnév-használat, a szereplők egy részénél „uhorský”, „hungarus” meghatározásával – csendesen és (nagyon) lassan dolgozza fel közös múltunkat.

KAČÍREK, Ľuboš, *Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850–1875* (Kor/ridor Könyvek 8) (Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba 2016) 401 o.

Ľuboš Kačírek „A szlovákok nemzeti léte Pest-Budán 1850–1875 között” című kötete példamutató tudományos munka a jelenleg ismert teljes szlovák forrásanyag felhasználásával. Szemlélete egyértelmű: a pest-budai szlovák élet bemutatása nem „közvetített” formában (55. o.), hanem eredeti dokumentumokkal történik, nem a mindig változó politikai elvárások szerint. Felűnő a szerző interdiszciplinaritása: tudós történészként nem riad vissza szépirodalmi, esetenként könnyű publicisztikai írások felhasználásától sem. Szinte meghatározó az igyekezete a személynevek politikamentes írására. Következésképpen ragaszkodik az általa idézett forrásokban szereplő névformákhoz.⁵ Hasonló filológiai igényességét mutatja a mai Budapest hármastól kialakult eredeti nevek használata, nem kevésbé a mai Szlovákia fővárosának korhű jelzése a Helytartótanács Pozsonyból (Prešporok!), a mai Bratislavából Budára helyezése kapcsán (11. o.). Mindenütt helyet kapnak a

⁵ Ebből olyan furcsa megoldás is következik, hogy Eugen Szilády véletlenül sem írta *Jenőnek*.

⁶ GÁSPÁR Imre, *Hazánk tót népe, a tót nép, a tót költészet* (Tetty és Tsa, Budapest 1879).

Belváros, Terézváros, Józsefváros stb. magyar helynévformák. Kačirek egész kötete a mai Magyarország és Szlovákia tankönyveibe, turista kalauzaiba, ismeretterjesztő kiadványaiba kívánkozna. Jelesül ilyen fogalmazásai, terminológiai megoldásai miatt is: „A budapesti szlovákok igen heterogén társadalmat alkottak. Különböző vidékekről származtak – a szlovák etnikai régió felső-magyarhoni [=hornouhorské] megyéiből és a Budapest környéki szlovák nyelvszigetekről... Az ötvenes években még nem fejlődött ki teljesen a közös szlovák nemzettudat” (27. o.).

Igaza van a szerzőnek: Pest-Buda a „nemzetek katlana” volt. Korántsem börtöne. A tudós pontosságával és a humanista igazságparancsának engedelmességgel idézi az egykori *Katolícke noviny* publicisztikájából: „A városba érkező sok szlovák megkereste a helyi szlovák közösséget, és szellemi kapcsolatba is léptek vele. Sokan letelepedtek, megházasodtak, házakat vásárolnak, és gazdag pesti polgárokká, kereskedőkké, gyárosokká, iparosokká válnak. Sokan meg is gazdagodtak, és »fajtájukhoz való természetes ragaszkodásukkal« szlovákokat vesznek fel munkásnak, jó fizetést adnak nekik és hozzásegítik őket a családalapításhoz” (26. o.).

Nagy lépés előre ez a kötet. Csendes, mert ugyan milyen közönséghez jut el?! És további jeles lépések következnek. Szerzőnk alaposan ismeri a szlovák periodikumokat, a szakirodalmat és az egészet egybe kellene hangolni a magyarokkal. Például Jókai Mór *Gazdag szegények* című regényével, Arany János városidegen hangulataival, Molnár Ferenc *Pál utcai fiúk*jának tót Jánójával, de talán Gáspár Imre *Hazánk tót népe* című esszéjének fővárosi képeivel is.⁶

A kiadvány talán jobban kell a szlovák olvasóknak, mint a magyaroknak, de sürgősen ki kellene adni magyarul is, a sietség miatt becsúszott apróbb hibák rendbetételével.⁷ Ez nem a szokványos recenziói hibaemlítés. Az egész kötet a tudományos igazságból fakadó humanizmus tanúságtétele a nemzetek békéje mellett. A békévé oldott emlékezésen túl jövőnk közösségének ígérete egy (érthetően hiányos) összeállítás Pest-Buda/Budapest *szlovák utcanevéről*. „A mai Budapest sok utcája és tere őrzi már a 19. században ismert nevét. A német és a magyar elnevezések mellett szlovákok is keletkeztek, nagyrészt a német és a magyar fordításai ... Bizonyítják, miként alkalmazkodtak a szlovákok az új környezethez és alakították ki szlovák világlukukat Pest-Buda/Budapesten. Ezek a már eltűnt szlovák nevek a mai Szlovákián kívüli szlovákizált város- és községnevek a szlovák nem anyagi kulturális örökség részei” (377. o.).

⁷ Halász Iván és Kovács Anna monográfiájának adataiból hiányzik, hogy a PPKE BTK Szlavisztika Intézet Pons Strigoniense sorozatában jelentek meg; a névmutató R betűjében sok lapszám hiányzik stb.

STURM László – DOBSONY Erzsébet (szerk.), *Eperjesi tükör* (Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2013) 369 o.
 PETRAŠKO, Ľudovít (összeáll.), *Literárna čítanka o Prešove* (Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2015) 231 o.

Nem véletlen e két kiadvány összekapcsolása, ugyanis mindkettő eperjesi publikáció, az Eperjesi Egyetem kiadása. Az *Eperjesi tükör* a város magyarságáról szól, „A város hangjai” pedig szlovák irodalmi olvasókönyv. A felvetődő kérdés Eperjes magyarságának eltűnése, szlovák „meghódítása”, a mai szlovák nemzeti kulturális-politikai élet ügye-baja, a sáfárkodás a magyar múlt értékeivel. Kónya Péter *Eperjes magyarsága a századok során* című összefoglaló záró tanulmányában a tudós pontosságával ismerteti a magyar szakirodalomban közölt történetet a XIII. századi német telepeseektől 1918-ig. Idéz a Korabinsky-lexikonból, miszerint „Deutschen und Slowacken” lakják a várost, majd a XIX. századi, különösen a dualizmus-kori magyarosodást követi, a „Tarca-parti Athén” kialakulását. A városlakó magyarság is háromnyelvű volt, beszélt „po šarišsky”, a kelet-szlovák nyelvjárás „lingua franca”-ján (360. o.), de a nemzettudat egyértelműen magyar volt. Ezért fogadták lelkesen a magyar vörös hadsereget. Az asszimiláció erős volt, az eleve kétnyelvű lakosság és a betelepülés miatt, de szlovák hivatalnokok hiányában tömegesen csehek érkeztek. Az első bécsi döntés után sokan költöztek délről, főleg Kassáról a Szlovákia részévé lett városba, ahol a két háború között megszűntek a magyar iskolák és a kulturális élet, 1945 után pedig a gulágokra hurcoltak között is sok volt a magyar. 2001-ben 208-an vallották magukat magyarnak, a reformátusok szlovák nyelvű istentiszteleteket tartanak. Kónya Péter így fejezi be írását: „Amíg azonban létezni fog a város, addig élni fog ez a kulturális örökség is, amelyet ... az eperjesi magyarság nemzedékei a jövő számára megalkottak ... Ezáltal mind a múltban, mind napjainkban részt vettek és részt is vesznek azon hagyományok létrehozásában, amelyekből most a legtagabb értelemben táplálkozik a modern közép-európai népek kultúrája” (362. o.).

Ľudovít Petraško kötete, a szlovák irodalmi olvasókönyv Eperjesről több szempontból is az előző testvér-kiadása. Ugyanaz a kiadó, ugyanaz a tudományosan megalapozott lokálpatriotizmus, ugyanaz a szándék a szeretett város értékeinek megőrzésére. A „hungarus” irodalmat Bayer János, a „Magyar Simplicissimus”, majd egyetlen magyar elbeszélés képviseli, utána pedig a szlovák írók beszámolóí, emlékezései következnek. Petraško utószava összecseng Kónyáéval. Az eltűnt magyar világ helye egyelőre betöltetlen. „Az államfordulatot a város nem nemzeti felszabadulásként élte meg. A lip-tói születésű Pavel Gallo, az első szlovák tanfelügyelő egyetlen szlovák tanítási nyelvű iskolát sem talált Sárosban. Néhány évvel később sem igen vál-

tozott a helyzet. Nincs itt élet, érdeklődés bármi iránt. A kultúráról nem is beszélek” – idézi Anton Prídavok sorait. Stanislav Rakústól provinciális begyöpösödést idéz, és így fejezi be zárszavát: „Irodalom nem születik légüres térben, a körülmények, az idő és a város hozza létre. Rendszerint nem is nagyon vesszük észre, hogy éppen a mi városunk nem kevés élményt nyújtott az irodalomnak és továbbra is élő talajt biztosít számára” (218. o.).

Nem lenne egyébre szükség, csak a mai magyar–szlovák sorközösség felismerésére. Eperjes magyar múltja magyar kultúraként európai örökség, tehát szlovák is. Csak sáfárkodni kellene vele, hogy Eperjes ismét az a bizonyos Athén lehessen. A magyar kultúrával egyetemben.

Käfer István

BÁTHORY Orsolya – KÓNYA Franciska (szerk.), *Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon* (Pázmány Irodalmi Műhely – Lelkiségtörténeti tanulmányok 12) (MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest 2016)

A kötet az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport 2015 áprilisában megrendezett VIII. Lelkiségtörténeti konferenciáján elhangzott előadások szerkesztett változatait gyűjti egybe. A szerkesztők – Báthory Orsolya és Kónya Franciska – a Kutatócsoport tagjai. A konferencia a magyarországi egyházi reprezentáció különböző megnyilvánulásainak vizsgálatát tűzte ki célul, felső korszakhatárként az 1800-as évet jelölve meg. A tematikus kötet dolgozatai a kutatás széles spektrumát ölelik fel, különböző tudományterületeket érintve: az irodalomtudományt, amely az egyes személyekhez kötődő alkalmi műveket vizsgálja, a történettudományt, amely a világi és egyházi reprezentáció összefonódását mutatja be. Külön csoportot képeznek azok az írások, amelyek egyházi személyek köré szerveződő intézményi és ceremóniális reprezentáció megnyilvánulásait vizsgálják. Az ezekhez kapcsolódó művészeti alkotásokat bemutató írások a kötet művészettörténeti tanulmányaihoz tartoznak.

A gyűjteményt nyitó írásban Varga Lajos váci segédpüspök meghatározza a reprezentáció fogalmát, felsorolja lehetséges egyházi megnyilvánulásait, ezzel kijelölve a soron következő 27 írás tematikai sokszínűségét. A kötet tanulmányai a szerzők alfabetikus sorrendjében következnek egymás után. Valamennyi tanulmányhoz tartozik német vagy angol tartalmi összefoglaló.

A ceremóniális reprezentáció témakörébe illeszkedik Görög Dániel tanulmánya, amely Bakócz Tamás 1512-es római bevonulását elemzi Ludovicus

Fabrianus az évben írt, a menet rendjét és útvonalát ismertető jelentése alapján. A szerző a korabeli reprezentatív célú bevonulás-leírások és a szekunder irodalom felhasználásával arra keresi a választ, hogy vajon Bakócz bevonulása milyen benyomást keltett a római polgárookban. Maczák Ibolya Keresztély Ágost személyének gazdag reprezentációjából a temetését ismerteti regensburgi nyomtatott források alapján. A temetéshez kapcsolódó kiadványokat is bemutatja, köztük a halotti beszédet tartalmazó nyomtatványt és egyéb híradásokat, amelyek beszámoltak a halálesetről és a temetésről. Szelestei N. László tanulmányában Esterházy Imre aranymiséjét mutatja be. Korabeli levelek, levélfogalmazványok, valamint Gerhard Cornelius Driesch történeti leírása alapján tárja elénk a jubileumi szertartás előkészületeit, a bevonulás rendjét, annak állomásait, majd a ceremónia részleteit, illetve az eseménysort záró vendégséget. Déri Eszter Esterházy Imre reprezentációjának utolsó eseményét, a hercegprímás 1745-ös temetési pompáját mutatja be a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban található leírás és Padányi Bíró Márton magyar nyelvű temetési beszéde alapján. Kökényesi Zsolt tanulmányának fő tárgya gróf Erdődy László Ádám (1679–1736) életútjának értelmezése udvartörténeti kontextusban. Bemutatja Erdődy udvari tevékenységét, számba veszi a bécsi állami, egyházi jeles eseményeket, valamint az uralkodó családok azon ünnepi alkalmait, amelyeken a nyitrai püspök istentiszteletet celebrált. Dóbék Ágnes Barkóczy Ferenc esztergomi érseki éveiről ír. Az Esztergomi Prímási Levéltárban található dokumentumok alapján tárgyalja azokat az eseményeket, amelyeken Barkóczy 1761–1765 között részt vett.

A világi és egyházi rang összefonódásának eseményeit több tanulmány elemzi. Báthory Orsolya Batthyány József érsek főispáni beiktatásának ceremóniáját ismerteti az érseki hivatal tevékenységét regisztráló *historia domestica* és a *Pressburger Zeitung* 1776. augusztus 28-i számának tudósítása alapján. Pálffy Géza tanulmánya a király- és királyné-koronázás jogáért a 16–17. században folytatott küzdelmeket vizsgálja, amelyek a magyar egyházi és világi elit vezetői, az esztergomi érsek és a nádorok között zajlottak. A tanulmány időrendben követi végig a küzdelmeket egészen 1687-ig, majd a királynő-koronázásokat tekinti át, ahol két egyházi főméltóság – az esztergomi érsek és a veszprémi püspök – került hatásköri konfliktusba. Hende Fanni *A magyar uralkodókoronázás egyházi szertartása a 18. században* című dolgozatában azt mutatja be, miként hagyott nyomot a politikai reprezentáció a magyar királykoronázási szertartáson, amelyet az esztergomi érsek a *Pontificale Romanum* alapján végzett. A III. Károly koronázását követő lakomát ismerteti Voigt Vilmos, akinek tanulmánya a 2000 folyóirat 2015. júliusi számában már megjelent. Kádár Zsófia tanulmánya a bécsi jezsuita levéltárban található kéziratok alapján a jezsuita kollégiumok alapítói-

nak reprezentációját ismerteti az adott intézmény életében, valamint a rend tagjainak szerepét az alapítók reprezentációjában. Bán Izabella írása arra keresi a választ, hogy a társulati kiadványokban találunk-e adatokat a társulatok napi áhítatgyakorlatainak túlmutató megnyilvánulásokról.

A nyomda és a könyvtár reprezentációs szerepét több tanulmány példázza. Így a konferencia két, Pázmány Péter magánkönyvtárának példányozósítási metodikájáról szóló előadása közül a kötetben M. Horváth Máriaé olvasható szerkesztett formában. A szerző az általa megtalált, Pázmány könyvtárából származó tizenhárom kötet, összesen tizennégy mű azonosításának kutatási menetét ismerteti. A Pázmány-könyvtár köteteinek részletes bibliográfiai leírása Mészáros Klára készülő katalógusában olvasható majd. Bogár Judit Pázmány Péter *Imádságoskönyve* kiadásainak reprezentációs elemeit mutatja be, ennek megfelelően egészen 1932-ig veszi számba az egyes edíciókat, megjelölve a címben vagy a címlapon szereplő mecénást, az ajánlás címzettjét, szerzőjét, valamint az egyéb összefüggéseket. Az írás kiter az ajánlások szövegközpontú és tipográfiai vizsgálatára is. Hevesi Andrea a 16–17. századi protestáns énekeskönyvek, ima-énekeskönyvek előszavainak és dedikációinak önreprezentációs vonatkozásait vizsgálja. A szerző Kmita Andrásné 1697–1703 közötti nyomdásztevékenységén keresztül mutatja be, hogy az énekeskönyv-kiadásban a profitra való törekvés miként kerül előtérbe az addig érvényesülő (ön)reprezentációs szándékkal szemben. Papp Ingrid tanulmányának középpontjában a Felső-Magyarországra érkező cseh exulánsok által alapított szenicei nyomda 1636–1764 közötti története áll a nyomdász Jan Dadan haláláig. A nyomda további sorsáról a Dadan fölött megtartott halotti prédikációból, Daniel Krman művéből tájékozódhatunk. Ruszkai Zsófia Ludovico Antonio Muratori *Annali d'Italia* 1744–1749 között kiadott művének utolsó két kötete alapján mutatja be Muratori „az igazság szeretete” eszményét. A török harcok idején jellemzi a pápák aktivitását és segítőkészségét, bemutatva a „jó” és a „rossz” pápa alakját, amit a kereszténység védelmében tanúsított magatartás alapján határoz meg.

Az alkalmi versek szerepét a reprezentációban több szerző elemzi. Hubert Ildikó az ünnepi eseményekre írt alkalmi versek művelődési háttérét vizsgálja, illetve hogy a korabeli poétikaoktatás miként befolyásolta az alkalmi költészeti alkotásokban megfigyelhető motívumrendszert. Szádóczky Vera tanulmányában azt veszi számba, hogy a kolozsvári nemesi konviktus diákjai és a győri kollégium repetens hallgatói milyen egyházi személyeknek, eseményeknek és helyszíneknek állítanak emléket verseikben. Kónya Franciska írásában esküvői beszédek és versek, valamint a korabeli szertartáskönyvek leírásai alapján bemutatja az esküvői ceremónia részeit a katolikus és a protestáns gyakorlatban.

A kötet két tanulmánya a drámai alkotások jelenlétét vizsgálja a különböző egyházi ceremoniális eseményeken. Czibula Katalin bemutatja, hogy Metastasio drámái hogyan jelentek meg iskolai színpadokon és egyházi méltóságok reprezentációjának részeként. Medgyesi S. Norbert vizsgálatának tárgya: Vácott az iskolai színjátszás milyen módon tisztelgett híres mecénásai, a helybeli püspökök és kanonokok előtt. A drámák cselekményének ismertetésén túl a szerző kifejti, hogy kit szimbolizáltak és milyen jelentőséggel bírtak az egyes allegorikus alakok.

A reprezentációs eseményekhez kapcsolódó művészeti alkotások széles skáláját tekinti át a kötet. Barna Gábor a 17–18. századi magyarországi megkoronázott szobrokat mutatja be, majd ismerteti a szoborkoronázás jelenségének európai történetét. A szentek szobrainak körmeneti hordozásáról és öltöztetéséről értekezik Horváth Sándor tanulmánya. A szobrok öltöztetésének történeti áttekintését követően a nyugat-magyarországi, elsősorban a Szombathelyi Egyházmegyére vonatkozó adatokat elemzi. Lipp Mónika művészettörténész dolgozata Erdődy Gábor és Barkóczy Ferenc egri püspökök környezetét vizsgálja: Erdődy Gábor püspök esetében az uralkodóktól kapott értékes ajándékokat és az egri irgalmasok kórházának megalapítását. Barkóczy Ferenc püspök nevéhez fűződik az új püspöki főiskola megnyitása 1754-ben és a minorita templom alapkövetétele 1758-ban. Az ünnepélyes események korabeli részletes leírását a *Protocollum dioecesanum* alapján adja meg. T. Orgona Angelika a Pannonhalmi Főapátság három barokk pecsétnyomóját mutatja be, melyeket ma a Nemzeti Múzeum őriz. Az azokat díszítő jelenetek ikonográfiája részét képezte Sajghó Benedek főapát reprezentációs eszköztárának, valamint a főapátság ösiségét, elsőségét és társadalmi szerepét jelenítették meg. Tornay Krisztina az 1745–1770 között újjáépített jázsoi premontrei templomot mint szakrális teret elemzi, amelyet meghatározott a katolikus premontrei férfiközösség lelkisége. Tüskés Anna a nagyszombati Szent Miklós-székesegyház Mária-kegykép tiszteletének történetét tekinti át. Ismerteti annak kultuszát, majd feltérképezi, hogy a kegyképtípus melyik európai hagyományba illeszkedik.

Dóbké Agnes

* Beszéd dr. Leszkovszky György Pál Mária OP tiszteletére a Gaizler Gyula-emlékérem átadása alkalmából. Elhangzott a Magyar Bioetikai Társaság konferenciáján, Budapesten, 2016. október 8-án, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Szent II. János Pál pá-

DR. LESZKOVSKY GYÖRGY PÁL MÁRIA OP KITÜNTETÉSE AZ ÉLET
VÉDELMEÉRT*

Dr. Leszkovszky György Pál Mária római katolikus szerzetes pap, orvos, gyógyszerkutató 1934. november 23-án, Budapesten született. 1953-ban a budapesti Rákóczi Ferenc Gimnáziumban érettségizett; ugyanezen év szeptember 13. napján titokban lépett a domonkos rendbe, és a Pál Mária nevet kapta. Elöljárói tanácsára elvégezte az orvosi egyetemet, közben titokban filozófiát és teológiát is tanult. Ideiglenes fogadalmát 1954. október 14-én tette le, amit katonai szolgálat után 1955. augusztus 16-án, majd 1960. május 1-jén megújított. 1960. december 1-jén ünnepélyes fogadalmat tett, 1963. július 7-én szentelték pappá. Végzős egyetemi hallgatóként demonstrátor az Élettani Intézetben és mentőorvos; 1959-ben szerzett oklevelet, és tartományfőnöke utasítására kutatóként helyezkedett el. 1989-ig, nyugdíjazásáig a Chinoin Gyógyszergyár újonnan alapított gyógyszerhatástani kutató laboratóriumában dolgozott, szakértőként több alkalommal vett részt nemzetközi gyógyszeripari kiállításokon.¹

Pál atya kezdetben otthon, 1969-től mellékoltároknál, 1970-től nyilvánosan misézik. 1971-ben a Keleti Kongregációtól engedélyt kapott az örmény szertartás végzésére is. 1974–1980 között naponként misézett latin szertartás szerint a budai örmény kápolnában, 1981–1989 között a budai Szent Imre-kápolnában, az Örmény Katolikus Lelkészségen plébániai kormányzó is volt. 1979–1989 között lengyel nyelven látott el papi szolgálatot a kőbányai lengyel lelkeszség templomában, elsőáldozási, bérmlási felkészítést és jegyesoktatást is végzett. 1989 óta nyilvánosan is domonkos, kiségitő a pesti Rózsa-fűzér Királynője Plébánián. 1993-ban beköltözött a kolostorba, néhány évig prior és novíciusmester is volt. A tartományfőnök, illetve a rendtartomány képviselőjeként 1980-ban Walberbergben (NSZK), 1989-ben Oaklandban (Kalifornia, USA), 1992-ben Mexikóban vett részt az általános káptalanon.²

Pál atya 1991 óta tagja a *Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének*, 1994 óta az egyesület *Tudósító* című folyóiratának szerkesztője.³ Számos életvédő mű szerzője, fordítója. Magyarra fordította például az Egészségügyben Dolgozók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa által kiadott *Az Egészségügyben Dolgozók Chartája* című dokumentumot (Vatikánváros 1994; Budapest 1998), a Pápai Életvédő Akadémia *Erkölcsei meggondolások abortált emberi magzatokból származó sejtekből előállított oltóanyagokról* című, 2005-ben megjelent dokumentumát (*Magyar Bioetikai Szemle* 22

párol elnevezett dísztermében.

¹ Lásd: *Magyar Katolikus Lexikon* VII (SZIT, Budapest 2002) 818.

² Vö. uo.

[2016] 3/25-31) és *Ferenc pápa katolikus nőgyógyászokhoz intézett, 2013. szeptember 20-ai beszédét* (*Magyar Bioetikai Szemle* 22 [2016] 1/39-41).

Pál atya életvédő szolgálatát jelzi, hogy az *Életvédő Fórum*nak is hosszú éveken át aktív tagja, igen értékes, precíz konferenciabeszédei, hozzászólásai mindig az életet védik, szaktudása kimagaslik, az élet- és családvédelmi állásfoglalások megalkotásában kiemelkedő szerepet játszik; a *Magyar Bioetikai Társaság*nak is tagja, a Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületével való szoros együttműködés egyik főszereplője.

Rendkívül értékes életvédő szolgálatát szerkesztői megjegyzései is mutatják; például a *Tudósító* 2011. évi júniusi számában a következőket írta:

„Vannak a tanulmányban helyes megállapítások. Helyes, hogy óv a technikai megvalósíthatóság bővületétől. Nem feltétlenül helyes és követendő mindaz, amire napjainkban lehetőségünk van. Meg kell fontolnunk, az eszközök, műszerek, modern eljárások valóban szolgálják-e az ember jólétét és életének célját.

Helyes megállapítás, hogy nem lehet emberi vágy vagy elgondolás a törvények alapja, különösen, ha ellentétben áll a természet törvényével, tehát Isten akaratával.

Helyes, hogy az ember élete nem rendelhető alá mások érdekeinek, az ember nem használható fel egyszerűen eszközként, még mások gyógyítása érdekében sem.

Az első pillanatban helyesnek tűnő elv az is, hogy kerülendők a végtelen szélsőségek, tehát a döntéseket mindig konkrét helyzetekben, lehetőleg minden szempontot megfontolva kell meghoznunk.

Nem szabad azonban elfelednünk, hogy a nehézségeket áthidalni igyekvő, kompromisszumos megoldás nem fogadható el a minden emberit felülmúló hatalommal szemben. Isten rendelkezései nem bocsáthatók alkuba semmilyen szempont vagy érv alapján. Ezért az embrió életének értelméről végső fokon nem dönthet semmilyen egyeztető tanácskozás vagy bármennyire is széles alapú körültekintés. A »Ne ölj« parancsa abszolút érvényű. Teljes körű elfogadása, tehát az embrió életének az első pillanattól kezdődően megkövetelt védelme nem merev-makacs ragaszkodás valamilyen elgondoláshoz, hanem a valóságnak, az Isten által teremtett rendnek az elismerése. Az embrió ember, nem csak valami kezdő lé-

³ Vö. uo.

⁴ LESZKOVSKY Gy. Pál, *A szerkesztő megjegyzése*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 28 (2011) 2/73-74.

⁵ Lásd: a Magyar Bioetikai Társaság Elnökségének 2016. június 1-jei, a Gaizler Gyula-émlékérem adományozásáról szóló határozata (megjelent a *Magyar Bioetikai Szemle* 2016/1. számában). A Magyar Bioetikai Társaság „Gaizler Gyula emlékérem” – 2015. évi – alapításáról szóló okirat alapján a díj éven-

pés az emberré levés felé. Ez nem hitbeli kérdés, hanem biológiai tény. Ebből következik, hogy személy, és a tanulmány álláspontjától eltérően ennek megfelelő méltóság és jogok illetik meg.

A preimplantációs diagnosztika (PID) a magzatok szelektálására irányul: betegség, baj elhárítására a nem megfelelő minőségű embriók fejlődésének megakadályozásával (vagyis megölésükkel). A cél azonban nem szentesíti az eszközt: a következő nemzedék egészségének, jólétének biztosítása nem teszi erkölcsileg elfogadhatóvá a beteg vagy hátrányos helyzetű egyének (embriók) megölését. A természetbe beleírt renden alapuló keresztény erkölcsi felfogás értelmében tehát egyértelműen »nem« a válasz a tanulmány címében felvetett kérdésre.

Fokozza ennek az elutasításnak a súlyát, hogy a PID alkalmazásának előfeltétele az embriók in vitro előállítás. Lehetetlen ugyanis sejteket elkülöníteni az embrióból másképpen, mint mikroszkóp alatt. Ez viszont el sem képzelhető az anyai szervezetben, a zigóta vándorlása miatt pontosan meg sem határozható helyen... A mesterséges utód-előállítás pedig önmagában is elutasítandó. (Lásd az állásfoglalást: *Tudósító XXVII/4* 141-143, 2010.)

Járulékosan erősíti tovább az elutasítást, hogy sejtek kimetszése az embrióból a meghozandó döntéstől függetlenül is súlyosbítja az embrió érintő életveszélyt. Az embrió pedig létrejöttének módjától függetlenül megilleti az életéhez és annak védelméhez való jog, tehát nem tehető ki (még fokozottabb) életveszélynek.⁴

2016-ban a Magyar Bioetikai Társaság Elnöksége dr. Leszkovszky György Pál Mária OP atyának – az élet védelmében kifejtett szolgálatáért – adományozza a Gaizler Gyula-emlékérmet.⁵

Pál atya több évtizedes, kiemelkedő életvédő szolgálata, tudósi munkássága rendkívüli mértékben, igen termékenyen hatott és hat az életvédő etikai, bioetikai, jogi és teológiai gondolkodásra, tudományos írásai, előadásai nagyon jelentős hatással vannak az élet védelmére. *Istennek legyen hála érte! Szívükből kívánjuk, hogy elnyerje jutalmát!*

Hámori Antal

te egy alkalommal legfeljebb két díjazottnak adományozható. Dr. Gaizler Gyula (1922–1996) OESSH, CSc, orvos, teológus, bioetikus, címzetes egyetemi tanár, a Pápai Életvédő Akadémia tagja, a Magyar Bioetikai Társaság alapító elnöke, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának első bioetikai oktatója Részletesen lásd pl.: *Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 31 (2014) 4/152-157; uo. 29 (2012) 3/ 92-93; *Magyar Bioetikai Szemle* 20 (2014) 3/96-98; *Magyar Sion* 8 (2014) 1/142-144; *Ökumené* 20 (2014) 1/2-4; *Tál és Kendő* 23 (2012) 3/13.

SÁRY PÁL

A FORRADALMÁR JÉZUSTÓL A TERRORISTA SZENT CIRILLIG

LIBERÁLIS ELKÉPZELÉSEK – KONZERVATÍV SZEMMEL

182 oldal, puhafedezés. Ára: 1990 Ft

A szerző az ókori egyháztörténet terén folyó liberális történelemhamisításra reflektál tudományos alapon négy nemrégiben megjelent könyv és egy film elemzésén keresztül. A vizsgált művek a következőket állítják: (1) Jézus nemzeti forradalmár volt, aki lázadást szervezett a rómaiak ellen; (2) Szent Pál a rómaiak ügynökéként Jézus forradalmi tanítását pacifista tanná alakította át; (3) a rómaiak valójában nem üldözték a keresztényeket; (4) a nikaiai hitvallás kötelezővé tételével véget ért a klasszikus görög-római civilizációra jellemző vallásszabadság és elérkezett a sötét középkor; (5) Szent Cirill alexandriai pátriárka kegyetlen zsarnok volt, aki könyörtelem nélkül leszámolt ellenfeivel.

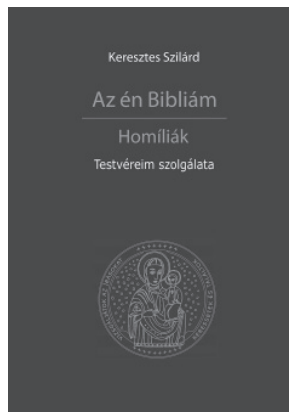
KERESZTES SZILÁRD

AZ ÉN BIBLIÁM – HOMÍLIÁK

TESTVÉREIM SZOLGÁLATA

Az igehirdetés kiváltságos alkalmat és feladatot jelent, amikor személyes vagy családi eseményeken kell beszélnünk. Az örömben vagy a gyászban érintett személyek fogékonyabbak a jámbor gondolatokra. Az ünnepi eseményeken olyanok is részt vesznek, akikhez máskor nem jut el az Isten szava. A beszédek légköre őket is hangolja, hogy figyelmesen hallgassák az élet értelméről, a szeretet Istenéről szóló evangéliumi tanítást. Nagy veszteség lenne, ha ezek a beszédek kimerülnének a személyes adatok és érdekek felsorolásában, vagy az alkalomból adódó érzelmek elmélyítésében. Egyetlen ember sincs, akinek az életében nem fedezhetünk fel olyan vonásokat, amelyek különös színben mutatnak be valamilyen evangéliumi eszményt. Ha ezt meglátjuk, akkor ez a személyes érték megszépíti, hitelesíti és vonzóvá teszi a keresztény életet.

382 oldal, keménytablás. Ára: 2850 Ft

RENDELÉS: Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda
1364 Budapest, Pf. 277.
TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974
www.szitkonyvek.hu

◆◆◆ SZÁMUNK SZERZŐI

Beke Margit történész, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottságának elnöke

Bodor Imre régész, történész, műemlékvédelmi szakértő

Dóbké Ágnes a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója

Erdő Péter bíboros, esztergom–budapesti érsek, teológus, kánonjogász, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Fodor Nóra levéltáros, a Prímási Levéltár munkatársa

Hámori Antal jogász, kánonjogász, levéltáros, etika- és hittanár, a Budapesti Gazdasági Egyetem egyetemi docense

Käfer István irodalomtörténész, a Gál Ferenc Főiskola Hungaroszlavológiai Kutatócsoportjának vezetője, a Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány kuratóriumának elnöke

Kuminetz Géza teológus, kánonjogász, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora

Soós Sándor néprajzkutató, történész, muzeológus, a Keresztény Múzeum munkatársa

Szőnyi Tamás levéltáros, a Prímási Levéltár munkatársa

◆◆ KRÓNIKA

KONFERENCIÁK, TUDOMÁNYOS ESEMÉNYEK A SZENT ADALBERT KÖZPONTBAN

◆◆ 2016

- november 3.** „Lelkigondozás a hit és az élet szolgálatában”
A Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság konferenciája
- november 3.** „Esztergom 1595-ös ostroma a források és a terepkutatások tükrében” – *Négyesi Lajos* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- november 5.** MÉCS családközösségek lelkigyakorlata *Frankó Tamás* vezetésével
- november 5-6.** „72 tanítvány” lelkigyakorlat
- november 10.** Gazdaságpolitikai Fórum Esztergom Város Önkormányzata és a Komárom-Esztergom Megyei Kereskedelmi és Iparkamara szervezésében
- november 13.** Dr. Csáky Pál *Hit és Hűség* c. színművének bemutatója
- november 15.** „Fauszodák, úszó házak a Dunán. Fürdő- és úszókultúra Esztergomban a dualizmus korában” – *Horváth István* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- november 16-18.** Az Egyházi Szociálpedagógiai Hálózat konferenciája
- november 18-19.** A Nemzetgazdasági Minisztérium regionális fejlesztési képzése
- november 23.** Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye papi továbbképzése
- november 25.** A Komárom-Esztergom Megyei Kereskedelmi és Iparkamara mesteravató ünnepsége
- november 26.** A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karának nemzetközi konferenciája
- november 26.** A Laskai Osvát Antikvárium könyvárverése
- november 29.** „Adalékok Tát község történetéhez”
Kátai Ferenc előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- november 29.** A Magyar Vívó Szövetség konferenciája

- november 30.** Körösy László: *Diákkori naplóm*
(*Esztergom, 1861–1875*) c. kötet bemutatója
a Laskai Osvát Antikvárium szervezésében
- december 2.** A Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés díjátadó
ünnepsége
- december 7.** *A Trianoni Szemle Évkönyv 2016* bemutatója
- december 9-11.** Lelkigyakorlat *Székelly János* esztergom–budapesti
segédpüspök vezetésével
- december 12-15.** VOCAL Optimization Conference: Advanced
Algorithms – a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Információs Technológiai és Bionikai Karának
nemzetközi konferenciája
- december 17.** A Boldog Ceferino Alapítvány jótékonyági bálja
és a Vályi István-díj átadása

♦♦♦ 2017

- január 11.** Az üldözött keresztények megsegítéséért felelős
helyettes államtitkárság
(Emberi Erőforrások Minisztériuma) konferenciája
- január 13.** „Hidak a Dunán a fotóművész szemével”
Gyukics Péter előadása
- január 13-14.** Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye képzése
állandó diakónusok számára
- január 19.** Boldog Özséb-megemlékezés a Magyar Turista
Egyesület Esztergomi Osztálya szervezésében
- január 23-24.** A Szabadtéri Néprajzi Múzeum konferenciája
a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi
szerepvállalás” c. projekt keretében
- január 27-28.** Az Emmánuel közösség lelkigyakorlata
- január 27-29.** A Kárpát-medencei Értékmentő Alapítvány képzése
- február 6-9.** A Szabadtéri Néprajzi Múzeum képzése
- február 10.** „Egy világbirodalom végvidékén – A római limes
emlékei a Dunakanyarban” – *Gróf Péter* előadása
(Esztergom és környéke kincsei)
- február 11.** Unitas – pap- és szerzetesnövendékek találkozója
- február 13-16.** A Szabadtéri Néprajzi Múzeum képzése
- február 20-23.** A Szabadtéri Néprajzi Múzeum képzése
- február 24.** „A Dorogi Füzetektől a gyermekkutatók helytörténeti
könyvsorozatáig” – *Kovács Lajos* és *Molnár Villő*
előadása (Esztergom és környéke kincsei)

- február 24-25.** A Naphimnusz Alapítvány teremtésvédelmi képzése
- febr. 27. – márc. 2.** A Szabadtéri Néprajzi Múzeum képzése
- március 7-8.** Európai Területi Társulások (EGTC, ETT) műhely-
megbeszélése a Külgazdasági és Külügyminisztérium
szervezésében
- március 9.** „Mindszenty József – A szentéletű bíboros”
Török Csaba és Kovács Gergely előadása
(Esztergom és környéke kincsei)
- március 17-19.** Az Effeta közösség lelkigyakorlata
- március 18.** A 2020-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus
egyházmegyei előkészítő képzése
- március 21.** „Esztergom árvízi krónikája” – *Horváth István* előadása
(Esztergom és környéke kincsei)
- március 20-22.** A Mária Rádió Világcsaládjának európai konferenciája
- március 29.** Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye papi rekollekciója
- április 5.** „Az »Ismeretlen Esztergom« festője, Bajor Ágost
nyomában” – *Szakálos Éva* előadása
(Esztergom és környéke kincsei)
- április 19.** „Régészeti kutatások Esztergomban. A középkori
Esztergom” – *Horváth István* előadása
(Esztergom és környéke kincsei)
- április 20.** A Komárom-Esztergom Megyei Levéltár konferenciája
- április 21-22.** „Képkötő Diagnosztika a Kardiológiában”
tudományos konferencia a Magyar Kardiológusok
Társasága és a Vaszary Kolos Kórház szervezésében
- április 24-26.** A Caritas Rundum Zuhause betreut idősgondozási képzése
- április 28-30.** A Comunione e Liberazione közösség lelkigyakorlata
- május 4.** „Szent István-kori templom feltárása Esztergomban” –
Tari Edit előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- május 6.** Mindszenty-zarándoklat
- május 9.** Az Esztergom és környéke kincsei 50., jubileumi előadása
- május 19-21.** A Fiatalok az Élet Szolgálatában képzése
- május 20.** A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus
egyházmegyei előkészítő képzése
- május 25.** Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Katolikus
Iskolai Főhatóságának pedagógusképzése

A programokra jelentkezni a Szent Adalbert Központ titkárságán,
a 06 (33) 541-939-es telefonszámon lehet.

A központ honlapja: www.szentadalbert.hu

◆◆◆ TARTALOM

ERDŐ PÉTER	
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem	3
KUMINETZ GÉZA	
Az egyházkormányzati hatalom a lelképásztorkodás szolgálatában	25
HÁMORI ANTAL	
A születése előtt meghalt gyermek állami és egyházi védelme...	45
SZŐNYI TAMÁS	
Az 1636. évi nagyszalontai csata a Prímási Levéltárban újabbban fellelt olasz nyelvű forrás tükrében.....	69
SOÓS SÁNDOR	
Martin Dausch (Tausch, Deutsch) nagyszombati kegyképet ábrázoló rézmetszetei.....	91
KÄFER ISTVÁN	
Lexikonok békeesszolgálati lehetősége. Magyar–szlovák jegyzetek Beke Margit kézikönyvéhez, kitekintéssel a szlovák katolikus lexikonra IX.....	97
<i>Közlemények</i>	
FODOR NÓRA	
Szelepcshény György prímás vagyonának eltulajdonítása.....	117
BODOR IMRE	
A gyermek Krisztus köntöskéje – A Kölnben őrzött ereklye képe a belvárosi főtemplom freskóján.....	134
<i>Szemle</i>	141
<i>Számunk szerzői</i>	155
<i>Krónika</i>	156

◆◆◆ OBSAH

PÉTER ERDŐ	
Katolícka univerzita Petra Pázmánya.....	3
GÉZA KUMINETZ	
Moc cirkevnej správy v službe duchovnej pastorácie.....	25
ANTAL HÁMORI	
Štátna a cirkevná ochrana mŕtvo narodeného dieťaťa.....	45
TAMÁS SZÖNYI	
Bitka pri Nagyszalonte v zrkadle nedávno objaveného prameňa v taliančine v Primaciálnom paláci.....	69
SÁNDOR SOÓS	
Medírytiny s trnavským milosrdným obrazom Martona Dauscha (Tausch, Dautsch).....	91
ISTVÁN KÄFER	
Možnosť na službu pokoja. Maďarsko-slovenské poznámky k príručke M. Beke so zreteľom na slovenský katolícky lexikón IX.	97
<i>Správy</i>	
NÓRA FODOR	
Odcudzenie majetku prímasa Juraja Szelepchényiho.....	117
IMRE BODOR	
Pláštik malého Ježiška – Obraz relikvie v Kolíne n. R. na freske Vnútromestského hlavného chrámu.....	134
<i>Pohľady</i>	141
<i>Autori príspevkov</i>	155
<i>Kronika</i>	159

◆◆◆ CONTENTS

PÉTER ERDŐ	
Pázmány Péter Catholic University.....	3
GÉZA KUMINETZ	
The Power of Church Governance in the Service of Pastoral Care	25
ANTAL HÁMORI	
State and Church Protection of Children Dead Before Being Born	45
TAMÁS SZŐNYI	
The 1636 Battle of Nagyszalonta in the Light of an Italian Source Recently Discovered in the Primate Archives of Esztergom.....	69
SÁNDOR SOÓS	
Copper Engravings of Martin Dausch (Tausch, Deutsch) Representing the Madonna of Trnava.....	91
ISTVÁN KÄFER	
Encyclopedias in the Service of Peace. Hungarian–Slovak Notes on Margit Beke’s Handbook and the Slovak Catholic Encyclopedia IX.....	97
<i>Communications</i>	
NÓRA FODOR	
The Confiscation of Primate György Szelephény’s Wealth.....	117
IMRE BODOR	
The Child Christ’s Tunic – The Representation of the Relic of Cologne in the Fresco of the Main Church of Budapest-Centre..	134
<i>Review</i>	141
<i>Authors of the Present Issue</i>	155
<i>Chronicle</i>	159

